

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

8.

Rejtőtől Péhovardig

„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

Rejtő Jenőt én nem tudom szeretni. Rejtőt csak imádnom lehet. Az irodalom(történet) nem tudja hova tenni. Tekinthető bulvárszerzőnek, holott nem az. Tekinthető szépírónak, holott nem az. Tekinthető kalandregényírónak, holott nem az. Mindegyik, és egyik sem. Skatulyázhatatlan, mert nem az. Ez nagyon jó, és az emlékezete szempontjából nagyon is rossz. Rosszabb írók torlódtak föl a helyére, már ha meghatározható a helye. Jobb írók süllyedtek az érdektelenségbe és olvasatlanságba, míg ő... és lassan, sajnos, ő is. A P. Howard – Rejtő Jenő-láz manapság alábbhagyni látszik. Jönnek helyette az *igazi* kalandfilmek, az *igazi* afrikai sztorik, az *igazi* tizennégy karátos autók, az *igazi*(nak tetsző) kocsmai verekedések. De hát, mi a valódi Rejtőnél? És mi a *paródia*? Ámbár, megfordíthatnánk a kérdést: virtuális valóságunk fölöttünk elhatalmasodásának idején nem valódibb-e egy Rejtő-kitaláció, mint egy, a valóság látszatával manipuláló média-szájbarágógumi?

Az élete rejtvény volt, igazi élet, vagy egy igazi élet paródiája? Olvasottsága a Kádár-korban Jókai Mórival vetekedett. A pesti művészi élet ismert alakja volt, barátságot fűzte a kor jelentős művészeihez, így például Karinthy Frigyeshoz, Kabos Gyulához, Salamon Bélához, Latabár Kálmánhoz is – olvasható róla a Wikipédiában, ebben a mindjobban elfogadott, egyre pontosodó adattárban. Ahogy a halálát is, mintha ő maga írta volna meg. A 2. magyar hadseregben szolgálva, a Don-kanyarban, az embertelen körülmények és a borzalmas hideg (mintegy mínusz 40 fok!) hamar felőrölték a szervezetét, és 1943 elején (hivatalosan 1943. január 1-jén – a pontos dátum nem biztos) meghalt. Pontosabban: eltűnt.

Gyermekkoromban, kora ifjúságomban, faltam a Rejtő-könyveket. Mint minden ilyen falásban, a kezdet, a felütés a legfontosabb. És most kerítek sort arra, hogy elmondjam, miért nem szeretni, hanem imádni kell, legalábbis nekem, Rejtő Jenőt. Képzeljünk el egy tízévesforma vézna legénykét, aki heveny lázban fetreng hetekig, tüdőgyulladás okán. Legalább annyi injekciót kap kétnaponta, mint amennyit a lázmérőn a higany elérte szám mutat, az akkori injekciók rossz hatásfoka miatt. És már minden könyvet befalt abból a kevéske könyvből, amennyi a szobában körülveszi. Mire föl egy jó rokon érkezik hozzá Szolnokról, aki szatyornyi könyvvvel kínálja meg. Ezek között bukkan rá egy Rejtő-kötetre. A borítóján szomorú szemű, rövid hajú, gyönyörű lány. És három, porban heverő legionáriuscsákó. A vézna fiúcska nézi, nézi őt, és reménytelen hevelességgel beleszeret. A könyvből megtudja, hogy Yvonne-nak hívják a csábos teremtet, s vele alszik el, és vele ébred fel ettől kezdve. Aztán egyszer csak történik valami. Maga sem tudja, maga sem érti, hogy mi. Fejére húzza a takarót, kezében remeg a könyv, a sötétben hozzáhajol és megcsókolja a lányt. Ez az első *igazi* csókja életében. Úgy, ahogyan a filmekben látta. Ahogy elképzelte. Nyitott szájjal, kissé nyálasan. Égő érzet, lángol az arca. A bűn, a láz, az öröm és a tapasztalás. S az első szerelem sokáig elkísér. Talán végig. Nincs felejtés, ami ki tudná oltani. Miért is oltaná ki? Yvonne. Ponyvák királynője. Egy kis élet életbe indítója. Hála neked, Rejtő Jenő (született Reich, írói álnevei: P. Howard, Gibson Lavery) (Budapest, Erzsébetváros, 1905. március 29. – Jevdakovo(wd), Kamenkai járás, Voronyezsi terület, oroszországi megszállt övezet, Szovjetunió, 1943. január 1.) magyar író, kabaré- és színpadi szerző, forgatókönyvíró, a magyar szórakoztató irodalom népszerű képviselője és megújítója; s neked, ismeretlen, ki a borítót kitaláltad...

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXX. évfolyam 8. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műírálat),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő) **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törtélel), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Wenner Tibor** (művészet).
Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**,
Gráfik Imre, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**,
Rakovszky Zsuzsa, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).
Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Telefon: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szonyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu
A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Előter

Veres András: Rejtő Jenőről, akinek

P. Howardot köszönhetjük 3

Téka

Szigeti Csaba: A nevem: Senki Alfonz 19

Tamási Orosz János: „...ha átsiet valahol,
azért nem szűnik meg...” 28

Na Mi Újság, Rejtő Úr?

Díjazott képzőművészeti alkotások

. színes melléklet

Thuróczy Gergely: Rejtővel (szólva)

szép az élet. Pályázati tanulságok. 33

„Na Mi Újság, Rejtő Úr?”. Pályázati kiírás 36

Pályázati végeredmény 37

Demeter László: Piszkos Fred Budapesten 38

Magyary Ágnes: Na mi újság, Rejtő úr? 41

Majoros Sándor: Jenő a Hadikban;

Képi blanc a kantinból 44

Balla Ferenc: Lopva van 51

Neumann Ottó: Jenő visszajő 54

Tóttós Gábor: Jenő jelenései 58

Mészáros János: A Rejtő-kód, 62

Móritz Mátyás: Szóváltás 65

Palancsa Zsolt: Az utolsó regény 67

Rózsa Iván: Jézus Krisztus, a kapitány 70

Salánki Anikó: Az igazi szőke ciklon 73

Zborai Krisztina: Fragmentum 76

Demény Péter: Áldott partok 80

Kónya László: Pesti srácok 82

Mickey Long: Kihűlt kávék szigete 84

Major Sándor: Az első hét 86

Mercsek Tímea: Fülíg Jimmy találkozása

szülőatyjával 92

Mihály Csilla: Szevasztok 94

Müller Márta: Szubjektív olvasónapló

(Rejtő Jenő Csontbrigád című regényéről) 96

Nemeskéri Kis Zsigmond: Na, mi újság,

Geszler honvéd? 104

Novák Valentin: Zóna 107

Pataki Anett: Interjú a Rejtő-szűz olvasóval 110

Payer Imre: Svenkel a Seol 114

Pólya Zoltán: Az én Rejtőm 115

Pöszmet Zsolt: Óda (meg vissza) Jenőhöz.	117
Sári Orsolya: Vesztegzár a Grand Hotelben	118
Szöts Krisztina: Elvira vacsorál	120
Szűcs-Németh Erzsébet: Régiótól légióig.	122
Tóth A. Tamás: Tetőtől talpig Fülíg	125
Ungváry Zsolt: Reich an Talent	128
Vágó Ádám: Tettre kész tengerész	132
Wilhelm József: Mi halandók.	135
Wirth István: Pályám emlékezete	136

Margó Fesztivál

Thuróczy Gergely: Kedvencek temetője: Rejtő Jenő	139
Horváth Kristóf Bob: Fülíg Jimmy; Piszok Alfréd	140
Cserna-Szabó András: Mire megőszül hasadon a szőr	142
Kukorelly Endre: Érdekes	146
Fülíg Jimmy levele Németh Gáborhoz	150
Péterfy Gergely: Tuskó Hopkins	153

Tárlat

Dluhopolszky László: Karikatúra-tábor	160
A Lakiteleki „Rejtő-tábor” karikatúra- mestereinek munkái	színes melléklet
E számunk szerzői.	159

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 128.

Kállay Kotász Zoltán: Az időből
(Egyetlen három történet)

Jelen folyóiratszám megjelenése egybeesik Rejtő munkaszolgálatos bevonulásának évfordulójával (1942 novembere), ahonnét számára nem volt visszatérés (azonban olvasói tudatából szerencsére el se ment, és tart mindez folyamatosan több mint 80 esztendeje!)... **A Rejtőtől Péhovardig** lapszám bemutatójára és az azt kísérő ünnepélyes díjátadóra 2018. nov. 21-én este kerül sor a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Thuróczy Gergelynek köszönjük, hogy alapembere s mozgótagja volt hónapok óta e lapszámnak; az ő segítségével gazdagítottuk az összeállítást könyvborítókkal és a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött Rejtő-hagyaték kézirattaloldalaival.

napút

Irodalom, művészet,
környezet

XX. évfolyam 8. szám

Rejtőtől Péhovardig

TAKÁCS KRISZTIÁN RAJZA

E lapszámunk gazdag színes képzőművészeti anyagot kínál – két részletben.

A 32. oldal után a Rejtő-pályázat 4 díjazott és 4 különdíjas művészenek alkotásait közöljük 16 oldalon, az összeállítást pedig 12 oldalon (és a belső borítón) a Lakiteleki „Rejtő-tábor” hét karikatúra-mesterének munkái zárják.

Veres András

Rejtő Jenőről, akinek P. Howardot köszönhetjük*

P. Howard még az ezredforduló olvasószegény világában is megőrizte előkelő helyét a befogadás-vizsgálatokban kimutatott ismertségi és kedveltségi listák szerint. Szívós utóéletére mi sem jellemzőbb, mint hogy ha nem engedik be az ajtón, beszökik az ablakon: a papírkiadásokat zsigerből elkerülő is megtalálhatják műveit az interneten vagy meghallgathatják hangoskönyv változatban. A túlkínálat, a telítettség persze könnyen szülhet megfáradást és csömört, de ezt is ellensúlyozni látszik néhány jótékony hatású fejlemény. Az utóbbi években több, eddig nem ismert, kéziratban lappangó regényét fedezték fel és jelentették meg; kabaréjeleneteit ismét szívesen tűzik műsorra; számos meglepetéssel szolgál az öröndetesen szaporodó Rejtő-filológia is. Írásomban megkísérlem röviden áttekinteni a péhovardi regényvilág kialakulását és recepciójának fő stációit.

Rejtő Jenő és P. Howard – kabarétréfák és kalandregények. Bár Rejtő Jenő és P. Howard neve összetartozik, nem egészen fedik egymást. (Maga az író is nyomatékosan elhatárolta magát „Howard”-tól, a jóhiszemű balek írótól a Müller Pálnak, a Nova Kiadó ifjabb tulajdonosának címzett, feldúlt állapotban írt levelében.) Jóllehet Rejtő sikert aratott kabarétréfáival és operett-szűzsével is, igazán híres a P. Howard álnéven megjelent kalandregényei révén lett, s nemcsak életében, hanem halála után is. Napjainkban ismét játsszák kisebb-nagyobb színpadi műveit, ám aligha kétséges, hogy elsősorban regényei kitartó népszerűsége fordította felénk a figyelmet.

Rejtő Jenő sok mindennel próbálkozott életében, bokszt, majd abba-hagyta, színi tanulmányokba fogott, majd belefáradt, végigcsavarogta Európát, aztán meggondolta magát, és inkább itthon próbált szerencsét. Írt verseket, amelyek kéziratban maradtak, és irodalmi igényű elbeszéléseket is, amelyek közül néhányat publikált, de bármiféle visszhang nélkül. A nyugat-európai csavargásait-kalandozásait elbeszélő feljegyzései és levelei csak posztumusz kerültek kiadásra, mintegy fél századdal halála után. Eleinte a színpadon ért el sikereket, viszonylag későn kezdett el kalandregényeket írni. 1936-tól jelentek meg légiós történetei P. Howard, vadnyugati történetei pedig Gibson Lavery álnéven. (Hangzatos álneveire nem a Nova Kiadó szorította, mint ahogy elterjedt róla már a kortársak körében is.) Rejtő persze büszke volt színházi mű-

* Tanulmányom összefoglaló céllal készült, s messzemenően támaszkodik a Rejtő Jenőről írt korábbi szövegeimre. A könyvészeti hivatkozásokat itt elhagytam. Szeretnék köszönetet mondani értékes segítségéért Kamarás Istvánnak (akitől az olvasáskutatási adatokat kaptam) és Thuróczy Gergelynek (aki megismertetett a Petőfi Irodalmi Múzeum Rejtő-hagyatékával).

ködésére, de tisztában volt regényei jelentőségével, mint ahogy azzal is, hogy Laveryként jegyzett szövegei nem érnek fel a Howard-könyvek magaslatához.

Am színpadai munkáinak tapasztalatai és leleményei nélkül nem jöhetett volna létre sajátos, a kalandokat humoros beállításban ábrázolt regényvilága. E szövegeiben gyakran és szívesen aknázza ki a kabaréjelenetekből jól ismert félreértés-dramaturgiát. Például *A tizenégy karátos autó* (1940) alábbi párbeszéde a *behelyettesítéses tévesztés* logikáján alapul:

„– Önt hogy hívják?

Gorcsev nem szerette az ilyen kérdéseket.

– Nevem Tintoretto – felelte szokása szerint nyomban és ostobán.

– Hm... mintha már hallottam volna magáról.

– Festő vagyok.

– Igen, emlékszem! Honnan is való ön?

– Cinquecentóból.

– Az valahol Savoiában van?

– Kis község. Avignon és Toulon között.

– Tudom... tudom... egy rokonom lakott ott... Illetve a közelben... Van ott egy hasonló helység, nem?

– De igen. Quattrocento.”

A következő példa (amely ugyancsak előzetes kulturális ismeretekre épít) talán még jobban érzékelteti a kabaré-eredetet. *A szőke ciklon* című regény (1939) egyik jelenetében két rabló – a Főorvosnak becézett Rainer és a feltűnő körszakállal rendelkező Joko – között kerül sor az alábbi feszült párbeszédre. (A bonyodalmat az okozza, hogy a kiszemelt áldozataik gyanút fognak, és elkerülik a rablók által gondosan kieszelt csapdát.) Előbb a Főorvosnál van a szó:

„– Szerintem egy kis hiba történt, jelentéktelen hiba, de egyetlen sróf meglazulása sokszor a leghatalmasabb gépezetnél is rövidzárlatot okozhat. [...] Ez a hiba, szerintem, a különben nagyra becsült Joko kollégám körszakállja.

– Ne tessék, kérem, engem a hajamnál fogva előráncigálni – horkant fel Joko.

– Nono – csendesítette a másik –, itt most ne érzékenykedjünk. Mindnyájunk érdekéről van szó...

– Lehet – válaszolta vészjóslóan a körszakállas –, de a szakállamat tekintse úgy, mint Akhilleusz könyökét...

– Akhilleusznek sarka volt, uram – oktatta a doktor.

– Ha orvos volnék – vágott vissza epésen a másik –, akkor én is jobban ismerném a végtagokat.”

Elsőként (1967-ben) Hegedüs Géza mérte fel Rejtő Jenő sajátos humorának előzményeit, mindenekelőtt a Sipulusztól Heltai Jenőn át Karinthy Frigyesig ívelő nagy tradíciót:

„Az a sajátos pesti humor nevelte, amelyben elkeveredik a cinizmus, az öngúny, a csattanóra élezett vicc, a felismert hibák némiképpen megbocsátó kifigurázása, és egy életszerető törekvés a valóság sötét és súlyos óráinak könnyebb elviselésére. [...] Sipulusz Gutmann nevű csörgőkígyója, aki gyíknak képzei magát, mert szerénységre nevelték, egyenes ági elődje annak a howardi madárnak, amely oly modern, hogy tollai – töltőtollak. [...] Azt a regénytípust, amelyet mi olyan jellegzetesen howardinak érzünk, Rejtő előtt – csak éppen tipikusan pesti környezetben – Heltai írta meg. Ez a *Jaguár*.”

Nyilván még más nevek is felvethetők elődként, maga Hegedüs Eric Knight *Sam Smallj*át is megemlíttette; Lányi András a 20. századi kelet-európai groteszk Hašek, Karinthy és Ionesco által fémjelzett vonulatában helyezte el Rejtőt, s akadt, aki a 19–20. századi angol szatirikuskrimi-hagyomány ihlető szerepét is feltételezte. Ám a pesti humor volt legfőbb ihletője – regényparódiáiban nem kevésbé, mint kabaréjeleneteiben.

Mestere lett a pesti humor *intellektuális* változatának, amely a *nyelvi és kulturális referenciák* összezavarásán alapul. A *Piszkos Fred, a kapitány* című regény (1940) híressé vált nyitó párbeszédében előbb a talált tárgy azonosításának aprólékos technikája fordul visszájára, majd a meghökkentő nézőpontváltás válik a humor forrásává (merthogy az önbíráskodó tiltakozik az önbíráskodás ellen):

- „– Uram! A késemért jöttem!
- Hol hagyta?
- Valami matrózban.
- Milyen kés volt?
- Acél. Keskeny penge, kissé hajlott. Nem látta?
- Várjunk... Csak lassan kérem... Milyen volt a nyele?
- Kagyló.
- Hány részből?
- Egy darabból készült.
- Akkor nincs baj. Megvan a kés!
- Hol?
- A hátamban.
- Köszönöm.

– Kérem... A csapos mesélte, hogy milyen szép kés van bennem. Egy darab húszcentis kagylóritkaság.

- Forduljon meg, kérem, hogy kivegyem...

– Kitartás! A kocsmáros azt mondta, hogy amíg nem hoz orvost, hagyjam bent a kést, mert különben elvérzek. A kocsmáros ért ehhez, mert itt már öltek orvost is. Régi étterem.

– De én sietek, kérem! És mit tudja az ember, hogy mikor jön az orvos? Kés nélkül mégsem mehetek éjjel haza.

– Az orvos itt lakik a közelben, és a kocsmáros triciklin ment érte. Ha szurkált, uram, hát viselje a következményeket.

– Hohó! Azért, mert magába szúrta egy kést, még nincs joga hozzá, hogy megtartsa. Ez önbíráskodás! Hála Istennek, van még jog a világon.”

A *három testőr Afrikában* (1940) szállóigévé vált nyitó mondata az osztályozás logikáját teszi nevetségessé:

„Négy különböző nemzetiség képviselője volt az asztalnál: egy amerikai gyalogos, egy francia őrzető, egy angol géppuskás és egy orosz hússaláta.”

Az intellektuális humor jellegzetes és ugyancsak ismert példája *Az elátkozott part* (1940) Csülök nevű hősének testreszabott – meglehetősen vulgáris, de kifogástalan logikájú – értelmezése legkedvesebb olvasmányáról (a neves műalkotások Karinthy Frigyes által kezdeményezett tréfás szinopszisének modorában):

„A Sing-Singben tízszer is átfutottam *Lohengrin*, a *Hattyúlovag* históriáját. Ez a mélyenszántó történet végképpen átforgatta a gondolkodásomat, midőn

megértettem a mű örök, emberi tanulságát: hiába titkolod múltadat: a nő előbb-utóbb rájön, és te röpdölsz, mint egy hattyú.”

A színpadon sem elégedett meg Rejtő a helyzetkomikummal, és – Nóti Károlynak (1892–1954), a *Hyppolit, a lakáj* (1931) szerzőjének, a húszas-harmincas évek igen kedvelt kabaré- és vígjátékszerzőjének dramaturgiáját követve – igyekezett olyan, könnyen megkedvelhető karaktereket felvonultatni, akiknek jó szándékú, de fatális módon mindig balul végződő csetlését-botlását rokonszenvvel kísérhette a nagyérdemű. S hasonlóképpen megnyerőek a regények törvényen kívüli, alvilági figurái, akik végtére is csak a dolgukat teszik, amikor „bizományi útonállást” és más, a társadalom érthetetlen neheztelését kiváltó foglalkozást űznek.

A *Piszkos Fred, a kapitány*, Rejtő talán legismertebb regénye egyenesen ad abszurdum viszi a jóhiszemű beállítást, amikor a kiemelten negatív figurát (a címszereplőt) is fölmenti a történet végén – méghozzá visszamenő hatállyal. Holott annak, hogy Piszkos Fredet mindenki utálja, messzemenő jelentősége van. Ő maga egyébként tudatosan rájátszik és kihasználja ezt – például ha valakit meg akar védeni, elég színleg megtámadnia, s nyomban eléri, hogy a többiek az illető pártját fogják. (E manipulációs technika bemutatásának átütő sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az 1960-as években széles körben „Piszkos Fred-effektusról” beszéltek. Ami nem egészen méltányos, hiszen Rejtő valójában meglehetősen régi toposzhoz nyúlt – gondoljunk például Mikszáth Kálmán *Két választás Magyarországon* című regényére, amelyben Katánghy Menyhértet először hasonló megtévesztéssel választatják meg képviselőnek.)

A *Piszkos Fred, a kapitány* története kielégítő magyarázattal szolgál a narrátor jóindulatára: azt sugallja, hogy a világ törvényes és törvénytelen féltekéje valójában átfedi egymást, és a sors szeszélyén múlik csupán, hogy mikor kerülünk át az egyikből a másikba – mikor „küzdjük fel magunkat” az alvilágba, vagy le, a szolid, kispolgári lelkek közé. (Már a regénybeli bonyodalom is egy képtelen szerepcserén alapul, a csavargó Fülöp Jimmy és St. Antonia de Vincenzo főherceg kölcsönös helyettesíthetőségén – itt Mark Twain ismert műve, *A koldus és királyfi* volt az ihlető minta.) A *Piszkos Fred, a kapitány* világát éppúgy a tökéletes zűrzavar uralja, mint Rejtő csaknem valamennyi regényét – azzal az el nem hanyagolható különbséggel, hogy itt mégis akad valaki, aki (állítólag) képes átlátni a nagy egészet, és irányt adni neki. Ő pedig nem más, mint Piszkos Fred. A könyv talán legváratlanabb, legbizarrabb állítása ez.

Rejtőnek különleges tehetsége volt ahhoz is, hogy egy-két odavetett – sokszor karikatúraszerű – vonással érdekes és emlékezetes alakokat teremtsen. Egyik legnagyobb bravúrja *A három testőr Afrikában* mellékfigurája, az (ál-landó díszítő) eposzi jelzőt kapó „nagy Levin”, akiről senki nem tudja, hogy miben áll nagysága, de nem merik megkérdezni, mert megsértenék vele. Tulajdonképpen Levin megmagyarázatlan, gőgös viselkedése emeli alakját szinte mitikus magasságba. Még az is tudható róla, hogy igazi ínyenc; egyszer elmélyült előadást tart társainak a zsemlemorzsáról, amelyen „természetesen [...] nem azt a kispolgári gátságot” kell érteni, hogy „alantas kenyértöredéket megszáritunk a kamrában, zsákba kötve”. Csak a regény végén derül ki, hogy Levin a walesi herceg jóvoltából szakácsiskolát vezethetett CapeTown, majd más városok fegyházában.

Rejtő másik nevezetes teremtménye, Vanek úr *A tizennégy karátos autóban* már választékosan toprongyos megjelenésével is figyelemre méltó jelenség. Neki is a rendíthetetlen önérzete a legfeltűnőbb tulajdonsága. A kabarétréfák és tündérmesék kereszteződési pontjáról érkezik meg az idegenlégióba, ahol ő testesíti meg az „öscivilt”, akinek „éppúgy nincs érzéke a katonasághoz, mint ahogy egy süket nem értheti meg Mozartot”. Egy pillanatig úgy tűnik, mintha Vanek úr is tisztában lenne helyzetével. Amikor Gorcsev Iván megkéri, hogy helyettesítse őt, azt feleli ámulat vigyorral: „Akkor eldobhatják a légiót.” Mégis vállalja a megbízást, s csaknem beteljesedik jóslata. Mert Vanek úr és az idegenlégió egyenlőtlen küzdelmében szükségképpen az utóbbi húzza a rövidebbet, hiszen nincs hathatós eszköze olyasvalakivel szemben, akit nem tud a maga képmására alakítani. Vanek úr egy elháríthatatlan természeti csapás biztonságával kel át az idegenlégió világán, ami fölöttébb ritka tünemény a péhovardi regényuniverzumban, mivel ott csak a férfias küzdelemnek van helye. S ha már ciklonok támadnak és száguldoznak végig több földrészen, nem férhet kétség ahhoz, hogy ezek csakis nőneműek lehetnek (lásd *A szőke ciklon* címszereplőjét). Igaz, Rejtő nem mulasztja el jelezni Vanek úr nőies vonásait.

Kedvenc vagányfiguráinak neve többnyire ragadványnév, vagy legalábbis ilyen hatású – amit a leginkább jellemző tulajdonságuk alapján „érdemelnek” ki. Buzgó Mócsing, Fülíg Jimmy, Pizskos Fred, Tuskó Hopkins vagy Hallgató Drugics neve szinte önmagáért beszél, jóllehet Buzgó Mócsing esetében Rejtő eljátszik a feltételezhető „polgári” nevével: ő volna Trebitsch, az „igazi Trebitsch” (akinek neve – bizonyára nem véletlenül – egybeesik egy valóságos személy, a hírhedt nemzetközi kalandor Trebitsch Ignác nevével). Arra is van példa, hogy a névadás ambiciózusabb módon történik. Így pl. a tekintélyt parancsoló ökleit és fűzfapoétai szenvedélyét (hangulatában) egyaránt érzékeltető Troppauer Hümér esetében (akinek a keresztnéve nyilván Homérra, azaz Homéroszra hajaz). Senki Alfonz vezetéknévét pedig a törvényenkívüliségét a szó szoros értelmében kozmikus méretűvé tágító bemutatása „alapozza” meg *Az elátkozott partban*:

„Senki Alfonzról csak annyit, hogy a világ valamennyi államából örök időkre kiutasították, és így már régóta csak a legnagyobb titokban tartózkodhatott a Földön. Főként éjszaka. Tuskó szerint dán volt, egy guatemalai méregkeverő esküdött rá, hogy spanyol, ő maga büszkén vallotta, hogy »szülőföld nélküli«, mert egy bennszülött kenuban jött a világra Colombo közelében, és szüleitől valamennyi környező állam megtagadta a gyermek anyakönyvezését. Egy örmény gőzösön keresztelték, de ez az állam időközben megszűnt. Rendőrségi szakértők szerint közigazgatási úton egy másik bolygóra kellene továbbítani. [...] Senki Alfonz káromkodott [...] de téved, aki azt hiszi, hogy ebből következtetni lehetett származására. Ritkán káromkodott kétszer ugyanazon a nyelven. A világ minden nemzetisége magáénak vallotta volna káromkodásai alapján.”

A péhovardi regény megszületése és első aranykora. Ismeretes, hogy Rejtő a Nova Kiadó felkérésére kezdett el ún. légiós regényeket írni, és első regényírói próbálkozása (*A pokol zsoldosai*, 1936) még szorosan követte az eredeti mintát: nélkülözi a humort, kizárólag a fordulatos cselekményre koncentrál. A műfaj megteremtője, Percival Christopher Wren (1885–1941) is

kalandvagyó fiatalemberként csavarogta és utazta be a világot, megjárta mind az öt kontinenst, szolgált az angol hadseregben és a francia idegenlégióban, és a személyes élményei alapján írta meg első légiós regényét (*Beau Geste*, magyarul *A kék csillag* címmel jelent meg), amely 1924-ben világhírt szerzett neki. Rejtő sokat tanult tőle, mindenekelőtt azt, hogy rejtélyes bűnügynek kell a történet középpontjában állnia, és hogy az idegenlégió olyan, a civil létmód normáit elementárisan kiforgató-elvető közösség, amelyben magától értetődőnek tűnnek a legvadabb abszurdítások is. Bár Wren regényétől mi sem áll távolabb, mint a kabarétréfák humora, némely – az adott helyzet kényszerűségét érzékeltető – ironikus megjegyzéséhez hasonlók Rejtőnél is felbukkannak. A sivatagban „elfelejtették felállítani a közlekedési rendőröket – olvashatjuk egy helyütt. – Az ember nem tud eligazodni. A Szahara ebben a tekintetben még igen elhagyatott hely.” Másutt pedig a legionáriusok nagyotmondásai, lódításai fölött azzal tér napirendre az elbeszélő, hogy végül is „nem úrifíúk jellemformáló és erkölcsfejlesztő intézetében vagyunk”.

Talán az ismétlődő kalandok egyhangúsága miatt volt Rejtő elégedetlen a műfaj hatáskeltő lehetőségeivel, mindenesetre igen hamar másfajta megoldásokat kezdett keresni. Második légiós regénye, a *Menni vagy meghalni* (1937), két, merőben különböző műfajú részből áll: csak az első légiós történet, a második vérbeli krimi. A légiós felének szikár, feszes váza, akciókat sorjázó cselekménye kizárólag az egymást követő kalandokra összpontosít (legfeljebb a kiinduló helyzet abszurdítása emlékeztet valamennyire a P. Howard-i észjárásra: a főhős, Horn az érettségén való bukása miatt menekül az idegenlégióba). Az afrikai színtereken, az idegenlégióban és a kényszermunkatáborban játszódó történet váratlanul megszakad, a könyv második fele évekkel később, Londonban folytatódik, és az olvasó mintha egy merőben más regénybe csöppenne, egy gyilkosságsorozat kiderítésébe, amit csupán az köt össze az elsővel, hogy az áldozatok a korábban szereplő legionáriusok közül kerülnek ki. A detektív-történet nemcsak fordulatosabb, mint a légiós, de az író jóval magabiztosabb keze nyomát bizonyítja. Rejtő kiváló bonyolítókézségét jellemzi már az *in medias res* kezdés is: a második áldozat megtalálása nyitja az események elbeszélését.

Csak a harmadik, *A fehér folt* című regényében (1938) talált rá Rejtő arra az útra, hogy a légiós regényt a pesti kabaréhumorral társítsa. De itt még elkülönül egymástól a kétféle hatásmechanizmus: a történet két, egymással párhuzamos szálon bonyolódik, és míg a fő cselekményszál konvencionális (azaz akciót akció követ), addig a mellékszál, a magádetektív leveleiből kikerekedő történet előadása tobzódik a humoros fordulatokban. Rejtő attól sem riad vissza, hogy parodizálja a ponyvairódalom fellengzős stílusát:

„Még nem volt este, de a nappal már elmúlt, és ebben a violaszínű, szürke derengésben úszott a hajó a dagály hűvös, de finom szellőjében, azzal a valószínűtlenül sugárzó, sószagú alkonnyal burkolva be a fedélzet ferde, hosszú árnyait, amely ellenállhatatlan lírai bájával nem egy úrlovas legényéletének okozta vesztét. Sir, ez az alkony veszélyesebb fiatal szívekre a legnaivabb amerikai hangosfilmnél is [...] Nagy szünetekkel beszélgettek, Sir! A nagy szünetek minden beszélgetésnél veszélyesebbek olykor, ha még kegyeskedik visszaemlékezni férfikorának kezdetére.”

Tulajdonképpen hasonló kettős szerkezet jellemzi a nem sokkal később írt *A szőke ciklon* című regényét is (1939), melyben Evelyn Weston hajszája az örökül kapott gyémánt után (megfejeelve egy katonai kémtörténet bonyodalmait) lényegében az akcionista cselekményszálnak feleltethető meg, azzal a nem jelentéktelen különbséggel, hogy helyel-közzel humorral ellensúlyozza: azt a helyzetkomikumot aknázza ki, ami abból adódik, hogy Evelyn ismételtelen kinos helyzetbe hozza önkéntelen segítőtársát, a nyilvánosságtól irtózó Bannister lordot. A regény másik szála, a felelőtlen Eddy Rancing fondorlatos próbálkozása a gyémánt megszerzésére és brutálisan végződő felsülése képviseli a (sokszor a burleszkre hajló) humoros vonulatot. Későbbi regényeiben – legalábbis a sikerültebbekben – Rejtő már nem választotta szét, hanem összetársította egymással a kalandot és a tréfát, mindkettővel abszurd helyzeteket teremtve, s megszórva őket pompás szójátékokkal.

Így született meg az összetéveszthetetlenül eredeti „péhovardi” regény, amely egyszerre aknázza ki és idegeníti el a ponyva hatásvadász eszközeit. A gyors jelenetváltások, a pengeváltásként ható dialógusok, a pontosan adagolt kihagyások és vágások, s nem utolsósorban a forrpontig eljuttatott jelenetvégek Rejtő kiváló színpadi érzékét dicsérik a regényekben is. Ritkán fordul elő, hogy változtasson az egyenes vonalú cselekményen. *A tizennégy karátos autóban* azonban (az általa lefordított Erich Kästner-regény, *Az eltűnt miniatűr* példáját követve) felforgatja a cselekmény időrendjét. Ismételtelen előreszalad a történetmondásban: először (újra meg újra) előkerül az ellopott luxusautó, majd kiderülnek az előzmények (hogyan milyen úton-módon szereztek vissza).

Hihetetlenül rövid idő, mintegy másfél év alatt írta meg Rejtő életműve legjavát (*Az előretolt helyőrség*, *A láthatatlan légió*, 1939, *Vesztegzár a Grand Hotelben*, *Az elátkozott part*, *Piszkos Fred, a kapitány*, *A három testőr Afrikában*, *A 14 karátos autó*, 1940, *A csontbrigád*, 1941). Legsikerültebb könyveinek csak egy része nevezhető a szó szoros értelmében légiós történetnek. *A fehér foltban* és *A szőke ciklonban* csupán a periférián merül fel a légió, a *Piszkos Fred, a kapitány* vagy a *Vesztegzár a Grand Hotelben* esetében pedig egyáltalán nem szerepel. Regényeinek középpontjában mindig valamilyen bűnügy és annak leleplezése áll, még ha valamilyen másfajta cselekményszál (ideig-óráig) elfedi is ezt, mint Fülöp Jimmy és a főherceg szerepcseréje a *Piszkos Fred, a kapitányban*. A légiós regények csak abban térnek el a többitől, hogy a hőseik legionáriusok, és a kalandok (egy részének) színtere az idegenlégió.

Hegedüs Géza úgy vélte, hogy a légiós regényt Rejtő sikeresen parodizálta, de a kimit nem, mert az utóbbinak olyan stabil szerkezete van, hogy nem lehet bűntetlenül eltorzítani. *A Menni vagy meghalni* mintha alátámasztaná ezt. Ám a *Vesztegzár a Grand Hotelben* arról győz meg, hogy a krimi is parodizálható. Abban persze igaza lehet Hegedüsnek, hogy a detektívtörténet narratív struktúrája szigorú előírásokat követ: a gyilkosságot fel kell deríteni, kibogozva az összekuszálódott szálakat, és mindenki gyanúba keverhető. Csakhogy a parodizálás nem elbeszéléstechnikai (narratológiai) művelet, hanem a beállítás, a nézőpont függvénye. Már az első mondat, a *Vesztegzár a Grand Hotelben* bizarr felütése olyan atmoszférát intonál, amely élet veszi annak, hogy később akár a gyilkosságot, akár a karantént komolyan lehessen venni:

„Amikor Maud visszatért a szobába, egy úr lépett ki a szekrényből, pizsamában, fején egy ízléses zöld selyem lámpaernyővel, és barátságosan mosolygott.”

A barátságos mosolyú úrról, Félixről utóbb kiderül, hogy egy házasság elől menekült egy szál pizsamában éppen a Grand Hotelbe, ami nem gátolja meg abban, hogy többször is megkérje a lány kezét (aki végül persze igent mond). Elder főfelügyelőnek, Félix családi barátjának pedig eredetileg a könnyelmű ifjút kellene megtalálnia, de (mert Félix is bajba került: nincs alibije) inkább azzal van elfoglalva, hogy megtalálja a tettest (a hivataltól nyomozó kapitány helyett). Az alapsituáció tehát kifejezetten bohózat (aminek tömény foglalat, amikor a vendégeket felszólítják, hogy őrizték meg nyugalmukat, mire kitör a pánik). De ezen a vígjátéki alapon nem akármilyen építmény épül: az úgynevezett jó társaság felbukkanó és eltűnő alakjainak forgatagában kis és jelentéktelen szenvedélyek és praktikák válnak (persze átmenetileg) fontossá – mindenképpen fontosabbá, mint a tulajdonképpeni bűntény. A luxusszálloda valószínűtlen, füledt, elkényeztetett világa különös metamorfózis színtere lesz: egy idő után már nem a különféle kalandok megismerése a tét, hanem az, hogy maga a megismerés az igazi kaland.

A légiós történetekben is a parodizáló beállításnak az a következménye, hogy a hangsúlyozottan földi pokolnak mondott idegenlégió közelről nézve nem tűnik félelmetesnek és rendkívülinek. Inkább kiszámíthatatlannak, mert nem közönséges fejtelenség uralja: Gorcsev Iván könnyedén sétafikál ki-be, míg Tuskó Hopkinst civil létére sem engedi ki karmaiból, Vanek úr esetében pedig csődöt mond. Az is előfordul, hogy magánvállalkozásban hoznak létre olyan hadsereget, amely ütőképesebbnek bizonyul, mint az igazi légió (*A láthatatlan légió*).

Rejtő Jenő újítása, a kétféle könnyű műfaj házassítása egymással először igen merész lépésnek tűnt. A Nova Kiadó korántsem volt elragadtatva tőle. Rejtő a már hivatkozott levelében (pontosabban levélfogalmazványában), melyet Müller Pálhoz írt, és ahol hosszan sorolja sérelmeit, kitér arra is, hogy a Nova tulajdonosa hogyan próbálta őt arra ösztökélni: a kalandokat részesítse előnyben s tegyen le a humorról, mert a 14 éves fiú olvasók „a humort nem értékeli”. A kiadó ennek jegyében húzott ki 3×25 oldalt *A fehér foltban* a magándetektív leveleiből. Bár a regény sikeres fogadtatása végül meggyőzte Mülléréket arról, hogy Rejtő találmányára nem fizetnek rá, és Rejtő később szabad kezet kapott, a derék kiadói emberek képtelenek voltak felfogni, hogy mitől olyan kelendők ezek a könyvek.

Mielőtt könnyelműen pálcát törnénk értetlenségük fölött, érdemes eltöprengeni azon, hogy a jóval későbbi olvasáskutatási adatok szerint 1968-ban a Rejtő-kedvelők körében a hasonlóképpen kedvenc olvasmányaik a krimik és a kalandregények közül kerültek ki (Conan Doyle, Agatha Christie, Raymond Chandler, Karl May, E. R. Burroughs művei), s ezt megerősítette egy öt évvel későbbi felmérés is, amely szerint a következő művek voltak kedvencei a Rejtőt kedvelőknek: *A fej nélküli lovas* (Thomas M. Reid), *A sátán kutyája* (Doyle), *A Holttest a könyvtárszobában* (Christie), *Tarzan* (Burroughs), *A medveölő fia* (May) stb.

Bár a regények első megjelenése idején még nem születtek hasonló vizsgálatok, nem kétséges, hogy hatalmas sikert arattak. Nemcsak a gyors utánnyomással készült újabb kiadások bizonyítják ezt, hanem az is, hogy már a kortársak üzetet láttak Rejtő másolásában. Ha arra keressük a választ, hogy mi

lehetett a nagy népszerűség titka, nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a regények vagány szereplői könnyen azonosítható irodalmi teremtmények. A romantikából elszármazott, meseszerű jelmezeket viselnek, egyszerre képviselik a kifordult világból való kilépés és a fortélyos felülkerekedés lehetőségét. Nem nehéz belátni, hogy az 1930-as, 1940-es évek fordulóján, a világháborús és antiszemita fenyegetés közepette miért vált annyira fontossá az egyre szorongatottabb pesti közönség körében a *szabadságvágynak* ez a lapidáris, a vásári ponyvából eredeztethető megjelenítése. (Ahogy Faludy György Villon-átköltése is – részben Brecht *Koldusoperájától* inspirálva – a középkor romantizálásával teremtett hasonló vagánymitológiát.)

Az irodalmiság erőteljes jelenlétét mutatja az idézetek feltűnően nagy száma is. Rejtő légiós regényei tudatosan játszanak rá a klasszikusok remekeire, tekintet nélkül arra, hogy azok az elit- vagy a populáris irodalomhoz tartoznak-e (érthető módon az utóbbiak szerepelnek gyakrabban). Az *elátkozott part* és folytatása, *A három testőr Afrikában* szinte szó szerint idéz a *Monte Cristo grófjából* és *A három testőrből*, az utóbbiból egész jeleneteket vesz át, sőt a címét is. Akár jelképesnek tekinthető Rejtő Író *születik* című kabaréjelenete, melyben Gubernyák Elek (már a neve is sokatmondó) a klasszikusoktól összelopott verssorokat adja el mint saját regénytémáit. A ponyvára jellemző sztereotípiák követésében némelykor maga Rejtő is úgy járt el, mint ami fölött *A szőke ciklon* előszavában élcelődik:

„Ma [...] a regényírás bizonyos fajtáit már nem is iparszerűen, hanem a konyhaművészet szabályai szerint, kész receptek alapján főzik ki. Például: »Végy két ifjú szerető szívet, törd meg, forrald fel a szenvedélyeket, hintsél a tetejébe egy kis édes egyházi áldást, és jól megfőzve vagy félig sületlenül bármikor feltálalhatod az olvasónak.«”

Az irodalmi hivatkozásoknak megvolt az a szerepük is, hogy a közös olvasmányélményekre, a műveltségre alapozva a szerző mintegy összekacsintott olvasóival, és valamifajta *lélektani védelmet, szellemifölény-félét* próbál nyújtani az egyre barátságtalanabb politikai-társadalmi környezetben. Nincs rá dokumentum, hogy Rejtő mennyire volt tudatában ennek. Lehetséges, hogy mindez csupán ösztönös hozadéka volt műfajteremtő igyekezetének.

De nemcsak az irodalmi hivatkozás tölti be a külvilágtól való eltávolítás szerepét. Feltűnő, hogy Rejtő hősei milyen makacsul ragaszkodnak az elvekhez és szabályokhoz, s különösen rosszul viselik a megállapodások felrúgását. Például az *Úrilány szobát keres* című bohózatának (1937) címszereplője akkor is köti magát a szerződéséhez, amikor kiderül, hogy valójában csalás történt, a lakást az igazi tulajdonos háta mögött adták ki neki. S hasonlóképp fontos *Az elátkozott part* (már hivatkozott) hőse, Csülök számára, hogy kövesse a maga elveit (például ne lopjon anyja neve napján), mert ha letér az útról, jóvátehetetlen következményei lehetnek (és lesznek is, mint az kiderül a továbbiakban). Csöppet sem meglepő, hogy a törvényszegők a legjobb törvényismerők, de Rejtőnél sokkal többről van szó. Tulajdonképpen a szereplők *normatadata* biztosítja a péhovardi világ kikezdetetlen derűjét, azt, hogy ha kezdetben minden a feje tetején áll is, előbb-utóbb a dolgok megnyugtató módon a helyükre kerülnek. A sűrűn felbukkanó filozofikus tömörségű szentenciák is valamiképp ezt a normatudatot sulykolják. Hiszen mi sem könnyebb, mint belátni az efféle,

félíg már ismerős intelmeket: „Az nevet utoljára, aki először üt.” (*Piszkos Fred, a kapitány*). A regények első megjelenése idején a valóságos világban is egyfajta normatudat érvényesülése volt az, ami a veszélyeztetett olvasók körében egyszerre töltötte be a biztonságot jelentő hivatkozási alap és a veszedelem hárításának szerepét.

P. Howard feltámadása és második aranykora. Az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején az elitista kultúrpolitika szemében tömegbutító portékaként volt elkönyvelve a ponyva. Egy évtizeden át Rejtő is tiltott szerző volt. Csak 1956-ban tört meg a jég, elsőként *A láthatatlan légió* jelent meg, a Magvető Könyvkiadó Vidám könyvek sorozatában, Hegedüs Géának az író alakját felidéző és a Howard-regényekben a légiós regények paródiáját méltató előszavával, majd 1957-ben a *Vesztegzár a Grand Hotelben* és Erich Kästner fordulatós krimije, *Az eltűnt miniatűr*, Rejtő fordításában. Ekkor adták ki – egy másik sorozatban – *A fehér foltot* is (ehhez Paulay Lajos, az első Rejtő-bibliográfia összeállítója írt utószót), a következő két évben pedig *A tizennégy karátos autót* és *A szőke ciklont*. Majd újabb, szerencsére rövidebb publikálási szünet következett.

A hatvanas években csak úgy engedélyezték a krimik kiadását, hogy szigorúan szabályozták, mennyi kötet jelenhet meg évente. Így indult útjára 1964-ben a Magvető Kiadó legendássá vált Albatrosz könyvek sorozata, amely kezdetben évi hat-nyolc kötettel jelentkezett. Elsőként *A tizennégy karátos autó* és *Az elátkozott part* jelent meg Rejtőtől, majd a többi regénye és kisregénye is, és amikor az ismertebbek elfogytak, sor került a kevésbé ismertekre is. (1967-ben – sorozaton kívül – a Magvető válogatást adott ki novelláiból, *Az utolsó szó jogán* címmel; ehhez is Hegedüs Géza írta az előszót.) A Rejtő-könyvek elsöprő sikere felborította az előírt kvótákat, a kétszázezer fölé emelkedő példányszám gyökeresen új helyzetet teremtett.

Erről az időszakról már rendelkezünk olvasáskutatási adatokkal. Rejtő olvasottsága folyamatosan nőtt: az 1947-es budapesti felmérésben még nem szerepelt a leginkább olvasott könyvek szerzői között, az 1964-es országos vizsgálat viszont már a 20. helyen mérte (a budapestiek körében a 12. helyen). 1968-ban a munkások által legutoljára olvasott könyvek sorrendjében az *Egri csillagok*, *A kőszívű ember fiai* és a *Sellő a pecsétgyűrűn* mögött a *Piszkos Fred, a kapitány* a negyedik, *Az előretolt helyőrség* a hetedik, *A szőke ciklon* a 16. helyet foglalta el, s a legolvasottabb ötven könyv között tíz Rejtő- és csak hét Jókai-regény szerepelt. A hatvanas évek második felében Rejtő tipikus munkás-olvasmány, az értelmiségiek tizenöt leggyakoribb kurrens olvasmánya közé (még) nem került be. 1978-ban az összesített, 20 évesnél idősebb lakosság olvasmányainak gyakorisági listáján a tizenharmadik, 1985–1986-ban a 18 évesnél idősebbek rangsorában a tizenegyedik. Bár az ismertségi listák szerint egyaránt olvassák nők és férfiak, a kedveltségi rangsorok alapján inkább tűnik férfiolvasmánynak.

De ha figyelmen kívül hagyjuk Rejtő regényeinek intellektuális többletét, nem érthetjük meg, hogy miért fedezték fel őket újra az 1960-as és 1970-es években, s miért váltak még a korábbinál is népszerűbbé. Méghozzá nemcsak az alig vagy keveset olvasók széles táborában, hanem az irodalmi ínycsekek szűk szektáiban is. A „péhovardi” humor gyöngyszemei a korabeli értelmiség szóhasználatában magától értetődő hivatkozásként szolgáltak az általános

abszurditás-élmény kifejezésére és kinevetésére. A „Nem lehet minden pofon mellé egy forgalmi rendőrt állítani” (*Piszkos Fred, a kapitány*), a „Ne hivatkozz mentő tanúkra, mert mit érsz el vele, ha ismerőseidet bezárják” (*Az elátkozott part*), „Az életünk olyan, mint egy nyári ruha mellénye: rövid és céltalan” (*A szőke ciklon*) és társaik éppúgy szállóigévé váltak, mint korábban *Az ember tragédiájából* idézett örökzöldek. Volt idő, amikor Fülöp Jimmy nevezetes kijelentése, hogy nem dolgozik, mert elveszítette meggyőződését (*Piszkos Fred, a kapitány*), egy egész ország érzületét fejezte ki.

Ugyanakkor a magyar literátus közvélemény, miközben nagyon kedvelte és szívesen hivatkozott rá, kiutasította Rejtőt a magas irodalomból. (Föltehetően ez magyarázza az alacsony olvasáskutatási adatokat az értelmiség körében.) Nálunk kialakult egy meglehetősen szűkítő, emelkedett felfogás, amely – a reformkori irodalom hazafias szerepét kiterjesztve – csak azt hajlandó irodalomként elismerni, ami szörnyen komoly, és lehetőleg nagy sorskérdésekkel foglalkozik. Gyanakodva fogadták a századelőn a Nyugat folyóirat nem egy szerzőjét, ahogy később Örkény István egyperceseit vagy Esterházy Péter *Termelési regényét* is. Mintha a magyar irodalom jelesei csak a vigyázzban állást tekintették volna igazolható beszédhelyzetnek, s például Petőfi nem írta volna meg *A XIX. század költői* mellett *A helység kalapácsát* is, nem beszélve arról, hogy imitációs humora még legkomorabb művében is felcsillan, *Az apostol* részeges tolvaját szerepeltető jelenetben.

A pesti humor kimagasló alakjai (Sipulusztól és Heltai Jenőtől Molnár Ferencig és Karinthy Frigyesig) azzal tették jelentőssé a szórakoztató irodalmat, hogy reflektorfénybe állították a mindennapok rutinjában észrevétlen maradó abszurditást, és mintegy életfilozófiává avatták a nagyvárosi létezésformát. Karinthy Frigyes zseniális, némiképp szabados fordításában még Micimackó és barátai is úgy jelennek meg, mint sajátos polgári életszemlélet megjelenítői. Rejtő Jenő is e nagyszerű tradíció örököse és képviselője.

Jellemző és tanulságos epizód volt a hetvenes évek végén az a tudományos vállalkozás, amely népszerű művek világképét elemezte, és a *Piszkos Fred, a kapitány* intellektuális többletét úgy próbálta meg kimutatni, hogy gyökeresen eltérő nézőpontot tulajdonított a regény humoros kiszólásainak és a happy enddel végződő kompozíciójának. A vizsgálatot végzők úgy találták, hogy miközben a regény folyamatosan ostorozza a nagyképű előkelőséget, a befejező jelenetben, az új király beiktatásán az immár hófehér szakállú, vadonatúj egyenruhában pompázó Piszkos Fred, valamint a többi mákvirág, Holdvilág Charley, Kannibál Béby, Nagy Bivaly és társaik ünnepélyes tartásba merevednek, akár egy operettfinálé szereplői. Másképp fogalmazva, azt gondolták, hogy (*A fehér folt*-féle kettős cselekményszál nélkül is) szemléleti és színvonalbeli kettősség jellemzi a péhovardi regényeket. A stílus humor intellektualizmusa és a kalandszerkezet konvencionalizmusa között feszülő ellentétet találóan foglalja össze Bárdos Pál szellemes megállapítása, miszerint egy Rejtő-regénynek mindig előre lehet tudni a végét, de egy Rejtő-mondatnak soha.

Csak hogy a kaland és a komikum szorosan összetartozik. Például a kiadós verekedések leírásában a kihagyásos vágástechnika ugyanúgy az abszurditás érzékeltetésére szolgál, mint a humoros párbeszéd behelyettesítéses logikája. Példaképpen álljon itt egy részlet *Az elátkozott partból*:

„Istentelen erőszakos fráter volt a kapitány, nagy testi erejével sűrűn vissza-élt, lelketlenül ütött, és nem nézte, hová. Valami csekélység miatt megrohant ez a barom, beverte az orromat, és fejbe ütött egy léccel. Mert szívtelensége, ha kint okozhatott, nem ismert határt. Csak nehezen sikerült elkerülnöm a további brutalizálást. Közben a fél szemérem világatlan lett. De a bordáihoz nem nyúltam. Azok akkor törtek be, amikor a csigalépcsőn legurult a fenékbe. Erről én nem tehettem. Rendes hajón a lépcsőnyílásokat csapóajtóval fedik.”

Egy másik, talán még emlékezetesebb bunyós jelenet komikumát úgy éri el a szöveg a *Piszkos Fred, a kapitányban*, hogy a hatalmas termetű és izomzatú malájjal szembekerülő Fülíg Jimmy – aki spanyol pincérnek adja ki magát –, mivel csupán néhány előétel nevét ismeri spanyolul, jobb híján ezeket veti be harci kiáltásként:

„Fülíg Jimmyt elöntötte az indulat, és szörnyűt kiáltott:

– *Insaladafritte à la Escorreal!*

Ettől mindenkiben meghűlt a vér. Tisztában voltak vele, hogy az ókori mór hódítóktól származó esküvést hallották, amelyet spanyol ifjak csak olyankor hangoztatnak, ha élet-halál küzdelemre szánják magukat.”

A regények sikere természetszerűleg fordította a figyelmet az író személye felé. Hegedüs Géza és mások, akik személyesen ismerték őt, szívesen eleve-nítették fel emlékeiket, és azokat a legendákat, amelyek szélteben-hosszában keringtek Rejtőről. Az egyiket ő maga terjesztette, amikor célozgatott rá, hogy rövid ideig előfordult az Idegenlégióban – talán ezzel is a légiós regényei hitelességét próbálta alátámasztani. Egy másik közszájon forgó történet szerint az író a kávéházban a kéziratával fizetett, amit a kiadójánál pénzre lehetett váltani. A Nova Kiadó tulajdonosaiban aligha volt rá hajlandóság, hogy együttműködjenek effajta színjátékban. De Rejtő munkamódszere, igényessége, szövegeinek ismételt csiszogatása-javítása, a stílári tökély kergetése is ellentmondani látszik a könnyed kézzel odavetett kéziratlapok elengedésének.

Tagadhatatlan, az író mindent megtett azért, hogy – Karinthy Frigyesre emlékeztető módon – kirakatba tegye személyét. (Az iránta való figyelem felkeltésébe Karinthy is besegített, amikor nyílt levélben szólította fel, hogy ha mégsem lett öngyilkos, mint azt beszélük, lenne szíves életjelet adni magáról.) A *szőke ciklon* egyik fegyenc szereplőjének arcképét állítólag – nem kis kaján-sággal – önmagáról mintázta:

„Charles Gordon 1,93 méter magas, teljesen kopasz, hízásra hajlamos egyén, feltűnő ismertetőjele: egy régebbi sérülés következtében hatalmas forradás torzítja el az orrát.”

A Japán Kávéház művésztársaságának bohém alakjaként Rejtő híressé-hírhedtté vált szellemességével és szerencsejáték-szenvedélyével. Mivel élete is bővelkedett kalandokban és humoros epizódokban, hovatovább élettörténete is elfoglalta helyét regényei mellett az irodalom világában. Hámori Tibor 1981-ben publikált könyvében (*Piszkos Fred és a többiek... Történetek Rejtő Jenő életéből*) megpróbált utánajárni Rejtő valóságos életútjának, de ő sem tudott ellenállni az anekdotázásnak. Ugyanakkor nem kis érdeme, hogy ráirányította a figyelmet az író színpadi munkásságára is, és elsőként hangsúlyozta a Rejtőt feljelenítő szélsőjobboldali újságikk felelősségét abban, hogy munkaszolgáltatásként a Don-kanyarba vezényelték és halálba kergették.

Sajnos, Hegedüs Géza empatisz írásain, Hámori Tibor könyvén és Lányi Andrásnak a két háború közötti irodalmi tömegkultúrát bemutató dolgozatán (1988) kívül nem született olyan megbízható szöveg, amely útba igazíthatta volna a Rejtő iránt érdeklődőket. Joggal írta Hegedüs Géza 1980-ban, hogy „alighanem a P. Howard írói álneven közismert Rejtő Jenő az egyetlen magyar író, akinek olvasottsága vetekedik Jókaiéval, talán még felül is múlja – de még a neve sem fordul elő sem Rejtő, sem Howard formában a legböszösebb irodalomtörténetünkben sem”.

Íróinkat sem foglalkoztatta igazán, leszámítva Örkény István ironikus fricskáját a *Közvélemény-kutatás* című egypercesében, ahol a „Milyen a filozófiai képzettsége?” kérdésre a következő válaszok közül lehet választani: „a) Marxista. b) Antimarxista. c) Csak Rejtő Jenőt olvas. d) Alkoholista.” Talán Szentkuthy Miklós nyilatkozott róla méltóképpen a *Frivolitások és hitvallások* című, 1988-ban megjelent kötetében.

Rejtő Jenő az ezredfordulón. A rendszerváltást követően csaknem valamennyi kiadó megjelentetett Rejtőt, megnehezítve leendő bibliográfusai dolgát. Divat lett válogatásokat közzétenni a tőle vett idézetekből. Már az is előfordult, hogy az európai udvari kultúráról nagy tudományos apparátussal készült könyvben a szerző, Zemplényi Ferenc – a szakirodalommal vitázva – Rejtőt idézi, nevezetesen azt, hogy „egészen fiatal lánykák és teljesen öreg tudósok hiszékenysége állítólag korlátlan” (*Az európai udvari kultúra és a magyar irodalom*, 1998). E sorok írója pedig 1999-ben tüntetőleg az ő ismertetésével zárta a másfél száz év magyar irodalmát áttekintő könyvét (*Művek, pályák, nemzedékek. Másfélszáz év magyar irodalma 1780–1944*). A könyvolvasás visszaszorulása a magyartanárokat is engedékenyebbé tette Rejtő iránt, úgy gondolták, hogy talán éppen az ő művei képesek diákjaikat az olvasásra rászoktatni.

Az utolsó felmérések adatai nem utalnak egységes trendre. 1996-ban Lőrincz L. László, R. Cook, S. King, D. Steel mögött Rejtő az ötödik. 2000-ben nincs ugyan az első tíz között, de 2010-ben olvasástörténeti pályája csúcsán áll: már harmadik (Lőrincz L. László és D. Steele mögött) a kurrens olvasmányok szerzői között. 1999–2000-ben a romániai magyarok körében Wass Albert, Gárdonyi, D. Steel és Jókai után Rejtő az ötödik a legolvasottabb művek szerzői között. 2008–2009-ben a pozsonyi egyetemisták kurrens olvasmányai élén Kertész Imre, J. R. R. Tolkien és mások társaságában Rejtő is felbukkan. Figyelemre méltó, hogy a hazai olvasástörténetnek ebben a szakaszában is tartja előkelő helyét, jóllehet már négy évtizede csökken mind az esztétikailag értékesnek ítélt, mind a magyar szerzők aránya az olvasmányok között.

Ismeretesek olyan vélemények is, hogy az ifjabb nemzedék őt sem olvassa – amiért legalább részben az irodalmi alpművek ismeretének hiánya okolható. Kétségtelen, hogy a Rejtő-műveket jellemző, az elit- és a tömegkultúra egyaránt figyelembe vevő utalástechnikának napjainkban megnőtt a kockázata. Ugyanakkor felnőtt több írónemzedék, amely már anyanyelveként beszéli őt. Például *Az előretolt helyőrség* talán legemlékezetesebb szereplője, Tropicauer Hümér lett ihletője Parti Nagy Lajos korai, *A fiumei kettes számú tengerész-szeretettől teraszáról látni a tengert* című versének (1982) és Orbán János Dénes első verseskötetének, amelynek már a címe is ez: *Hümériáda*

(1995). Mindketten követik Rejtőt abban, hogy komikusan vegyítik az elit- és tömegirodalmi utalásokat. Parti Nagy szövegében Petőfi-, Ady-, József Attila-idézetek keverednek lányregények, operettek, népszínművek fordulataival. Orbán János Dénes pedig hasonlóképp idézi meg Rejtőt és Faludyt, Villont és József Attilát (kihasználva, hogy a négy szerző mindegyike kapcsolatba hozható a csavargó kópé törvényen kívüli attitűdjével).

A posztmodern irányzat nyitása a populáris kultúra felé előkészítette az utat a magyar irodalomtörténeti kánonba való beemelése előtt: immár önálló fejezetet kapott *A magyar irodalom története*i című kézikönyv harmadik kötetében (2007). Az általam írt fejezet címében egyenesen a ponyva klasszikusának neveztem. Nem minden irodalomtörténész kollégám értett egyet ezzel, de az elmúlt évek során mintha e tekintetben is csatát nyert volna. 2008. április 1-én Láng István akadémikus, az MTA korábbi főtitkára kezdeményezésére egynapos parodisztikus Rejtő Jenő-emlékülést tartottak a székház dísztermében *Rejtő Jenő, a ponyva klasszikusa mint meteorológus és hidrológus* címmel. 2008 decemberében a Debreceni Irodalmi Napok keretében *Népszerű irodalom* címmel tartott tanácskozáson ő volt a legtöbbször idézett szerző.

A Rejtő-filológia is a kilencvenes években született meg a Petőfi Irodalmi Múzeumban, az író odakerült hagyatékának feldolgozása során. Bár a fennmaradt kézirat-együttes szerénynek mondható (Varga Katalin egyenesen úgy fogalmazott, hogy valójában „a Rejtő-hagyaték maradványáról” van szó), a korábban kiadatlan útirajzának és novelláinak publikálása révén (*Megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam*, 1997, *Bedekker csavargók számára*, 2003, mindkét kötetet Varga Katalin rendezte sajtó alá) betekintést lehetett nyerni az író műhelyébe, csavargásainak krónikájába, s fény derült egyik-másik irodalmi teremtményének előképére. Ígéretes kezdeményezés volt Bálint Gábor tanulmányosorozata a Magyar Könyvszemlében (közülük különösen fontos *A Nova könyvkiadó története*, 1998, *a Rejtő Jenő és a Nova kalandos regényei*, 2005, valamint *A pesti ponyva virágkora az 1930–1940-es években* című, 2007). Ahhoz képest, hogy a Nova Kiadó kicsi vállalkozás volt, és kevés hazai szerzőt foglalkoztatott, nem akármilyen társaságot sikerült megnyernie: Aszlányi Károly és Vaszary Gábor is hasonló formátumú újtó volt, mint Rejtő – ők a lektúrt oltották be a pesti humorral.

Az utóbbi években sorra jelennek meg kiadatlan művei. *Az ellopott tragédia. Rejtő Jenő-émlékkötet* címmel 2015-ben kiadott vaskos kötet tartalmazza a *Konzílium az őserdőben* című kisregényének a korábban ismert változattól eltérő, kéziratban maradt három variánsát, amelyek Szilágyi Zsófia Júlia kíséző tanulmánya szerint „egymás mellett léteznek, nem engedik meg egy kitüntetett szöveg kijelölését”. 2017-ben önálló kötetben is megjelent e három változat, meggyőzően bizonyítva, hogy Rejtő mekkora gonddal írta szövegeit. Ugyanebben az évben került kiadásra a *Tatjana* című kisregénye is (mindhárom kötet szerkesztője Thuróczy Gergely). A *Vanek úr Párizsban* 1986-ban publikált töredékes változata a maga idején rossz sajtót kapott, sokan vélekedtek úgy, hogy valójában nem Rejtő írta. Most az eredeti gépirat alapján készült el Kiss Ferenc szerkesztésében a regény reprint kiadása (2018).

Az ellopott tragédia című kötet nemcsak az említett kisregényt tartalmazza, hanem közreadja Rejtő Jenő szerelmi levelezését is, 1927-es önéletrajzát, fiatalkori verseit, a *Nagykörut* címmel általa szerkesztett „bulvárlap” első, egy-

ben egyetlen számának, valamint néhány, újságokban megjelent cikkének és színpadi jelenetének fakszimiléjét, végül az 1941-ben írt, a kiadóival hadakozó, nemcsak érdekes, de alkotásmódját, elképzeléseit és ezek akadályoztatását sérelmező leveleit (amelyek közül a Müller Pálnak címzettre már többször hivatkoztam). A kötetben olvasható fő- és résztanulmányok az életrajzi, illetve a művekkel kapcsolatos összefüggéseket tárják fel, elsőként kommentálva a hagyatékban található dokumentumokat.

A kisebb szövegek közül Perczel Olivér írása – *Rejtő Jenő nyomában a levéltárban. Adalékok egy megír(hat)atlan életrajzhoz* – a fellelhető levéltári iratok és egyéb dokumentumok alapján bemutatja az író felmenőit, a Reich családot, házasságait és válásait, s végül a Rejtőt feljelentő – az író munkaszolgálatba és halálba küldő – „gyilkos újságcikk” és a hozzá kapcsolódó rágalmazási-becsületsértési per történetét. Az Egyedül Vagyunk című szélsőjobboldali lap úgy bújta ki a jogi felelősségre vonás alól, hogy szerkesztője, Oláh György képviselői mentessége mögé menekült. De a jobboldali sajtó nemcsak Rejtő ellen viselt hadat, hanem a ponyvairodalom egésze ellen is, míg el nem érte, hogy az 1942. július 17-i miniszterelnöki rendelet – a háborús idők papírhányára hivatkozva – olyan adóval sújtotta a kiadókat, ami anyagilag ellehetetlenítette a ponyva (és általában az olcsó kiadványok) megjelentetését.

A kötet legterjedelmesebb tanulmányát a szerkesztő Thuróczy Gergely írta, s alcíme szerint Rejtő Jenő alkotói pályáivét mutatja be. Nemcsak Rejtő családjáról, ifjúkori irodalmi próbálkozásairól, iskoláiról és nyugat-európai kalandozásairól, öngyilkosságának álhíréről és válással végződő házasságairól ír kimerítő részletességgel, hanem életműve valamennyi rétegéről, a kabarétréfáktól az operettlibrettóig, a tízfilléres ponyvafüzetekről a nagyobb lélegzetű kalandregényekig, a versektől a filmes vállalkozásokig, még a Rejtő-művek képregény-feldolgozásaira és az írói hagyaték sorsának alakulására is kitér. Tisztában van a veszéllyel, hogy Rejtő Jenő szabálytalan, kivételes személyisége könnyen csábíthat az életút és az életmű egymásból való származtatására, de ő sem tud mindig ellenállni a kísértésnek, pl. amikor azt feltételezi – anélkül, hogy ezt bármivel is alátámasztaná –, hogy a közönségét véget nem érő poémákkal traktáló Troppauer Hümér alakjában „saját fiatalkori, komolyan nem vehető költői énjét parodizálja”.

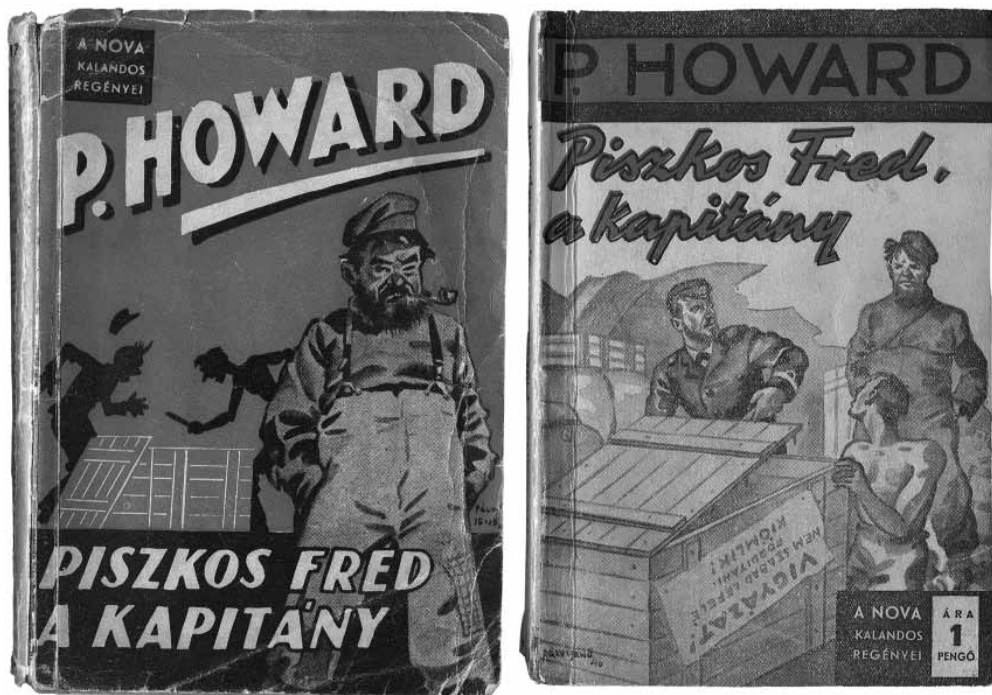
A tanulmány főcímében jelzett szándéknak megfelelően (*Legendavallató mítoszszlatás*), abból indul ki – korántsem túlozva el a tényleges helyzetet –, hogy Rejtő személyéről számos történet forog ugyan közszájon, de ezek nem alapulnak valós tényeken, következésképp az írónak „úgyszólván nincs is életrajza, csupán legendáriuma”. Thuróczy a rendelkezésre álló dokumentumok alapján igyekszik cáfolni a kialakult legendákat, azt is megengedve, hogy egyiknek-másiknak mégis lehet valami alapja. Például megerősíti a kortársak megfigyelését, hogy társaságban Rejtő mindenkor rendíthetetlen fapofával ontotta poénjait – ennek pedig az a magyarázata, hogy ifjúkori sportsérülései következtében részleges arcizom-bénulása volt, nem tudott nevetni –, a fotókon sem látni mosolyogni.

Legendák persze könnyen kapnak lábra, ha a történet kellőképpen érdekes. A meghökkentő, szabad átértelmezés Thuróczy Gergelytől sem idegen, például amikor Rejtőnek a pszichoanalízishez való vonzalmából származtatja Pizskos Fred nevét:

„A keresztnév egyetlen betűben tér el a »Freud«-tól, a »piszkos« jelző pedig a freudizmus központi fogalmára, a tudatalattira (mocskos vágyak, irányíthatatlan ösztönök sejtelmes birodalma) utal. A kapitány fölöttébb eszes, az ő kavarásait senki nem látja át, öntörvényű és felfoghatatlan, ő uralkodik valójában, s nem a jog–erkölcs–ráció, egyszóval a jólneveltségre, szolidaritásra, nemes eszmékre, polgári hagyományokra épülő társadalom és az abba beilleszkedő ember. Az író tehát elfogadja – ha nem azonosul is teljes mértékben vele –, hogy Fred bátyánk, az irányíthatatlan hatalmi vágy megtestesítője, a zabolázhatatlan tudatalatti dominál, és hiábavaló ellenkezni, végül úgyis ő győzedelmeskedik...”

Nyilvánvaló, hogy a „mocskos vágyak”-kal azonosított tudatalattinak nem sok köze lehet Freudhoz. (Thuróczy Gergely 2016-ban átdolgozta és önálló kötetben is kiadta pályaképét, *A megtalált tragédia. Rejtő Jenő emlékére* címmel.)

Az íróról szóló Wikipédia-szócikk – zömmel Thuróczy Gergely munkája – elképesztően gazdag anyagával (az életmű taglalásától a szakirodalmi és szövegkiadások bibliográfiáján át az utóélet kultikus megnyilvánulásaiig) azt a benyomást erősítheti, hogy az író népszerűsége ma is töretlen. Életünk természetes része lett, hogy immár nemcsak utca viseli nevét, hanem éttermek és pubok, zenekarok és újságmellékletek is a leleményes névadásait, a Csontbrigádtól a Serény Múmián át a Szilvakék Paradicsomig. Sokan akarnak ahhoz a félig virtuális, félig valóságos közösséghez tartozni, melyet egy merész fantáziájú, sziporkázó szellemű, hajdani bohém író, Rejtő Jenő képzelete hívott létre.

A *Piszkos Fred, a kapitány* (Nova, 1940) első kiadásai, borítórész Pályi Jenő (1900–1953)

Szigeti Csaba

A nevem: Senki Alfonz

Alapvetően Veress Andrásnak és Thuróczy Gergelynek köszönhető, hogy immár alappal rendelkező, biztonságos kutatási terepet jelent Rejtő Jenő életműve. Vagyis eljött a filológiai esszék időszaka. Az alábbiakban *A három testőr Afrikában* című regény egyik fontos mellékalakjának, Senki Alfonznak a valóban óriási képzettörténeti mögötteséről szeretnék számot adni. Mondhatnánk persze, hogy – mint Rejtő légiós történeteiben megszokott – itt is ragadványnévről van szó, és a név semmi többet nem jelent, mint e mellékszereplő közismert flegmájának a megjelölését. De megnyílt az út a szórakoztató (ponyva-, ifjúsági) irodalomba!

Talán van még olvasó, aki enlékszik a *My name is Nobody* (A nevem: Senki) című makaróni-westernre. Sergio Leone rendezte 1973-ban, s két főszereplője a fiatal Terence Hill és az idős Henry Fonda volt. Terence Hill játssza a Senkit, Henry Fonda filmbeli neve Beauregard, és a Senki arra veszi rá Beauregard-t, hogy mielőtt visszavonulna, nőjön már föl addigi hírnevéhez. Százötven banditával kell egyedül szembenéznie, majd látványosan, a sajtó előtt meghalnia, hogy élve visszavonulhasson Európába. Ezek után már csak a Senkinek kell eltűnnie, de ez már nem olyan nehéz. Honnan ered a Senki képze? És miért volt rossz választás ezt az alakot Terence Hillre (vagy bárki ismert filmszínészre) bízni?

Azt hiszem, ismerősebb a Senki név, ha latinra fordítjuk: Nemo. És Jules Verne (a mi Verne Gyulánk) Nemo-figurája számos érett és késő középkori vonást megőrzött, kezdve azzal, hogy a Nautilus kapitánya egy *vir perfectus*, egy tökéletes férfiú. A középkori Szent Nemo bizony, vagyis a Szent Senki alakja megképződött, s a 19. század második felében német, francia és angol művelődéstörténészek heves érdeklődést mutattak e szent iránt.

Időben Szent Nemo nem képződött meg a 13. század vége előtt. A 19. századi szövegkiadások egyik tehertétele a viszonylag bizonytalan datálás. Hogy férfi, az érthető a Nemo, Neminiis neméből: hímnemű szó. De miként vált tökéletessé? *Nemo vir perfectus* címmel közölt szöveget Szent Nemo egyik lelkes kutatója, Wilhelm Wattenbach 1867-ben az *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit* 7. számának – szó szerint – a hasábjain, jelesül a 205–207. hasábon. Rövid szövegek ezek, valamennyi prózában írott szöveg, és némiképp megtevesztőek azok a modern címadások, amelyekkel ellátták őket. *Vita S. Neminiis* (Szt. Senki élete), *Historia Neminiis* (A Senki története), vagy egy népryelvű és Jean d'Abudance-nak tulajdonított példa: *Les grans et merveilleux Faictz du seigneur Nemo* (Nemo úr nagy és csodálatos tettei). Nevezték ezeket *sermo joyeux*-nek, szentéletrajz- vagy legenda-paródiának is.

Kétségtől kolostori, szerzetesi környezetből származnak, s föltehetőleg tréfás kedvű glosszátorok kezétől. Természetesen ismerünk a késő középkorból számos „vidám szentbeszédet”, mint ahogy ismerünk kitalált szenteket is. Az utóbbi időben hívta fel a figyelmet a roppant megbízható szövegkiadó páros,

Jelle Koopmans és Paul Verhuyck Szent Belin vidám szentbeszédére (egy kitalált és szexuálisan némileg aberrált szentről van szó), ennek villoni környezetére, valamint párhuzamaira Szent Nemo vidám szentbeszédeivel (*Sermon joyeux et truanderie*, Vidám szentbeszéd és csavargás, Rodopi, Amsterdam, 1987).

De térjünk vissza a glosszátorokhoz, a szókeresőkhöz! Szent Nemo, a Szent Senki egy fordítási ötletnek köszönheti létét, mert egyébként a Senki – és ezt a késő középkor nagyon jól tudta – ábrázolhatatlan, lefesthetetlen, ahogyan egy korai nyomtatvány bekeretezett, de üres ábrájából szemléletesen kiderül. E fordítás receptje a következő: keress ki a Szentírásból olyan mondatokat, amelyekben szerepel a „nemo” szó! Nagybetűvel írva tedd Névvé, és ne úgy fordítsd – helyesen –, hogy „senki sem”, hanem tedd állító alakba: a Senki.

Néhány példával ez világos lesz. Előbb a szentírásbeli idézet szövegét közlöm, majd utána a Káldi György-féle magyar fordítást (amely eléggé közel áll a Vulgata szövegéhez), s ezek után a késő középkori parodikus „fordítást”, csillaggal jelölve.

Előfordul, hogy a jelentés vagy az értelem megváltozása nem olyan drasztikus:

1. *Responsum dederunt ei quia »Nemo nos conducit«.* *Mathei*, 20.

Mondának néki: Mert senki nem fogadott minket.

*Mondának néki: Mert a Senki megfogadott minket.

2. *Nemo est qui semper vivat.* *Ecclesiastici* [9, 4]

Senki ninch, a' ki mindig él.

*A Senki az, aki mindig él.

3. *Nemo vos seducat inanibus verbis.* [*Ad Ephesios*, 5,6.]

Senki titeket meg ne chaljon heába-valo szokkal

*A Senki titeket megcaljon hiábavaló beszédekkel.

4. *Nemo venit ad me.* *Joh.* 6.

Senki nem jön hozzám.

*A Senki eljön hozzám.

5. *Nemo ascendit in caelum,* *Jo.* 6.

És senki fel nem ment a mennybe [Krisztuson kívül]

*És a Senki felment a mennybe

6. *Nemo Deum vidit.* *Jo.* 1.

Az Istent soha senki nem látta.

*Az Istent [csak] a Senki látta.

A jámbor szövegkiadók tartózkodtak attól, hogy kimondják: e jelentésseltrések az istenkísértés vagy az eretnkség határait feszegetik. Holott „Ennek az új szentnek [jelesül Szent Nemónak] a pusztá neve jelzi, hogy ő egyesít minden tökéletességet, s hogy felsőbb magánál Istennél: *Deus cuius irae resistere Nemo potest*. [Isten haragjának csak a Senki képes ellenállni.] Ezzel a szójátékkal bizonyosan egy írástudónak kellett kísérleteznie egy olyan korban, amikor az irodalmi képzettség csak a Szentírásból, Arisztotelészből vagy a hamisított Catóból vett, többé-kevésbé alkalmas idézetekből állt.” (*Recueil de poésies françoises des XVe et XVIe siècles, Morales, Facétieuses, Historiques*, réunis et annotés par M.M. Anatole de Montaiglon et James Rotschild, Tome XI, Paul Daffis éditeur-propriétaire, Paris, 1876, 313. p.)

De ebből a fordítási játékból nem állítható elő sem valamiféle életrajz (még ennek Benvenuto Celliniét megelőző vagy antik példákat követő egyik válfaja sem), sem szentéletrajz, már azon egyszerű oknál fogva sem, mert a Senki nem nemzettetett és nem teremtetett, vagyis valóban Istenhez (és a Szentlélekhez) hasonlatosan öröktől fogva létező. Csak attribútumai vannak, de személyiségjegyei nincsenek, minthogy személyisége sincs. Isten mellé (vagy fölé) helyezése azzal a nagyon egyszerű érveléssel magyarázható, hogy Szent Nemo is a Semmi és Minden egybeesése, mint ahogy Isten is az, Nicolaus Cusanusnál, *coincidentia oppositorum*, a szélsőséges ellentétek egybeesése vagy egybevágósága. Jelen volt a Teremtésnél is, Jézus születésénél is. A tökéletesség különböző attribútumait veszi föl: a mindentudást (mert mindennél jelen volt), a mindenhatóságot (jelen volt Krisztus születésénél is, ezért lehet a védelmezője, a *miles Christi*, Krisztus katonája), a véghetetlenséget. A 16. század legelejére már Szent Nemo a tökéletesség maga.

E területen alapvető változást a humanisták hoztak. Ennek az újnak a mintadarabja Ulrich Huttentől való. A kis füzetnyi terjedelmű költemény már kettős, görög-latin címével is tüntet: *OUTIS. NEMO*. Hutten már itáliai utazásából megtérve dolgozott a művön, egy rövidebb változata nyomtatásban 1512-ben jelent meg, majd 1516-ban is. A vers előtt megjegyzés olvasható: „Nemo loquitur”, A Senki beszél vagy A Senki mondja. És valóban, önmagáról Nemo változtatja a hagyományos harmadik személyt az új első személlyel. „Sum Nemo”, a Senki vagyok, majd alább: „Ille ego sum Nemo”. 1518-ban jelenik meg a költemény hosszabb változata, a későbbi Semmi-antológiák ezt fogják átvenni. Ne nézzük le a hírhedett Ulrich von Huttent: írt ő tankölteményt is a latin nyelvű verselés szabályairól, bizonyítandó a versírásban való jártasságát Egy második, 1516-os, Wittenbergben megjelent szövegváltozatban – miközben számos középkorias elemet fönntart – a bevezető hatsoros ajánló költemény után olvasható a nagyon fontos *locus de Nemine ex Odyssaei / Homeri* című rész *Barbarus ille cyclops socios depastus Vlyssis* kezdettel. Fontos, mert ebben a mintadarabban tér vissza Nemo vagy Outisz művelődéstörténete görög, pontosabban homéroszi kezdeteihez. Jól ismert a történet a 6. fejezetből: Odüsszeusz Polüphemosz fogságába kerül, úgy mutatkozik be, hogy a Senki ő, és miután az egyszemű óriást megvakítva menekül, s Polüphemosz társai megkérdik a cyclopsot, hogy ki bántotta: Senki, feleli ő. Ettől kezdve az antik, görög-latin reminiscenciák tömege vonulhat be a Senki-versek tematikájába.

Ez a leglátványosabb változás. De a mélyben egy másik, sokkal jelentősegteljesebb változás ment végbe, a humanisták kezén átstrukturálódott a Senki környezetének egész szerkezete.

A Nemo-tematika betagozódott egy négyes rendbe, amely rend két-két fogalom párra tagolódott. Az első alkották az Omnia-versek, a Mindenről írott költemények, majd ezek átellenes párjai, a Nihil-költemények, a Semmi-versek. És a következő fogalom pár: a Senki, Nemo, vele szemben az Aliquid, az éppen valami, a parány, az atomus, ahogy tetszik. E négyes univerzumnak kialakultak a „mintadarabjai”, amelyek követésre ösztönöztek: a Nemo-költeményeknél ott volt Ulrich von Hutten műve, Johannes Brassicanustól az OMNIS LOQUITUR, amely először 1519-ben jelent meg – Hutten ihletésére – görög-latin címmel, *IIAN OMNIS*. A *Nihil*, a Semmi mintadarabja szintén 16. századi, Johannes Pas-

seratus (Jean Passerat) párizsi retorikatanár Semmi-költeménye, valamint az ő tanítványától, Christophorus Colerustól az *Aliquid* mintadarabja. Mindennek van már magyar leágazása is: a hungarus Szenci Molnár Albert német földön megjelent latin nyelvű antológiája, melynek címéből világosan „leolvasható” a metafizikai fogalmak négyes osztata: *Lusus poetici* (Költői játék)... NEMINEM, NIHIL, ALIQUID, OMNIA, vagyis Senki-versekből, Semmi-versekből, Alig- valami-versekből és Minden-versekből összeállítva. Ez a négyes rend él tovább a késő humanista latin nyelvű európai költészetben.

A 17. században – még mindig költeményeknél maradván – egy jelentős teoretikus teológiai-filozófiai vita zajlott le Veneziában. 1634 és 1636 között tetőzött a vita a magukat „akademicinek” nevező és a magukat „libertinusoknak” nevező felek között. Ennek alapja az, hogy nem csupán heterodoxális, vagyis a felekezeteken kívüli elgondolások kaptak teret, de olyan szabadgondolkodók is, mint Gassendi vagy Torricelli. Ez a vita döntően prózaformában írt értekezésekben zajlott le, bár érintette az eddig felgyűlt, főleg 16. századi vonatkozó versanyagot is. (Az eszmetörténeti terep kitűnő feldolgozása – a latin nyelvű legfontosabb anyag jegyzetelt közreadásával – Carlo Ossola munkája, *Le antiche memorie del Nulla*, Introduzione e cura di CARLO OSSOLA, versioni e note di LINDA BISELLO, II edizione, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1997.) A késő humanista négyes ugyan megmarad az európai tematikában – a maga retorikai alakzataival, az azonos mondat szerkezetekkel, a prosopopeiával, vagyis a megszemélyesítéssel, az egyes szám első személyű beszédmóddal, a tagadás alakzataival –, de egy még mélyebb ok miatt a háttérbe szorul, és idővel egyre inkább popularizálódik vagy folklorizálódik.

A döntő változás a Semmi hasonlításait érintette. E hasonlításokat a legrovidebben és a legerőteljesebben Gustave Flaubert *Bouvard és Pécuchet* című befejezetlen regényének egy részletével szeretném illusztrálni. Sétájuk során a két barát egy kutya oszló tetemével találkozott.

„Pécuchet sztoikusán mondta:

– Egyszer majd mi is ilyenek leszünk!

A halál gondolata megragadta őket. Visszatérőben erről beszélgettek.

Ákárhogy is, halál nincs! Átalakulunk harmattá, szellővé, csillagokká. Eljut valami belőlünk a fák keringő nedveibe, a drágakövek csillogásába, a madarak tollaiba. Visszaadjuk a természetnek, amit kölcsönkaptunk tőle, s a Semmi, amely elénk tárul, semmivel sem rettentőbb a Semminél, mely bezárult mögöttünk.” Nos, ez valóban klasszikus sztoikus vigasz a halál elkerülhetetlenségére: kifejtett formában Lucretiusnál található meg. Volt egy végtelen Semmi, amely a születésed előtt volt. Halálod után lesz egy végtelen Semmi. És ahogy mi sem fáj nekünk a születésed előtti időben, úgy nem fog fájni semmi a halálod után sem. Itt csak annyi az apró ismeretelméleti probléma, hogy – az idézetben – „[...] a Semmi, amely elénk tárul”. [...] Nem tárul elénk semmi. Mert a Semmi, a hagyományos elnevezésével tiszta vagy merő Semmi nem vonható be az emberi tapasztalás körébe. De olvassuk a folytatást: „Próbálták elképzelni ezt a megsemmisülést: sűrű éjszakának, feneketlen veremnek, örök ájulásnak – mindegy, mindez többet ér, mint egyhangú, képtelen, reménytelen életük.” (Gustave Flaubert, *Bouvard és Pécuchet*, ford. Tóth Árpád, Új Magyar Könyvkiadó, 1955, 214. p.). A 18. század, még mindig javarészt latin nyelvű költe-

ményekben, hasonlításokhoz folyamodott: ilyen hasonlítás volt az antik eredetű *vacuum*, amely megszülte az iszonyodást az űrtől, az ürességtől; de ilyen volt a *chaos* képzete is. Ezek mellé zárkózott fel az Éj vagy Éjszaka (Nox, gondoljunk a csodálatos *Az Éj monológjára* a *Csongor és Tündéből*), az Árnyék (Umbra), a Feketeség vagy a Homály (Tenebritas) képzete. Ezek szatellit képzetek, változatok a Semmire, és a 18. század európai költészete igen gyakran élt velük.

De lejátézkodott egy még mélyebb változás is. Az ókortól kezdve a Semmi egész problematikáját megpróbálták kívülre helyezni: többnyire a világűrbe. A Semmi kívül van!, mondták, és megpróbáltak valamiféle természeti jelenséget csinálni belőle, fölöslegesen, mert megmaradt metafizikai létezőnek, vagyis olyasminnek, ami a *fizikain túl van*. És a 17. század közepétől a Semmi egyszer csak belülré került: a dolgok és a létezők alapjába. És bele a személyiségbe. Az alapjába. Ez mind a mai napig tartó véres, kemény lecke: a dolog állásának ilyen keménysége jól látható például Kosztolányi Dezső *Ének a Semmiről* vagy József Attila *„Költőnk és Kora”* című költeményéből.

Történeti szempontból nézve az új antropológia élharcosai a mind katolikus, mind protestáns misztikusok voltak, még a 17. században, azok, akik egyszemélyes vallásosság kialakítására törektek. Az oly kiváló fenomenológus eszmetörténész, Leszek Kołakowski még így nevezte őket: *Keresztények egyház nélkül*. Szembe kellett nézniük Isten Semmijével, ahogyan Jakob Böhme nevezte, Isten alapnélküliségével (Ungrundjával vagy Abgrundjával), és a saját alapnélküliségükkel. És megjelenik az ateista Semmi-hívó is, legelőször az én ismereteim szerint a fiatalon elhunyt John Wilmottal, Rochester II. Earljével (1647–1680). A Lucretiust is fordító John Wilmot az *Upon Nothing* című költeményében már egészen frivol hangot üt meg, a Rebellis, a Lázado hangját.

Milyen tehát a modern, a 19–20. századi Senki alakja? Szöges ellentéte a középkori és a kora újkori Senki-képzeteknek.

A modern Senki története a mi Verne Gyulánkkal veszi kezdetét, vagyis Jules Verne *Nemo kapitányával*, amelynek eredeti címe *Húszezer mérföld a tenger alatt* (Vingt mille lieues sous les mers) volt, és 1869-ben jelent meg először. Magyarra Majtényi Zoltán fordította. Nemo kapitány visszatér még, 1874-ben, *A rejtelmes sziget* végén – amely a meneküléssel, Cyrus Smithnek és barátainak a menekülésével veszi kezdetét az amerikai polgárháborúból – megjelenik az idős és beteg Nemo kapitány, aki agonizál, majd meghal. És ez tökéletesen ellentmond a középkori és a humanista szellemiségnek, amelyben – láttuk – Nemo öröktől való, nem született és nem halhat meg, ha úgy tetszik, ő a Szentháromság mellett egy negyedik isteni személy, nincs, mert nem lehet életkora, és csak a prosopopeia (nagyjából: megszemélyesítés) retorikai eszköze révén szólalhat meg emberi nyelven. Az agónia során az is kiderül, hogy Nemo kapitánynak van igazi neve, ez csak felvett név, fedőnév. „– Ön tehát ösmeri ama nevet, amelyet valaha viseltem? – kérdezte [a haldokló]. – Ösmerem – válaszolta Cyrus Smith –, sőt ennek a nagyszerű tengeralattjárónak a nevét is tudom... – A *Nautilus*ét?” (Kilényi Márta fordítása). Ami rendkívül szokatlan számomra: halálos ágyán Nemo kapitány elmondja a maga élettörténetét. Így kezdődik: „Nemo kapitány Indiából származott, Dakkar hercegének született, az akkor még független Bundelkund tartomány rádzsájának fiaként és Tippu Szahibnak, India szabadságharcos hősének unokaöccseként.” Majd azt is rész-

letesen megtudjuk, hogy mi történt vele a szipoj-lázadás alatt, miért bújt el antihősként a tenger alá. És a regényben van egy visszaút a másik regényre:

„– Az az ember és két társa tehát nem vészett bele a Maelströmbe, amikor a *Nautilust* magával ragadta az örvény?

– Nem vésztek oda, és *Húszezer mérföld a tenger alatt* címen nemsokára könyv jelent meg, amely elbeszéli az ön élettörténetét.” Majd fölmerül a nagy erkölcsi kérdés: Nemo kapitány neve és emlékezete pozitív vagy negatív előjelű-e?

A Senki lokalizálható is: nem mindenütt van jelen a világban, hanem a világ elől elzárkózva a Nautiluson él. Olyannyira egyéni és egyedi személyiség, hogy még művészeti ízléséről is rengeteg információnk van. Egy kitűnő Verne-szaktanulmány alapos részletességgel mutat rá arra, hogy capitain Nemo rajongott az érett reneszánsz itáliai festészetéért, és zenei ízlése is kifinomult és egyedi volt.

Adatolható, hogy Jókai Mór olvasott Verne Gyulát. Könyvtárának és kéziratának csodálatos katalógusában ez utóbbiak között a 468. tételszám alatt olvasuk: „Egész az északi polusig! Mi lett tovább a Tegethoffal(!)? Regény. Egy a hajón hátramaradt matroz feljegyzései után Jules Verne oktatásai szerint írta Kakas Márton. – [1875] („Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”, A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa, II, PIM, Budapest, 2004, 53. p.)

Először is: annak, aki a regény legutolsó, szereplőtől való mondatát a „Szabad a nevét kérdenem?” kérdésre e választ veti oda: „Az én nevem a „Senki!”, fedőnévvel válaszol, hiszen van polgári neve: ő Timár Mihály, a Senki csak amolyan fedőnév. A Semmi hagyományos topikájával is mindenütt baj van.

A „Senki szigete” összetételével csak az a baj, hogy ez nem a „Seholsincs sziget” jelentésű hely helynékülisége. Hiszen a regényfikción belül valahol az Al-Duna egyik kanyarulatánál létezik ez a sziget, az irodalomtörténészek szerint – hivatkozva az utóhang személyes, családtörténeti vonatkozásaira – Rév-Komárom mellett megtalálható volt. Az *Utóhangok az „Arany ember”-hez* egyébként egy tekintélyutalással a sziget al-dunai létezését erősíti meg: „A »Senki szigetének« a létezéséről pedig Frivaldszky Imre nagynevű természettudósunk által értesültem, s az a hatvanas években a maga kivételes állapotában megvolt, mint egy se Magyar-, se Törökországhoz nem tartozó új alkotású terület.” Vagyis egy olyan létező szigetről van szó, amely pusztán jogilag nem tartozik, és csak ötven évig nem tartozik egyik szomszédos államalakulathoz sem.

Már ami a címszereplőt, Timár Mihályt illeti, ő a megírás idejét tekintve jól megformált személyiség. Igaz, hogy van benne némi jól kezelt tudati hasadtóság (Jókai házi könyvtárában megvolt Richard von Krafft-Ebingtől a *Lehrbuch der Psychiatrie*), s az is igaz, hogy kétes alak, aki, megvalósítván a „Ha lenne két életem” slágerprogramját, a Borsszem Jankóba 1874-ben maga Jókai által írott dramatikus pamflet szerint is elkövette a bigámia polgári jogi vétségét. De ami a legfontosabb: Timár Mihály az egész regényen át beszélget, küszködik a lelkiismeretével. Az *arany ember* 1872-ben jelent meg először.

A következő lépés a magyar Senki történetében Heltai Jenő *Jaguár* című regénye (1914). Ebben az ál-krimiben is fedőnév a Nagy Senki. A műfajnak megfelelően – ál-krimi – a végén kell a kilétét megkeresnünk, az önleleplezés gesztusánál. „Némely körökben, ahol senkit nem neveznek az igazi nevén, Nagy Senkinek ismernek. Igazi nevemet megmondanom fölösleges. Társadal-

mi állásom? Mindegy.” (Heltai Jenő, *Jaguár*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1961, 250. p.). Foglalkozására nézve a saját magádetektív-irodájának a főnöke és az alkalmazottja egyben. A lektőrnek, amit a legelső magyar kriminek is neveznek, nem ő a főszereplője, hanem a Jaguár fedőnevű Mindenysza Zdenkó. Nem is ezért fontos, hanem azért, mert a regényben már megjelenik a Rejtő-regények nyelvi humora és iróniája, s e tekintetben előképnek tekinthető. A két Jenő egyébként ismerte egymást. Az önleleplezés előtt a Nagy Senkiről tényleg nem lehet tudni, nem ismerhetni személyiségjegyeit, azért, mert csak levelek sorában érintkezik a – felőle nézve – külvilággal. Az önleleplezés során némi hasadás keletkezik „igazi” és „képzeletbeli” figurája között: „A fiatalember szórakozottan nézett körül, én inkább őt néztem, a hatalmas és titokzatos Nagy Senkit. Visszaemlékeztem arra az estére, amikor frakkban, fehér nyakkendővel, fekete selyemálarcban beállított Általános bácsihoz. Milyen könnyed és elegáns volt, milyen fensőséges és hódító! Most, hogy itt ült előttem, ütött-kopott ruhában, pápaszemmel, a virrasztástól fáradtan, némán, bizonytalanul, inkább éhes filozofternek látszott, mint csillogó regényhősnek.” (i. m., 149. p.). És: „Mindenekelőtt azt szeretném tudni, hogy mint detektív jött-e hozzám, vagy mint... – Betörő? Mondja ki bátran. Eltalálta. Utóbbi minőségben vagyok itt.” (i. m., 152. p.) Ez utóbbi idézet jól rámutat arra, hogy a Nagy Senki előképe a 19. század végén oly népszerű francia Vidocq volt, aki egyszerre mozgott otthonosan a polgári társadalom al- és felvilágában: ő volt a Jó Gazember.

Ezt követi időrendben Gábor Andortól a *Doktor Senki*. Az 1917-ben megjelent, de a boldog békeidőkben játszódó kópé-regény címszereplőjének neve már a legelső fejezetben világos lesz. „A nyurga, szőke fiatalember” nem más, mint Schenk I. János, aki postatakarékpénztári hivatalnokból lép elő újságíróvá, pontosabban a *Függetlenség* nevű, magával mindig csódtömeget görgető napilap időjárás-rovatának vezetőjévé. A bemutatkozása után azonnal feljön a szó-, illetve névjáték: „Nézd csak! Senki! Maga is olyan fiatal költő, mint a többiek! Micsoda neveket vesznek fel! Csapaki, Szeniczzei, Domahidi! Azt hiszik, minden névnek i-vel kell végződni?!”

Majd jön Senki Alfonz Rejtő Jenő *A három testőr Afrikában* (1940) című légiós könyvében. Hogy a Senkinek keresztnéve is van, nem újdonság. Erre legkorábbi adatom 1561-ből való: ekkor jelent meg névtelen szerzőtől az *A letter of Nicholas Nemo*, Londonban, a Rowland Hall kiadásában. Nálunk a 19. század elején a Senki Pál név terjedt el a ponyvanyomtatványokban, de a hazai anyagból ismerünk Senki Jancsit és Senki Pistát is.

Senki Alfonz a három testőr egyike. Egy bevezető történet után következik maga a regény, fiktív regényíróval, aki John Fowler alias Csülök, vagyis mindaz, amit és ahogyan megtudunk, Csülöktől való. „A magamfajta prózaíró” tulajdonképpen regényszerzői alakmása a költői hangvétellű Troppauer Hümérnek. Az első utalásra egy belső befogadástörténet, illetve „be nem fogadás”-történet ismertetése kapcsán kerül sor. Miként fogadták a regény egyéb szereplői – a műveletlen söpredék – a regény kéziratát?

„Senki Alfonz, aki végtelenül hidegvérű, és semmivel se törődik, másképpen fejezte ki a véleményét.

– A könyved nagyon jó – mondta, amikor elolvasta a kéziratot, és unott arccal letette –, csak nem elég világos, ami a te személyedet illeti.

– Igyekeztem őszintén írni magamról, mint a nagy földrajzkutatók.
 – Igen, igen, hiszen nagyjából kitűnik, hogy milyen fajankó vagy, de mi, akik közelről ismerünk, tudjuk, hogy sokkal ostobább szoktál lenni.

Mit álljak oda vitatkozni ilyenekkel?”

Senki Alfonz elüt a környezetétől, és nemcsak a hidegvére különíti el őt. „Az úri egyéniségű Senki Alfonz szokott hidegvérrel vette tudomásul”, olvassuk Csülök szavait. Külső leírást kapunk róla, miközben személyisége és élettörténete minden más vonatkozásban a homályban marad. „Senki Alfonz nagy, csillogó fekete szemével a messzeségbe néz. Orrcimpái finoman megrezdülnek. Olyan most, mint egy álmodozó tigris. Jóképű férfi. Szabályos, érdekes arcáról annyi halálos hidegség, idegenszerű nyugalom áradt, hogy az ember akkor félt tőle a legjobban, ha mosolygott.” Ebben a regényben nem tudjuk meg Senki Alfonz valódi nevét, vagyis nem tudjuk, hogy ez ragadványnév-e. Mint ahogy korábbi élettörténetéről sem tudunk meg szinte semmit, és ez közel viszi őt a 16–18. századi Senkik személyiségneküliségéhez.

Ahogy Heltai Jenőnél Jaguár a regény végén feleségül veszi a szép és gazdag Általános Ellát, úgy veszi Yvonne Barrét feleségül a regény végén Senki Alfonz. Egyszerű írói fogás ez a happy ending előállítására.

Am Turóczy Gergely arra hívta fel a figyelmemet, hogy *Az elátkozott part* című regénynek, amely szintén 1940-ben jelent meg, ugyanők a szereplői, mint *A három testőr Afrikában* kötetnek. A szerző itt is John Fowler, azaz Csülök. És ebből a műből kiderül Senki Alfonz valódi neve. A második fejezetben ezt olvashatjuk ugyan származásáról és kilétéről: „Senki Alfonzról csak annyit, hogy a világ valamennyi államából örök időkre kitiltották, és így már régóta a legnagyobb titokban tartózkodhatott a földön. Főként éjszaka. Tuskó szerint dán volt, egy guatemalai méregkeverő esküdött rá, hogy spanyol, ő maga büszkén vallotta, hogy »szülőföld nélküli«, mert egy bennszülött kenuban jött a világra Colombo közelében, és szüleitől valamennyi környező állam megtagadta a gyermek anyakönyvezését. Egy örmény gőzösön keresztelték, de ez az állam időközben megszűnt. Rendőrségi szakértők szerint közigazgatási úton egy másik bolygóra kellene továbbítani.” De a könyv végén az ember megkapja az igazi nevet, valamint az élettörténet főbb pontjait. Megtörténik tehát az ön-leleplezés, beszöve az éppen aktuális cselekménybe.

„– La Rochelle... gróf... La Rochelle... gróf... – hebegte.

– Igen, Katharina – folytatta keményen Senki Alfonz. – La Rochelle gróf! Akiből ön Senki Alfonzot csinált. Én figyelmeztettem névtelen levélben mindazokat, akiket behálózott. La Rochelle gróf voltam, azután üldözött gyilkos. Pedig maga ölte meg Andrea Mazzeát!”

A középkori Senkinek a Szentírás átfordításával kifacsart *attribútumai* voltak. Ami a humanista és a késő humanista Nemo-alakot illeti, ő már szert tett *általános emberi tulajdonságokra*. A Senkinek le kellett szállnia az emberi gondolkodás mitikus mennyországából (Szent Nemo) a regényirodalom földi prózájába ahhoz, hogy emberi *személyiségjegyekre* tehessen szert. Ennek azonban ára volt: egyediség és egyéniség egyszerűen nem létezhet a Senki elvont általánosságában. Így a Senki Valaki lesz, pontosabban a Valaki fedőneve, amely azonban konkrét személyiséget takar a maga személyességével. Az el-

vont Senki a fedőnéven túl megszűnt létezni, mert elvont Senki nem lépdélhet a Föld porában.

A Senki ma is jelen van az irodalomban. Most nem foglalkozom költészettel, sem Vietórisz József *Senki Páljával* (1924), sem Rákos Sándor *Senki úr a Semmibe indul* című verseskötetével (1996). Van viszont egy verseskötet, *A Senki testámentomából* (Kozmosz Könyvek, Budapest, 1885), a szerzője Varjas Endre, amelyet – igaz, erősen lírizált – prózai szöveg vezet be. A szemlémet ezzel az előszóval zárom. Az alap, a kiindulópont nála is a Semmi: kezdetben vala a Semmi. Ez a Semmi aztán – mint az istenség Jacob Böhménél – előbb tükörré alakul, hogy szemlélhesse önmagát, a semmit. Nos, ebből a Semmiből lesz az alig valami, a parány, az atom és az összejt. Varjas létrehozza e folyamatra a „semmisülni” ige ellentétét: „valamisülni”. És amint írja, „minden megvalósulhatatlanul lehetséges és minden volt és levő és jövő semmik valamije: a senki - - -”. Együtt van tehát ismét a humanisták négyeséből három kategória: a Nihil, az Aliquid és a Nemo.

Parancs az parancs: egy beígért, de meg nem írt
P. Howard-könyv borítórাজa 1942-ből, Vogel Erik (1907–1996) alkotása

Tamási Orosz János

„...ha átsiet valahol, azért nem szűnik meg...”

Ez is egy álláspont Rejtő Jenőről, és az enyém

A kezdő mondatok mestere. Befejezett életmű lévén most hozzá kellene illeszteni a mondathoz a „volt” szócskát, na de hát miért tegyünk múlt időbe valami olyasmit, ami örök, ami örökké velünk marad; bárha ennek irányában erős és megalapozott kételyek merülnek fel, lényegében már a teremtés kezdete óta. Miként az arról szóló könyv bizonyítja; mert sokan remélték, hosszú évezredek során, hogy ez lesz majd a gomb, melyhez a megfelelő élet kabátját varrjuk hozzá; ám az élet, mint tudjuk, olyan, mint a nyári ruha mellénye: rövid és céltalan. Miért kellene hát ahhoz kabát? Különösen helytálló felvetés ez akkor, ha az élet körülményei annyira sem becsülik az ember életét, mint egy törött kabátgombot; s a mindennapi túlélés tételei között elhanyagolhatatlan summa az a tíz frank, amit a kapitány viharkabátjáért kapunk. Vagy az a fél briós és a kávé, amit kézirat-lappal fizetünk ki, s ez, persze, nem igaz, de annyira jellemző a kor viszonyaira, hogy miért ne tekintsük – készpénz híján – legalább a legendákat készpénznek? S a szóban forgó kéziratot szépirodalmunk elengedhetetlen, szerves részének?

Ha már a legendák igaz része, amúgy, annyira szegényletes és vállalhatatlan, hogy hajlamosak s hajlandóak vagyunk elfelejteni, meg sem történné tenni mindaddig, míg újra meg nem történnek. De még csak déjà vu sincs senkiben, honnan is lenne. „Mélységes mély a múltnak kútja.” Képtelenség lenne itt emlékezni mindenre, mit rejt ő. Ezért hát „ne mondjuk inkább feneketlennek”?

Rejtő Jenőről szólnék én, s lám, máris elszaladtam, bár nem egészen akaratlanul, de talán korántsem mesterkélten, Thomas Mannig. Ösztönös út ez amúgy, nem járatlan ösvény, bár van, hogy csupán remélni merem: sokan vagyunk úgy ezzel, miként Esterházy Péter, aki metaforikus értékkel bíróan rögzítette: „nekem az ikercsillagom Rejtő Jenő és Thomas Mann volt, egyformán szerettem őket”. Axióma ez, tétel s törvény, noha sokan épp itt jelölnék meg nevesítve akár azt a határvonalat, azt a cezúrát, mely – szerintük – élesen elválasztja a „magas” irodalmat és a ponyvát. (És megint mások beleértenék-beleértik mindhárom érintettet.) Én – nem gondolnám így. Bárha nem tagadom: irodalmi tárgyú csevegéseim során számtalanszor indult azzal a mondattal egy-egy hajnalig tartó szópárbaj, hogy „uram, a késemért jöttem”. A szópárbaj lényege az volt: ki tud újabb s újabb parafrázist kreálni erre az elképzelhetetlenül elsöprő regényfelütésre, melyhez hasonlót – ugye, tudjuk – legfeljebb ha futballcsatároknak címeznek, nem feltétlenül biztató hangnemben. És, tegyem hozzá, ugyanakkor a fent említett „Mélységes mély a múltnak kútja” mondat után nagyon-nagyon ritkán terelődött szavunk Thomas Mannra.

Holott az útjelzőt még Örkény is elhelyezte, hogyan is szólt? „A babiloni fog-ságravitel után Jekoniás nemzé Saláthielt; Saláthiel nemzé Zorobábelt; / Zorobá-

bel nemzé Abiudot; Abiud nemzé Eliákimot; Eliákim nemzé Azort; / Azor nemzé Sákodot; Sákod nemzé Akimot; Akim nemzé Eliudot; Eliud nemzé Eleázárt; Eleázár nemzé Pizskos Fredet, a kapitányt, Pizskos Fred nemzé Matthánt; Matthán nemzé Jákobot; / Jákob nemzé Józsefet, és aztán nem volt több hiba.” (Örkény István: *Keresd a hibát!* c. egyperces novella). Igen, József felmenői közé tartozhatott Pizskos Fred is, hiszen mélységes mély a múltnak kútja, hangzik így Thomas Mann felütése, a *József és testvérei* nyitómondata, s pár bekezdéssel később már egy ismerős alak körvonalait véljük felfedezni soraiban: „...a közösség csak nyugtalanságot jelentett s jóformán semmi mást, a lélek nyugtalanságát, mely a test nyughatatlanságában nyilvánult meg, aminek azonban kevés köze volt a közönséges vándorhajlamhoz és kalandos kóborlóvágyhoz, inkább egyetlen ember hajszoltsága és megszállottsága volt, kinek vérében derengve-csírázva készülődtek a sorsfordulatok, amelyeknek nyomasztó jelentőségével békétlenségének kínja mintegy titkosan megfelelő viszonyban állt.” A magam részéről roppant könnyen el tudom képzelni, magam elé látni Örkényt, aki, beleolvassván sokadszor is a kötetbe, felismerni véli a főszereplő leírásában egy újabb „egypercesének” alanyát, témáját, s azonmód az írógép mögé ül, arcán az irónia mindig derűs mosolyával. Az ismerős alak pedig természetesen Rejtő Jenő, aki, mi is tudjuk, találkozott Thomas Mann-nal, s e ponttól kezdve látnunk kell a világos összefüggést. „Ez az ember él. Nemcsak a szónak abban a pusztán vegytani összefüggéseket jelentő, gépies értelmében, amelyet talán a »létezés« szóval jelölhetünk meg a legtalálóbban; ez a rab még él, külsején a lélek jelképeinek kifejezésével, ahogy az élet összetett fogalma, érzés, tudat, test és becsvágy együttesen jelent csak valamit.”

Ez az ember él. Nevezzék bár Reichnek, Laverinek, Pizskos Frednek, Fülíg Jimmynek, Rézgrófnak, Kvasztics Fedornak vagy épp Henry Fécampnak, kit az iménti mondatokkal idéztünk magunk elé – ez az ember tehát él. (Noha becsúszott talán épp Kvasztics által egy súlyos gikszer – aki talán joggal vallja, hogy aki ma kivesz egy emberből egy golyót, az ne keressen összefüggést a másnap megjelenő hírlapok rendőri beszámolóival. Ám mi a helyzet fordított esetben? Amikor a hírlapban megjelenő zugfirkász-írás következménye a fagyhalál?...) Még ha az eredmény felületes is. Mert Fécamp – él. Rejtő – él. És, ne feledjem, a Csontribrigád – ártatlan.

Előzmény és következmény ez a kötet. A *Csontribrigád*. Sokan írtak erről, rögzítették, immár klasszikusaink közé emelték, a minap vettem meg; ki tudja, hány példányban hever már el otthonaim polcain; de megvettem múlt évi kiadását, a kiadó az Életreszóló olvasmányok címet viselő sorozatában kínálja, a – többek között – Shakespeare, Szerb Antal, Zola, Bulgakov és Móricz munkái között Rejtő Krúdyt követi és Thomas Mannt előzi, csak mondom, a dolog tehát kezd rendben lenni – noha még mindig ismétlődnek, meg-megújulnak a kérdőjelek s a viták: ponyva vagy nem ponyva? Semmiképp sem, vallom ezt Szentkuthy Miklóssal, aki rendíthetetlenül hirdette: „amit ő írt, az sem nem ponyva, az sem nem útszéli krimi, hanem igenis nagy művészet”, s épp az ilyen értékelés igaza felé vezető útnak gondolom Nemeskürty István kicsit elhamarkodott következtetését: „Gyanítjuk, hogy Rejtő ponyvaírói munkássága is (részben) a belső emigráció egy fajtája. (...) viszont az is tagadhatatlan, hogy a remekbe sikerült részleteknek ez a tékozló kedvű megalkotója, ha akar, megírhatott volna egy végérvényesnek szánt munkát.” Nos, elhamarkodottnak neveztem e szavakat, mert ismernie kellett a *Csontribrigádot*, ha az utóbbi években, szűk évtizedben megjelent szépprózai

munkáit, sajátos útinaplóit még valóban nem olvashatta; de épp a „remekbe sikerült részekből” s a „belső emigrációból” felrajzolhatott volna önmaga előtt egy hiteles Rejtő-portrét, az íróét, aki talán valóban készült, élete kezdeti szakaszában bizonyosan, a magas, a klasszikus, a nemes irodalom művelésére, ám járható, követhető útra lelni korántsem volt egyszerű; mint ahogy amúgy sohasem könnyű. Erről általában kevés szó esik, az összefüggésekről, s túl sok most sem fog, de nem állom meg, hogy némiképp ne utaljak azon körülményekre, melyek talán éppen hogy valóban kivárássra, hátrébb lépésre készítették a szépírót. Ám mindközben a szépirodalom erkölcsi magaslataira emelte – miként ezt Szentkuthy oly ragyogóan érzékelteti – az írásművészet szórakoztatóipari termékeit. Kacagtatott, nevettegetett, röhögtetett, s eközben – mintha csak mellékmondat lenne – a tömegember agyába véste: „A semmiből is hatalom lesz, ha valaki meggyőz egy tömegnyi keserű életű embert, hogy jogában áll jogtalanságot cselekedni.”

Amúgy nem mindennapi korszakot mondhat a tanulás éveinek. Az első világháború pusztító viharait követően a múlt nem igazán szépül meg; bebizonyosodik a korábbi évtizedek értékválsága, értékvákuuma; a szépirodalom klasszikus kereteiben ugyan maradandó a tér, de egy alkotó számára mindez olyan, mint múzeumban a tárlat; „...úgynevezett freskók. Ha ezek lehullanak és piszkosak lesznek, akkor bármelyik múzeum magas árat fizet értük.” (Nem árt fel-felfigyelnünk Rejtő hasonlatokba rejtett árulkodó filozófiájára – az apró mosolyon túl.) Szerzőnk becsavarogta Nyugat-Európát, alulnézetből ismerkedett össze a peremléttel, peremvidékekkel; s amit látott, érzékelt, az nem lehetett túl biztató. Megkezdődött a „jégkorszak” (vö. Adorno); az irodalom „jelenregényekben” kereste lehetőségeit, s nem volt ez másképp hazai kortársai között sem; noha abból s ebből is több klasszikust köszönhetünk, de azt, ami új volt, igazán új, mégis nehéz lett volna népszerűvé tennie. Bár azzá tette annyiaval legalább, hogy olykor, véletlennek tűnő merítésekkel, hasonlatossá tette hozzájuk – nehéz lenne ugyanis elhinnünk, hogy ezerarcú humorába valóban véletlenül keveredett például Rilke. Mert hogyan is ír ő a szegények haláláról? „Ők már akkor is boldogok, ha olyan halált találnak, amely illik rájuk. Az se baj, ha kicsit bő: még mindig belenőhet az ember. Csak akkor van baj, ha elől nem lehet begombolni vagy fojtogat.” S hogy jelenik meg ez Rejtőnél? „Rémes, hogy milyen szűk viselet más ember életét hordani.” Vagy ugyanaz, kevesebb humorral: „Valahogy nem fáj a halál. Akiknek nem fáj az élet, azok a halál gondolatát is könnyebben viselik el.” S még számos összevetést tehetnénk a világirodalom nem egy klasszikusával, beleértve kortársait is, akik között Rejtő ma már éppúgy klasszikus – ha ezt sokan nehezen is akarják, óhajtják tudomásul venni. Ennek miértjét készséggel elismerem, leírom: valóban hiányzik az összegző, nagy mű, avagy a cezúra tökéletes, korrekt – az elemző kritikának megfelelő – átlépése; de talán mégsem. Mert ha hiányzik is, legfőljebb az irodalmat esztétizáló tudományosságoknak, akik – ha elég hosszú életűek – többször megtapasztalhatják értékelveik romba dőlését – elég ahhoz egy pakli kártya és egy azt jól keverő matróz. Utaltam már, megismételve Nemeskürtyt, a részletek káprázatos pompájára, idézhetném Szentkuthy méltatását Rejtő „tobzódó és szédítő plasztikus és színes bábjátékai”-ról, de ne veselkedjünk újra s újra ennek. Csak húzzuk alá: az írók, kezdve Karinthytól a műveire izgatottan figyelő Babitsig, már rég és időben megadták neki a pályatársnak kijáró rang tiszteletét. S egy író maga

is érzi, hogy ez méltányosan jár neki, s persze érzi a kiteljesedés hiányát; talán ez tette zaklatottá magánéletét, s ez sodorta a nyugtatók világába; ám a túlterheltség még itt is parádés eredményeket hozott ki belőle.

S a rang, akár maga a mű, a Mű, kétségkívül a *Csontbrigád*, kezdetben legalábbis, mert a mai kor ifjú olvasója már újabb feltárt műveket is hozzámérhet ehhez; de már a *Csontbrigád* milyen jelentőssé vált, akár annyitól is, hogy minden értékelés zavartan hátrahőköl e könyv előtt. Az író megsejtett végzetét látják-érezkelik abban, s egy kor pusztulásba hanyatló züllését. Van ebben valami, ám tegyük hozzá: noha sok minden utal arra, hogy Rejtő nyitott szemmel s füllel járt-kelt a világban, pontosan látta – sok pályatársánál pontosabban – az eljövendőt, ám ez benne volt abban a két évtizedben, amíg íróként figyelte az életet. Látta, mi készül, tudta, mi ismétlődik meg újra, a városában, Budapesten, ahol „annyi zseniális művész, zenész, író, tudós, filmes stb. született itt vagy találta itt magát, amennyi évszázadok alatt szokott egy városba születni, vagy valahogy odakeveredni. Ezt tudjuk. De az ilyen fénylő névsorok mögött mindig ott nyüzsög egy nagyszerű polgárság és egy átlagon felüli csőcselék.” (Kemény István). Tudta, s talán a műre készülődve megírta a Művet, kis mondatokba, rövid bekezdésekbe rejtve, huszonvalahány könyvben, színpadi műben, részben fiktív utazások történeteiben. Talán, ha ott ragad a túlélők között, elvégzi, a megfelelési kényszerpályára sodródva, a feladatot, megírja penzumként a saját magára szabott *Vergilius halálát* (Hermann Broch előtt vagy után – hisz érezhetjük, elfojtván is, vagy tetten érhetjük újabban megismert prózáiban a mondatok fékevesztett, szabad áramlásának szándékát s képességét), avagy, ez tűnik valószínűbbnek, összefésüli vad prózapannóiból a mi Cendrarsunkat (*A villámsújtotta embert*; hadd ne idézzem itt mentőtanúmként nevezettől a *Cigány rapszodiák* ívét, ritmusát), de akkor úgy jár, mint minden nagy mű a korábbi évszázadokból – elsiet mellettük, halála felé loholva, az emberiség.

Valahogy úgy kell elképzelni Rejtő életművét, mint egy lakatlan szigetre vetődött embert – aki az olvasó. A kor. A történelmet létrehozó ember. S aki azt látja, hogy ezernyi palackot sodornak felé a hullámok, valamennyiben üzenet rejlik, látjuk az alkotás díszletei között rendíthetetlenül kalapáló Raduczinert, halljuk Grison szavait: „minden pillanatban az őrltek, a fegyencek vagy a földönfutók sorsára ítélfhetem”, Laméterrel egyetértve nézzük, ahogyan megvetően beszél a „fehértalléros” Van der Ruffushoz: „Ön a jóságos, bőkezű urat játszottá, egyik kezével nyájásan viselkedett, és közben a másikkal vállrózsákat tépett le orvul, emberekét a halálba csalt, ártatlan bennszülötteket százezerszámrá a romlásba döntött.” De milyen beszédes üzenetet közvetít nekünk a Gorcev álmában megszólaló Wendriner úr, aki import útján került a Szaharába, oroszlánként a schönbrunni állatkertben született, és szívdobogást kapott, ha a díspáva rikoltozott. És monológja végén a Wiener Journalba temetkezett... És jönnek a palackok. Mennyi üzenet.

Valamennyi, mint a legnagyobb alkotások, a lelkiismeretet, vagy annak hiányát kéri számon. Mert Rejtő így rangsorol. Nem a büszkeség, nem a méltóság, nem az elszántság, nem is feltétlenül az abszolút igazság, hanem mind között a lelkiismeret a legfontosabb. Tedd meg, amit megtehetsz, s mindig egy kicsit többet, embertársadért. S tudd a jó választ, feltétlen tudd, amikor elhangzik a kérdés a *Csontbrigád* felé: „– Szabadság! Akarjátok?!” S mi is volt ott a felelet, akkor, a kor válasza?

„Az Örvezető, Akinek Szíja Van, elgondolkozva felelt: – Inkább a táskát.

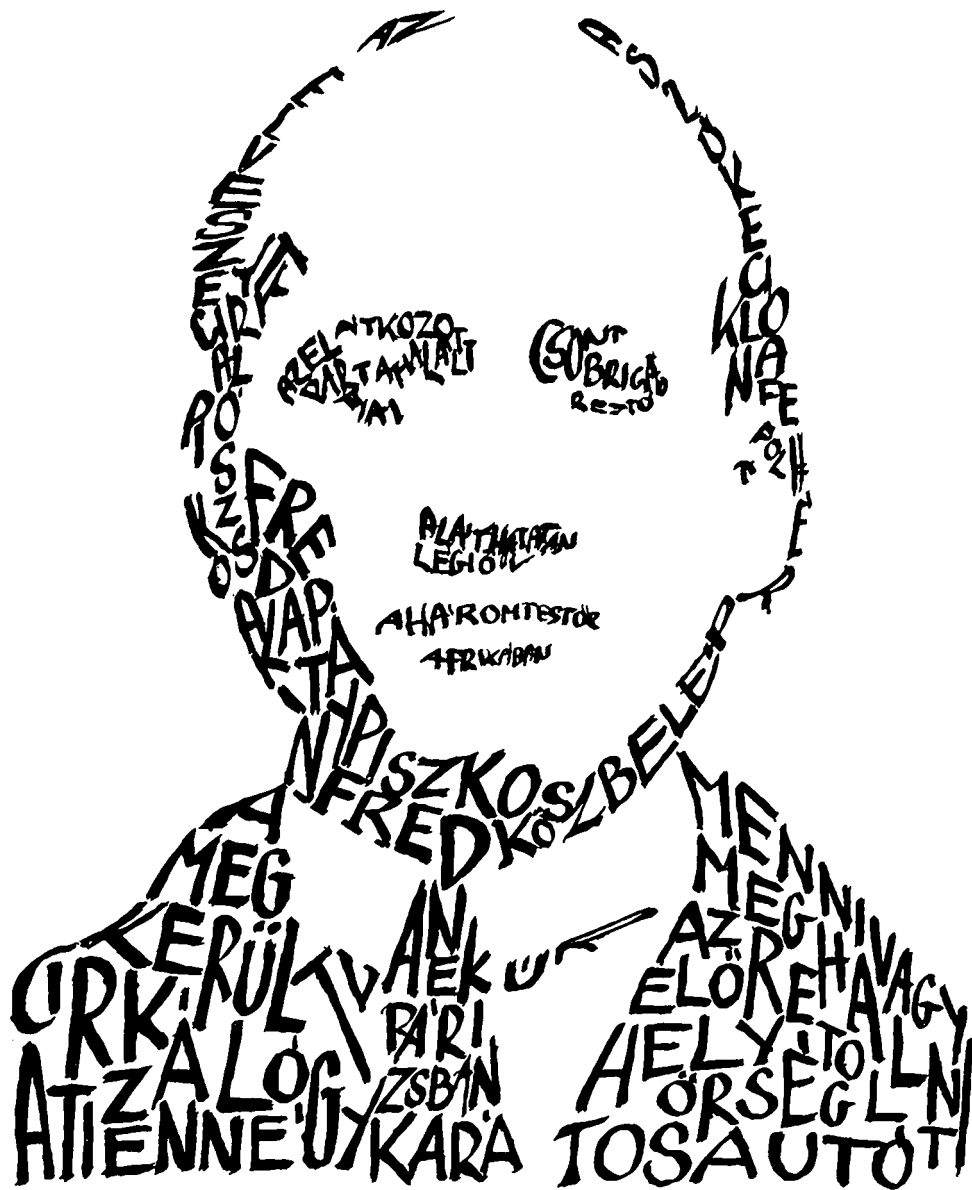
Fécamp lecsapott a sziklára, és szeretne volna tán, ha a Föld úgy széthasad a csákányfej alatt, hogy kétfelé esik az úrben, mint egy rohadt dió...”

Nagyregény kell? Miért is? Minden nagyregény üzenetét, katarzisát egyetlen bekezdés, egyetlen mondat rejti, foglalja magában. Sohasem először és sohasem utoljára. Miért lenne másképpen?

„Mélységes mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?” Így kezdte, emlékszünk még, Thomas Mann a *József és testvéreit*, majd másfél ezer oldalon elmesél valamit, hogy az utolsó mondatokban papírra vesse az ideát: „Mert nevetséges az, aki jog és józan ész ellenére csak azért él hatalmával, mert az az övé. És ha talán ma még nem is nevetséges, a jövőben az lesz, mi pedig a jövővel tartunk.” Ám majd befejezi egy „csípjetelek meg” mondattal: „És így végződik a szép történet és istenkitalálás Józsefről és testvéiről.” A mű, Thomas Manné, 1943-ban jelent meg, pár hónappal Rejtő Jenő fagyhalálát követően. Ám szóljon mégis ő, most, az utolsó szó jogán, a *Csontbrigád* zárszavával: „A történetben most mindenkiről elmúlt a szenvedés, azonban A Térben vándorló fény, ha átsiet valahol, azért nem szűnik meg. Emlékeznek rá, félnek tőle, és tudják, hogy mindig áthalad, de örökké visszatér. A titok itt van előttünk, és a forró évszak villamos feszültsége percenként rajzolja fenyegető grafikonjait a Szudán fölötti sötétre. És senki sem érti. De aki látja, hogy az ég, mintha maga is imádkozna, ájtatosan leborul a sivatag szegélyén, az hisz és remél, és alázattal várja az ítéletét.”

...a legjobban az szokott idegesíteni, amikor azt mondják az ellendrukerek: a *Csontbrigád*nak happy a vége. Fel kellene nőni, Uraim és Hölgyeim, meg kellene komolyodni. Látni, hogy a sorok közötti tér sohasem üres; s hogy a szóközök csakúgy benne foglaltatnak a leütések számában. Azokért is fizetni kell. Most, a végszó végszavában magam egy huszáros témaváltással arról beszélnék még kicsit: mit is tehetnénk újra s újra Rejtő Jenőért? Fel kellene fedoznunk őt végre. Ennek ezernyi módja van, túl az életmű – amúgy dicséretes – egyre gazdagabb, bővülőbb feltárásán. Tartsak ötletbörzét? Piszkos Fred a miénk – ahogyan Prágáé Svejek. De, ha úgy tartja kedvem, vehetnék a pesti utcákat járva Piszkos Fred-pólót, vagy sétahajózhatnék a nyári szezonban a Margit-szigetig a Na mi újság, Wagner úron? Betérhetnék-e csendes estéken egy olyan romkocsmába, ahol valódira hamisított Privát Elek-féle birkát ehetnék? De csak kissé meglódult fantáziával el tudok képzelni egy olyan fesztivált is a Szigeten, ahová a Nagy Főnök szemetesládájában vehetnék belépőt, felár ellenében magától Morbitzertől, s ahol programok sokasága várná a Rejtő-fanokat. A vörösbort utca fénypontja Sirone kapitány monológja lenne a vörösbort dicséretéről, annak történelmi összefüggéseiről, azután jöhet a borkóstolás, Nagy Levin konyhafőnök ételkínálata mellé. De nem folytatom, ez már egy másik történet amúgy is, de azért – bevallom – értetlenül figyelem, ahogyan elherdáljuk ezt a kincset, miközben Prága képes volt s maradt egyszerre Kafka és Szejek városa lenni, Bécsben és Berlinben látványossággá nőtt Max Raabe produkciója; s még hozhatnánk példákat, de maradjunk az utóbbinál: Raabe dalai pontos és korhű megidézések; mindazt megmutatják, amivel mi mindmáig adósai vagyunk a húszas-harmincas évek Budapestjének, benne Rejtő Jenőnek.

Esteledik. Ideje lenne újra belemerülnünk a Tűznézésbe.

2012

Hét óra már elmúlt, mikor kilépek a nagy bizonytalanba. Változatlanul esik. Hamburg, a szabad város. Az utolsó húsz pfennigemen cigarettát veszek. Két szálát kapok. Valamit kezdenem kell a végső elmerülés előtt... Eszembe jut a magyar zenekar. A Trocadero-ban játszanak, nincs is messze...

Rejtő Jenő & Giddy

A zenészek épp most érkeztek. Az első közülük, akivel meglátjuk egymást, a barátom, akivel operettet irtam és több éve nem láttam. Tőle aztán igazán kérhetek egy kis pénzt, örömmel a rendelkezésemre fog állni az utolsó fillérjéig...

Hát te, hogy kerülsz ide?

Giddy

Két hónapja zenélek itt. Kilencszáz márka havi fix, plusz a rádióban is játszunk. De azért nem tettem le a komponálásról Jenőkém, csak előbb keresnem kell egy kis pénzt.

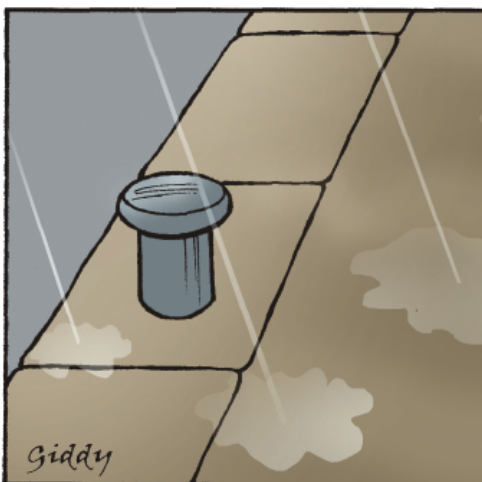
Kicsit megvetem hajdani cimborámat, mert mi lett volna Tintorettóból, ha a nélkülözések éve alatt elszegődött volna cimfestőnek?

Én riportokat írok a Magyar Hirlapnak és a Pantheon-nál elfogadták egy regényemet.

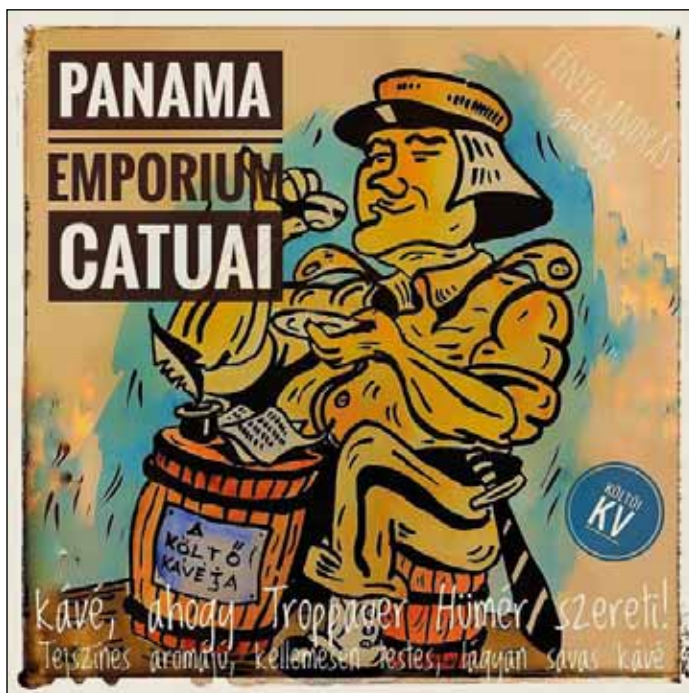

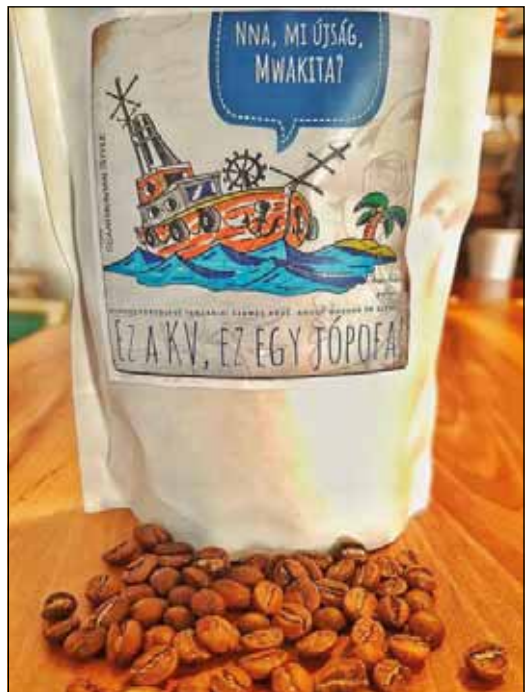

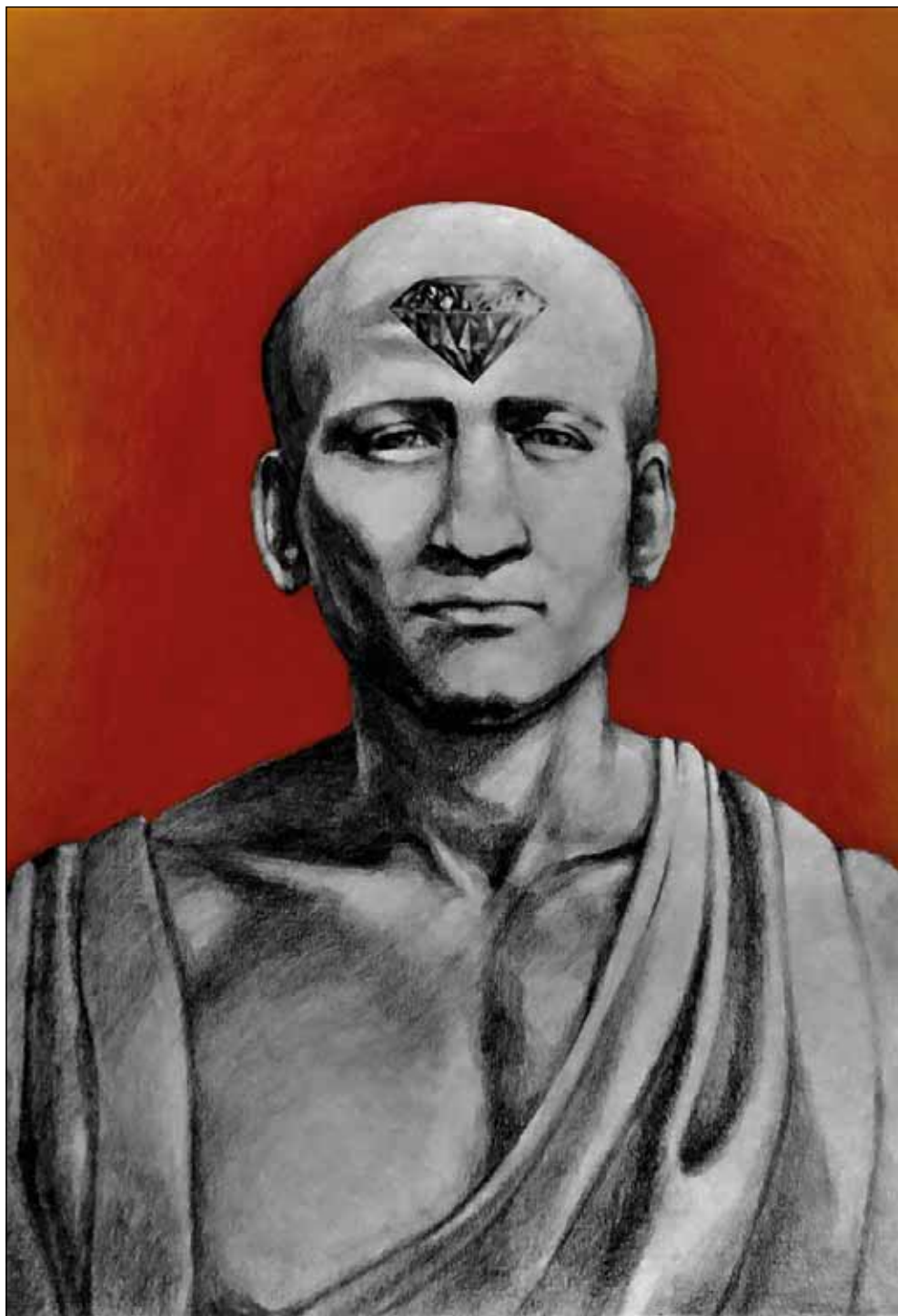

Giddy

SZIRMAI KITTÍ

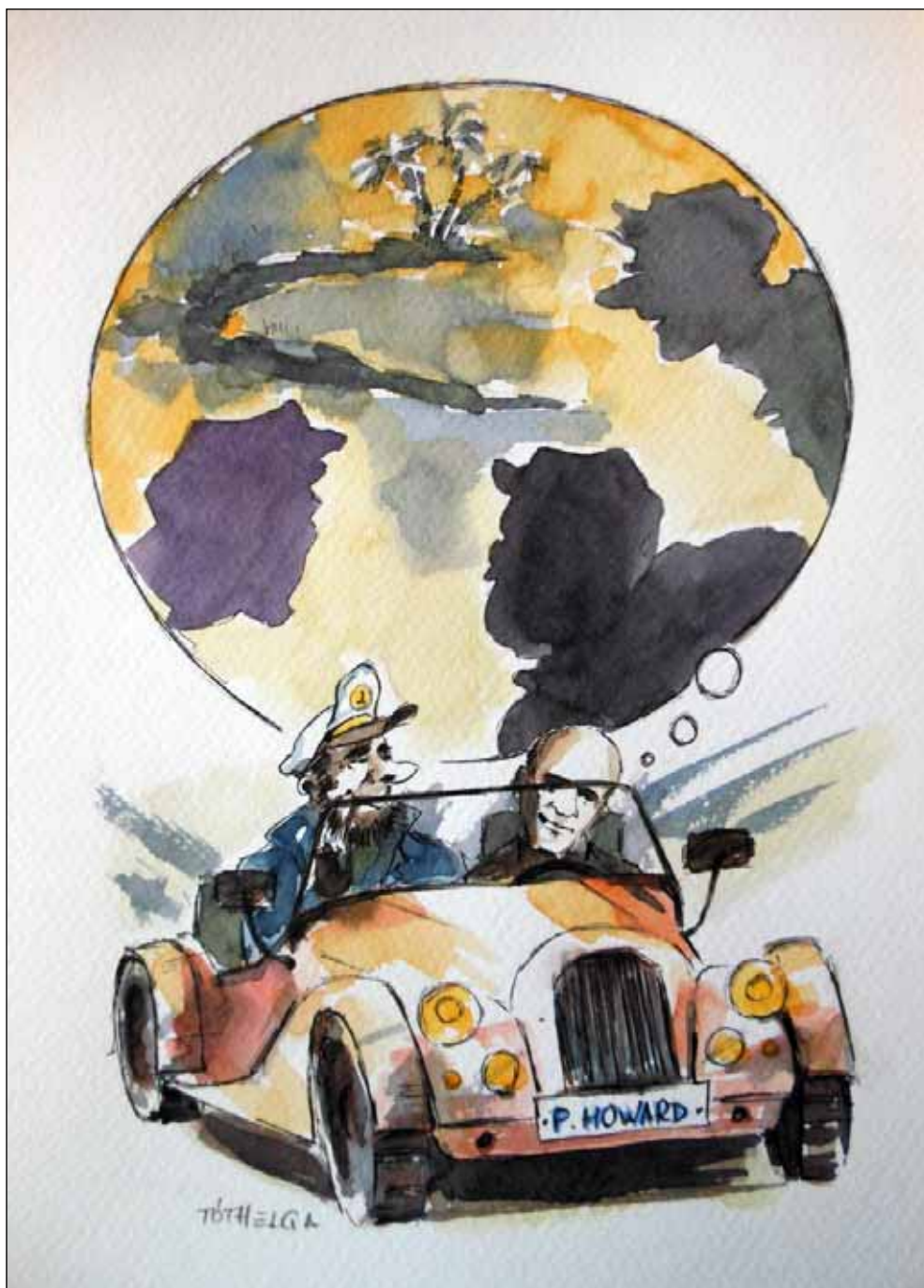

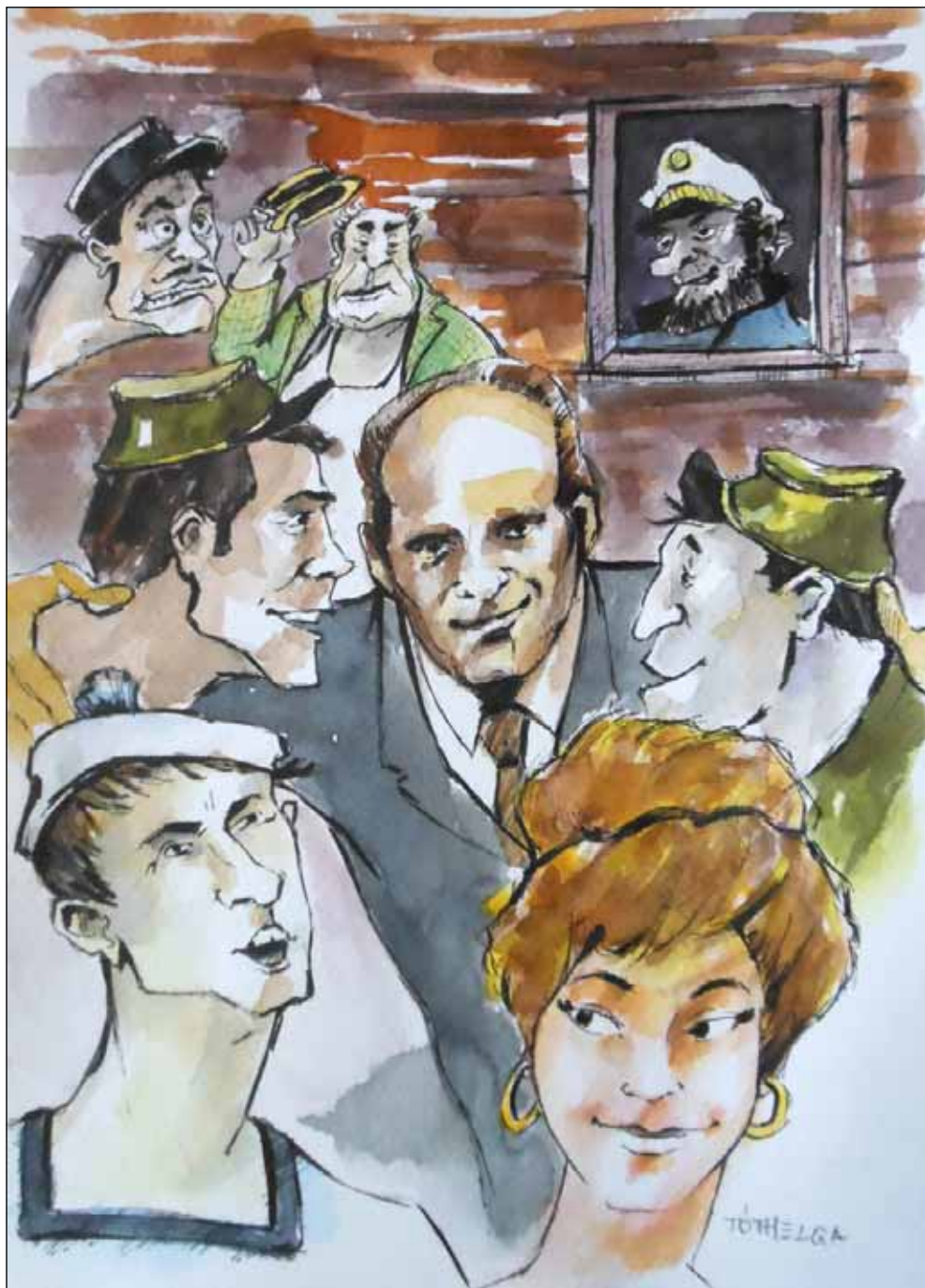

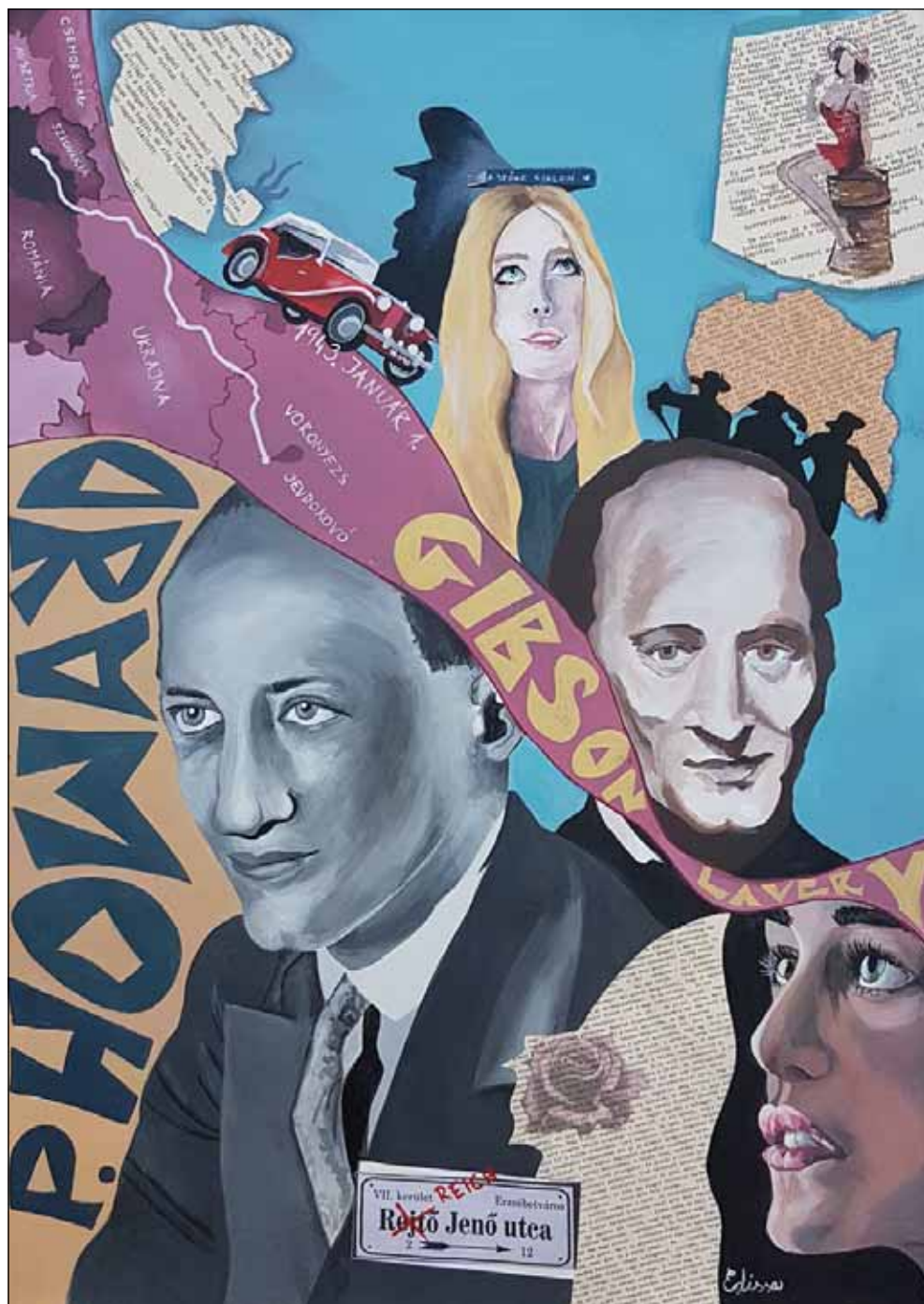

Thuróczy Gergely

Rejtővel (szólva) szép az élet

Egy irodalmi pályázat tanulságainak összegezése

mottó:

„...azonfelül nyílt levél az utókorhoz csekélységem elhallgattatása tárgyában is, tehát az írásmű formája nem alkalmazkodik regények vagy esszék törvényeihez.”

(Rejtő Jenő: Az utolsó szó jogán, 1942 körül)

Jelen sorok írójának ötlete volt, hogy maradandó – olvasható és olvasandó! – mód', születése után 113 esztendővel emlékezzünk meg a hivatalosan 1943 januárjában eltűnt íróról. Arra voltunk kíváncsiak: mit jelent a ma emberének Rejtő Jenő tragikus sorsa és kivételes életműve, mennyire élő hagyomány, ihlető forrás, hivatkozási alap a magyar irodalom egyik legnépszerűbb írója (ponyvazseni és ponyvaparodista, pesti kabaréremeklő, a kalandregény megújítója, a nyelvi humor iránymutató csimborasszója etc.)? A kezdeményezést örömmel karolta fel a Napút főszerkesztője, Szondi György, és sem a terjedelem, sem a (külön)díjak terén nem fukarkodott erőforrásaival – ezúton is köszönet érte.

A pályázati kiírás (lásd lejjebb) szándékoltan tette lehetővé, hogy a lehető legszélesebb körben lehessen megfogalmazni az íróval kapcsolatos gondolatokat, élet- és utánérzéseket. A végeredmény – hál' istennek – tarkából a (Pepita Ofélia érintésével) színesbe hajlóra sikeredett. Ennek javát olvashatják tematikus lapszámunkban.

Az összegezés kiindulásaként ragaszkodjunk a mérhető, vagy legalábbis nagy pontossággal megbecsülhető tényekhez. Első körben egy kis statisztika, afféle mini-irodalomszociológia:

56-an küldtek be pályaműve(ke)t, zömmel egy szerző egyfélét (bár akad néhány kivétel, értsd: egy szerző kétfélét, és még véletlenül sem két szerző félfélét...). Tudomásunk szerint mindenki magyarországi illetőségű.

38 férfi és 18 nő (kétharmad-egyharmad arány), ami azért is öröndetes, mert a közfelfogás alapvetően Rejtőt „fiús könyvek” szerzőjének könyveli el. Azonban ímhol az ékes bizonyíték: a hölgyek körében sem elhanyagolható a Rejtő-olvasók/rajongók száma. (Vajon hány „szőke ciklon” pályázott – és hány barna, vörös, fekete, melírozott, kreppelt és ondolált?...)

Bár a felkínált műfajok egzakt felmérése-megsaccolása meghaladná jelen írás kereteit, az abszolút objektivitást közelítő (de tán el nem érő...) műnemi megoszlás a következő: próza 38 (beleértve az esszéisztikus műveket), vers 14, egyéb/értekező próza 4. Ami rokonságot mutat a Rejtő által műveltekkel: legfőképp elbeszélő volt, de versírással is próbálkozott, valamint kifejezetten értekező, esszéisztikus, filozofikus írásai is fennmaradtak (utóbbiakat ismerik a legkevésbé, lásd pl. a mottó forrását). Ami hiányzik, az az echte drámai, vagy

inkább színpadi művek csoportja (írónk esetében ez bohózat, kabaréjelenet, vígjáték/operett), bár egynémely pörgős-párbeszédés pályázati művet akár ide is sorolhatnánk.

Gyermekkori és a pedagóguspályára visszatekintő emlékezéstől, lábjegyzetelt tudományos értekezésen és kocsmajelenet-pillanatképeken át fiktív hivatalos iratokig és a Rejtő-rokonság megidézéséig ível a szövegröppálya. Nem ritka a szubjektív, vallomásszerű értelmezési attitűd. Valamint – nem meglepő módon – szerfölött sokan éltek az ihlető személyben/műveiben olyannyira gyakori játékosság, vagy épp kifejezetten a Rejtő-stílus utánzásával. Utóbbi többnyire egybeesett a P. Howard-művekben gyakorta feltűnő helyszínek „betessékelésével” (kocsmák, kávéházak és egyéb csehószabásúak), vagy épp a katonaság/munkaszolgálat (meg)emlegetésével.

Többen éltek a stilisztikai szlenglóláb-kilógattatás adta lehetőséggel. Így aztán szép számmal születtek (zülettek?...) nem csupán „jólfésültre” kerekített mondatok. Egyik-másik olyannyira túllőtt a célon, hogy az átlagolvasó számára érthetetlen kifejezésekbe futhatunk (az már csak hab a tortán, hogy némelyik anakronisztikus – abban az értelemben, hogy maga Rejtő sem értené...). És ugyanez áll imitt-amott a sajátos rejtői helyesírás-paródia ihletett imitálására. Vigyázat – a jelen lapszámban nem mind(en-14-karátos) hiba az, ami első ránézésre annak látszik!

Talán a versek terén sikeredett leggyengébbre a mezőny, noha – engedjék meg ennyi szubjektivitás a részemről – személyes kedvencem épp egy költemény (amely sajna csupán különdíjban részesült). Ezt nagyobbbrészt annak tudom be, hogy a nagyközönség jobbára nem ismeri Rejtő verseit, vagy fiatalkori próbálkozásai esetében inkább – verselményeit. Ha valamit, hát nem ezeket kellene Rejtő esetében ihlető forrásul használni (bár alig hinném, hogy az irodalmi pályázat „klapancialógusai” effélére ragadtatták volna magukat). A kamasz Rejtő versei csupán annyiban érdekesek, hogy segítenek eligazodni ama zezzugos literatúrai úton, amely végső soron a napjainkban is népszerű P. Howardhoz vezetett. Az igazság kedvéért jegyezzük meg: a „kései” (keserű ezt a jelzőt egy 38 éves kort sem megérő emberre vonatkoztatni...) Rejtő költőként sem vallott volna szégyent. Már ha közreadta volna őket – és persze akadnak azóta sem publikált költeményei. Kevés kivétel gyanánt ajánlható a *Különbéke* és a *Sír (a) felirat* (utóbbi szigorúan autentikus szöveggel, lásd Wikipédia!).

15 évestől a nyugdíjasig terjed szerzőink korosztályi listája, és bár erről nincs pontos kimutatásunk, a nagy átlagot a (meggyőződését el nem veszti...) „munkaképes korosztály”, azaz a középkorúak köre adja. Öröndetes, hogy középiskolások, ill. ifjak is akadnak a pályázók soraiban (mintegy tizedrészt). Ezek szerint nincs még végleg elveszve a világ: igenis akad utánpótlás a „hüvelykujj-nemzedékben”, az ezredforduló táján születettek körében is. A Gutenberg-galaxis felkészült – és részben újratermeli a Rejtő-olvasó diákokat...

Aspiránsaink többsége komolyan vette a pályázati kiírás tematikáját, és csak egy-két esetben küldetett be „konkrétan nem Rejtőről szól, de mivel kedvelem, hát hatott rám, és így aztán biztos áttételesen róla is szól” jellegű írás (kinek nem burnusza, ne húzza magára...). Ugyancsak örömteli mozzanat, hogy javarészt figyelembe vették terjedelmi elvárásunkat (8 ezer leütés – nem, még véletlenül sem nolycezzér Fülöp Jimmy-féle törörökös elütés...). Valamint

– sejtetőleg – az írások túlnyomó többsége kimondottan pályázatunk hatására keletkezett (és nem az íróasztal ráncaiban – urambocsá: az interneten – porosodó művekkel próbálkoztak).

Zömmel amatőrök/műkedvelők küldték be pályaműveiket – ami jelen esetben kifejezetten örvendetes, lévén reményeink szerint ha valaki, hát Rejtő igazán mindenkire szól... És persze akadt néhány (az esetek mintegy 10%-ában, a határok elmosódnak) professzionális író is, akik jobbára az irodalmi élet rangos-hivatásos, kanonizált terepein mozognak és publikálnak. (Ez azonban az elbírálás során semminemű előnnyel nem járt.) A hivatásos irodalmárok (kritikusok, irodalomtörténészek) távolmaradása – szórványos kivételektől eltekintve – egyszersmind arra utal, hogy írónk még mindig csak a magyar irodalmi kánon pereméről figyeli a centerhalfok játékát... Noha elfogadtatásának és taníthatóságának a 21. században különösebb akadályja nincs – ráadásképp mintegy 10 esztendeje immáron az emelt(étfas) szintű érettségi vizsgakövetelmény egyik lehetséges tárgya.

Piszok szerencse – ettől cidriztem leginkább –, hogy az aktuálpolitika és egyéb gyorsan avuló, „mainapilag időszerűsleges” textus nem igazán dugta be végtagját a szövegmezőbe (bár, mint tudjuk, minden csak belemagyarázás kérdése...). Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy minden esetben eredményes volt az Örökkévalóság-hajhászás, ám a beküldött írásművek lehetséges tisztelték meg az Író: emlékét nem illették hétköznapijaink közéleti csatározásainak sarával. (És meccsoda mázli – a P. Howard-könyvekben annyi kocsmaviador és kaszinóverekedés akad, hogy aki effélére vágyik, válogathat, mint kokasolt tyúk a gender-magban...) Mozgalmas és unatkozásra kevés terepet nyújtó korunkban – a költővel szólván – nem kényszerülünk arra, hogy holmi „hitvány madár gyanánt” fertő sarát szívogatva lődörögjünk (azaz inkább „posvány iszapját szopva éldegéljünk”). És hát nehéz szívvel bár, de ne feledjük: a mozgalmasság nem minden esetben eredményez jótékony izgalmat – Rejtő kora olyannyira „izgalmasra” sikeredett, hogy (számtalan sorstársával egyetemben) idejekorán belehalt...

Ez utóbbi szomorú momentum kiemelt léptékben érhető tetten a beküldött darabokban, de már a pályázati kiírásban is nyilvánvalóvá lett: a Napút-féle tematikus lapszám „apropója” Rejtő 75 évvel ezelőtti („nem kerek”) halála. Ezért nem meglepő, hogy sokan az író elhunyt, vagy egyenesen talányos halála kapcsán osztották meg velünk gondolataikat, beszéltek el/rőla, tettek kísérletet [tanyáztak (el)] életművének velős (a Víg Kiloccsantóhoz!) értelmezésére...

A sokrétűségből eredő Végsően Nyilvánvaló Következtetés (lapos, mint a Föld, de legalább átlátható – vö. a napjainkban elharapózott laposföld-hívők fanatikus burjánzásával): Rejtőt (majd!) mindenki szereti! Korra-nemre, foglalkozásra, műveltségi szintre és irodalmi alakokkal hajlamos azonosulási szintfokozatra való tekintet nélkül! Aki meg nem, az szerencsére nem (ide) pályázott...

A képzőművészeti mezőnyben nagyjából kiegyenlített volt a nemek részvétele: 20 pályázóból 11 nő és 9 férfi.

Mint ahogy minden művészeti, esztétikai stb. értékelés szubjektív – így az előbbieik is. De az irodalomnál tán még szubjektívabb a képzőművészet terepe.

Bírálok:

irodalom:

dr. Veres András irodalomtörténész (Irodalomtudományi Intézet)
 Tamási Orosz János költő, kritikus, szerkesztő (Napút)
 Thuróczy Gergely irodalmi muzeológus (PIM), Rejtő-kutató

képzőművészet:

Cserkuti Dávid illusztrátor
 Varsányi Ferenc rendező

Emlékeztetőül a pályázatküírás szövege:

Rejtő Jenő-pályázat. Irodalom, képzőművészet

mottó:

– Szerintem az az igazi úriember, aki nem rakja a burgonyát arra a tányérra, amelyből a húst eszi, csak azért, hogy a sült leve összekeveredjen a körettel.
 – Ezt nem tudom. Ritkán fordult eddig elő, hogy tányérból ettem volna...

(Rejtő Jenő: A három testőr Afrikában)

„Na Mi Újság, Rejtő Úr?”

Irodalmi-képzőművészeti pályázat P. Howard szellemének elidézésére

2018 januárjában múlt 75 esztendeje, hogy a magyar irodalom egyik legolvasottabb írója, a Reich néven született Rejtő Jenő (1905–1943), emberhez méltatlan körülmények közt elpusztult. Zsidó származása okán a 2. magyar hadsereg munkaszolgálatosaként a Don-kanyarban veszett nyoma. Életét anekdotákkal kövezett legendák szövik be, a Rejtő-mítosz él és élni (hagyják) akar. S az általa teremtett figurák is önálló létre szenderültek, parodisztikus regényeinek fordulataira mindennapi életünk megannyi (abszurd) eseményében nap mint nap ráismerhetünk. Életmű és szerzője egyaránt kultikus tényezői a magyar kultúr-univerzumnak. A tőle kapkodott idézeteket, a P. Howard-szállógéket immáron 80 éve cibálja az úri-hölgyi olvasóközönség...

Hatása mérhetetlen és felbecsülhetetlen – és nem csupán a könnyed olvasmányok kedvelői körében. Hisz kocsmalakók és forgalmi rendőrök éppúgy idézik, mint tudósok és politikusok, mondatai valóságos ige-szállókká lettek. És persze ott vannak a művészek – számtalan író ismeri el hatását, mely zenében, színházban, képzőművészetben, gasztronómiában etc. úgyszint tetten érhető.

Elérkezett immáron az idő, hogy a nagy Rejtő-áramlatban számba vegyük, mit adott nekünk: mélázva-vitkozva-rajongva-értetlenkedve, mindezt az irodalom és képzőművészet terepén. Ezennel felkérjük tehát az iránta elkötelezett írástudókat, hogy rövid (max. 4 flekk – 8000 leütés) terjedelemben fogalmazzák meg, mint jelent számukra Rejtő Jenő/P. Howard (esetleg Gibson Lavery). Életkori és műnemi kötöttség nincs: lehet az író méltatása (miniesszé), a Rejtő-jelenség szubjektívan szabatos megfogalmazása, szépirodalmi kísérlet

versben-prózában a Mester magasztalására (ódától az epitáfiumig), vagy ép-penséggel a „ponyvakirály” írásművészetének problémáit, az olvasó hiányérze-teit számba vevő értekezés, műfaj-imitáció, persziflázs etc.

Olyan írásművekre számítunk, amelyek a 8 évtizedes távolságra építve XXI. századi értékítéletet hordoznak, tehát a mai Péhovárd-rajongás (netán patika-mérleg-higgadságú részrehajlás?..) szemléletét tükrözik. Nem utolsó körben a kortárs irodalomtudomány eredményeit is felhasználva, különös tekintettel a Rejtő-opusz utóéletére. Mit jelentett Rejtő Jenő a magas irodalomnak, és mit a ponyvaműfajnak? Mi az, ami avulhatatlan benne, és miért lehetetlen hamisítani?

A képzőművészet úzői pedig kötetlen technikával készített grafikával, festménnyel, képregénnyel, szoborral stb. idézhetik meg Rejtő szellemiségét, életének eseményeit, irodalmi alakjait. Terjedelmi korlát e téren nincs – az észszerű határokat betartva (gondoljunk a folyóiratbéli reprodukálás adta kere-tekre). Sorozat esetében max. 8 darabból álló kompozíció-füzért fogadunk el.

Olyan személyes alkotásokat várunk Rejtő Jenő életművével kapcsolatban, melyek minden Howard-rajongó érdeklődésére méltán számíthatnak. A leg-sikerültebb pályaműveket a Napút 2018 őszén megjelenő Rejtő-különszá-mában adjuk közre – illő körettel, kumulatív egyfajta halmazati antológiává terebélyesítve a „citátumok fenegyerekét”. A pályázat elbírálását szakavatott rejtészek (művészek és irodalmárok) vállalták, és az illően stílusos díjazás sem marad el... Mindennek van határa, de mi megkerüljük a csillagos eget!

Pályázati végeredmény

IRODALOM

1. díj: Demeter László
2. díj: Magyary Ágnes
Majoros Sándor
3. díj: Balla Ferenc
Neumann Ottó
Tóttós Gábor

Különdíjasok:

Mészáros János
Móritz Mátyás
Palancsa Zsolt
Rózsa Iván
Salánki Anikó
Zborai Krisztina

KÉPZŐMŰVÉSZET

- I. díj: Pászti Péter
 - II. díj: Bohner Ferenc
Fényes András
Szirmai Kitti
 - III. díjat a zsűri nem adott ki
- Különdíjasok:
- Bráder Attila
Hárskúti Dóra
Kelemen Eszter – Edissa
Tóth Helga

A tizenkét díjazott munkái után a zsűri döntésével a pontszámban következő hu-szonegy alkotó (huszonkét) művét is közli lapszámunk. Ők nevük ábécérendjében követik egymást (80–138. oldal.)

A Rejtő Jenő életműve iránt érdeklődők figyelmébe bízást ajánlhatjuk Thu-róczy Gergely összegző munkáit: Az ellopott tragédia. Rejtő Jenő-émlékkötet (2015), ill. A megtalált tragédia. Rejtő Jenő emlékére (2016) (A szerkesztőség)

Demeter László

Piszkos Fred Budapesten

1945. szeptember 11., a Port Szaíd-i Vemhes Sellő vendéglő különtermében különös társaság gyűlik össze. A beszűrődő harmonikaszó, a szinte vágható szivarfüst, a nyersfából ácsolt asztal, pár szék és a 10-12 üveg pálinka hangulatából talán csak az *Egyedül Vagyunk* nyilas újság 1942. október 9-i száma lóg ki némiképp. Az imbolygó méces fényénél Senki Alfonz olvassa fel a Török Szultán levelét.

Kedves Fijjug!

Nemrék volthoty valami dolok ütyében Budapesthez lyárt am. Voltt it valami csepetapé (szófal öszeve-rekettek rendessen), de esz mostan nem érdeklős. Amiér tírok asz asz hoty, keszembe akatt esz asz úlyság, esz asz Etyetül Vatyunk, és eben ety Lász ló Andrrás névű nyúlós (nyilas?) új ságíró mószer olta Rejtő Jen őt, hoty ő csakk kévézokba lepszsel, méga zemberek a ffronton hálnak mek. És tuttyátok ere elvittek őt egy tá borozásba, ahol lyól mek is halt szekény. Nem tud óm, ti hoty vatytok vele, de nekemm ő ojan, mint ha asz apuk ám letvolna, etyszóval disznós ág esz asz egész. Csakk gondólttam lyóha tuttyátok esztet.

*Maradók tiszteletel,
Török Szultánn*

Piszkos Fred a szakállát vakargatja, a Vörös Vaszcis húz egyet a pálinkából, Tuskó Hopkins zsebre teszi az arany zsebórát, amit az előbb talált valahol. A csendet és a szivarfüstöt

vágni lehet – és iszonyatos dolog történik. Később, mikor a helyszínen lévők elmesélik, Batáviától Patagóniáig senki sem hiszi el, pedig higgyék el, így történt: a Hallgatag Drugics megszólalt:

– Ezt nem hagyhatjuk szó nélkül.

Lassan mondja, halkan, minden indulat nélkül: az iszonyat kézzelfogható. Piszkos Fred a szakállvakargatást egy pillanatra sem abbahagyva bólint, Senki Alfonz Tuskó Hopkinsra néz, aki egy térképet vesz elő, a Vörös Vaszcis egyetértően húz egyet a pálinkából, Fülíg Jimmy felteszi a cvikkerét, ami nála a legnagyobb elégedetlenség jele, Tüskés Vanek és Velő vészjósló tekintettel húzzák ki magukat.

– Kell egy hajó – szólal meg a Rézgróf.

– Azt megoldom, éjjélre legyetek a hetes mólónál – morog az orra alatt Piszkos Fred.

– A Vakapád nem jó, mindenféle flották cirkálnak itt a tengeren – aggályoskodik Jimmy.

– Azt bízd csak rám, fiacskám – mondja Fred már a fejét is vakargatva.

– Kell szivar és rum, anélkül nem biztonságos – veti közbe Tuskó Hopkins, Vaszcis bólogat, és meghúzza a pálinkásüveget.

– Készüljetek, nincs sok időnk – így Senki.

Mindenki bólogat – és isznak tovább.

Éjfél van, a hetes mólónál egy különös társaság lézeng, látszólag cél nélkül ácsorognak, egyiküknél létra. A tenger nyugodt, a társaság is, mindenki érzi, a Kapitány, ha valamikor, akkor most biztos állja a szavát, és nicsak! Prüszkölve egy tengeralattjáró emelkedik a felszínre, kivágódik a teteje, Piszkos Fred korvettkapitányi egyenruhában, mellette Gorcsev Iván „hadnagy”. A hajót Gorcsev nyerte makaón egy amerikai korvettkapitánytól. Behajóznak, a víz alatt haladnak tovább. Az út eseménytelenül telik, leszámítva, hogy Ciprusnál feltartóztatnak egy gőzöst, mert Tuskó nem hajlandó szivar és rum nélkül továbbmenni. A gőzös vonakodik, de a torpedócsövek kinyitása után jobb belátásra tér: a szivar- és rummentes hajózást választja az elsüllyedés helyett. Triesztnél a maradék szivart és rumot felpakolják az orosz teherautóra, amit az élelmes Tuskó szerzett valahonnan. Piszok mázlija van, mert valahol orosz egyenruhákba botlik, átöltöznek, innentől mint orosz gárdaejtőernyősök haladnak tovább, viszonylag eseménymentesen. Tudom, hogy néhány, a kákán is csomót kereső olvasó belekötne ebbe a „viszonylagba”, de vegyék figyelembe, rögtön a világháború befejezése után járunk: a közlekedési csomópontokon ideges katonai rendészek, a boltok és a benzinkutak zárva. Próbáltak volna maguk ennivalót és benzint szerezni! El nem hinnék, hány embert kellett azért a pár kanna vacak benzinért felfofozni.

Végül Budapestre érkeznek. Szerencsére nemcsak szivart, rumot és létrát hoztak, hanem a nyilas sajtóterméket is, így az impresszum alapján a szerkesztőséget hamar megtalálják. Egész pontosan a szerkesztőség hült

helyén lévő bombatölcsért. Szerencsére a szomszéd bérháznak csak a fele szakadt le, ezért a gangon ácsorgó vitéz kartalhati Bergkrammer Ödönné (született Hild Irén) fontos információkkal tudja ellátni a főszerkesztő hollétééről a fess ejtőernyősöket. Az a kis vörös különösen bejön neki, de Vaszics tizedes túl részeg az ismerkedéshez, így a pálinka hörpintése után a többiek után siet, akik a kiváló sajtótermék kiváló főszerkesztőjének, Oláh György úrnak a lakásához hajtanak.

A főszerkesztő urat szerencsére otthon találják a hatszobás lakásában. Egyrésztől elmondják, mi járatban vannak, másrésztől bírálatot fogalmaznak meg az általa szerkesztett lap mind szellemisége, mind minősége vonatkozásában. A bírálat megfogalmazása során a fejét néhányszor az íróasztalhoz ütik, bár a fogai nem ettől hullanak ki. Pedig Fülíg Jimmy próbálja humánusan szilánkokra pofozni, csak sajnos az erősen dekoncentrált főszerkesztő a könyvespolcot is magára rántja, és a nagy méretű bronz Gömbös Gyula-szobor az arcába zuhan. A vérzést ugyan sikerül elállítani, ám tragikus módon a Drugics Melanie nevű létrájával megbotlik, és eltöri a balszerencsés főszerkesztő kezét. Mind a kettőt. Bár nem mondanám, hogy igazán balszerencsés, hiszen mikor a Vaszics, aki szinte alig rugdossa meg, felborítja a likőrös állványt, és Tuskó véletlenül kiejti kezéből a szivart, egyszóval, mikor a függöny lángra kap, akkor még így is ki tud menekülni, mert a Tüskés Vanek és a Velő erre az időre felfüggeszti a verést. Senki Alfonz még rájuk is szól, „aztán a szemére vigyázatok!”, de ki tud mindenre figyelni, mikor épp mellette borul lángra az egyébként mérték-

adó polgári ízléssel berendezett lakás. Szerencsére Gorcsev észnél van, még az eszméletvesztés előtt kérdi meg, ki is írta álnéven az ominózus cikket. Mázlijuk van, a kiváló memóriájú főszerkesztő emlékszik rá, sőt a címet is megadja, majd ezek után megeszi az *Egyedül Vagyunk* 1942. október 9-i számát. Ez csak látszólag értelmetlen cselekedet részéről, mivel a Rézgróf kéri meg erre, és hát ahogy ez a fiú kérni tud! – annak nem lehet ellenállni. Végül a főszerkesztő a megváltó ájulásba menekül, így továbbállnak, de Piszkos Fred a találkozás precíz lezárásaként még leköpi.

A cikket író újságíró szintén mértékadó polgári ízléssel berendezett lakásán hasonló jelenetek zajlanak. A gyengélkedő zsnaliszta, még az ájulás előtt, de már bőven a kéztörés után kifejezi, tettét rendkívül sajnálja, tiszta szívéből megbánta, és megköszöni, amiért csak az egyik szemét ütötték ki. A bűnbánat értékéből némiképp levon, hogy egy másfél órás pofozás után, amit csak hébe-hóba szakít meg némi rugdosás, a megbánás, hogy úgy mondjam, kézenfekvő.

Az alélt újságíró ablakából felcsapó lángok még sokáig integetnek jókedvűen a teherautójuk platóján szomorkás csendben üldögélő „gárdaejtőernyősök” után. Később, mikor a kikötői kocsmák mélyén elmesélik, senki nem hiszi el, vagy ar-

cát eltakarva próbál a rátörő iszonyat hullámaival megküzdeni: a Hallgatag Drugics, rövid időn belül másodszor szólal meg:

– Azért ez mindenképp disznóság.

Az útjuk a tengerig viszonylag eseménymentesen telik. A tengeralattjárójukat valami svihákok elvontatják, sőt még rájuk is lőnek, de egy úriember nem ereszkedik le „ezeknek” a szintjére – tehát lopnak egy másikat. A szivar- és rumkészletet útközben töltik fel. Port Szaídban első útjuk a Vemhes Sellőbe vezet, ahol Piszkos Fred mondja a búcsúbeszédet.

– Kedves Jenő, drága barátunk! Szívünkben soha ki nem hűlő melegséggel gondolunk rád, legyél most bárhol is. Emléked soha el nem múló fénnel világítja be a csapszékek sötétjét Rangoontól Batávián át Oránig. Életműved fénylő csillag a magyar irodalom sötétbe borult egén. Eljövő korok jobb időiben könyveid olvasván az irodalomórakon cinkos tanárok nevetnek majd együtt boldog iskolásokkal, az érettségin öröm lesz téged húzni, és a mértékadó, minőségi nőkkal történő ismerkedés lehetetlenné válik az írásaidból vett hosszabb bekezdések idézése nélkül. Ígérjük, szellemed lángját kihunyni nem hagyjuk – és ha kell, bármikor visszatérünk.

Magyary Ágnes

Na mi újság, Rejtő úr?

Negyedik elemiben a rendszer igazságtalansága következtében a tanítónőm az osztály utolsó padjába száműzött. Mondanom sem kell, én nem csináltam semmit, amivel ezt a bánásmódot kiérdemeltem volna. Bálint Zita haját téptem meg. Nagy élvezettel. Ő is tépte az enyémet, de én sokkal hatékonyabbnak bizonyultam.

Szóval, miután számkivetetté lettem, Fodor Gábor mellé kellett ülnöm, aki az egész életét ott tengette az utolsó padban, de nem úgy tűnt, mint akit ez nagyon zavart volna. Sőt! Boldog volt. Rejtő Jenőről mesélt – az órák alatt is őt olvasta. Idézett a regényekből, felelevenítette a cselekményt, olyan címekeket emlegetett, amelyekről addig még életemben nem hallottam.

Mivel akkor még fogalmam sem volt, hogy egy nap író leszek, és irodalmi műveltségem is meglehetősen felületesnek volt mondható, nagy érdeklődéssel hallgattam Gábort és jókat derültem a tréfás történeteken.

Első osztályban nagyon nehezen tanultam meg olvasni, édesanyámat minden egyes alkalommal az idegösszeomlás szélére sodortam, amikor foglalkozni próbált velem. A szépírásom ronda volt, és a helyesírásom borzalmas. A tanítónőnk azzal próbált enyhíteni a katasztrófán, hogy külön füzetbe feladatokat kaptam. Szerintem ekkor lendült be irodalmi karrierem.

A komolyabb olvasással épp akkoriban barátkoztam, amikor Gábor mellé ültetek. Az első teljes könyv, amelyet egyedül az elejétől a végéig elolvastam, a *Vuk* volt. A nagy sikerű rajzfilm alapján adták ki, a sok-sok képhez kevés szöveget írtak. Nem volt hosszú, de nekem győzedelmes érzés volt egyedül a végére érnem.

Tehát elkezdtem falni a Rejtő-regényeket, mindent elolvastam, amit otthon a könyvespolcon találtam, és amikor elfogytak, kezdtem előlről. Így Gáborhoz hasonlóan, már én is tudtam fejből idézni mondatokat, helyzeteket. Nevetni mindig jó, és a szórakozás sem megvetendő. Rejtő szerint az élet játék, legalábbis gyanús, hogy nem lehet teljesen komolyan venni.

Igaza van annak a szerzőnek, aki Rejtő világát Bahtyin karnevál-elmélete felől értelmezi. Káosz, kavalkád, a világ kifordul önmagából, nevetés, akik alul vannak, felülre kerülnek (lásd Fülíg Jimmy királykodása, nem beszélve Tuskó Hopkins emlékezetes tábornokságára, amikor mindig eredményesen tudott a fejlődésére hivatkozni), és akik fent vannak, a társadalom alján kötnek ki (lásd San Antonio herceg vagy Álmos Elefánt). Bohócok is vannak, akik a felhőtlen szórakozásról gondoskodnak (Fülíg Jimmy, Szivar, Tuskó Hopkins, a Török Szultán stb.).

A családom is ismerte azt a Rejtő-legendát, miszerint az író a Japán kávéházban üldögélve sajtófecnikre firkálta regényeit, majd a pincért elküldte egy-egy elkészült fejezettel a közeli kiadóba, hogy az ott kapott honoráriumából fizesse ki a cecet. A nyomornak eme főúri eleganciája nagyon imponált mindannyiunknak.

Azt is tőlük tudtam, hogy a második világháborúban halt meg méltatlan körülmények között, munkaszolgálatosként. Mondjuk, meghalni csak méltatlanul lehet, egyedül nagyanyámnak sikerült ezt a törvényt ledöntenie, aki haldoklá-

sában, utolsó leheletével is azt mondta: az élet szép, és száz évig szeretne élni. Nem jött össze, de nagyvonalúan távozott három évet adományozva valamilyen szerencsésnek. Még nem lehet tudni, kinek.

Szentkuthy Miklós egy helyen megvallja Rejtő valamennyi regényét olvasta. Kategorikusan tagadja, hogy a szerző életműve ponyva lenne. A két szó, amelyet vele kapcsolatban használ: művészet és humánus. Majd gyorsan definiálja ez utóbbit, hogy mit is ért alatta: „melegség, emberközelség, megértés, nagyszerű humor, kedvesség, gyengéd elnézés van az emberi botlásokkal szemben” (*Frivolitások és hitvallások*).

Igaza van. Rejtő nem esik abba a hibába, hogy megértse az embert. Ez a hozzáállás általában csak romlásba visz. Mindenkit. Író, kiadót és olvasót. Leginkább azért, mert saját magunkat sem sikerül megértenünk, nemhogy másokat. Rejtő inkább mesél, élvezettel, hiszen legalább annyira szereti az életet, mint a magamám.

Esterházy Péter szerint a regényírók mind pokolra kerülnek, legfeljebb Cervantes ússza meg, de ő is csak tévedésből. Ez így elég nagy kitolásnak hangzik, mert ki akar úgy a gyehenna tűzére jutni, hogy nincs ott a *Don Quijote* szerzője?! Még szerencse, hogy ez nem egyéni óhaj kérdése, és Rejtő Jenőt – Cervantesszel vagy nélküle – mégiscsak jó társaságba tudhatjuk – már ha a regényírók jó társaságnak számítanak.

Családunk számára Rejtő regényei a Monarchia meghosszabbítása voltak, hiszen ennek a letűnt békeidőnek a romjain éltünk vidáman, de kissé kopottan. Nehéz volt fenntartani a régi életszínvonalat, amiről legfeljebb nagyanyámnak lehetett fogalma a nyolcvanas évek Kolozsvárján. Mi az ő élményeinek morzsáiból éltünk. Szerinte a legjobb, ami velünk történhetett, az volt, amikor Bécs volt a fővárosunk, és lehet-e jobb, mint bécsi fiákeresről olvasni *A láthatatlan légióban*, aki akkurátusan lecsapja az órát minden egyes megállásnál, és érthetetlen bécsi nyelvjárásban motyog.

Vagy ott vannak a kávéházak! Mi ilyet csak képekről láttunk, nagyanyámnak még volt alkalmunk bennük üldögezni. Némi vigaszt az nyújthatott nekünk, ha jól fésült úrifíúk olyan helyzetbe kerülnek, hogy pizsamában kényszerülnek bujkálni az elegáns szálloda alagsorában. Mi is pontosan így éreztük magunkat, mint akiknek a pizsamájukon kívül semmi másuk sincs, és így, ebben az állapotban természetsszerűleg nem lehetünk a társadalom részévé hiányos öltözékünk miatt, hiszen kilóg a csupasz tehetetlenségünk a semmiből, és ebbéli fogyatékoságunkban nem illettünk az elit társasághoz.

A sok furcsa karakter nemcsak Rejtő regényeiben ontotta magából a bölcsességeket, nálunk is bővében akadtak anekdotákba illő vicces figurák. Mondjuk ebben apám nyelvteremtő tehetsége és parttalan fantáziája is sokat segített. Cili Mókus, a legjobb barátja amolyan Török Szultán-szerű alkat volt: magas, vékony, aprócska főhadnagy-bajusszal, aki kissé spiccesen jött húsvétkor locsolkodni, és szórakozottságában nem a hamutálba, hanem a süteménynek kikészített porcelántányérba verte le gyorsan égő cigarettáját. Nagyanyám egy szót sem szólt, mert úrinő volt, én elképedve néztem, mert ez felért egy istenkáromlással, hiszen a szent ünnep alkalmából nagyanyám a legszebb vendégváró készleteit vette elő. Cili Mókus még arról is híres volt, hogy egy szenvedélyes házastársi veszekedés során kissé túlfűtött hitvesét kilógatta a

konyhaablakon, ahonnan a legalkalmasabb pillanatban érkező apámnak kellett visszahúznia a nőt.

Aztán ott volt még a Habsburg Főherceg, aki lecsüngő jellegzetes állával le sem tagadhatta a jól ismert dinasztiaival való közeli rokonságot. Mivel a nyolcvanas évek Kolozsvárján a Habsburgok megítélése nem volt túl kedvező, ő is hozzánk hasonlóan nem túl dicsőségesen tengette életét, és ezen a kínon úgy próbált enyhíteni, hogy különböző nőktől születtek különféle gyerekei.

Begin polgári foglalkozását tekintve az ötvenes években szemeteskocsin volt sofőr, mivel akkoriban az, hogy földbirtokos, nem számított polgári foglalkozásnak. Emiatt a városi folklór csak a pipás báróként emlegette, apám viszont, meghaladva a helyi folklórt, Beginnek nevezte szegről-végről rokonunkat, mivel pont olyan volt a szemüvegkerete, mint a hetvenes évek izraeli miniszterelnökének.

Mondhatni felolvadt a valóság a képzeletben, mint cukor a kávéban, és amikor a csészéből felhörpintett ital után ott marad a zacc, kirajzolódnak az élet nagy igazságai, amelyeket én olvastam ki a fehér porcelán falára tapadt fekete vonalakból: nagy utazás előtt állsz – mondtam apámnak, mert én sem akartam hátramaradni a sziporkák gyártásában –, amelynek során egy távoli szigetre jutsz el, ahol egy narancssárga lampiont szorongató, Töhötöm névre hallgató törpével lesz találkozási pont, akivel majd az erdőgazdálkodásról fogtok hosszasan értekezni. Anyámnak saját lakást, nagyanyámnak a Monarchia visszaállítást jósoltam. Mert a kibicnek semmi sem drága, és különben a valóság senkit sem érdekel, és ezt Rejtő Jenő is pontosan tudta.

A Bradley Tamás visszaút (Nova, 1939) első kiadásai, a borítórajzok Pályi Jenő unkái

Majoros Sándor

Jenő a Hadikban

Ahogy az tőle elvárható volt, Jenő azon a napon is egy árva garas nélkül toppant be a Hadikba. Úgy tizenegy körül járhatott az idő, a teremben csak néhány hivatalnoknak látszódó alak lapozta a tegnapi újságot, szemlátomást azt fontolgatva, hogy a Hadik ihatatlanságáról híres kávéját otthagyva, fizetés nélkül távozik.

Jenő a törzsvendég elszánt magabiztosságával szimatolt bele a kissé pállott levegőbe, amelynek sokrétű illatvilágában kacéran billegette magát az önnön ízének fertelmességét levetkezett, buja kávéillat. A pecsétfoltos köpenyű pincér halálos magabiztossággal tudta, mi következik: a kabarészerző odamegy az ablakhoz, és egy jó megvilágítású asztalnál helyet foglal. A kávé ettől számítva tíz perc múlva, a jobb keze fejétől úgy másfél hüvelykre kéri, hogy a tollat – amellyel akkor már sebes gyorsasággal szántja jegyzetömbjének hómezőtisztaságú lapjait – egy röpke mozdulattal letéve megragadhassa és szájához emelhesse a findzsát. De akkornap másként történt minden, és ez alapvetően új mederbe terelte a magyar irodalmat. Jenő most is az ablak felé törekedett, ám ott, ahol egyéb napokon írásra csábító fényudvar gömbölyödött, jelen pillanatban egy fura alak firhangozta el a kilátást. Hatalmas rutinnal éppen azt az asztalt foglalta el, amelyre az írás szempontjából a legtöbb fény sugárzott.

Jenő úriember módjára jól megnézte magának az ő székén terpeszkedő brigantit. Egyszerű öltözetű, javakorabeli férfi volt, dús körszakállal, amelyhez ugyancsak dús bajusz csatlakozott. Az arcbőre sokkal ráncosabbnak és szelcserzettebbnek tűnt a pesti átlagnál, ami arról árulkodott, hogy messzi földről, esetleg alagsori lakásból érkezett.

– Kedves uram – fordult Jenő a pultot támasztó pincérhez –, lenne olyan gentleman, hogy megmondaná: ki ez a setét dzsungelmélyről kiugrasztott pávián, aki a helyemen trónol?

A legény egy lapos oldalpillantással nyugtázta, hogy az idegen nem hallotta a szántsándékkal hangosra vett sértést, majd bizalmasan odasúgta:

– Ő kérem Aggkovács, a szökött légios.

Jenő hangulata egy szempillantás alatt megváltozott.

– Valóban? – vonta föl a szemöldökét. – És azt lehet tudni, miért hagyta ott a bajtársait?

– Úgy hírlík, kétoldali ideggyengeség miatt – mondta a pincér. – Az a fáma kering róla, hogy harci ásójával félholtra verte a komplett oráni helyőrséget.

Jenő elmosolyodott.

– Kedves kis legenda – mondta. – Most odamegyek hozzá, és szóra bírom, vagy pedig fölpofozom. Az eddigi fogyasztását mindenestre írja a kontómra.

– Még nem ivott semmit – mondta a korosabb pincér. – Csak ül és bámul maga elé.

– Annál jobb. Üres hassal a pofon is jobban esik – mondta Jenő már távozóban. A titokzatos vendéghez lépve chevalier módon biccentett, majd kertelés nélkül a lényegre tért:

- Aggkovács légióshoz van szerencsém?
- Csak voltam, író úr, Aggkovács is, meg légiós is – emelte rá megviselt tekintetét az öregúr. – Mióta házas vagyok, inkognitói okok miatt a feleségem neve alatt élek.
- És azt honnét tudja, hogy én ki vagyok? – vont a föl a szemöldökét Jenő.
- Azt csiripelik a masamódlányok, hogy filléres kabarétréfákat ír vicces helyzetekről.
- Ha ők ezt mondják, nincs mit tenni.
- Azért nem kell mindent rájuk fogni. Tegnap elolvastam néhányat a tréfáiból, és mondhatom, az a kevés életkedvem is elment, ami a tömény légiós élet után megmaradt.
- Ez most a valóság: pesti embernek pesti tréfa kell.
- Badarság! A tréfa a gyengék tornamutatványa. Miért nem ír kemény, férfias helyzetekről? Vegyük például azt a helyzetet, amikor az embernek napi hetven kilométert kell megtennie teljes menetfelszerelésben. Húsz kilométer után már minden lépés egy Shakespeare-dráma.
- Nem vonom kétségbe, hogy ez igaz, de nekem a tréfa az életem. Ha teszem azt, a légióról írnék, az is vidám történet lenne.
- Uram, maga félreértett, vagy nem fogalmaztam elég világosan: a légió néha kifejezetten szórakoztató intézmény. A nagyobb ünnepek például direkt mulatságosak. Ilyenkor nincs gyakorlat, a legénység unatkozik, és unalmában verekszik. Még a tisztek is, de ők csak egymással. Van olyan, hogy a tisztek kapnak össze, a közbakák meg a barakk előtt szurkolnak. Mindenki a saját felettesének, naturellement. Ebből aztán csinos kis balhé kerekedik. A tisztek bent, a fiúk kint gyepálják egymást, majd ahogy a dolgok alakultak, a cselekmény színtere áttevődik a kantinba, aztán a konyhába és végül a hálótermekbe. Berendezés nem maradt épen, az már bizonyos. Másnap viszont ismét rend és fegyelem honol, csak a caporal felkötött karral jelent a capitaine-nek, akinek csinos lila monokli terpeszkedik a bal szeme körül.
- Lenyűgöző! – csillant meg az érdeklődés Jenő szemében. – Ez már tisztára az én világom. Már motoszkál is bennem egy cím: Tévedésből jelentik. Gondolja, érdemes foglalkozni vele?
- Inkább olyasmit javasolnék, hogy Menni vagy meghalni, vagy valami hasonlót.
- Ó, az elszomorítaná az olvasót! Mit szólna ahhoz, hogy Homoknyomok a Szaharában?
- Kész röhej.
- Akkor legyen Homok a kapcában!
- Maga menthetetlen!
- Dehogyan, csak egy kávé kellene, hogy beinduljon a gépezet. Pincér!
- Ez nem kávé kérdése. De tudja, mit? Adok magának néhány tippet, aztán vagy megfontolja őket, vagy nem. Az első és legfontosabb: ha a légióról akar írni, tartsa magát távol tőle. Menjen ki Párizsba, éhezzen néhány évig, mert az most nagy divat. Legjobb lesz, ha összeszed valami nyavalyát is, és amikor lefogyva, rozogán hazajön, azt híreszteli, megjárta a légiót. Ha ránéznek magára, el is fogják hinni. Eztán már nyugodtan írhat, amit akar. De a címekkel azért vigyázzon. A Menni vagy meghalni érdekes, és bár egy kissé elcsépett, szintén

jó lehet Az előretolt helyőrség, és az se rossz, hogy A pokol zsoldosai. Nekem speciel tetszenek az angolszász nevek, így azt a könyvet is kézbe venném, aminek a címe: Bradley Tamás visszaüt. Na, felírja őket, vagy hiába koptatom a számát?

Jenő kelletlenül a zsebébe nyúlt, és elővette a noteszét. Nem hitte, hogy van értelme ennek az egésznek, de azért felírta a címeket.

– Tegye hozzá azt is, hogy A láthatatlan légió – mondta Aggkovács. – Az olyan misztikus.

Jenő ezt is felírta, majd megvárta, hogy a pincér mindkettőjüknek kiporciózza azt a keserűt, amitől önérzetesebb ember már látványilag is csalánkiütést kapott. Csak eztán tette föl azt a kérdést, ami a beszélgetés kezdete óta foglalkoztatta:

– Elárulná, hogyan sikerült megszöknie?

Aggkovács úgy nézett rá, mintha azzal rukkolt volna elő, hogy tegnap másodjára is leszúrta volna Julius Caesart.

– Kitől hallotta ezt a baromságot?

– Úriember nem fedi föl a forrásait, de mi most egymással szűk körben vagyunk, úgyhogy elárulom: a pincér pusmogta.

– Vagy úgy! – bólintott Aggkovács. – Nos, mivel tényleg magunk közt vagyunk, én viszont elárulom magának, hogy az unokaöcsém féltestvérének a bátyja volt, aki megszökött, de ő a múlt héten meghalt hurkamérgezésben. Mielőtt kiszenvedett volna, rám hagyta ezt a szuvenírt, és azt mondta, ha okosan sáfarkodok vele, meg tudok élni mint szökött légiós.

– Hogy érti ezt?

– Úgy, hogy máris kerestem vele egy kávé, és ez még csak a kezdet. Holnap a New Yorkba megyek a finom urak és a még finomabb hölgyek közé. Ott valósággal buknak az egzotikumra.

Jenő elgondolkodva kevergette a feketéjét, majd a noteszét becsukva Aggkovács mélyen ülő szemébe nézett.

– No és azok a tippek, amiket az előbb adott? Azok is az örökség részei?

– Nem, azok a sajátjaim.

– Miért? Mi az igazi foglalkozása, ha meg nem sérteném?

– Ne mondja, hogy nem találta ki: címfestő vagyok, másodállásban pedig házassági tanácsadó.

Képi blanc a kantinból

Idegenlégiós nosztalgiatúra Rejtő Jenő nyomát keresve

Volontaires? – kérdezte mosolyogva a kapu mögött cigarettázó ügyeletes, amikor meglátta, hogy befelé törekszünk.

Április vége volt, felénk ez a tavasz közepe, de Provence-ban teljes erőből nyár. Egy nappal korábban érkeztünk Aubagne-ba, és rögtön a légió keresésébe kezdtünk. Joci – mint egykori légiós – úgy emlékezett, hogy a bázis a mar-

seille-i út mellett van, de így is meg kellett kérdeznünk néhány helybélit, mire a Légion Étrangère feliratot megtaláltuk.

A belépést ekkor még nem kíséreltük meg. Joci néhány hete volt túl egy olyan műtéten, amit minden eufemizmus nélkül amputációnak is nevezhetnénk. Külön fejezetet érdemelne ez a történet, de a sűrítőménye az, hogy a cimborám a jugoszláv polgárháborúban a horvát oldalon harcolva aknára lépett, és ez köztudottan azzal jár, hogy az ember elveszíti az egyik lábát. A háborúban csak arra törekedtek, hogy összedolgozzák a sebé, és bár műlábbal képes volt járni, a hegyesen maradt lábszárcsont minden lépésnél kínoztta. A korrekciós műtetre éppen abban az évben szánta el magát, amikor a légiós nosztalgiatúra ötlete előbukkant. Úgy kalkulált, befekszik a kórházba, egyenesre fűrészelteti a csontot, aztán fölkerelkedünk és meglátogatjuk az idegenlégiót. Alig volt néhány száz eurónk, de úgy gondoltuk, egy hetet kocsiban is ki lehet bírni.

Ennek ellenére a megérkezésünk napján ki kellett vennünk egy motelszobát, amire ráment majd száz euró. Joci rögtön lefeküdt, én pedig megpróbáltam eljutni a belvárosba, hogy ha már itt vagyok, lássak is valamit, de egy autópálya miatt inkább ellenkező irányba indultam, bele a provence-i táj unalmas érdektelenségébe.

Ezen a ponton arról is szót kell ejtenem, mi csábított bennünket az idegenlégióba. A magyarázat Joci múltjának kódében rejlik. Ha igaz volt, amit híresztelt magáról, a hetvenes évek elején három év szolgálat után meglépett a légióból, majd egy hosszabb beilleszkedési kísérletet után megint visszament és jelentkezett önkéntesnek. Ez teljesen ellentmondott a paraszti józan észnek, mert elég nehezen érthető, hogy aki egyszer megszökött a légióból, mi a fenének megy vissza másodszor is?! És ami ennél sokkal misztikusabb: mért bocsátanak meg neki?!

Közös ismerőseink arról pletykáltak, hogy Joci ügynök, úgyhogy ez a szökéses dolog csak meskete. Mindezt az is alátámasztotta, hogy a polgárháborúban végbevitt hőstettek után sem tudott beilleszkedni a hétköznapi életbe, és olyan szinten keveredett összetűzésbe a törvénnyel, hogy végül a szegedi Csillagban kötött ki. Ekkor kerültem vele újból kapcsolatba, mert ifjú koromban rövid ideig egy vállalatnál dolgoztunk, amikor a cimborám éppen a géplakatoskodással próbálkozott.

A börtönből írt, hogy segítsék nyomdakész állapotba hozni a memoárjait. Azt válaszoltam, ha nem gyilkosságért ül, segítek. Megnyugtattam, hogy valamilyen gazdasági vétségért, bár egyesek szerint inkább zsarolásért kasztlították be, az ő meglátása szerint teljesen igazságtalanul. Véleményem szerint ez még belefért a róla kialakult képbe. Megküldte a kéziratát, és már az első oldal elolvasása után láttam, hogy ennek a memoár-dolognak nem lesz jó vége.

Ha háborúba kellett volna mennem, habozás nélkül Jocit választom fegyvertársamnak, de mint írótól, őrizzen meg az isten. Ahhoz képest, hogy profi katona volt, meglepően szentimentalista módon, sőt – mondjuk ki – giccsesen írt. De a legnagyobb baj az volt, hogy minden mondatából ordított: hazudik.

Abban reménykedve, hogy nálam nagyobb szakértők is rávezetik erre a szomorú igazságra, megállapodtunk, hogy néhány részt megfuttatunk a neten. Hamarosán jelentkezett is egy Korzikán szolgáló, magyar származású légiós, aki levelében hosszan ecsetelte, mekkora gyalázat ez az iromány. Mentegetőz-

ve válaszoltam, hogy a sztorit nem én találtam ki, de ez nem győzte meg sem Jocit, sem a levélíró.

Végül beláttam, hogy a dolog reménytelen: Joci történetéből sosem lesz figyelemre érdemes olvasmány. Legjobb esetben is csak azok fogják értékelni, akik ismerik, vagy akik elvakult módon érdeklődnek a légió iránt. Ezzel végleg elment a kedvem a légióskönyv rendbetételétől. Különféle ürügyekkel húztam, halasztottam a munkát, úgyhogy amikor a cimborám hároméves büntetését letöltve meglátogatott, a nyomdakész anyagnak még nem volt se híre, se hamva. Keservesen bántam, hogy belementem a játékba, de nem voltam elég bátor hozzá, hogy kimondjam: nem csinálom tovább.

A hónapok pedig múltak, és a börtönéveket gyorsan elfelejtő cimborám egyre ingerültebb lett. Végül kifundálta, hogy menjünk el egy idegenlégiós nosztalgiaútra, hátha attól megjön a kedvem a szerkesztéshez.

Sosem kedveltem a bizonytalan kalandokat, de Joci olyan ügyesen kapacitált, hogy beleegyeztem. Valahonnét szerzett egy automata váltós Mitsubishi Lancert – vukovári rendszáma volt –, ez lett a járművünk, és a tervek szerint ebben is aludtunk volna az utazás során. A cimborám szerint az olasz és a francia benzinkutakon adott a végcéhasználati és zuhanyozási lehetőség, úgyhogy aprópénzből letudhatjuk az egészet. Arra gondoltam, legalább elmondhatom majd magamról, hogy belülről is láttam az idegenlégiót, nem úgy, mint Rejtő Jenő.

Az első napunk Aubagne-ban ehhez képest elég dicstelenül alakult. Joci a lefüggönyözött motelszobában szenvedett, én meg céltalanul kóboroltam a gyártelepek meg a raktárak között. De másnapra mindketten rendeztük sorainkat, és miután a cimborám egy rá nem jellemző őszinteségi rohamában kis híján bevallotta ügynöki dolgait – a légió bázisát kerülgetve egy helyütt a kerítésre mutatva azt mondta: itt mászott be, amikor több hétig meg kellett figyelnie valakit –, leparkoltunk a főbejáratnál, és befelé vettük az irányt.

Arra gondoltam, hogy amit most művelünk, sikeresen ötvözi a kabarét a királydrámával: Joci sántikált, mindkettőnkön volt vagy tizenöt kiló fölösleg, a hajunkban meg több volt a fehér, mint a fekete. Az ügyeletesről ordított, hogy legszívesebben elhajtana bennünket, de a szabály az szabály: aki önkéntesnek jelentkezik, azzal akkor is foglalkozni kell, ha a hóna alatt hozza a saját fejét. Joci rögtön szóba elegyedett a katonával, és bár a franciatudása finoman szólva nem vetekedett egy Dumas-regényeket fordító akademikuséval, egész jól megértették egymást. A cimborám szerint ez is a légió egyik arca: a katonáknak tudniuk kell kulturáltan beszélgetniük egymással.

A laktanyák kapuja mellett a világon mindenütt van egy épület, ahová az érkezőket beinvitálják, és ez a légió aubagne-i központjában sem volt másként. Puritán egyszerűséggel berendezett irodába léptünk, vasvázás székek és egy hentesasztalra emlékeztető íróasztal közé, amely mögött nyitott ajtó vezetett az őrpáncsnok irodájába.

Az ügyeletes látta, hogy nem kell komolyan venni bennünket, de azért időzhettünk nála néhány perccel. Úgy ácsorogtam ott, mint süketnéma a lakodalomban, amikor Joci egyszer csak jelentőségteljesen odasúgta: elintézte, hogy bemehessünk a kantinba, ami nagy kiváltság, mert a civileket odáig nem szokták beengedni.

Föl sem fogtam, mekkora megtiszteltetésben részesültem. Erősen sántikáló cimborámat követve átvágtunk a díszszemlékre kialakított téren, közelebből is megnéztük a légió szellemiségét szimbolizáló földgömböt, amely mögött ott fehérlett a múzeum modern kockaépülete, benne Danjou százados híres fake-zével.* A kantin egy szinttel följebb a felső udvarhoz csatlakozó épületek között rejtőzött, ide valóban nehezen juthattak be a civilek.

Joci nem először járt itt, és miközben azon izgultam, hogy a kantin vajon mennyire fog hasonlítani a Rejtő-könyvek légiós kocsmáihoz, megmutatta az átmeneti század épületét, ahová a tengerentúlra küldött katonákat ideiglenesen elszállásolják. Az állandó jövés-menésben senki sem ismer senkit, így könnyen elidőzhet ott bárki anélkül, hogy megkérdeznék, honnét jött és hová igyekszik. Amikor azt a valakit megfigyelte – nem árulta el, hogy kit –, ő is itt éledgett, az átmeneti században.

A kantin inkább egy olcsó szuvenírboltra hasonlított, mint légiós kocsmára. A pult mögött bogarászó, hivatalnoknak tűnő alkalmazottat leszámítva nem is volt bent senki. Rögtön fölfedeztem, hogy nemcsak enni- és innivalót, hanem légiós felszerelést is lehet itt vásárolni, egyebek mellett a híres képi blanc-t, ami a kiképzés végén kerül a katonák fejére. Joci szerint ebből minden légiós tartalékol magának egy makulátlan darabot – nejlonfóliában, por- és légmentesen lezárva –, mert a fehér vászon olyan gyorsan koszolódik, hogy jó, ha kibír egy-két díszszemlét. Meglepetésemre mi is vásárolhattunk ezekből a kellékekből, és Joci rögtön élt is a lehetőséggel, mert majd kétszáz euróért vett magának egy légiós tréningsettet. Figyelmeztetnem kellett volna, hogy ne szórja a pénzt, mert az út tervezésénél az autópályadíjról megfeledkeztünk, és ha ilyen drága cuccokat veszünk magunknak, az út hátralévő részében kenyéren és vízen fogunk tengődni, de eszembe jutott Joci másik mondása, hogy ha a szükség úgy hozza, az ember akár két hétig is kibírhhatja minimális élelemmel. Most ezt az utat kellett járnunk, mert ugye nem mindennap adatik meg, hogy betérhetünk a idegenlégió kantinjába, úgyhogy én is vettem magamnak egy képi blanc-t.

Joci ekkor már a légiójelvényes öngyújtókat nézegette, így csak akkor vette észre, mit tettem, amikor már kifizettem a cuccot. Rögtön lehervadt a mosoly a szája széléről. Odasúgta, hogy a légiósok nagyon érzékenyek erre a sapkára, mert ezért szenvednek három hónapon keresztül. Nem ritka az sem, hogy a kiképzés megpróbáltatásai következtében valaki öngyilkos lesz, úgyhogy rejtsem el a képi blanc-omat, és húzzunk innen a francba.

Buzgón engedelmeskedtem, mert végig attól tartottam: kivágódik az ajtó, és beront egy sereg Fülíg Jimmyhez hasonló, pofonképes alak. A múzeumban kötöttünk ki, ahol megkönnyebbülve láttam, hogy egy másik bejáraton a civil látogatók is beszívároghatnak. Filmezni, fotózni szigorúan tilos volt, ami nagy kár, tekintve, hogy a gyűjteményben nem egy magyar vonatkozású darab is akadt.

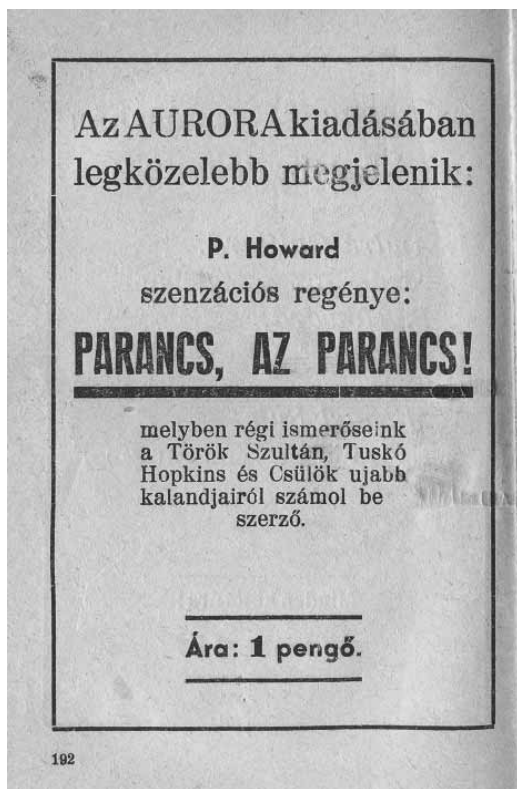
Itt már nem vett körül az a varázs, amit a gyerekkorban olvasott Rejtő-regények nosztalgikus, múltidéző hatása gerjesztett. Közönséges látogatóként mászkáltunk a vitrinek között, és közben félig illegálisan kileskelődhettünk a gyakorlótérre, mert ott közben fősorakozott a légió zenekara, és a Star Wars ze-

* Az 1863-as camerone-i csata után ez lett a légió legszentebb ereklyéje.

néjére próbálgatta a formációba rendeződést. A fényképezési tilalmat kijátszva, és mert a franciák is így tettek, rákattintottam néhányat erre a képre, majd az egyre föltűnőbben sántító Jocit követve kiléptem a múzeumkertbe, hogy ezt a furcsa kalandot lezárva a kerítésen át még egy pillantást vethessek a földgömbre, amelynek négy világtájat ábrázoló pontján marcona bronzkatonák adtak őrséget. Hozzájuk képest én már a szabad világban tartózkodtam, és senki sem parancsolt megálljt, amikor a cimborámmal továbbautóztunk Korzikára, újabb légiós emlékhelyek föl kutatására, de ott már a lehető legközöségesebb turistaként, nem figyelve arra, mivel sérthetjük meg az egyenruhások büszkeségét.

Hónom alatt ott feszült az otrombán nagyinak tűnő, egyenként pedig abszolúte viselhetetlen képi blanc, amire talán Rejtőnek is fájhatott a foga, de úgy érezte, nem éri meg az a három hónap, amibe kerül. Ha annak idején ő is belép a kapun, most valószínűleg szegényebbek lennénk egy fontos nemzeti mítosz-szal, ami – bármilyen furcsán hangzik is – maga az idegenlégió. Talán még a franciáknak sem jelent olyan sokat ez a fegyveres testület, mint nekünk, magyaroknak, mert minket elkényeztetett vele egy pesti fiú, akit viszont nemcsak hogy nem kényeztettek el a honfitársai, hanem becsstelen módon el is vették az életét.

Őneki is tisztelgek, valahányszor kiveszem a szekrényemből ezt a furcsa módon megszerzett, nejlonfóliába csomagolt ereklyémet.

Parancs az parancs: az Aurora kiadónál tervezett P. Howard-regény szöveges beharangozója 1942-ből

Balla Ferenc

Lopva van

Reich Jenő, a 2. magyar hadsereg munkaszolgálatosa még harmincnyolc éves sem volt, midőn elnyerte a halhatatlanságot. Ilyen nagy jelentőségű jutalmat alig középkorúan megszerezni példátlan nagyszerű teljesítmény, még akkor is, ha egyesek előtt talán szépséghibának tűnik majd, hogy Reich Jenő a halhatatlanságot a második világháború nevű világ-örületen nyerte el, Adolf Hitler és Miklós Horthy rossz-voltából, akiknek ez a kitüntetés – a sors kegyetlen kegyéből – utóbb megadatott. Reich Jenőnek a flekktífusszal babérozott legvégső kitüntetést a XX. század nyújtotta át, de végre is a kákán csomót keresők nem számítanak; a lényeg a fő: hogy Reich Jenő igenis harminchét éves korában elnyerte a halhatatlanságot. Nagy-, Közép- és Kistarcsán – amely település egyhamar újra közfélts lesz – szállt vonatra, lelkében elraktározva a különleges kitüntetést, hogy B. Zs. Nemzetevédő Testvér a Magyar Idők (becenevén Szabadnép) nevű napilapban följelentette. Írván: „és egynémely zsedók, mint például a Reich Jenő nevű kabarettista és ponyvaregény firkász még mindig szabadon flangálnak. Ez tűrhetetlen!” Bár mielőtt a vonat elindult, megjelent Kistarcsán pár Nemébredő Magyar Író, hogy átnyújsák a Keret parancsnokának azt a mindössze jelképes – lévén a bankjegyeken a Magyar Királyság koronás, angyalos jelképe – ezer pengőt. A százados úr – sejhaj – a R. J. elbocsájtására vonatkozó kérésüket visszautasította. A bankókat – ki érti ezt – nem... Ezután a vonat elindult,

és a Nagykörút nemrég még közszeregetett figurája egy pár a bokát is tartó bakancsról ábrándozott. Lázás volt, remegett. Néha elaludt. Álmában a Földközi-tengeren járt, ahol rávigyorgott Gorcsev Iván, hogy előtte is teljesen ismeretlen okból együtt keljenek át a halálon. Az igaz, hogy Ivánt – aki Szilárdnak született – elbocsátották a Rangoon teherhajóról, mert egy négyágú csáklával megverte a kormányost, de hogy miért kel át Közép- s Kelet-Európán valaki, ha megverte a kormányost, és elbocsátják egy teherhajóról, ez teljességgel érthetetlen, mint annyi más cselekedete különös regényhősünknek. Reich munkaszolgálatos – amikor eszméleténél volt – elábrándozott ezen. S hogy álomba ájult, homályos lett az is, hogy mi módon ismerkedett meg a hajdani félig még siheder, komolytalan fiatalember az – akkor még nem – világhírű íróval, Karinthy Friggyessel, és főként tisztázásra szorulna, hogy hajdan mi módon vette rá arra, hogy vele, bár igen kis alapon, de mégis a makaó nevű, tiltott szerencsejátékot játssza. E részleteket talán sohasem fogják tisztázni. Állítólag úgy kezdődött az egész, hogy az író – mit tagadjuk: dr. Böhm Aranka okán – nőgyűlöletet kapott a Hadikban, és Reich felajánlott egy kellemes ízű, maga keverte citromos, konyakos, szódabikarbónás italt, amitől az író jobban lett, és megkérdezte a fiút, kicsoda és honnan jön? Reich menten regényszüzsét rögtönzött: – Gorcsev Iván vagyok, foglalkozásomra nézve huszonegy éves, a Naszja Gorjodin-beli báró Gorcsev

cári kamarás testvéröccsének a fia. Atyám kapitány volt a gárdában, és nagybátyám a Jusztveszti Versztkov kormányzóság katonai parancsnoka-ként védte Ogyesszát a fellázadt hadiflotta ellen. – Mindebből egy szó sem volt igaz. De egészen zseniális. A magyar írók hiszékenysége állítólag korlátlan. Az író feltette csíptetőjét (pedig nem is volt neki). – Szóval ön emigráns? (A Mester – messi jövőbe látón – akként ejtette a szót: „MIGRÁNC”.) Az Ukrajna felé araszoló vonaton G. I., azelőtt Sz. rögtön rögtönzött: – Bizony, íróvics bátyuska – felelte sóhajtván. – Atyám jókedvében tízezer rubelt ajándékozott a cári balettnak... Meg aranycímeres trojka röpítette a Carszkoje Szelóba... Hej, kontuszovka! Hej, Volga, ha én még egyszer ott lehetnék... – De hiszen ön nem emlékezhet Oroszországra, ha huszonegy éves. – Annál kínosabb, bátyuska mestervszka, mert én egyszer se láttam ezt a csodálatos havas földet, amely olyan felejthetetlenül él emlékezetemben... – Hová készül most, hogy is mondta, Reich úr? – Politikai ügyben járok, írónak álcázva. – Ha megfigyeltük eddig hőnünket, egy különös tulajdonságát ismerhetjük fel: sohasem mondott igazat, de nem is hazudott. Csak éppen habozás nélkül kimondott mindent, ami eszébe jutott, és ez sok, elképesztő bonyodalomba sodorta életében. Egyik szavától a másikig, egyik tettétől a következőig ritkán vezetett valamiféle ok-szerűség. – Sajnos kevés pénzzel, mert egy gazember kiforgatott mindenből. – Hogyan lehetséges ez? – Gyanútlan voltam és ostoba. Az ember megismerkedik mindenféle kétes alakokkal, anélkül, hogy a következőkre gondolna. Így történt, hogy Londonban egy csirkefogó megtanított makaózni, és elnyerte a pénzem.

– Ne haragudjon, de ez csakugyan nem valami okos cselekedet. Miféle játék ez a makaó? – Reich ismét sóhajtott. És egy csomó kártyát húzott elő a zsebéből. – Hát, kérem... A lapok összértékének tízes számait levonjuk, miáltal minden esetben kilenc az elérhető maximum... – Az író kipróbálta a szerencsáját, ötfilléres alapon, és nyert tíz pengőt. Később, amikor már kétezret veszített, felemelték az alapot. Azután még többször is emelték, és a New Yorkig R. J. elnyerte az utolsó fillérig az írótól a (meg nem nyert) Nobel-díj teljes összegét, és lehetséges, hogy ha az író a Japánig vele tart, úgy ez a törekvő ifjú a dr. Böhm Aranka konyhapénzét is elnyeri, amelyet a krokiírás terén végzett sikeres flekkékért kap néhány kiválasztott elismerésül. Huszonegy éves korban ez példátlan teljesítmény lett volna hőnunktől, de sajnos, az író az Abbázianál kiszállt a svéd Olivecrona szikéjével a jövőjében, és néhány szomorú meditációval a magyar főiskolák felületes pedagógiai rendszerét illetőleg, amely a makaó nevű tiltott szerencsejáték oktatását úgyszólván teljesen mellőzi a tantervből. R. J. meghatottan állt az Oktogonon, és sokáig integgett utána egy kendővel. Mit csinál egy ember, ha huszonegy éves, a komolyság nyomokban sem fordul elő lelkivilágában, és ilyen hihetetlen pénzüsszeg birtokába jut váratlanul? Ezt kérdezte önmagától – immár – Rejtő. És önmaga nyomban felelt rá: Átvillamosoz a Rákóczi térre (no nem AZÉRT...). Itt először a csarnokban kódorog, és valami cimbora után néz, mert kutjának való a gazdagság, ha nincs valaki, akivel közösen lehet elverni a pénzt. Ki legyen azonban a kiválasztott? Körülnézett a téren. Egy csomaghordó külsejű egyén vontá magára a figyelmét. A csomaghordó

külsejű egyén barna zakókabátban és fekete fürdőnadrágban álldogált a közmunkások gyülekezőhelyén, ahol már minden várakozót elvittek valamerre dolgozni, csak őt nem. Az tette különössé, hogy csíptetőt viselt az orrán, és úgy helyettesítette az ingét, hogy egy sárga, úgynevezett frottírtörülközőt hordott a vállára borítva, és rojtos két végét az úszónadrágjába gyűrte. A fürdőruha kissé szokatlanul pongyola viseletét azzal ellensúlyozta, hogy egy aránylag jó állapotban levő szalmakalapot tett a fejére, fél számmal talán kisebbet a kelleténél, de úgyszólván teljesen ép karimájút. Vastag, fekete angol bajusza körül megvető és szomorú ráncok húzódtak össze egy grimaszba. Ez az ember olyan rosszkedvű volt, hogy szinte sírt, és közben a fogát piszkálta. Talán azért, hogy az étkezést legalább ezzel a valószínű illúzióval helyettesítse. Már úgy látszott, hogy nem helyezkedik el aznap, de egy munkavezető később mégis megszólította. – Halló! Jöjjön az ötös bazenhez, ládákat kell felrakni. – Nehezek azok a ládák? – A munkavezető szeme megállt, mintha kővé válna. Ilyet még nem kérdezett közmunkás! – No jó – magyarázta kissé idegesen és türelmetlenül a barna zakós úr –, azt nekem tudni kell, kérem, mert öt év előtt sérven volt. – A patron azt mondta, hogy „marha”, és továbbment. – Finom ember, mondhatom... – dünnyögte utána mély megvetéssel Rejtő, aki közről hallgatta a társalgást, nyomban megérezte, hogy ez az ő embere, és oda-lépett: – Mondja! Maga dolgozni akar?

– Nem is vagyok naplopó! – Ez baj, de mindegy. Ha tetszik, dolgozzon. Mi szeretne maga lenni a legszívesebben? – A kérdezett végignézett magán, cingár lábain, komikus úszónadrágján és kerek szélű, barna zakóján, azután vállat vont: – Hogy lehet ilyet kérdezni? Titkár szeretnék lenni. – Kész szerencséje, hogy erre jöttem. Alkalmazom! Ön /n/ál/l/am titkár. Fizetése havi kétezer pengő. Hogy hívják? – Vanek. – Jó név. Tessék, itt van egy havi fizetése, háromezer pengő. – Azt mondta, kettő. – Javítást adtam, mert rövid idő alatt meglepő előmenetelt tanúsított.

Visító fékezés. Reich munkaszolgálatos – becenevén bűdöszsidó – a gabonás vagonban a feje koppanására riad föl. – Boldog karácsonyt! – vi-gyorog rá Harmat kolléga. Reflexből válaszol:

– És ha nuka?

Rettenetesen fázik. Remeg. Vacog. Valahogy visszaalszik: „...Laboux csodálatosan gyors ütéseinek egyike elindult, de nem ért célt. Gorcsev elkapta a csuklóját és könnyedén megcsavarta, úgyhogy szívélyes házigazdája egy keringőszerű forgást végzett a váll-tengelye körül, majd egy balegyenes telitalálattól belezuhant a szökőkútba. Innen Gorcsev kiemelte, de csak azért, hogy kétszer pofon üsse, és miután ezzel megvolt, ismét visszanyomta az atyát.” Valami rémlik, hogy Laboux harmadjára talppal előre indul a szökőkútból. Rejtő Jenő álmában elmosolyodik. Még nyolc napja van hátra. Még hatvan év, s tanagyag lesz. Szerencsétlen esetben érettségi tétel.

Neumann Ottó

Jenő visszajő

Régóta folyt már a kártyacsata, amikor a 346-os játékszobába belibbent egy angyal. Ez nem számított rendkívüli eseménynek, mert a történet a mennyországban zajlott, és az asztal körül ülők – Béla, Frici, Jenő és Dezső – mind szellemek voltak. Az angyal egy kérdéssel indított.

– Melyik úr viselte odalent a Reich nevet?

Jenő szellemfejét vakarva válaszolt:

– Nézd... egykor valóban így hívtak engem. Születésem után közvetlenül. Az efféle nevűeket, még ha időközben magyarosítottak vagy angolosítottak is, később munkaszolgálatba küldték, onnan meg egyenes út vezetett ide, a mennyországba. Ezt a helyzetet a saját művemből vett aranyköpéssel jellemezhetem, vagyis: úgy kell nekem, minek jöttem a világra...

– Nálunk mindenki az eredeti nevén van regisztrálva – felelte az angyal.

– Persze tudjuk, hogy később Rejtő is, meg P. Howard is lettél, hiszen ilyen neveken publikált írásaid jutottak el a legmagasabb helyre. Nos, odafent olyan nagy hahotázás volt olvasásukkor, hogy határozat született: meg kell téged jutalmazni. Visszatérhetsz egy napra a hazádba. Megtestesülve.

Jenő eltátotta a száját, a többiek meg zajongani kezdtek:

– Miért pont ő?

– Mert odalent megemlékezéseket tartanak halálának 75. évfordulója alkalmából – hangzott az angyali válasz.

Jenő nagy szemeket meresztett:

– Megünneplik a halálomat?

– Világosan fejeztem ki magamat: nem ünnepekről jönnek a hírek, hanem meg-em-lé-ke-zé-sek-ről. Megígérem, hogy Karinthy Frici, Salamon Béla és Kellér Dezső jópofáskodásai is eljutnak majd arra a magas helyre. És lehet, hogy valamelyik kerek évfordulótokon ti is kaptok testes lebecsátást. De most búcsúzzatok Reich úrtól, mert neki mennie kell.

– Várj, angyalka! – kiáltotta Jenő. – Előbb szeretnék kérdezni valamit. Egyik művemben leírtam azt a bölcsességet, hogy embernek lenni nagy betegség. És gyógyíthatatlan is. Ezért, még ha csak egyetlen napi emberi létezést kapok, akkor is tudnom kell, hogy milyen korú leszek odalent. Nem igazán örülnék, ha a harmincnyolcadik évemet kapnám, mert akkor nekem rém rossz dolgom volt, bele is pusztultam.

Az angyal mosolyogva válaszolt:

– Pedig az a legszebb férfikor a földön, és te is abban testesülsz meg. De ne félj, a mai időkbe fogsz csöppenni, és szülőhazádban a zsidó írók saját nevükön közölhetnek. Munkaszolgálat pedig már nincs.

Jenő szemmel láthatóan megnyugodott, megfogta az angyal feléje nyújtott kezét, és kettesben repülni kezdtek lefelé.

– Ha visszajössz, mindenről pontosan be kell számolnod – kiáltott utána Karinthy, de a föld felé ereszkedő P. Howard válasza már nem hallatszott.

Másnap aztán az angyal megint belibbent a szobába, maga után húzva Jenőt. Az újfent testetlenné vált író kicsit pislogott, és azonnal mesélni kezdett.

– Ismét beigazolódott régi bölcsességem: mindenki onnan jön, ahonnan akar, vagy ahonnan szabadon bocsátják. Engem ma úgy bocsátottak szabadon a földről, hogy kötelező módon vissza kellett kerülnöm e mennybéli játékszobába. Na, szóval... tegnap, amikor az angyal elengedett, a zakóm zsebét teletömködte papírpénzzel. Ennek örültem, hisz már régi felfedezésem, hogy a pénz az egyetlen jó, amiből nem árt a sok. Szóval egyszerre csak a pesti Nagykörúton találok magam, akkora autóforgalom zúg mellett, hogy menekülésként beszédülök a legközelebbi nyitott ajtón. Szerencsés vagyok: épp egy kávéház asztalkái közé penderültem. Rögtön kipattan fejből a terv: itt írok egy kroit, és beviszem valamilyen szerkesztőségbe, hogy lássam, mit ér a tehetségem a XXI. században. Amikor a kávé mellé papírt és írószerszámot kérek, a pincér csodálkozva néz rám, de amint meglebegtetem orra előtt a tízezrest, rögtön kiszalad a kávézóból, és pár perc múlva kívánságom teljesül. Fél óra leforgása alatt kész a mű, én meg hangosan felteszem a kérdést a kávéházban: hol található a legközelebbi lap redakciója. Elég furcsán bámul rám a vendégsereg, de egy pasas a zsebéből noteszhez hasonló valamit vesz elő, nyomkodja az ujjával, és már adja is a választ: egy sarokkal odébb megtalálhatom a Hírmámor című lap szerkesztőségét. Jó újságnév, gondolom, fizetek, és pár perc után tényleg beléphetek a fentnevezett redakció első emeleti ajtaján. A főszerkesztővel szeretnék tárgyalni, de nem ér rám. A nagy teremben fura gépek előtt üldögélő emberek közül az egyik feláll, és megkérdezi, hogy miről van szó. Jól nevelt kezdőként bemutatkozom, persze nem mint Rejtő Jenő, mert kiröhögne, így Dugó Jeromost mondok. „Álnévnek nem rossz” – nevet az alak, aki szerkesztőnek tűnik. Amikor átnyújtom neki a kéziratomat, ránéz, majd felkiált: „Nézzétek, kézírásos anyaggal köszöntött be hozzánk!” Bámuló tekintetek kereszttüzébe kerülök, néhányan fel is ugranak, hogy megnézzék a kéziratot, és hahotáznak. Dűnnyögök valami olyasmit, hogy nem volt időm legépeltetni. A szerkesztő visszaadja a papírjaimat és elvonul. Viszont valaki a fülemhez hajol, és ezt suttogja: „Várj meg a kapu előtt, mindjárt ott leszek, és lerendezzük.” Megnézem az illetőt, és egy hölgyet látok, aki meglehetősen reprezentatív... hogy visszafogottan fejezzem ki magam. Eszembe jut saját megállapításom: a nő olyan, mint egy költőni hasonlat – ha szép, az sem baj, hogy semmi értelme. Mert halványlila sejtésem sincs, milyen lerendezésre gondol a csodás hölgy. Azért szót fogadok: pár percnyi oda-vissza járkálás a kapu előtt, s már meg is jelenik Szidónia, avagy Szidi. Mert első nekifutásra bemutatkozik. És a bomba ezután robban. „Ugye P. Howardhoz van szerencsém?” – kérdezi mosolyogva. Leesett állam után nyúlok, s dadogva érdeklődöm: honnan tudja? „Sokat gondoltam rád az utóbbi időben. És reggel éreztem, hogy találkozni fogok Rejtő Jenővel. Hiszen te írtad: Ha az ember erősen hisz valamit, az majdnem annyi, mintha igaz lenne.”

– Hazudsz – szakította félbe Kellér Dezső –, ilyen, Rejtőt kapásból idéző nő nincs is!

– Te nem tudhatod, milyenek a mai magyar nők – vágott vissza Rejtő –, hiszen több mint harminc éve idefent éled szelleméletedet. Na szóval, beismerek Szidikének, hogy tényleg P. Howard volt az írói nevem, és tudatom vele:

sajnos csak 24 órára engedtek el fentről. „Akkor sietnünk kell – állapítja meg a gyönyörűség. – Hazamegyünk hozzám, ott gépbe diktálod nekem, amit írtál. És utána lesz egy kellemes meglepi.” Most ugyanis így hívják a meglepetést. Beindul a fantáziám: a kellemes meglepetés tartalmát próbálom magamban kitalálni. Autóba ülünk, Szidi vezet, aztán egy sokemeletes házhoz érkezünk, majd kitárul előttem az ígéretes lakás ajtaja. Vendéglátóm leültet egy díványra, elhelyezkedik mellettem, aztán kivesz a táskájából egy noteszhoz hasonló tárgyat (olyat, amilyenből útba igazítottak engem a Hírmámor felé), felemeli és fényes villanásokat ereszt ki belőle. Érdeklődöm, hogy mi ez. Aszongya, szél fi, azaz készül a közös fényképünk. El kell árulnom neki, amire az angyal figyelmeztetett. Mármint hogy a földön pont olyan leszek egy napig, mint egy valódi ember, de az arcmásom nem maradhat meg. Nézi Szidi a noteszt, és szomorúan jelenti, hogy tényleg: mintha Rejtő Jenő nem is létezne. Aztán leül egy olyan géphez, amilyenhez hasonlókat a szerkesztőségünkben láttam, és megkér, hogy diktáljam le a kézzel írott művemet. A kézirat azonban nincs egyik zsebemben sem. Elvesztettem. „Nem baj – mondom –, akkor térjünk rá a meglepetésre, amit ígértél.” Szidónia azonban nem dobja magát a karjaimba, ahogy reméltem, hanem kézen fogva kivezet a lakásából. Eszembe jut régi bölcsességem: a férfiak ősi naivitása alig hanyatlott valamit a kőkorszak óta. Avagy – szintén magamat idézve – tévedni emberi dolog, de azért velem is előfordulhat. Megint beülünk az autójába. Észreveszem, hogy kifutunk Budapestről. Hiába kérdem, hogy hová visz, csak ez a válasza: „Meglepi!” Begördülünk egy településre, aminek elolvasom a helységjelző tábláját: Gatyá...

Salamon Béla félbeszakítja:

– Ilyen település nincs is. Csak Bugyi!

– Már ne haragudj, odáig még szellemként sem jutottam el, hogy a férfi és a női alsóneműt összekeverjem. Gatyában odafordul a kocsi egy nagyobb épület elé, ami körül már több autó vesztegel. „Ezt művelődési háznak hívják – jelzi Szidi, majd folytatja –, és nézd meg a plakátot, ebből megtudod milyen rendezvényre hoztalak.” Elfutja a könny a szememet. A kiragasztott nagy papírlapon ez áll: „Emlékezzünk Rejtő Jenő (P. Howard) munkásságára! Műsorunkban fellép...”, és egy jó pár ismeretlen név. A nézőtérén nagy a tömeg. Kérem szépen, én életemben sosem hatódtam meg, túlságosan cinikus voltam hozzá. Most azonban folyamatosan könnyezem. Egy intelligensnek látszó illető – a nevét már elfelejtettem – gyönyörű szavakkal méltatja írásaimat. Többek között kifejti: én úgy tudtam kalandregényt írni, hogy a kötelező izgalom és a hatalmas röhögés szinte egyszerre vegyen erőt az olvasón. Aztán fiatal emberek – akikről Szidi suttogva elárulja, hogy amatőr színjátszók – részleteket adnak elő műveimből. Szinte megelevenedik Pizskos Fred, Fülíg Jimmy, Gorcsev Iván és a többiek. A hatalmas közönség...

– Mind a húsz néző – szúrja közbe Karinthy.

– Szóval a nézősereg nagy kacagással és hatalmas tapssal jutalmazza a produkciókat. Mikor a konferanszié bejelenti, hogy vége, jön még egy meglepi. Szidónia – nem vettem észre, hogy már nincs mellettem – felpattan a színpadra, és ezt kiáltja: „Rejtő Jenő csúnyán átverte gyilkosait, akik azt hitték: a biztos halálba küldik. Mert ő, aki P. Howard néven is ismert, 75 évvel látszólagos halála után tovább él! Nélkülözhetetlenné váltak az írásai. Önök minden

könyvét megszerezhetik, ha részt vesznek a sorsoláson, amelyet a Hírmámor előfizetőinek rendezünk!” Megint nagy taps, szívem hölgye visszajön hozzám. Karonfogva távozunk a megemlékezés házából, mintha csak egyszerű érdeklődők lennénk, és nem rólam szólt volna a műsor. Hazafelé az autóban meg is kértem Sziditől: vajon nem kellett volna engem is bemutatnia a közönségnek? Nevetve válaszolt: „Nincs ám mindenkinek olyan élénk fantáziája, mint nekem.” Aztán hazamegyünk hozzá, és én ott töltöm az éjszakát.

– És, és? – érdeklődtek izgatottan a barátok.

– Úriember nem veri nagydobra a hódításait. Elégedjetelek meg azzal, hogy ma délelőtt ő kísért vissza a Nagykörútra, ahonnan később az angyal visszaszállított hozzátok.

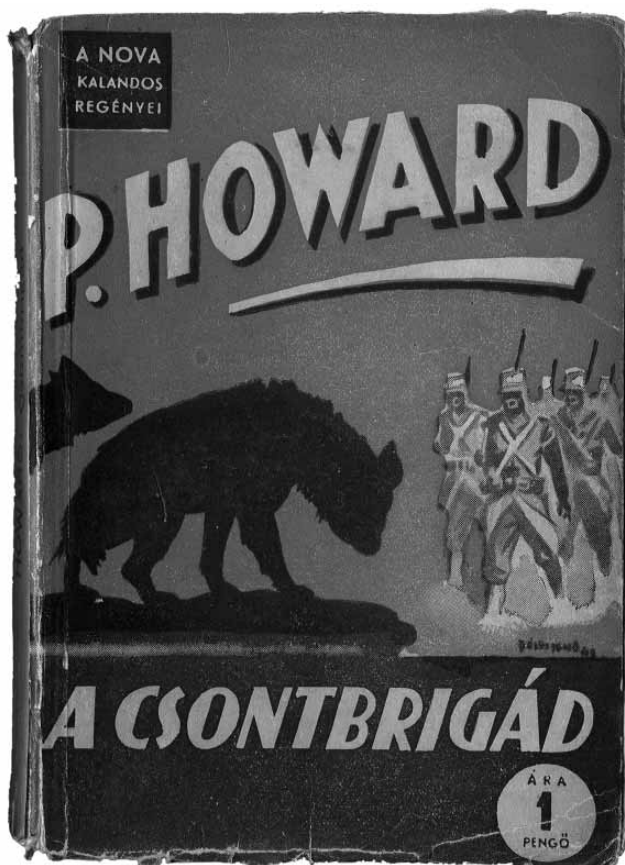
– Nagyon szép történetet meséltél – jelentette ki Salamon Béla, és a többiek bólogattak.

Rejtő sóhajtott:

– Mint egy álom...

Erre Karinthy elnevette magát:

– De hisz mi itt valamennyien egy álom szereplői vagyunk.

A csontbrigád: Rejtő utolsó Nova-kötete (1941), az első kiadás borítója, Pályi Jenő rajza

Töttös Gábor

Jenő jelenései

ДЕЛО 14.

(Fordítás orosz eredetiből)

Tisztelt Voronyezsi Járási Kamenszkij Kerületi Pionírszövetség!
Kedves Kommunizmust Építő Elvtársak!

Mi, az Iván Groznij Raj Tyitov Őrsének tagjai, névadónktól tudjuk: másodikonak lenni is dicsőség, de a múlt héten olyan felfedezést tettünk, amivel alighanem 163 centiméteres névadónkhoz is felérünk. Az úgy történt, hogy Kolja, az űrs nótafája és Misa, aki csak egyszerű tag, de ha nem később jött volna az osztályba, akkor aktivitása miatt bármi lehetne, szóval ők ketten Nyemcova rajvezető pajtásnő utasítása szerint éppen lehetséges űrsi búvóhely felkutatásán szorgoskodtak, mikor a mi Jevdakovó állomásunk közelében, a zsombékos területen, közvetlenül egy hangyaboly mellett emberi csontokra lettek figyelmesek.

Hát ilyen persze lehet itt találni másutt is, de e mellett egy cigarettadózni hevert, amire Misa azt mondta, biztos ezüst, de Kolja meg rögtön látta, hogy nem. Felnyitották, és benne három csikk mellett egy picike ceruzát meg néhány latin betűvel teleírkált lapocskát találtak, de ezt sem elolvasni, ennek következtében megérteni sem tudták, ezért most a nagy ~~Sztálin-pajtás Hruscsov-pajtás~~ Lenin útmutatása szerint – becsüljük meg a múlt emlékeit –, ezennel felküldjük a járási központba, s kérjük, a Pionírszövetség vezetői mondják meg, mit találtunk, és mit tegyünk vele. Vagy ahogy Nyemcova rajvezetőnk szerint Csernyisevskij kérdezte üdülése idején: Что делать?

Szeretnénk még azt elmondani, bár az is lehet, hogy nincs összefüggésben ezzel a talált tárggyal, de aki csak kézbe fogta, annak íziben vidám kedve kerekedett. Csak nem valami sugárzás miatt? És erre is szeretnénk választ kapni.

*

Бумашки 1–7.

Kelt száműzetésben a (Murray) Lipót-mezőn, hó hóban. De nemes szívet takar... Ápol és el... Néha annyira sikerül eltakarnia és eltitkolnia, hogy már azt hiszem, nincs is neki. Vagy van, de fél, hogy elhasználódik. Nem fog, kitart majd a kötélig.

Ez itt az előre eltolt helyőrség. Pofonok völgye, jogtalan jobbegyenesek balsorsa.

Ordítja egy kétes alak: – Hé, te salak, ne lássalak! Hát nem bánom, vakulj meg.

Hogy mondaná Potrien őrmester? A dobnak is akkor tetszik a hangja, ha nem a te bőrből készült... De még a bakancsodból sem.

Nem a bánásmód, hanem a tetű volt humánus, de az duplán: *Pediculus humanus humanus*. És a fejtetű is humánus, de az már nem ennyire: *Pediculus humanus capitis*. Bezzeg lapostetű, az nincs, az csak az álmokban humánus. Nem vagyok az elnyomás híve, de most elnyomok egyet, mielőtt engem nyom el az álom.

Befúj az ablakon a szél. Világ rolettái, egyesüljetek!

Trebits nem Babits, Babits nem Trebits. Hát persze hogy nem, hanem Csao Kung buddhista apát, akinek neve szerényen azt jelenti: Mindenség. Százvezrek fogják majd temetni Sanghajban – ha minden igaz. Kevés paksi fiúról mesélhetnek hasonlót.

Babits ellenben szépen írta a *Szellemi Honvédelem Naptárában* 1940-ben:

Immár a népeket terelik mint nyájat,
emberek futkosnak, mint riadt patkányok,
városok lángolnak telhetetlen tűzben,
nemzetek halálát engedte az Isten.

Kár, hogy megérni nem valami felemelő... És a négermunkás halálát is engedi Isten, Haza. Csalárd.

Akkor már inkább Mallarmé *Une negresse*-e. Istenem, azok a nyíló rózsaszín kagylók... Nincs mit ennünk. Levin élt, Levin él, Levin...?

Arról a nőről különben azt mesélték: olyan rondán nézett ki, hogy a vak ló sem fogadta volna el tőle a kockacukrot, olyan butának mondták, hogy ha esett az eső, le kellett beszélni az úszó mozdulatokról. Ráadásul még ápolatlan, pontosabban bűdös is volt.

Ebben egyezünk, bár alighanem vitán felüli: most én győznék. Rejtély, hogy miért nem engem szeretett Mallarmé...

A '48-as honvédek egy csoportja szeptember végén hadba szállt, sikerrel véghezvitte történelmünk legnagyobb vértelen csatáját, az ozorai diadalt, tovább meneteltek, Schwechatnál mezítláb rohangásztak a döntetlenért, majd tovább szolgáltak. Decemberben a tolnai főispán kérte honunk szebb lelkű hölgyeit (à la Széchenyi), hogy fehérneműt juttassanak nekik. Vajon a hazafias bűdösség az más?

PHoward merült el szép szemed világa? Gyulladásba jött Donnak nyomorult magyar kanyarába'. Talán a halálunk után jön az igazi abszurd.

Jánosnak a kőbánya jutott, Jenőnek a munkaszolgálat.

Itt következnek Jenő jelenései.

Láték.

Egy térképet a falusi iskolában. Az egész falat beborította. A Szovjetunió volt. Rajta egy kis piros zászló jelezte, hol vagyunk. Mintha csak azt mondta volna: már csak a kilenctizedét kell meghódítanotok.

Aztán nem láték semmit a -40 fokban. És lőn este, és lőn reggel, és lőnek este, és lőnek reggel. Nekünk lőnek. Nekünk lőttek... Elvtársak, ide lőjete!

Egymást taposva rohannátok majd vissza. „Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet, Az élet fagyva van s megdermedett.”

*

Gábrriel arkangyal hiába rendelkezik természetfeletti erővel, a birodalmi sas legyőzi, ezért aztán nem is nappal, hanem éjszaka avatják fel a szobrát. Radnóti majd menetel, Örkényt a fogolytábor fogadja, Zsüti megússza, mint a tyúkszembágást a német tábornoknál, de Szerb Antal meg Halász Gábor ottmarad. Meg neves és névtelen számolatlanul.

Aztán felszabadulás, és felszab a dúlás.

Az Alföldön még a kecskék is szifiliszot kapnak.

Horthy eljut Lisszabonba, ott már könnyen hisz a honba'. Duna-jég vagy szőnyegbomba? Mi lesz az esti pogrom? „Este fess a pesti nő...” (Ezt gyerekkorban mindig úgy értettem: este fest. Bosszankodtam rajta eleget, miért ilyen ostoba...)

Füstbe ment terv, meg terven felül még pár százezer. Jöjjetek ezrével állni a sorba, *karmotokat* sosem érheti csorba.

*

Milliomosok lesztek, de nem fogtok örülni neki. Fényes szelek. Fénytelen szelekció.

Orosz közmondások: Közel van a könyököd, mégsem haraphatod meg. A rossz táncost a tökei is zavarják.

Az esztergomi primásnak elhúzzák a nótáját.

Söprik a pápai utcát meg a padlásokat. Sztahanov, Zsdanov, Sztálin a nyelvtudományról. Lobogónk Petőfi. Hogy is írja majd a túlélő Zelk? Tollamat a szarba mártom, / úgy írom le: Horváth Márton. Ignoti nulla cupido: nem szerethetjük Ignotust. Meg Babitsot sem. Ő írta beszélgető-füzetébe a zászlókért cserélt ember-ről, aki Szegeden tanítványa volt a gimnáziumban: „Emlékszem rá, stréber fiú.”

Erről szólnak majd éveink. Ha kovad a gyapot, otthagynak majd csapot, papot. (Kovad: „Mondják általán kopácsos héju gyümölcsökről, magokról, midőn héjaik fölrepedezve elhullanak” – így a Czuczor-Fogarasi.)

Előbb a vas és acél országa leszünk. (Aztán a Vass és Aczél országa.) Hengerész, ó, szívem hengerésze... Elvtárs, a csákányt jó mélyre vágd! Elevent ér ott is...

A zászlókért cserélt fényes tekintetű bölcs vezért vizelés után búzakalászt morzsolgat. A gerinceket már jóval előbb megmorzsolgatta...

*

Negyvennyolc – nekem nyolc, ötvenhat – haddelhadd. Forradalom, népfelkelés, októberi sajnálatos események, ellenforradalom, népfelkelés, forradalom. Hidegre fordul? Márciusban újra kesztyűk? Májusban már elfelejtjük. Szabadság népe, kussolás népe, összekacsintás népe... Jóllakunk végre? Jóllakunk végre.

Aki nincs ellenünk, az velünk. Velőnk. Velőrózsánk.

Változik, beszél, uralkodik, bukik, újra uralkodik. S hatalmának nem lesz vége. Aki nincs velünk, az nincs. Nézz, drágám kincseimre, kihullott, kifagyott tin-cseimre, kihúzott, behúzott jövődő linkjeimre. Vagy nagyimra, mint Nagy Imre.

Szétszúszik a fagy, bemászik a tudatomba.

Ablakomba, sej-haj ablakomba beütött a jégvirág. Aki kettőt-hármat szerez, lesz arra majd jó világ.

Megindulok a vasútra. Azt híresztelik, marharépat szállítanak...

*

ДЕЛО 14.

(Fordítás orosz eredetiből)

Cím

Iván Groznij Raj Tyitov Órs
Jevdakovó Kamenszkij Kerület

Tárgy

a Jevdakovóban talált
tárgyak értékelése és utasítás

Kedves Pajtások!

Nagyon helyesen tettétek, hogy eljuttattátok hozzánk, amit találtatok Jevdakovó állomás közelében. Elolvasni ugyan mi sem tudtuk, ezért a hős anya címre is várományos vezetőnek, Olga Mihajlovnának küldtük el Jasnyevóba, pontosabban Visnyevij Szadba. Ő az apjától tudománszeretetet öröklő Lopahin segítségével arra jutott: az iratok a hazánk földjét dúló magyar csapatok titkos utasításai, melyeket valószínűleg egy bátor partizán szerzett meg, de hogy feltűnést ne keltsen, cigarettatárcájába rejtve akarta eljuttatni a Vörös Hadsereg déli frontjának politikai parancsnok-helyetteséhez. (Azért hozzá, mert tudta, ilyen fontos dolgokban ő az illetékes.)

Mivel azonban az itt meg nem nevezett komisszár éppen a Kis Föld elfoglalásának nagy tervén dolgozott titokban, nem találhatta meg, ezért bizonyára visszafordult, Oleg Kosevojhoz indult, s feltehetően a doni áttörés előtti napokban hősi halálát lelte.

Javasoljuk tehát, hogy a szelencét helyezzétek el a csapatmúzeumban – gondos felügyelet mellett. Erre már csak azért is szükség van, mert az említett bizsergést mi is éreztük, de nem javasoljuk, hogy e célból bárki látogassa ezt a tárgyat, vagy főleg forgassa a lapokat, mert a henye vidámság Pártunk legutóbbi kongresszusa óta nem egyeztethető össze az általatok a filmek elejéről jól ismert Vera Muhina elvtársnő megformázta, Párizst is megjárt *Munkás és kolhozparaszt*nő jellemével s jövőbe vetett tekintetével. Tehát, pajtások: ne feledjétek az éberséget!

*

- De hát a csontokról nem is írtak semmit – szontyolodott el Kolja.
- Persze, mert arról nem is kérdeztünk – gondolkodott hangosan Misa.
- Attól még mondhattak volna valamit...
- Lehet, hogy nem is a csontjai fontosak, hanem amit írt.

Mészáros János

A Rejtő-kód,

avagy a multichannel content marketing
a brand building processzusában

2011-ben a hársat választották az év fájának. Hogy jön ez ide? – kérdezhetik némi jogos gyanakvással. Igazából sehogy... Egyetlen jubileumot sem találni, mely összekötné Rejtő életét a hazai dendrológia (fákkal foglalkozó tudomány, a gyengébbek kedvéért!) eme fontos eseményével. De valami misztikus, transzcendens kapocs mégiscsak létezik a magyar irodalom felejthetetlen fenegyereke és a mályvafélék családjának fenti képviselője között.

Somogyban, a Pokol torka nevű löszszakadéknál ácsorog egy magányos hársfa. A hely a turistacsalogató magyaros nagyzolás tipikus terméke: egy mélyedés, még vulkáni kráternek sem mondható. Nekünk csak ilyen jut. Bezzeg az izlandiaknak! Nem is csoda, hogy a fociban is megvernek bennünket, ha még a lyukaik is féltelmeesebbek! De térjünk vissza egy pillanatra megcsonkított hazánk eme százalmas, de mégiscsak saját nevezetesség-pótlékára (vö: kicsit sárga, kicsit savanyú, stb.)!

A szakadékot fák, bokrok veszik körül. Akárcsak egy tipikus pesti kávéház törzsvendégei, a vérzivataros idők elől bemenekülve az ismerős környezetbe. Elvonultan csoportosuló tölgyek, a távolban már gerjedő vihar elől összegúzva. Hátrább jegenyék, tudjuk, nem nőnek az égig, de azért lelkesen

próbálkoznak vele, kihúzott derékka, nagyképuen. Mogorva fenyők, akik alatt nem nő semmi. Gonosz akácok, várva, hogy elfoglalhassák a többiek még majdnem meleg helyét, amint felszabadul. De a meredély szélén ott ácsorgott a hárs. Magányos alak, egyenes, mélyen barázdált törzzsel. Gyökereivel flegmán, éppen csak kapaszkodik, inkább tanácstalanul ácsorog az alatta húzódó semmi határán.

Azt tartják róla: igénytelen. Egyesek kedvelik, virága gyógyír minden bajra. Mások gyűlölik, megvetik: kissé szőrös termése, ha hullik a kósza szél-től, messzire eljut. A rendpártiak ezért nagy koszolónak tartják. Törzse kissé már a szakadék felé dől, de tartja magát, némi fensőbbiséggel tekint körbe. A többség feje fölött ellát messzire, idegen tájakra. Egy-egy fenyő vagy nagyobb tölgy időnként a szélben megrezdülve mintha integetne felé, ezekre a levelek kedélyes, ám szórakozott hullámvázával válaszol. Nem néz lefelé, nem tör az ég felé, inkább csak a távolba. Elvagyódik.

Pedig jobb lenne, ha alantas dolgokkal is foglalkozna. Gyökerei között kopasz, vörös-fehér, cenzorszerű férgek rágnak. Kitartó munkával lazítva a sziklát, nyálas szájszervükkel átrágva a gyökeret csak haladnak egyre előre. Az erdő pribékjei ők, akik eldöntik, ki él és kinek lesz a része a pusztulás.

* „Ez beadja a kulcsot mindenféle cowboy- és kalandorregényeknek!”

A magányos hárs lehetne akár Rejtő is, a Don-könyvekben odaveszettek egyike.

A fa világutazó termései már készülődnek, hogy a kóbor szelek szárnyán megkezdjék törzsutas pontjaik szaporítását, messze szállva a világban. Akárcsak a bohém Jenő szállóigévé vált mondatai, melyeket 10 olvasottnak számító magyarból 9 szél ellenében is felismer. A termések újuk végén tápanyagot adnak gondolkodóknak, valamiféle életvezetési útmutatót azoknak, akik képesek befogadásukra.

Rejtő ugyanis írt mindenről. A maga könnyed, kissé szarkasztikus stílusában a világmindenség összes kérdésére válasszal bírt. És még nem is csak egy odavetett „42” formájában. Hiszen szinte mindenhez értett a verekedéstől a világpolitikáig, a légiótól a hajózásig, a részvénytársaság-alapítástól az operáig, ideértve természetesen általában a pénzintézeteket is. Csak zárójelben jegyzem meg, a leggyengébb teljesítményt a tartós párkapcsolatok fenntartásának kissé méltatlanul lebecsült tudományágában nyújtotta, amit csapongó szerelmi élete bizonyít igen pregnánsan.

Nincs az életnek oly területe, melyről ne kapnánk útmutatást tőle. Mint egy Kincses Kalendárium. Elég csak elővenni valamelyik meghurcolt, szármáfüles példányt, és némi keresgélés után láss csodát: akárcsak aranytelér a meddő ércbányában, egyszer csak megcsillan kérdésünkre a válasz. Rejtő ebben volt igazán nagy: romantikus kalandregénynek álcázott művei mélyen ott lapulnak máig is tökéletesen működő megfigyelései.

Elképesztő például, mi mindent tudott a fogyasztói magatartás lélektanáról, a modern marketingelmélet alapjairól. Ha ma élne, a legjobb

copywriter lenne. Biztos kipróbálná a vloggerséget is, nem találnánk nála nagyobb követőtáborral rendelkező influencert szerte a hazában. És mindezt legalább 3 alteregóban: Turbojenci-gamestarként videojátékokat elemezne, HiderJay néven filmeket kritizálna vitriolos humorral, harmadik énje pedig süldő lányoknak szolgáltatna celebpletykákat jennyR nickname alatt.

Mire alapozom ezt? Vessünk csak egy pillantást a *Piszkos Fred* közbelepére, Rejtő késői, már zaklatott idegállapotban készült remekére. Mikor a maga utánozhatatlan stílusában lefesti az elveszett kutató megkeresésére indított expedíció felvezető kampányát, ezzel minden magára valamit is adó marketinges szívét megmelengeti.

Azoknak, akik nem ismernék a sztorit (bár megjegyzem, erre 9 éves kor alatt az olvasni tudás hiánya, vagy 90 felett az öregkori demencia lehet csak gyenge mentesítő körülmény): Theo, a szemérmetlenül ifjú és hasonlóan gazdag gyárörökös annak érdekében, hogy hírnévre tegyen szert, világméretű szélhámosságot tervez: elindul felkutatni egy eltűnt felfedezőt, akit ő maga szállít előrelátó módon egy szekrényben a keresés színhelyére. Az első párbeszéd, melyben a két főhős megbeszéli tervét, minden szélhámosságok kvintesszenciája, a modern marketing alapfilozófiája:

„Stanley-t például szélhámossággal gyanúsították, pedig csodálatos volt, amit tett. Nekünk tisztább kézzel kell cselekedni, mivel szélhámosságról van szó.”

Az expedíció előkészítése a magyar irodalomban az első modern marketingkampány minden részletre kiterjedő leírását tartalmazza. Olyan esettanulmány ez, amelyet vétkes fe-

lelőtlenség nem átemelni egy az egyben a szakkönyvekbe. Vegyük csak sorjában!

A kampány stratégiai célja az ifjú örökös ismertségének megeremtése. Azt hiszem, ez nem kíván hosszas magyarázkodást.

De ki is a célcsoport? – vetődik fel a második legfontosabb kérdés. Rejtő természetesen tudta a választ! A végző fogyasztói szegmenst kispolgárnak hívják. Már elég jómódú ahhoz, hogy bármire pénzt áldozzon, de nem elég okos, hogy észrevegye az átverést. Ezzel a legkiválóbb felvevőpiac bármely termékértékesítés során. Innen már csak egy lépés az azonosulási igény felkeltése. Íme az Instagram- és Facebook-kultúra korai, de jól beazonosítható megnyilvánulása:

„A polgárok szeretik, ha kitűnő egyénnel rokonságba kerülnek.”

Az elveszett felfedező, a tudományos élet eme fausti celebritása azonban romlandó áru. Az életgörbéje, akár a meteor: feltűnik, s mire mindenki észbe kap, már csak egy kráter jelzi a pálya dicstelen végét:

„És sajnálják és ennek még gyűjtenek is esetleg, és ha majd előkerül, meggyanúsítják és pletykáznak róla.”

Rejtő a modern marketingeszközök olyan tárházát vonultatja fel, melytől a híres Kotler besírna örömeiben!

Totális letámadás minden csatornán! Íme, amit ma gerillamarketingnek hív a szakma:

„...Elég volt néhány rövid kis hírecske, és a világ lázba jött.”

És utána jöhet a brand-fenntartó merchandising. Harminc év kellett hozzá, hogy a nagy George Lucas, a Star Wars szülőatyja felismerje a módszer hatékonyságát és dagadtra keresse magát.

„A népszerűség magasabb fokát jelenti, amikor a világhírű író életrajzregénybe kezd, és már nagyobb lépés a népszerűség felé az étlap! De az igazi, a megfizethetetlen, a beteljesedett népszerűség: egy sláger!”

Ogilvy meg az anyja a Satchiék vállára borulva sírna, Leo Burnett a sarokban pityeregne.

Hogy veszhett kárba ennyi tudás, értelem?

Mert a bogarak csak rágtak, rágtak, és elégedetten hallgatták a recsegést. Nem jutott el csöppnyi, korlátolt tudatukig, hogy a hárs halála az ő pusztulásukat is jelentette. A vízben a fa törzse sokáig lebegett, a termések még szálltak, újabb hársak nőttek belőlük mindenfelé.

De a hírnév örök, akár az utolsó, megfontolandó tanács, mit Rejtő ránk hagyott:

„Mindnyájunkat érhet baleset.”

Móritz Mátyás

Szóváltás

Avagy Rejtő Jenő, utolsó utáni levele

Tisztelt Szerkesztő Úr! Biztos haragudni fog egy kicsit,
és rossz tréfának veszi majd, és el sem hiszi a szavam;
ha egyáltalán levelem, a távolból megérkezik,
melyben bocsánatát kérem, szánva és szégyellve magam.
Mert vallomással tartozom Önnek, vagy éppen Teneked,
de hogy hogy kezdjem és hol, most sajnos nemigen tudom;
mondjam azt, hogy nem adok már semmilyen életjeleket,
hogy nem is kínlódom tovább, mert halott vagyok, és nagyon?...
Most, amikor a föld alól írok és Önnek üzenek,
lehet, hogy hiábavaló is, válaszlevélre várnom;
testemben nincsen már semmi akarat, erő és meleg,
de Önnel azért tudatom, csúfos elhalálozásom.
Talán figyelmetlen voltam, naiv, gyáva, vagy ügyetlen,
és talán várhattam volna még, pár évet, vagy pár órát;
de tudja, Főszerkesztő Úr, hogy hogy van: az élet kegyetlen,
fogadja hát el írója örök rezignációját.
Itt fekszem, nem is tudom, hogy hol, nappal és estelente,
és hogy újabb regényt írok, az ihlet nem is rohan rám;
tudom: ha Ön előtt állnék, fülem szavaitól csengne,
és ha meg akarna ölni, én széles mosollyal hagynám.
De bocsásson most meg nekem, és ha meg tud, legyen áldott,
de persze most feltartani én nem is igen akarom;
de kérem, ne várjon tőlem kéziratot, szerenádöt,
főleg most, hogy férgek marják minden nyomorult végtagom.
Írányomba ne is legyen, reményteljes optimista,
és a továbbiakban, a fülem kérem, ne is rágja;
főleg most, hogy rám szürkült az örök álom, minden piszka,
főleg most, mikor csak fekszem a kétes, nehéz homályba.
Részletezhetném is sorsom és a végem Önnek hosszan,
de bő lére eresztenei, jól tudja, mindig reszkettem;
de nem is igen tudnám most, mikor kezem alig moccan,
a földnek gyomrába, jó hat láb mélyre eresztetten.
Higgye el, még a postára is igen nehéz most mennem,
hogy nem is érdekelnek a határidők és a percek;
a tollam, most is csak azért kellett zsebemből elővennem,
mert tudom, hogy főszerkesztőm hogy bosszankodik és perceg.
Levelem fölött görnyedve, görcsbe rándul minden ujjam,
előnt a kétely, hogy hogyan kellene most fogadkoznom;
most, mikor nem önszántamból, mégis a föld alá bújtam,
hogy mentségemül most Önnek fel mit is kellene hoznom.

Magam, tudom: haragjától meg nem kímélem és mentem,
hogy szemében most én vagyok a világ szégyene és korcsa;
de mi a fenét tehetnék: alul maradtam a küzdelemben,
és köti a kezeimet a halálnak fehér gyolcsa.

Nem vagyok már se búskomor, se íralkat, se vidám,
nincs semmi, mi felmelegít, és nincs semmi, ami áthat;
nem vagyok se életerős, se egy tehetséges titán,
és hiába mérgeledik, hogy engem többé nem láthat.

Tudom: tartotta a hátát értem, többet is, mint sokat,
és azt is, hogy Önnel ilyen csúfságot még sosem tettem;
elvesztettem légzésemet, elvesztettem látásomat,

hogy egy napot se élhessek én ennél már öregebben.

Nem járom a nappalokat, és nem járom az éjszakát,
és szememen a könny helyett csak a rézfilléres lobban;
tudom: legszívesebben most a Dunába lőné magát,
elnézést, ha halálommal az Ön halálát okoztam!

Levelém úgy írom Önnek, a síromban csendben ülve,
tudva, hogy már soha többé nem kapok lábra és erőre;
a válasz-levelét nem is tudom, milyen címre küldje,
és őszintén, azt sem tudom, meg mit értenék belőle.

Hogy megérti a halálom, csak nagyon mélyen remélem,
és hogy a továbbiakban nem zaklat, és meghagy halva;
ezért írtam mindezt Önnek le, feketén és fehéren,
fölköttem a szavának és a pénzének sincs hatalma.

Nem is emészti a szívem a továbbiakban a bánat,
tudva, hogy nem lesz több őszöm, telem, nyaram, és tavaszom;
hogy nem láthatom a képét (ahogy a drága hazámat),
hogy szorosra kulcsolódnak ujjai a fegyver ravaszon.

Nem írok és nem olvasok én már soha, semmit tovább,
az elvárásaival most hiába nyaggat és gyötör;

hiába vár tőlem klasszisregényt, egyetemes csodát,
most, hogy a halálba süllyedtem, akár csak valami vödör.

Nem áztatom már az ajkam bíbor csókkal és borokkal,
és soha többé nem teszem én már nappallá az estet;
és egy tánchoz sem dúdolok téveteg és bús torokkal,
úgy játszom most átéléssel a halottat és a restet.

Tudom: nem lenne meglepő, ha Ön most nem is tapsolna,
ha tartógerenda alá tolná, a főszerkesztői széket;
ha elkeseredésében, a lúghoz mérget habzsolna,
nem is értve e levelet, ezt a halotti beszédet.

Tudom: nem egy kritikus majd rajtam köszörüli torkát,
de persze majd lesz, aki csak most lát engem ragyogónak;
hogy a népszerűségem majd ezután bont csak vitorlát,
miután eljött értem is ama éjfekete csónak.

De be is fejezem, egyre szörnyűbb kezem reszketése,
nem is tudom már tollamat, újra tintába mártani;
de kérem, Főszerkesztő Úr, hogy jól az eszébe vesse:
velem csak halála után lehet képes szót váltani!

Palancsa Zsolt

Az utolsó regény

*A lezárt emberek és a lezáratlan ügyek,
azok bizony sosem jók.*

Bárdosi Emil szoknyapecér, munka nélküli szabadúszó, lecsúszófélben lévő ultrakonzervatív proli és sikeresnek éppen nem mondható író úgy dönt, hogy ha már orosz földön van, ellátogat nagy író-példaképe névtelen sírjához, hogy lerója tiszteletét. Bárdosiban ez a szándék már évtizedek óta érlelődik, úgy érzi, ha elzarándokol annak az embernek a sírjához, akinek könyvein felnőtt, ráeszmél valamire, amiből erőt és ihletet meríthet regényeinek megírásához.

Bárdosi ugyanolyan elszántsággal keresi a sikeresség receptjét, mint ahogyan annak idején a kínai császárok kutatták az örök élet titkát. Sőt...

Ez a szerencsétlen flótás nem akar mást, mint írni végre egy jó regényt, amivel átütő sikert arat és elkápráztatja a pesti népet. Nem akar ő többet, mint hogy egyetlen könyvvel beírja magát az irodalomtörténelembe. No meg, hogy híres és gazdag legyen, mint ahogyan az manapság szokás a bestsellereseknél.

Bárdosi átfagyott zömök teste ott görnyed egy fatörzsön, amellyel a hasonlóság miatt szinte összeolvad, jobbjára az irományait őrző szövettáskát szorítja, bal kezének tömzsi ujjai pedig a 63-as számú fekete gránittábláról kapargatják a jeget. – Az Ő neve alulról a második! – kiáltja, majd méltatni kezdi a nagy példaképet: – Ő volt a magyar szórakoztató irodalom egyik legnagyobb alakja. Művei a mai napig százezerszázmra fogynak, könyveit le-

fordították a világ megannyi nyelvére, regényeit számtalanszor filmre vitték.

– Azt mondják rengeteg időt töltött munkával és rendkívül gyorsan írt. Előbb kézzel vetette papírra történeteit, majd lediktálta gépírónőjének, mindig nagy alapossággal járt el, nemcsak a pénz vonzotta, hanem igazi íróhoz méltóan gondozta a művét.

– Ó, Istenem, ha én is akkora nagy író lehetnék, mint Ő volt! Vagy legalább élhetnék olyan kalandos életet, mint amelyet Ő élt! Berlinben színésznek tanult, Hamburgban dokkmunkás és illatszerárus, Svédországban halász volt, Genovában építőmunkás, Zürichben kézimunka-kereskedő, Franciaországban szteptáncos, dolgozott vándorcirkuszban, és megjárta Afrikát is.

Egy csonttá fagyott nyírfalevél földre hullásával egy időben a jelképes sírból nevetés kísérte szavak halatszanak: – Irigykedünk, irigykedünk?

Bárdosi immár nemcsak a hidegtől reszket, hanem a félelem is megremegteti fatörzshöz fagyott zömök testét.

– Ki van ott? – kérdezi didergő szája, miközben meggyújtja végre a kezében régóta szorongatott gyertyát.

– Tán azért gyújtotta meg azt a gyertyát, hogy lássa, kivel van dolga? – hangzik a sírból.

Bárdosi felugrik és elkiáltja magát: – Ki van odalenn?

– Na mégis, mit gondol? Az, akit az imént oly nagyra méltatott!

– De hisz, Ön meghalt!

– Ugyan már, kérem! Beszél itt badarságokat! Hogy haltam volna már meg? Tudhatná, hogy a műveimben és az emberek szívében tovább élek! Máskülönben a hivatalos honvédségi vesztéskarton szerint sem haltam meg, még azon is az szerepel, hogy: „eltűnt”.

– Hogy lehet az, hogy Ön ott?

– Mit, hogy én itt? Hogy itt rejtőzködöm?

– Csak azt a kérdést akartam feltenni a művész úrnak, hogy...

– Letenni akarta a kérdést, fiacskám, és nem feltenni, ha nem vette volna észre, én lejjebb vagyok, mint maga, és még mielőtt bátorkodna érdeklődni, hogy miért fiacskáztam le, közlöm: nos, amiért maga leművész-uramozott!

Bárdosi zavarában csak ennyit mond: – Furcsa ez a helyzet.

– Mi benne a furcsa?

– Az, hogy itt ülök...

– Arra céloz, hogy tisztetlenség részemről, hogy maga ül, én meg kényelmesen feküdve hallgatom, hogy mi a hasfájása?

– Nem. Csak azt furcsállom, hogy én itt ülök, Ön pedig beszél hozzám!

– Miért is ne tenném? Mellesleg, ha bárkinek is elpofázza, úgyis letagadom! Megértette?

– Nem mondom el senkinek!

– Nem is attól félek, hogy elmondja, hanem hogy elpofázza! No de mindegy! Tegyük félre a tréfát, és beszéljünk másról! Mi van a haverjaimmal? Karinthyval, Kabossal, Salamonnal, Latabárral. Nádasi Lacival? Mit tud róluk?

– Sajnos már mind eltávoztak!

– Eltávoztak? Akkor talán majd még összefutok velük valahol!

Bárdosi megborzong. – Brühaha. Jégkockává fagyok! Ha itt ilyen hideg van, milyen lehet Moszkvában?

– Hát kérem, én a minap azt hallottam idetévedt odavalósiaktól, hogy arrafelé bizony kemény idők járnak, és nemcsak hogy ridegség van, hanem még a hó is folyamatosan sztálingózik.

– Sztál... áh, értem! Szóval komoly a helyzet!

– A szavaiból azt vettem ki, hogy maga is valami íróféle.

– Amatőr író vagyok.

– Szóval szárnypróbálgató!

– Mondhatnánk.

– Felhívom a figyelmét, hogy a szárnypróbálgatást mindig a földön kell elkezdni, mert ha odafönn teszi, könnyen azon kaphatja magát, hogy lepottyan!

Bárdosi mély töprengését a túlvilági hang megakadályozza, amikor újra a fülébe süvölt: – Tudja, mi bennünk a közös?

Bárdosi kérdőn mered a 63-as számú fekete gránittáblára. – Mi?

– Az, hogy maga is egy nagy regényt akar, akárcsak én akartam anno! Már meg is volt hozzá minden a fejemben, de nem adatott meg, hogy bejegyezzem! Közbeszólt a történelem!

Bárdosi megdörzsöli leheletétől megfagyott bajszát, aminek végéből letörlik egy darabka. – Elmesélné, kérem, mi történt negyvenkettő végén a doni hadműveleti területen?

– Jah, hogy akkor? Nem tehetünk mást, mennünk kellett. Parancs az parancs. Fogtuk az ásót, és vonultunk a közel negyvenfokos hidegben.

– Ez szomorú!

– Elárulom magának, hogy kicsit sem szomorkodom, mert az elpusztult munkaszolgálatosokkal létrehoztunk egy láthatatlan légiót!

– Egy láthatatlan légiót?

– Nem hallotta hírét a láthatatlan légiónak?

– Hát, őő...

– Darabra pontosan 39.543-an vagyunk, de csákányos, lapátos sergünk egyre csak nő. Megteszünk mindent, hogy összeszedjük az elvesztetteket, folyamatosan járjuk Oroszország pusztáit és kutatjuk őket. El bírja képzelni, milyen elképesztően sokan leszünk, ha majd mindannyian előkerülnek?

– Úgy nagyjából!

– Ha akarja, megmutatom magának a légiót! Akarja?

– Akarni akarnám, de ki tud onnan jönni?

– Még jó, hogy! Mint ahogyan a betűim átrágják magukat a könyvek legkeményebb borítóin, úgy a szellemem is átrágja magát ezen a grániton!

Miután egy láthatatlan kéz megigazítja a sírkövön feldőlt vázát, az író szelleme így szól: – Ez csak természetes, hogy a helyére teszem. Odahaza is igyekeztem mindig rendet hagyni magam után, úgy voltam vele, ha váratlanul meghalok, és ellepik az otthonomat a hagyatéokra sóvárgók és kutakodnak a dolgaim között, nehogy már azt találják mondani, hogy ez az író micsoda egy trehány fickó volt. Más se hiányozna nekem, mint hogy rossz híremet keltsék!

Az írólegenda szelleme magával viszi Bárdosit a Don nyugati partjára, és egy kocsmai verekedést közbeiktatva, bemutatja neki a láthatatlan légiót.

Bárdosi még azután is a látottak hatása alatt van, hogy visszatérnek a temetőbe: – Nagyszerű élmény volt

a láthatatlan légiót látni. Pontosabban, nem látni!

– Aztán el ne pofázza valakinek, hogy miben volt része, mert úgyis letagadom!

– Nem mondom el senkinek!

– Nem azt mondtam, hogy ne mondja el, hanem hogy el ne pofázza! Ej, maga, úgy látom, sosem tanult! Hogy akar így a nyomdokaimba lépni?

Miután Bárdosi Emil szoknyapécér, munka nélküli szabadúszó, lecsúszófélben lévő ultrakonzervatív proli és sikeresnek éppen nem mondható író Pestre érkezik, első útja a szerkesztőségbe vezet, ahol maximális magabiztossággal leadja legújabb regényét.

A főszerkesztő, mint mindig, most is ódzkodva kezd bele az olvasásba, de aztán már az első oldalak átfutása után elégedetten vállon veregeti Bárdosit: – Ez egyenesen remek, Bárdosikám! Mintha nem is maga körmölte volna! A végén még író válik magából!

Bárdosi elégedett vigyorral a képen gondol vissza a temetőben történt beszélgetés egyik részletére: – Mi volna, ha megírná a regényemet? Ha megírja, teljesül a vágya és híres lesz, az én lelkem pedig nem háborog tovább amiatt, hogy nem tudtam befejezni életem fő művét! Na, mit szól?

Bárdosi nem győzi áldani az eszét, hogy habozás nélkül ráállt az alkura, és válltáskájából elővette vaskos füzetét, amelybe aztán kezéhez fagyott grafitjával elkezdte beróni a nagy példakép által diktált sorokat.

Rózsa Iván

Jézus Krisztus, a kapitány

- Uram, nem látta a töviskoronámat? A töviskoszorúért jöttem!
 - Hogy miért?!
 - A töviskoronáért. Nem találta meg valaki?
 - Hogy néz ki?
 - Mint egy korona, csak tövisekből... Régi, kétezer éves...
 - Aha, tehát antik!
 - Úgy is lehet mondani...
 - Valahogy maga ismerős, a szakálláról...
 - Elég híres vagyok...
 - És ez a töviskorona... Nem Jézus fején volt, amikor keresztre feszítették?
 - Tudnék róla mesélni...
 - Maga pont úgy néz ki, mint Jézus Krisztus!
 - Én vagyok Jézus Krisztus...
 - Az igazi? Na, ne vicceljen!
 - Az igazi Jézus Krisztus vagyok!
 - Én meg az igazi St. Antonio herceg!
 - Tényleg?
 - Dehogy! A Trebitsch. De tényleg, az igazi Trebitsch!
 - Szóval, Trebitsch úr, nem talált egy töviskoronát?
 - Mindennap azt talállok... Hol vesztette el?
 - A vándorlásaim során...
 - És mikor?
 - Az évek folyamán...
 - Hát, ez nem valami sok kiindulópont...
 - Megszülettem Betlehemben, elindultam Galileából, bevégeztem Golgotán; azóta vándorlok...
 - Nem ivott, amikor elvesztette?
 - Nem iszom alkoholt...
 - Nem volt belőve?
 - Nem lőttek rám...
 - Nem úgy értem. Nem drogos vagy dogos, vagy micsoda?!
 - Ha egyre gondolunk: nekem mindig tiszta a tudatom!
 - Akkor hogy vesztette el a töviskoronát?
 - Nem tudom...
 - Hát, ez nem valami sok... De van egy ötletem! Ismerek itt, a kikötőben egy zsidó handlét: ő foglalkozik régiségekkel. Hátha eladta neki valaki?!
 - Kinek kellene egy töviskorona? Nem ezüsből vagy aranyból van...
 - Ez már igaz! És nincs ráírva, hogy Jézus Krisztusé volt. Tényleg nem tett rá egy cetlit a monogramjával vagy fonogramjával, fonográfjával, vagy mi a fenével?
 - Nem. Ez nem üzlet vagy divat a részemről.

– Egyébként minek magának egy töviskorona? Eléggé kényelmetlen viselet... Örüljön, hogy elvesztette!

– Magamra vettem a világ összes fájdalmát...

– Az enyémet ugyan ne vegye magára! Megoldom én a magam gondjait! Ahogy a haverjaim is: Tuskó Hopkins, Senki Alfonz, Fülíg Jimmy, Piszkos Fred, Gorcsev Iván, Szivar, Kirúg Hümér, Prücsök és a többiek. Nagyon élelmes figurák; egy magyar zsidó író talált ki minket. Rejtő, született Reich. Segítsen mindenki magán, ha már világra jött!

– Tehát, én most nem beszélek magával: csak képzelődöm?!

– Dehogyan képzelődik! Egy író fantáziájában minden megtörténhet.

– Fantáziaországban...

– Már megint túlbonyolítja a dolgokat! Ne vegye magára más gondját, baját! Oldja meg mindenki a saját ügyét, ahogy tudja, hiszen felnőtt emberek vagyunk! Aki hülye, az meg haljon meg!

– Én is meghaltam...

– Nem úgy értettem. Maga túl jó volt és naiv vagy körív, vagy mifene. És jól kihasználták rafinált vagy konfitált, csuda tudja, milyen emberek!

– Nem baj. De ha eljön a mennyek országa...

– Dehogynem baj! És nincs itt még a mennyek országa. Ebben a világban kell boldogulnunk! Maga itt, a kikötőben elvész: lám, a töviskoronája sincs már meg... A keresztje még megvan, azt bezzeg nem veszti el! Cipeli egész életén keresztül...

– Ez a sorsunk. Mindenkinek megvan a maga keresztje...

– A maga keresztje eléggé véres. Nem volt elég, hogy keresztre feszítették?

– Újra ezt tenném: végigmennék az úton...

– Másokért? Maga menthetetlen... A világ pont olyan, mint kétezer éve. Vannak jó és rossz emberek. És született, genetikai, frenetikai vagy mifene, bunkók! Őket aztán kétezer év alatt sem tudja megváltani...

– De megbocsátok nekik, nem tudják, mit cselekszenek...

– Dehogynem tudják: lopnak, csálnak, hazudnak! Gyűjtögetnek, jobban mondva, harácsolnak. Néha még gyilkolnak is, ha kell. Ugyanolyan folyamatok zajlanak a világban évezredek óta. Ismétlődik minden. Közben ezek a pofák lehet, hogy naponta veszik a szájukra, jobban mondva, a pofájukra a maga nevét, hogy aztán egymás közt titokban jót röhögjenek.

– Csak a rosszat látja bennük! Mindenki van jó és rossz is...

– Bennük aztán 98 százalékból vagy hátralékból, a csoda tudja, csak rossz van. Küzdjön azért a 2 százalék resztléért!

– Küzdök is!

– Ne vegye komolyan, amit mondtam! Csak irónia vagy pirónia, paranoia vagy mifene volt...

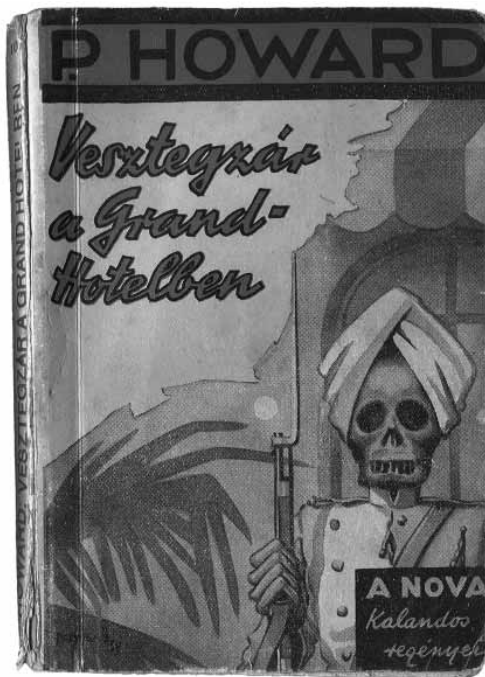
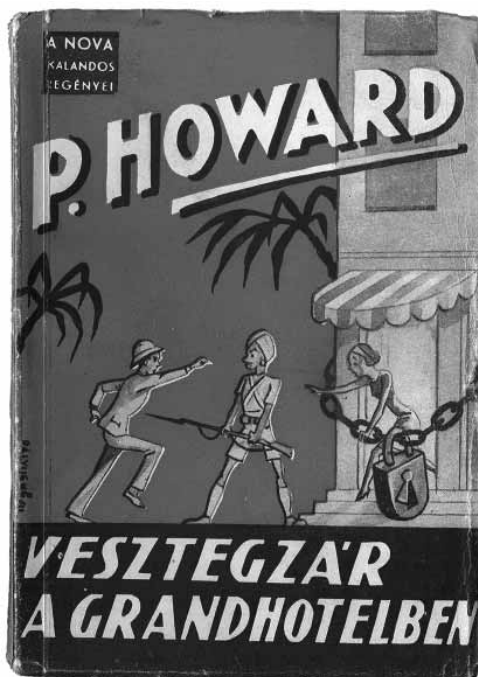
– Ezzel nem lehet viccelni!

– Mindennel lehet viccelni! Maga túl komolyan veszi a dolgokat, és azt hiszi: más is ilyen. Árnyalt a világ. Lehet, hogy a hivatalosan magát is komolyan vevő álszentek vagy faszentek, vagy miféle alakok, csak nevetnek magukban az egészen. Meg magán is.

– Biztos viccelnek...

– Na, ezzel tényleg nem lehet viccelni! Remélem, már nem politizál, mert megint úgy jár, mint kétezer éve...

- Én az elveimért küzdök! És az Úr igazáért!
- Én meg Wagner Úrral! Kinek van igaza: melyikünk a híresebb Rejtő-regényhős?! Én csak abban hiszek, hogy egy kiló friss marhafartóból finom tafelspitz lesz! Legyen maga is praktikus, patikus, vagy micsoda!
- Igaz, elvesztettem a töviskoronámat is...
- Hagyja a dolgot! Majd viseli más! A fejére veszi más! Éljen a mának! Kárpit a midem, vagy mifene!
- Carpe diem...
- De jól tud latinul, mégsem vitte sokra. Híres lett, de nem gazdag. Még családja sincs...
- Az én családom az emberiség: azok, akik követnek! Nem érdekelnek földi hívságok...
- Na, ez a maga baja! Állandóan követik, üldözési mániája, Romániája vagy micsodája van netán?!
- Nem úgy értettem...
- Na, látja! A maga szavait mindenki úgy érti, ahogy akarja. És úgy forgatja, ahogy akarja, az érdekei szerint. Maga meg nem képviseli a saját maga érdekeit.
- A népét és az Úrét, az Atyámét: igenis képviselem! Ez a mi érdekünk!
- Én pedig a magamét képviselem! A végén még képviselő leszek... Most például szomjas vagyok, s az érdekem az, meg persze az élvezetem is, hogy bevágjak a kocsmában egy jó pofa sört. Élvezze maga is az életet, s ne sokat filozofáljon; szlapáljon, vagy mifene?! Velem tart tehát a kocsmába, vagy tovább keresi a töviskoronáját?

Vesztegjár a Grand Hotelben (Nova, 1940), az első kiadások borítójai, Pályi Jenő

Salánki Anikó

Az igazi szőke ciklon

1908. március 1-jén születtem, negyedik lányként a családba, és a Magdolna nevet kaptam a keresztségben. Nem mondhatnám, hogy apám pezsgőt bontott volna az örömtől, amikor meghallotta a hírt. A Havanna szivart is visszatette a tokjába, arra akkor kerül majd sor, ha a madám kikiabálja a szülőszobából az örömhírt, hogy: – Fiú! Erre azért várni kellett még néhány évet, de 1914-ben Gáspár – aki természetesen apánk nevét kapta – mindenki megkönnyebbülésére a világra jött. Mit nekünk világégés, politika, katonai behívók, majd jegyrendszer, fekete szegélyes értesítők, sorban állás meg a többi, amikor a bölcsőben vöröslő arccal üvöltött a gyermek, akit annyira vártak.

Én pesztráltam, ringattam, etettem, tanítgattam. Szerettem őt, meg hosszú évtizedek során minden gyermeket, bár nekem nem lett.

Jó, hogy nem látunk a jövőbe, ez a sors egyik legnagyobb adománya. Nézem a kopott, régi albumot, már nem él senki a családomból. A hosszú élet átká, hogy tele van hiányokkal, tele van titkokkal. Egyedül maradtam. Néha eszembe jut, hogy ki temette el Rodostóban Mikes Kelemen? S ki fog engem? Gondoskodnom kellett róla. Egyedül, magam, magamról.

Nyolcvanévesen költöztem az otthonba. Ki tudtam fizetni a teljes összeget egy külön szobáért, kis zuhanyozó meg teakonyha is tartozik hozzá. Nem szeretek közösködni. Akkor még azt hittem, kevés időm van hátra, aztán átmegyek a túlpartra. Hitem szerint már várnak ott rám. Teltek az évek, s én még mindig itt vagyok, mintha a Teremtő elfeledkezett volna rólam. Igaza volt a férjemnek – sose gondoltam úgy rá, hogy a volt férjem –, aki azt mondta: „Az élet nehéz, de meghalni sem könnyű.” Aztán arra gondoltam, meg kell írnom valamit. Félttem, ha meghalok, eltűnik velem együtt az a boldog majdnem húsz hónap is. A sírkövemet megcsináltattam, még egy éve meg is tudtam nézni, olyan lett, ahogy kértem. Visszafelé megállítottam a taxist, és odamentem egy könyvesbolthoz. A férjem könyveivel volt tele a kirakat. Olvasgattam a címeket, de nem sírtam. Hogy nézne az ki! Egy bőgő öregasszony motyogja, hogy, Piszkos Fred, a kapitány, Az elveszett cirkáló, A fehér folt meg a többi. Akkor, azon a szép őszi napon voltam kint utoljára a szobámból, 2000 szeptemberében.

Egyre többet gondolok a múltamra.

Sokáig nem történt velem az éagda világon semmi különös. Elvégeztem a gépiróiskolát. Továbbtanulásról szó se esett, igaz, én se erőltettem. A házban lakó német asszonykától megtanultam a nyelvet, a franciát meg csak úgy magamtól. Valahogy ragadtak rám az idegen szavak. 1936-ban bevittem egy szerelmes novellát a Színházi Életbe, Párizsban játszódtott, sok csókkal és szenvedéllyel. Arra már nem emlékszem, ki írta. Arra viszont tisztán, hogy az ajtón kirohant egy nagyon magas fiatalember, kócos haja a szemébe lógott, és olyan csúnya szavakat kiabált vissza az irodába, hogy én megriadva simultam a falhoz. Észre se vett. A főszerkesztő meg nevetett, megmondta a nevét a kirohanó írónak, aki megint előlegért jött, mint mindig, most azért, mert

megnősül. Összeszorult a szívem, nem tudtam, miért is. Sose volt udvarlóm, mindig dolgoztam, nem jártam társaságba.

Ha tükörbe néztem, egy szép nő nézett vissza rám. Kék szemem volt és hosszú szőke hajam. A varrónő, aki az egyetlen jó kosztümmet varrta, nem győzte dicsérni vékony derekam, hosszú lábam, adtam is neki egy pengőt a kialakított béren felül.

1937. január végén a szerkesztőség előtt rám köszönt egy férfi, és meghívott a közeli kávézóba. Igen, ő volt, az író, akit már mindenki ismert, könyveiből, színdarabjaiból egy-egy frappáns mondat szállóigeként a futótűz sebességével terjedt el a fővárosban.

Sikk volt tőle olvasni. Azt is tudtam, hogy hiába keres vastagon, lobot vet a pénz a kezében, a kártya elviszi, meg azt is beszéltek, hogy sokba került a válása is. Elvált, elvált – ezt dübörögte a szívem, és csak ültem azon a kényelmetlen kis széken, a kávé elhűlt, s hallgattam, ahogy mesélt, nevetett, kifigurázta a világot, gesztikulált, s csak engem nézett. Túrtem szóltanul, hogy megfogja a kezem s az utcán átkarolja a vállam. – Olyan vagy, mint egy alvó tűzhányó – ezt súgta a fülembe –, mint egy szunnyadó szőke ciklon. – Megcsókolt a Hősök tere közepén. Két hét múlva a felesége lettem. Butaság, ugye? Olaszországba utaztunk, ott is maradtunk. Most már tudom, ott éltem, csak ott. A többi időt előtte és utána valahogy eltöltöttem. Három hónap múlva már olaszul pöröltem és alkudoztam a piacon. A férjem írt, én legépeltem, és már küldtem is haza, Pestre. Beleborzongtam, amikor azon a gyönyörű mély hangján felolvasta a fejezeteket, meg praktikus is volt, mert olyan pocsék volt a kézírása, hogy néha csak ösztönösen tudtam, mit is akart, alig tudtam megfejtetni. Sose nézte át a letisztázott kéziratot, megbízott bennem. Korán reggel írt, akármilyen későn is jött meg, mert itt is megtalálta, hol lehet kártyázni. Aztán egész nap sétáltunk, felfedeztük Firenzét, Rómát, Nápolyt, meg a kis tengerparti városkákat. Fáradhatatlan volt, tele lobogással, energiával. Egész nap bámultuk a kikötőket, ahogy jöttek a hatalmas hajók, pakolták ki a fűtyörésző munkások a ládákat, a matrózok összekapaszkodva pajzán nótákat énekeltek és hujjogattak a szép fekete lányok után. Volt, amikor a panzióból éjszaka surrantunk ki, két kis bőrönddel, mert már annyi volt a tartozásunk. Nem is jutott eszembe, hogy ez helytelen lenne, elmentem volna vele bárhová. Mert szép volt az életünk, tele nevetéssel, egy tányér megflezett bazsalikompesztóval, hozzá egy pohár marsala.

Közben fordítgattam a habkönnyű szerelmes történeteket, a fordulatokban gazdag és mégis mindig egyforma bűnügyi regényeket, ezek is hoztak valami kis pénzt, mert abból aztán mindig hiány volt. 1938. szeptember 11-én komor arccal jött meg a férjem, én épp nagy szemű fehér szőlőt öblítettem le, és frissen sült kis kenyéreké illatoztak egy fonott kosárban. Fölém tornyosult, a válláig se értem, s azt mondta, menjek haza, elválunk. Akkor, ott kellett volna hogy megálljon a szívem, mint a romantikus regényekben. Nem értettem. Elválni? Hazamenni? Amikor a szemébe néztem, dühöt láttam benne és tehetetlenséget. Kitétte a tárcáját az asztalra, meg az útleveletem, és megsimogatta a hajamat. Kis szőke ciklonom – dünnyögte, majd úgy bevágta maga mögött az ajtót, hogy tenyérnyi vakolatdarabok záporoztak az ócska kis szőnyegre. Három napig vártam rá, hiába. Nem sírtam, amikor a kisebbik bőröndbe betettem az ócska írógépet meg egy-két holmim. Nem volt sok.

A kosztüm lógott rajtam, és pecsétos volt a szoknyám, de nem érdekelt. Annyi pénzt vettem magamhoz, amennyiből éppen kifutott egy 3. osztályú jegy Pestig. Kábultan szálltam fel a vonatra, ma se tudok felidézni abból az útból semmit, egyetlen képet se. Amikor leszálltam, olyan idegen volt a pályaudvar, kitámolyogtam a villamosmegállóig, mindenütt plakátok lógtak és fásult arcú emberek siettek el mellettem. Az eső is esni kezdett. A hivatalos válásunkra 1940-ben került sor. Nem voltam többé -né, egy kikötése volt a férjemnek, hogy vegyem vissza a lánykori nevemet. Nem érdekelt engem a politika, az se, hogy ki milyen származású, vagy milyen a vallása. Később döbbsentem rá, hogy ezzel a válási procedúrával talán az életemet mentette meg.

Soha többet nem láttam. Fiatalon halt meg, idegen földbe temették, sokadmagával.

Mellettem meg elment az élet.

Néha álmodok vele, átöleli a derekam, ujjával a levegőbe rajzolja, milyen szép is a ferde torony. Ilyenkor mosolyogva ébredek, aztán csak nézem az ablakot, és csodálkozom, hogy nekem megint eljött egy új hajnal.

Itt ért véget a régi írógépen leírt szöveg, ami már nem folytatódik tovább. Aki írta, békésen elaludt, és nem ébred fel többé.

Egy kopott bőrdobozban néhány könyv volt, az írógép, egy firenzei térkép, s összehajtogatva az ódivatú kosztüm. Az otthon igazgatója letette a teleírt lapokat. Ma lesz a temetés. Amikor kiment a temetőbe megnézni, rendben van-e minden – a felvételi lapon a legközelebbi hozzátartozó rubrika üresen maradt –, csodálkozva nézett a sírkőre.

A név alatt ott volt az élethatárokat jelző két szám: 1908–2008, ahogy szokás, de belevésve ott volt az is, hogy „Élt: 1937. február – 1938. szeptember”.

Akkor nem értette. Most már igen.

Magdi néni, a szőke ciklon? – nézett az üres ágyra.

Ki gondolta volna?

Zborai Krisztina

Fragmentum

– Bocsásson meg – mondta a kísértet.

– Nem bocsátok meg – közölte a házigazda. – Nincs joga engem kísértetni! Én soha életemben nem láttam magát.

– Nem szabad ezt a dolgot személyeskedésnek vennie – próbált mentegőzni a kísértet. – Én, ha szabad ezt mondanom, a hely szelleme vagyok.

– Micsoda?

– Itt laktam valaha.

– Ez mikor volt?

– Körülbelül száz éve.

– És kísértette az előző lakókat is? – tudakolta a házigazda.

– Nem – vallotta be kissé szégyenkezve a nem e világi –, az igazság az, hogy nem.

– És még azt meri mondani, hogy ne vegyem személyeskedésnek!

– Nézze, ha megengedi, elmagyarázom kétségbeejtő helyzetemet.

– A kísértet sóhajtott. – Ez az egész eset, hogy én háborgatni vagyok önt kénytelen, a véletlenek szerencsétlen összejátszásának az eredménye... Kezdve azzal, hogy a modernizáció már a túlvilágot sem kíméli... Nem vagyok teljesen tisztában a részletekkel, de mentségemre szóljon, hogy száz éve vagyok halott. Az események ilyenkor valahogy elmennek az ember mellett...

A házigazda kissé szédült.

– Talán már ki is találta, hogy a számítógépekről van szó. Rengeteget vásárolnak belőlük odaát... Milliós szám... Szerintem valami panama is lehet a beszerzések körül, de ezt most hagyjuk... Szóval ott az a rengeteg gép. Hálózatba kötve! Valamit kezdeni

kellett velük. Ezért elhatározták, hogy adatbázist hoznak létre. Minden léleknek regisztrálnia kell magát... És itt kezdődtek a bajok.

– Nem akar regisztrálni?

– Dehogynem. De én hazajáró lélek minőségben szeretnék a rendszerbe bekerülni. Igen előkelő pozíció lett mifelénk. Sajnos, mostantól kezdve csak halotti bizonyítvány és lakcímkártya felmutatásával lehet hazajárni... Azokat is beviszik a rendszerbe.

– Átkozott bürokrácia. Bosszantó. De hol a probléma?

– Ott, hogy én még egy szabadabb világ halottja vagyok... Halotti bizonyítványom ugyan volt, de tönkrement a nedvességtől: kicsiny húgaim és szegény, özvegy édesanyám annyit sírdogáltak fölötte... Lakcímkártyáról életemben nem hallottam. Csak halálomban.

– Átérezem a problémáját... – dünyögte megértéssel a házigazda.

– Úgyhogy mi, antikabb kísértetek (ahogy mi nevezzük magunkat, a 100+ klub), most rendkívüli engedéllyel kísértjük régi otthonainkat, hátha találunk valami régi iratot, amit elfogad a rendszer. Megengedi, hogy körülnézzek abban a szekreterben? Tisztán emlékszem, hogy azt a vágást az oldalán én ejtettem gyerekkoromban, és ezért szigorú atyám ítélete szerint három hónapig nem kaptam habos kakaót a kalácshoz...

A házigazda ekkor minden átmenet nélkül elaludt.

A kísértet már várta ezen esemény bekövetkeztét. Gondosan számolta ugyanis (egy előzékeny oszlopjótékony

takarásából) az alkoholegységeket, melyeket a házigazda az est korábbi szakaszában törzshelyén elfogyasztott. Hetek óta tartó kitartó kutatómunkája eredményeképpen már tudta, hogy a házigazda rekordja tizenhét.

Aznap este beállította a rekordot.

A kísértet fürgén kibújt a lepelből, és nekifogott a szoba átkutatásának. Azzal a könnyedséggel, módszerességgel és takarékos eleganciával mozgott, ami csakis a munkájukat hivatásuknak tekintő emberek sajátja.

Fegyveres rablást elkövetni a hülye is tud, de besurranó tolvajnak születni kell.

És aztán tanulni a szakmát egy életen át.

El kell sajátítani például a hidegvért, ami a csapások elviseléséhez szükségeltetik. Mint például: a házigazda váratlanul beállít, mikor a józan ész törvényszerűségei és saját szokásai szerint a mámorát kéne kialudnia barátnője lakásán. Vagy: a házigazda végre elalszik, de kiderül, hogy a lakásában nincs semmi, ami megütné egy magára sokat adó, más hazájába járó lélek mércéjét.

A kísértet aznap este tökéletesen rugalmas ütközéssel fogadta mind-

két csapást. Elmormolt ugyan néhány gondosan megválogatott átkot, melyek egy bizonyos Max nevű egyénre vonatkoztak, aki egy szép kis házban lakott egy másik városrészben, foglalkozását tekintve orgazda volt, és három hónappal korábban enyhe alkoholos befolyásoltság alatt azt állította: ez a lakás egy aranybánya. A kísértet igazából már akkor is kételkedett, miután megtudta, hogy a házigazda valami irodalmár – és nem igaza lett? Nincs itt más említésre méltó, csak az íróasztal titkos fiókjában egy régi kézirat. Az ilyesmi nem az ő stílusa, nem is Maxé. Még ha értékes is volna, se tudnák megfelelő áron eladni. Írók! Kézirat! Piha! Mire jó ez egyáltalán? Mit tud egy író a világról?

Azért belenézett a kéziratba. Valami színdarab...

Aztán keresztet vetett, és kísértet-hez méltóan távozott a csukott ablakon át.

A kézirat így kezdődött:

KÍSÉRTET: (*Mentegetőzve, de barátságosan.*) Bocsásson meg.

HÁZIGAZDA: (*Kicsit nehezen forog a nyelve.*) Nem bocsátok meg. Nincs joga engem kísérteni...

Éléstár

kereskedelmi
résztényvállalkozás
Budapest

POLYÓZÁMLA A LLOYD BANK R. T.-NÁL.
M. KIR. POSTATÁRKÁRÉK CSEKKSZÁMLA 18608.
TELEFON: 149-48, 85-73.
LEVÉLCIM:
BUDAPEST, 8. POSTAFIÓK 52.
SÜRGÖNYCIM: ÉLÉSTÁR.

Szám:.....

Budapest, 192

D. Nádor-utca II.

Gyűjtemény: 1993/46 Rejtő-hagy.

As első magyar akivel néhány orai berlini tartozkodás után találkoztam a Bodonyi volt. Hajdan intésője a Hazai forgalminak jó társaságokban szereelő ember később eltűnt. Elég jó nézett ki, finomtaoszi kábátban bottal keztyűvel szerbe jött velem a Kurfürstedámmen. Hát mag mit csinál itt? Nem tudom. Együtt mentünk tovább Mit kiderült ő itt egy építkezési vállalat adminisztrációjában vett tevékeny részt telekkel spekulál. Nem volt időm. Rögtön a tárgyra tértem és a legösszetettebben feltártam hogy mindössze három harminc márkával a zsebemben állok itt Berlin közepén. Meglepően ránézett- lát azt hittem- Azt hitte hogy egy vaggnt sakasztottam. Elmondtam hogy délamerikából jövök és nincs semmim. Gondolkozott. Látszott hogy jóakaratu ember és őszintén spekulál mit lehet tenni. Aztán hirtelen megállt egy fényes kávéház előtt. Jöjjön ilyenkor itt szokott lenni egy barátom aaufnahme Leiter az al a. a. af. a. a. nál. Mégakkor nem tudtam hogymia az egy aaufnahme leiter és miért ejtik ennek itt hogy tisztelettel kia nevét. Később megújtam hogy a gondviselés sorradjébe az uristenün maga az aaufnahme leiter jön. Ez itt annyi mint anglián egy öce admiralis min magyarországon egy szolgabiro New-jyeokhangy börzsióner és a nevét csodával vegyes sutto go tisztelettel ejti: aaufnahme leiter. A filmgyánál eléggé jelenéktelenszerepe van. Ne tessék hinni hogy egy vezérigazgató vagy egy főrekező. Nem ő gondoskodik a kellékről és a statisztáról. De minhog Berlinben a filmstatisztálás nem füg össze művészi ambicioval és fűszeresek el-lékfoglalkozása állastalanartisták orosz emigránsok szatrájkolo munkások és tízezernyi éhes lump szélhámos kávéháztöltelék megélhetése tehát az aaufnahme leiter e lerongglik a nincstének a senkik a öpredék és az elsőpörtek istene és totumfaktja. Berlinben a statisztálást min általában mindat nagy jól fizetik estélyi ruhában 30 35 uccai ruhában 20 25 márka ami berlinben is nagyon szép pénz és jó pár napig lehet élni belőlle. Az aaufnahme leiter kopott fűszke talán husz éves fiatalembe végg mustrált és szolt jöjjön ki vasának tiz és tizeneg között a gyárban. Vamestélyi ruhája.

Felől Irodalmi
Múzeum

Rejtő apja az élelmiszer-kereskedelmi cég egyik vezetője volt az 1920-as évek végén. Írónk 1931 táján vetette fejleces papírra sajátos útinaplóját

Demény Péter

Áldott partok

– Sétálgatások Rejtő Jenővel, -nek, -ben. Vagy mi. –

Az ifjúságom – ez Rejtő. El is múlt.

Ha hű szeretnék lenni az emlékéhez, a stílusához, a lényéhez, akkor valahogy így kellene kezdenem. De talán még inkább hű vagyok, ha ez egyszer lemondok a poénról, és az igazságot választom. Mert elmúlt ugyan, de nem Rejtővel együtt, hanem annak ellenére, hogy gyakran és szívesen járok vissza hozzá.

Hogy abból a ponyvairodalomból vegyek párhuzamot, amelyhez sokan tartozónak vélik, az *Egymás szemében* is életem egyik nagy könyve, holott Szilvásit sem helyezném Tolsztoj mellé. Az olvasónak azonban gyakorlatilag mindent szabad, s hát még a gyermeknek! Akkoriban még, hál'istennek, romlatlanok vagyunk.

Rejtő két csatornán áramlott felém: könyvek és képregények alakjában. Már nem tudom, hogyan került a kezembe *A tizennégy karátos autó*, de ott volt, és Korcsmáros Pál rajzain éppúgy lehetett nevetni, mint az agyament párbeszédeken.

Aztán egyszer csak Hámori Tibor könyvét is megkaptam, a *Piszkos Fred* és a *többiek*et, és néhány év múlva igencsak büszke voltam magamra, amikor Gyurkovics Tibor *Lyukas-óra*-feladványát könnyedén megoldottam: Rejtő verse volt, a *Különbéke*.

Ezt a kötetet felfaltam valósággal. Számomra, az operetteken felnövő számára, aki szétkarcolt bakelitlemezeken hallgatta Németh Marikát, Baksey Árpádot, Zentai Annát, Rátonyi Róbertet meg a többieket, semmi sem

lehetett volna gyönyörűbb, mint hogy ez az ember operetteket is írt. Hogy Reichnek hívták, és Rejtőre magyarosított, a fivérei meg másra, hárman háromféleképpen?! Hogy bokszolt is, és kézirattal fizetett a kávéházban?! Lehet-e a kétségbeesésnek szebb felkiáltása, mint hogy „csak az nem fél, akinek nincs fantáziája”?!

Valahogy hű volt a hőseihez, akik úgy voltak hősök, hogy nem is tartottak igényt rá. Mint Karácsony Benő szereplőinek, nekik sem volt ideológiájuk, ők azonban el sem mondták, hogy nincsen. És éppen egy ilyen embernek kell belepusztulnia már a félelembe is?!

Minden kamaszságom forrt, mint a must. Közben persze tetszett is az a kalandos élet, amely a szereplőinek jutott, és neki is, ha nem is annyi. Ez viszont még annál is jobban tetszett: ha mindent megélt volna, amit leírt, ha csak azt írta volna le, amit megélt, tán nem is élveztem volna annyira, ahogy a *Pillangó* sem ragadott meg igazán. Az író éljen inkább belül, gondoltam, van ott elátkozott part elég.

„Oly távol vagy tőlem, és mégis közel” – az *István, a király* áriája itt jó segítség. Én még katona se lettem később, a légiós gyötrelmek és parancsszavak nem is lehettek volna távolabb tőlem. Közel volt azonban a kalandvág, a hiúság karcólása (Fülig Jimmy bőrkamásnija!), a többet ésszel, mint erővel sugallat (Piszkos Fred kontra Nagy Bivaly), a szerelem mint roppant kihívás (*A szőke ciklon*, hogy mást ne

mondjak), a keményöklűség vágya (gyakorlatilag az egész életmű), és a költő, aki megveri kritikussait (természetesen *Az előretolt helyőrség*).

A legnagyobb mágnes azért mégiscsak az lehetett, hogy ez a sok jampec minden helyzetben röhögött. És az író is röhögött! Privát Elek, Svéd Ökör, Három Piros Dugóhúzó, az until ismert beszélások, a tóba tunkolt atya *A tizennégy karátos autóban*, Wagner úr az ő sztrovacsekjeivel, Vanek úr a borzadályos balfékségeivel – minden, minden egy örült nagy röhögés volt. Mintha mást nem is akart volna, mintha mást nem is *tudott* volna ez a Rejtő, mint röhögni féktelelenül, kifordítani minden nyelvi és „életi” helyzetet.

„Sába királynője az asztalnál ült, és borotválkozott” – nyeríteni kell, hát nem?! Vagy a négy nemzetiségben a *Három testőr Afrikában* elején, melyek közül az utolsó az orosz hússaláta. Mindig olyan váratlanul, olyan kiforgatósan. Mindig úgy, ahogy talán egyedül érdemes nézni ezt a nyomorult világot.

Állítólag fel tudott mondani egy hosszú szólistát elejétől a végéig, a végétől az elejéig, a negyedik szótól és a tizenegyedikig. Állítólag értett a filozófiához. Állítólag csak úgy diktálta a regényeit. Állítólag ő is jó volt jobbezzenben, mint a hősei.

Mindent el tudok képzelni, de hát ezeket meg tudta tenni más is, meg tudja ma is. Amikor zeneiskolát végzett évfolyamtársamnak lelkendeztem, mert azt olvastam, hogy a fiatal Donizetti lekottázta az éppen hallott operát, nevetve azt mondta, „ezt a zenetanárnőm is meg tudta tenni”. A zsenialitás nem a mutatványokban *rejtőzik*. (Bocs, nem hagyhattam ki.) Szóval mindent el tudok képzelni, mai légión regényt à la Rejtő mégsem.

Talán mégiscsak kell egy békebeliség vagy kávéházi élet. Hogy az ember a füstös-báros örületben, József Attila és Nagy Lajos mellett gondoljon Kalóz Pepire vagy Kvaszticsra. Kell a vihar előtti duruzsolás és dohányfüst ahhoz, hogy az ember csuklóból legyen zseniális, méghozzá a humorban. Hiszen Bajor Andor is úgy alkotott, hogy körülötte egy szörnyű diktatúra is volt, meg egy körbezárt bohémság.

Azt mondom tehát, hogy a zseni a milió függvénye? Inkább csak azt, amolyan goethei módon, hogy a zseni jókor születik jó helyen. Igaz, ugyanaz a „jó hely” gyilkolja meg később.

Egy beszélgetésben Réz Pál azt mondta, a mai irodalomból hiányzik a részvét, neki legalábbis ez hiányzik a legjobban abból az aranykorból, melyet Gelléri Andor Endre vagy Tersánszky jelentett. Gondolom, Veres András is a részvétre utal *A ponyva klasszikusa* című tanulmányában (l. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_542_05_A_magyar_irodalom_tortenetei_3/ch32.html. Letöltve 2018. május 15.):

„A színpadon – a harmincas években igen kedvelt Nóti Károly-féle dramaturgiát követve – Rejtő nem elégedett meg a helyzetkomikummal. Igyekezett olyan, könnyen átlátható és megkedvelhető karaktereket felvonultatni, akiknek csetlését-botlását csak rokonszenvvel kísérhette a nagyérdemű. S hasonlóképpen megnyerőek a regények törvényen kívüli, alvilági figurái, akik végtére is csak a dolgukat teszik, amikor 'bizományi útonállást' és más, a társadalom érthetetlen neheztelését kiváltó foglalkozást űznek.” Azért lehet ez így, mert Rejtő nem ítélkezik: aki a társadalmon kívül kerül, az csak e „kivüliség” törvényei szerint tud élni; és ez a kívül kerülés jóval észrevétlenebb és jóval kevésbé racionális, mint

hinni szeretnénk. Nem mellesleg (és ezt már a kényelmet kedvelő olvasóként mondom) könnyű együttérezni a sivatagban menetelőkkel a fotelünkben ülve.

A szenvedélynek az a természete, hogy a tüzére folyton rak a világ. Én másik kedvencem, Szilágyi Domokos életművében sétálgatva akadtam rá az alábbi levélre, melynek címzettje a *Kalevala*-fordító Nagy Kálmán: „Kedves Vejne Mõjnen // Ami a finn népi Époszt illeti, én nagyon jól tudom, hogy csak egy zseniális, de túrhető, tehát jó fordítása van, és még assinckészen, dehát én eztet nem mondhatom szemedben meg, dehát én eztet nem mondhatom szemedben meg, mert először majd a végén, másodszor, én nem tudok mást dicsérni csak szidni, így ha Vikáriuszt szidom, vedd úgy, hogy Téged dicsérlek, mert én már ilyen negativista bölcsőben ringatództam, műtellyel. (Műtely – mé-tely – méhtej.) De eccóval a fordítás láttam részlete szép tragikusan nemes mértéktant – és Ecerűségében, me-

lyet költői eszközök is tarkítanak, ami igazán beautiful, mint a kiemelt közölés. Pl. Szerelmemnek lánkjával / teli kertem mályvával –, amit dr. Palló Imre énekelt a tegnapelőtt a broadkatulyában, és anyám azt mondta, hogy neki jogi oktorsága van, a Bürünek tillik. Így hát csak tovább, és még azért sem dicsérhetek, mert a szak maj' irigység nem enged, mint Szíves Sándor írótarunk mondaná eztet. De, azér jó mindenesetre. Sőt.” (Helikon, 2016. december 20.). A levél folytatódik, de már ebből is látszik, mennyire rokon Fülig Jimmyvel vagy a Török Szultánnal. Holott Szisz még csak jó időben sem született, hiszen a második világháború előtt, aztán meg belenőve és belehalva egy pokoli diktatúrába.

Nem akarok olcsó elméleteket gyártani. De az biztos, hogy van egy nagy figuránk, akivel könnyebb az élet, és úgy könnyebb, hogy felfelé visz. Hát mi kellene még, kedves lordom? Az élet úgyis olyan, mint egy el nem küldött SMS: rövid és céltalan.

Kónya László

Pesti srácok

Mikor megismerkedtünk egymással, én tizenkét éves voltam, Jenő pedig nyolcvan. Igaz, ő akkor már nem élt, de a barátságunkon ez mit sem változtatott. Rögtön megtaláltuk egymással a közös hangot, bár megismerkedésünk körülményei cseppet sem voltak hétköznapiak.

Más talán ajándékba kapta az első Rejtő-regényét, vagy a szülei polcán találta, esetleg saját maga vette meg az összekuporgatott zsebpénzéből. Én hat mexikói kardfarkú halat – hétköznapi nevén „szifót” – és két, egymilliárd milpengő címletű bankjegyet adtam Sanyinak, az irodalomért nálam kevésbé lelkesedő osztálytársamnak tizenkét, jó állapotban levő Rejtő-ponyváért, amelyek egyszer s mindenkorra megalapozták rajongásomat az író munkássága iránt.

Én angyal földi gyerek voltam, Jenő erzsébetvárosi, így a gangos pesti bérházak függőfolyosóin szocializálódott srácok örök elvagyódása a magas falak

árnyékába süppedő szűk kis utcák és sötét kapualjak világából azonnal összekovácsolt bennünket.

Jenő igazi lúzer volt, akárcsak én. Vékonydongájú, szemüveges kisszárként, akit sosem válogattak be a játszótéri focicsapatba, ugyanolyan élvezettel merültem el a végtelen sivatagok, kikötői kocsmák és isten háta mögötti helyőrségek világában, mint az író maga. Én nem törettem be az orrom egy ökolívóedzésen, nem jártam be a környező európai országok nagyvárosait kalandot keresve, és nem mulattam az időt lyukas tornacipőben belvárosi kávéházak asztalainál, hogy néhány sebtében teleírt oldallal fizessem ki a számlát, mégis megértettem, mi hajtotta őt. A készítés, hogy a sors által ránk szabott szűrke hivatalnoki gúnyát légiós kepire, matrózingre vagy cowboykalapra cseréljük, ott él mindannyiunkban. És ő valószínűleg éppúgy szeretett volna komoly, elismert író lenni, mint én vagány, keménykötésű kalandor. Csak neki végül összejött, bár kicsit későn. A fantáziája és a humorérzéke volt az, ami átsegítette minden nehézségen, egészen addig, míg szembe nem találkozott az emberi kapzsiság, szűklátókörűség és kegyetlenség mindent elsöprő erejével, amit fasizmusnak hívtak.

De az irodalomban éppen az a szép, hogy a műhöz az alkotó adja bár a szikrát, a lángot az olvasók táplálják. Az a világ, amit Rejtő megalkotott, éppoly egyedi, ikonikus és megismételhetetlen még ma is, akár a legnagyobb irodalmi alkotásoké. Időközben felnőttem, és szinte minden Rejtő-könyvet elolvastam, akár ő írta, akár róla írták. A humora, ami kamaszkoromban annyira magával ragadott, lassan bölcs iróniává változott, és a korral belül is sárgává aszalódó Albatrosz könyvek oldalaira rótt sorok mondanivalója idővel olyan súlyos lett, akár Fülöp Jimmy pofonjai.

A Menni vagy meghalni, a *Csontbrigád* vagy *A néma revolverek városa* az éveim számával arányosan váltak többdimenziós irodalmi művekké, és nagy, klasszikus regényekkel összehasonlítva jöttem rá, hogy milyen komoly karakterépítés és cselekményvezetés rejlik a könnyednek tűnő szórakoztatás kulisszái mögött.

Talán szentségtörésnek hangzik, de Rejtő olyan számomra, mint Jack London *A mexikói* című elbeszélésének főhőse, és elsősorban nem az ökolívás a közös kettőjükben. Jenő is olyasmiben volt kiemelkedően jó, amit nem szeretett igazán, csak a pénzért csinálta. A közönség igényeit elégítette ki a könnyen emészthető légiós regényekkel, akár a csendes kis mexikói a szorító padlójára fröccsenő vérrel, miközben lélekben többre, jobbra vágyott. Valami igazán nagyot szeretett volna alkotni, amivel megváltoztathatja a világot, és a világ róla alkotott képét. A sors iróniája, hogy ezt végül mégis a kritikusok által oly kevésre becsült ponyvairodalommal sikerült véghez vinnie. Egyedit és maradandót alkotott egy olyan műfajban, amelyben ez csak keveseknek sikerül. Olyan karakterekkel és szállóigékkel tette gazdagabbá a magyar irodalmat, amelyek generációkon keresztül is megőrizték sajátos hangulatukat, és sok hozzám hasonló pesti sráccal szerettették meg az olvasást.

Rejtő sem az életet, sem saját magát nem vette túl komolyan, ami talán az egyetlen lehetséges viselkedésmód volt számára abban a korban és abban az országban, amelybe született. Mégis minden sorával tanítani akart, ahogyan előtte és utána is oly sok nagy művész: „Igyekeztem, hogy a humoron és a

drámán felül az életből is adjak valamit, nem sokat, csak annyit, amennyit egy operettlibrettóban mint csempészárut elhelyezhet a szerző...” – vallotta saját magáról, és talán épp ez az, amiben ő volt a legjobb. Nemcsak a humort csempészte be az életbe, hanem az életet is a humorba.

Úgy gondolom, hogy manapság megint túl sokan veszik túl komolyan magukat mind a közéletben, mind a magyar kultúrában. Kívánom, hogy Rejtő Jenő szelleme és szellemisége még nagyon sokáig lebegjen a kopott bérházak falai között, arra sarkallva a pesti (és nem pesti) srácokat, hogy mobiltelefonon, e-book-olvasón vagy jobb híján egy könyv lapjairól olvasva szívják magukba azt a látásmódot, amely őt felejthetetlenné, a gondolatait pedig örök érvényűvé tette.

Mickey Long

Kihúlt kávék szigete

– Uram?! Ön mit keres itt a díszkertben?

A csattanós válasz mindkettőjüket meglepte. A kora hajnali időpont ellenére kifogástalan vasalású libériát viselő inas három tujabokrot tört ki, mire földet ért.

John Fowler, azaz becsületes alvilági nevén Cserép, megfújta azt a tenyerét, amivel röppályára állította a lakájt. ~~A fizikai Nobel díj mellé, lehet nem ártana egy repülőirányító továbbképzés is – gondolta. Nem számított ilyen kitörő sikerre egyetlen pofo...~~

– Fowler, Cserép, ez milyen név? – bökött a kézírással teleírt papírra egy vaskos ujj. Amelynek folytatásaként Hugó, a minden lében kanál kibic magasodott a maga másfél méteres természetében.

A szikár testalkatú, magas homlokú, vékony, méléző arcú férfi felnézett a kérdezőre. Eltűnt körülötte a kairói éjszaka, kastélyostul, Cserepestül, lakájostul (kifogástalan vasalással). A nemrég ürített hamutál mellett tele-

írt papírfecniken kihúlt kávé pihent, amelybe belekortyolt, és csak aztán válaszolt:

– Egzotikus.

– Jenőkém... Leila, az arab démon, az egzotikus. Ez csak...

– Tuskó!

– Parancsolsz? – lepődött meg Hugó. Baltával faragott arcán grimasz futott át. Apró, de tömzsi alakját kihúzta.

– Csak eszembe jutott valami – mondta a Kairóból visszatért férfi, és az egyik cetli szélére felírta: *Tuskó Hugó Howkins Hopkins?* Cserép – Csülök???

– Egy forró kávé az írókámnak! – kiáltott a pincér felé a köpcös.

– Ki is fizeti? – hangzott rezignáltnan a kérdés.

– Én ezt kikérem magamnak!

– A múltkor is kikérte – bólintott egyetértően a pincér. – Egy teljes kávéültetvény éves termését kérte ki. Akkor is elfelejtett fizetni...

– Csodálkozik, ilyen hozzáállással? – emelte fel a hangját és a keze ügyé-

be kerülő kihűlt kávé az alacsony, ám ugyanilyen széles úriember. Aztán felháborodva tárta szét a karját, és ezzel lendülettel felborította az asztalon álló porcelánt. A kiborult kristálycukor ránézésre pont olyan domborművé alakult, mint egy miniatűr Szahara veszélyes sivataga.

Porten Pirten Portien őrmester üvöltött. Már ha nevezhetjük annak a tátozást és a homokszemekkel felköhögött hörgést. Ha figyelembe vesszük, hogy már két napja elhagyta valahol a kiporciózott vizét – ami ezen az égövön egyszer elkövethető hiba –, és a szándékot nézzük, akkor igen. Portien üvöltött.

Csülök miközben a szájához emelte a kulacsát, már szinte megsajnálta a tátozó oroszlánt. A mohó nyeldekélése miatt a nyakán is folyt a nedves-ség, absztrakt csíkokat rajzolva porral borított nyakára. Nem spórolt a vízzel, hiszen tegnapelőtt Tuskó Hopkins szerzett valahonnan egy plusz adagot.

Nagy kópé ez a Hopkins...

– A bizalom és az elv, az smafu? – háborgott tovább teátrálisan Hugó, és körbenézett, hátha az egész kávézó támogatását élvezi. Ám a támogatás kimerült az érdeklődésben.

– Abban bízok, ha fizet. Nekem ez az elvem. Levinné a színvonalamat, ha újfent hiteleznék.

– Nagyon levinné?

A Nagy Levin! – került fel gyorsan egy közeli cetli margójára a név, majd mellé a pincér személyleírása.

– Nincs hitel!

– ...és kávé sem – jegyezte meg Hugó beletörődve a pincér elvtelen elveibe.

Gyufa sercent, és a láng belekapott a cigarettába, a füst lassan gomolygott a valamikor fehérre meszelt plafon felé. A kairói éjszaka újra leszállt a cirádás asztalok közé.

A délről érkező meleg szél apró homokszemeket hozott magával. Apró homokszemeket és némi feszült csendet. Csülök akkurátusan összecsuksa a kártyalapjait, komótosan felhajtotta az ingujját, – csak az egyiket, mert a másik már régóta hiányzott – majd egy akkora pofont osztott le a szerecsen hamiskártyásnak, hogy annak mind az öt ász kiesett a kezéből. Ami már csak azért is tűnt érdekesnek, mert csak egy paklival játszottak eddig.

– Te szélhámos!

– Te if csalfál...

Hősünk teljesen jogos felháborodással borította rá az asztalt. Aztán a széket. Meg ami a keze ügyébe került. Valamilyen érthetetlen módon a feltűrt ingujjából egy treff ász került elő... azt is hozzávágta. ~~A ese-hő közönsége a saját halottjának tekintette a szerecsent. A temetési ceremóniát és a pénztárcáját később megtartották.~~

– Nem vagyok rászorulva a hitelére! – húzta ki magát Hugó, ami a magasságát figyelembe véve nem sokban változtatott a helyzetén. Aztán visszatette az asztalra a most már üresen tátozó kávéscsészét. – Senkiére sem, a magáéra meg pláne, Alfonz!

Senki Alfonzt több kikötőből tiltották ki, mint ahányat megépítettek. Ez nem túlzás, hiszen a botawangai kikötő építése bizonyos okok miatt megghiúsult. Ebbe az a szerencsétlen körülmény is közbejárt, hogy a legközelebbi partszakasz cirka kétszáz mérföldre esett. Az ottani polgármester szemfülesen megragadta az alkalmat és vele a befektetők pénzét, majd angolosan távozott, Oranba. Később ugyanezt nyolc napon túl gyógyulóan a szemére vetették, de a kikötő maradt, és vele együtt a tiltás is. Senki ezt nem vette nagyon a szí-

vére, de eszébe jutott az affér, amikor látta a szerencsét sürgősen távozni a csehóból. Önszántából az ember nem ugrik ki bezárt ablakon, fejfel előre és ordítva.

És miért van egy treff ász a homlokára tapadva?

– Mit írogatsz most, Jenőké?

– Jobban mondva, mit írnék? – nézett fel a kérdezett, és elnyomta a csikket.

– Miről fog szólni?

– Még nem tudom – gyújtott rá egy másik cigarettára az író, és a dobozt hanyagul az asztalra dobta –, de lesz benne Afrika, légio és cselszövés. Meg reménytelen szerelem...

– Mikorra kell leadni?

– Jövő héten...

– Készen leszel vele?

– Persze.

Az ajtó kicsapódott, és egy hórihorgas alak lépett be rajta, fejét kissé le kellett húznia, hogy ne verje be a keretbe. Agyonmosott vászonkabátja alól szokatlanul tiszta, fehér ing kandikált ki.

– A Török Peti? – hökkent meg Hugó, és meglepetésében kivett egy szál cigarettát. Hanyagul.

A toll sercent a papíron, a füst lassan gomolygott ismét a plafon felé, Alfonz pedig értett az intésből. Frissen fővő kávé illata járta be a helyiséget.

Négy különböző nemzetiség képviselője volt az asztalnál: egy amerikai gyalogos, egy francia őrvezető, egy angol géppuskás és egy orosz hússaláta.

Major Sándor

Az első hét

– Jó napot, Ernő!

– Óh!

– Mi történt?

– Semmi...! Csak megint nem tudtam megelőzni önt a köszönéssel.

– Na és? Annyi baj legyen!

– Tetszik tudni, Rejtő úr, én még itt új vagyok... próbaidős. És figyelnek.

– Ki? Csak nem a Krasznér?

– Az anyósa. Krasznér úr egész éjjel kártyázott, most pihen.

– Remélem, vesztett!

– Azt hiszem. Az anyósa igen zabos! De ezt nem tőlem méltóztatott hallani...

– Nem sajnálom! Pénteken engem fosztott ki az a gazember.

– Parancsoljon, az asztala! A szokásost?

– Igen.

– Sakktáblát?

– Köszönöm, egyelőre nem. Olyan a fejem, mint egy hangyaboly, amiről leemelték egy nagy lapos követ. Majd meglátjuk. Egész éjjel dolgoztam. És hajnaltól is csak forgolódtam...

Színhely: Andrássy út 45. Japán kávéház.

Időpont: 1935, valamelyik őszi hétköznap, kora délután.

Telefon: Cseng.

Szivarfüst: Terjeng.

(Ez a kávéház ruhatárosnőjének bonmot-ja is volt. „Cseng, Ter-jeng” – mondotta vékony hangján. Olykor azt: Ping-pong. Nagyon jól állt neki. Hosszú, ébenfekete haját gésa módra tűzte kontyba. Nagyjából ennyi ismerettel bírt a Távol-Keletről. A vendégek szerették, sok borralalót kapott. Remek érzékkel játszott rá a helyiségben látható bambuszos, legyezős csempék árasztotta hangulatra. Az már örökre a személyzet titka marad, hogy a kedves hölgy, keleties megjelenésének ellenére, nem tudta például, hol van Japán. Úgy vélte, valahol messze Kínában...)

Szereplők: Rejtő Jenő és egy Ernő nevű fiatalember, akit felszolgálóként alkalmaztak egy másik, szintén Ernő nevű régi csálinger helyett. A leköszönő Ernőnek a szíve, valamint negyvenhatos lúdtalpai és visszeres lábai már nem bírták a strapát. A tulajdonos, Krasznér Menyhért, valamint bájos felesége és kevésbé bájos anyósa – akik az üzletet vitték –, megköszönték a hosszú évek alatt végzett precíz, odaadó munkáját, és meglepően bőkezű végkielégítéssel elbúcsúztak tőle. A számtalan jelentkező közül – merthogy a megüresedés híre futótűzként terjedt el a pesti kávéházakban –, a választás valószínűleg azért eshetett erre a jóképű fiatalemberre, mert druszája volt távozó kollégájának.

– Ernő helyett egy másik Ernő! – mondta az anyós. – Így nem lesz fennakadás, ha a kuncsaftok szólítják.

A tulajdonos anyósa, aki éveinek megfelelően rengeteg szakmai tapasztalattal bírt, nem volt igazán tisztában az „irodalmi” kávéház lényegével, fogalmával. Ő a vendéglátást anno, egy józsefvárosi kifőzdében tanulta, és azóta is csak a forgalomra, a bevételre tudott figyelni. Ki, mit és mennyit fogyaszt. Az általa szó szerint „léhűtőknek” nevezett vendégeket igencsak lenézte. Köztük Kassákot, Tersánszkyt, József Attilát. Valósággal dühítette, amikor munkája során ahhoz kellett asszisztálnia, hogy az általa felügyelt intézmény látogatói egyetlen csésze tejeskávé mellett négy, olykor hat órát töltöttek el írással, csevegéssel, az asztalokat mások elől lefoglalva.

Ugyan honnan is gondolhatta volna ez az idősödő asszony, hogy a vendégek magáért az írásért, az ihletért és az azonnali bíráló fórumért jelentek meg itt. Még arról sem volt tudomása, hogy saját vejének találmánya volt az az úgynevezett „javító kávé”, melynek lényege, hogy az órákkal korábban megrendelt „schwarzlöttyöt” olykor egy kis tejjel vagy kávéval utántöltötték, így egy adag áráért többet is fogyaszthatott a szerény rászoruló.

Szigorú tekintettel figyelte felírópultja mögül az új alkalmazottat. Nézte, hogy a vendégek miként próbálkoznak rutinjukkal a fiatal pincér fejére nőni. A fiú ügyesnek tűnt. Bravúrosan siklott ki a provokálók, olykor bizalmaskodók közeledése elől. De most vajon miért nem köszönt előre?

Tévedésének bizonyult, mint korábban annyi minden más, hogy Rejtő úr – akit kivételesen jó vendégnek, gavallérnak tartott – nem azért jegyezte meg az új dolgozó keresztnévét, mert az előző felszolgálót is így szólították, hanem mert minden apróságra figyelt, és félelmetes memóriája volt!

Az új pincérnek mesélték, hogy Rejtő egy alkalommal tíz pengőt nyert Csontos Gyulától, a kor neves színészétől, mert az nem hitte el, hogy partnere képes ötven összefüggés nélküli szót fejben tartani, és azt bármelyiktől kezdve visszamondani.

A tíz pengő az írónak természetesen aprópénz volt. Nagyon jól keresett akkoriban. Bohózatai sikerrel futottak a pesti színpadokon, és regényei is jól fogytak. Ennek megfelelően, igencsak nagy lábon élt. Budapesti lakással nem rendelkezvén, szállodákban lakott. Ez idő tájt éppen a Bristolban. Kizárólag éjszakánként dogozott, ehhez minden alkalommal „taxigirlt” (bérelhető gépirónőt) rendelt magához, mely kisasszonyoknak előírta, hogy sötét színű nagyesztélyiben jelenjenek meg, és szigorúan tilos nevetniük diktálás közben! Tán ez lehetett a legnehezebb feladat. Ha az írógép kopogása zavarta a hotel vendégeit, kivette a szomszédos lakosztályokat is.

Valamint a kártya... Nem csoda, hogy jelentős jövedelme minden alkalommal, igen rövid idő alatt elfolyt, rendszeres írásra kényszerítve így az egyébként nagy munkabírási szerzőt.

A kávéház törzsvendégei közül, többen jártak hasonló cipőben. Néhány asztallal arrébb például Karinthy úr körmölt szorgalmasan, hogy kora estére – mire szépséges felesége felebred és csatlakozik társaságához – előteremtődjön az a minimum húsz-harminc pengő, amit aztán Aranka pillanatok alatt könnyedén eltapsolt.

– Parancsoljon, Rejtő úr! A méregerős kávé és a Calvados.

– Köszönöm, Ernő.

– Kérem.

– Kedves barátom! A keresztnévét már tudom... de milyen Ernőt is tisztelhetek önben?

– Miért tetszik ezt kérdezni? – válaszolt kérdéssel a fiatal pincér, kissé elpirulva.

– Miért? Mert kíváncsi vagyok rá.

– Tropai... Ernő... tisztelettel.

– Nem mondja!

– Miért ne mondanám? Tropai. Apámat, nagyapámat is így hívták... – tette hozzá már kissé büszkébben. – De van ennek valami...?

– Tudja... az egyik regényhősömet Troppauer Hümérnek hívják. Költő. Én találtam ki a nevet, egy vacsora közben. De most kíváncsivá tett! Olvasott már tőlem valamit?

– Eddig még nem volt szerencsém.

– Sajnálhatja. De nem tartja ezt érdekesnek?

– Könyörgöm, ne forszírozzuk...

– Miért? Mi lehet ezen kifogásolnivaló?

– Óh!

– Mit óh-zik itt nekem?! Ma már másodjára! (A főnök anyósa felkapta fejét és fülelni kezdett.)

– Kérem, elég lesz csak az Ernő – suttogta a pincér alig hallhatóan. – Ha elterjedne, hogy a vezetéknévem hasonlít az ön költőjéére, a sok ráérő tréfamester ezen „hümerizálna”.

- Igen, mond valamit...
- Tetszik tudni, a korábbi munkahelyemen volt egy kedves kollégám, a Józsi. Steinmann Józsi. És mindenki grófnőnek szólította. Valamelyik Karinthy-írás után. „Grófnő, egy konyakot!” – meg ilyenek... És többen, akik nem ismerték őt, sem a Karinthy urat, e titulus alapján homoszexuálisnak vélték. Pedig három szép gyereke volt... Teljesen ráment erre, és végül felkötötte magát...
- Óh!

Az első hét

- Tábori úr! Megszólíthatom?
- Rohanok! Ne haragudjon.
- Az Esttől kérdezem! Lesz valami szenzáció, mint tavasszal?
- Lesz! P. Howard!
- A címe?
- Majd meglátja! Figyelje csak a könyvesboltok kirakatait! Egy pengőt bizonyára tud erre áldozni a nagyszerű Est.

*

- A fiatal gyakornok lógó orral tért vissza a szerkesztőségbe.
- Elhajtott! De nemcsak engem.
 - Mit mondott?
 - P. Howard. Ennyit sikerült... Ez már valami! Nem?
 - Valami? Ez magának valami? Hogy Tábori Kornél, a Nova kalandos regényeinek szerkesztője annyit mond: P. Howard? Barátocskám, ezzel nem árult el semmit! Szinte havonta-kéthavonta jelennek meg írások ettől a szerzőtől. Legalább ha a címét...
 - Azt mondta, nézzük a kirakatokat, talán lesz majd az Estnek egy pengője könyvre...
 - Úgy! Tudja, mit? Menjen át a Japánba, és keresse a Rejtő urat.
 - Mit kell róla tudnom?
 - A Nova munkatársa. Ő fordítja P. Howard írásait. Csak emlékszik rá, hogy min dolgozott legutóbb...
 - A teljes neve?
 - Más nem kéne? Mondjuk az oltási bizonyítványa?! Hát tudja meg! Azért riporter! És egyúttal derítse ki annak a bizonyos Howardnak is a keresztnevét! Peter, Paul, esetleg Patricia?
 - Nem hiszem, hogy P. Howard nő lenne...
 - Miért? És az A. Christie? Ő maga szerint Anthony vagy Albert? Agatha, barátom, Agatha! Az ő írásai is a Novánál jelennek meg. Kérdezze meg azt is, hogy őt ki fordítja? Na menjen, menjen!
 - Tessék mondani...
 - Mit akar még?

– Miről ismerem meg a műfordító urat?
– Maga most velem készít interjút? Mi az, hogy műfordító úr! Már a nevét is elfelejtette? Rejtő! Kétméteres megtermett fickó, lapos bokszoórral. De ha most nem siet, elintézem, hogy a maga ábrázatáról is hasonló leírást adjanak! Értve vagyk?!

*

– Látom, már meg is érkezett! Na, mit végeztünk? – dörzsölte kezeit a szerkesztő. – Nem is kérek mást öntől, csak egyetlen árva flekket. Flekkecskét. Tehát, mi lesz a megjelenő regény címe?

– Nem... sikerült...

– Hogyan? Nem sikerült? Rejtővel nem találkozott?

– Nem volt igazán szerencsém...

– Nem értem.

– Rejtő úr éjszakánként szokott dolgozni, és délutánonként jár be a kávéházba. Megvártam, igen elegáns úr, Jenő a keresztnéve. De nem mertem megszólítani, mert a személyzettől megtudtam, hogy az előző éjjel végig kártyázott, és sokat vesztett. Szóltak, hogy ilyenkor nem ajánlatos a szeme elé kerülni. Tetszett is említeni, hogy egy durva, verekedős fráter.

– Én ilyet nem mondtam!

– De hogy bokszozni szokott...

– Ja! Mert sportember. Edzőteremben használja az ökleit, nem az utcán, pláne nem kávéházban... Na, hát akkor most mesélje el nekem szépen, hogy mivel is múlatta az idejét – váltott hirtelen nyájasabb hangra a szerkesztő. Ez sokkal félelmetesebb volt, mint amikor vörös arccal ordibált.

– Kérem. Leültem egy szabad asztalhoz, és rendeltem egy kávét.

– Jó-jó! Más?

– Ja, igen! És két brióst is...

– Két brióst is! Miért nem négyet?

– Elég kettő, tessék elhinni, nem vagyok nagyétkű...

– Na ebből elég! Maga munkaidőben, a szerkesztőség pénzén úrizál, péksüteményeket fogyaszt...! Ez felettéb érdekelni fogja az olvasóinkat!

– Tessék kicsit várni! Szóval... én hallgatóztam...

– Na, ez már érdekesebb... És megtudott valamit, amiről...

– Kérem, mellettem arról beszélgettek, hogy a Nova nem is fizet annyi fordítót, amilyen arányban idegen nyelvű könyvek jelennek meg náluk. Szóval... magyar szerzők... álneven...

– Csak nem? – kérdezte a szerkesztő csodálkozó arcot mímelve.

– De bizony! És... tetszik tudni, arra gondoltam, lehet, hogy a P. Howard vagy az A. Christie magyar! – suttogta a gyakornok.

– Az Agatha Christie!

– Igen.

– És ki lehetne az a magyar szerző?

– Hát tudom én? Talán egy Krisztyán nevű ember? Krisztyán Tódor. Hallottam már valahol ezt a nevet...

– Mondja, barátocskám! Melyik lapnak is a munkatársa ön?

– Hát az Estnek, tisztelettel.

– Na látja! Ez egy bulvárlap, és a munkatársainktól kéretik Világvárosi vagy Pengős regényeket olvasni... Jókait hagyjuk az Új Időknek.

– Ezt én nem értem...

– Nem baj. Krisztyán Tódor Jókait egyik negatív figurája az Aranyemberből... Az A. Christie-ről pedig fotók jelennek meg világszerte.

– Attól még lehet álnév...

– Tudja, mit? Lehet! Már el tudom képzelni! Magával én nem vitatkozom. De most nézzük inkább, mit lehet kihozni abból a csekély kis információból, amit elcsípett. Mármint hogy a Rejtő lenne P. Howard... – mormogta a szerkesztő tűnődve. – Diktálók! Megírom most maga helyett a cikket, mert az apja a barátom volt. Figyeljen jól! De többé ez nem fordulhat elő. Remélem, tanult gépírni.

– Nem, de két ujjal remekül boldogulok.

– Na írja:

„Munkatársunk, kedvenc pesti kávéházában, szokatlan jelenetnek volt szemtanúja. Egy kopott ruhájú vendég távozáskor nem készpénzzel egyenlítette ki tartozását. Kéziratlapokat adott át a főúrnak, fogyasztása fejében. Munkatársunk érdeklődésére szűkszavúan elmondták, hogy a közeli, igen sikeresnek mondott kiadó dolgozói fizethetnek náluk méltányosságból ily módon. A szűkmarkú könyves cég ugyanis szerzőinek, fordítóinak egyáltalán nem ad előleget. A szerény külsejű vendégről később kiderült, hogy a kiadó népszerű légiós regényeinek nem fordítója, hanem írója, angolosan csengő álnéven. Így tehát, a kávéház előlegezi meg a bestsellerek költségeit.”

– De hát szerkesztő úr, ebből egy árva szó sem igaz!

– Ne törődjön vele! Maga mondta, hogy a Tábori milyen kekk volt! Ezek után megnézném az arcát... Még hogy van-e egy pengője az Estnek!

– Valóban cinikus volt. De ki fog ebből bármit is elhinni? Sehol nem fizetnek kézirattal! És hiába nem tetszett neveket említeni, felismerhető a kiadó, és a Rejtő úr is. Aki egyáltalán nem szerény külsejű, pláne kopott! Mindenki tudja róla, hogy a Novától milyen óriási összegeket vesz fel és veszít el kártyán...

– Barátocskám! Nem is kell hogy elhiggyék! Csak olvassák! Napi kétszáz-ezer példányban!

– De ha a nevem a cikk alá kerül, nem látogathatom többé a Japánt. És a Rejtő úr szeme elé sem...

– Tudja, mit? El tudom képzelni! Magával én nem vitatkozom!

Mercsek Tímea

Fülig Jimmy találkozása szülőatyjával

– Uram, a késemért jöttem!

– Hohó! Ez az én mondatom!

– Tévedés! Az enyém!

– Ne vicceljen már velem! Ezt én mondtam 19... Mindegy. Egyszer régen.

– 193X-ban.

– Honnan tudja?

– Onnan, hogy én vagyok a szülőatyja.

– Nofene! Kinek az... izéje?

– Atyja. Többek között az öné is!

– Én, Fülig Jimmy, tiltakozom! Az én apám szép szál, drabális ember volt. Már egészen kicsi koromtól felnéztem rá.

– Nem is ismerte őt – vágtam közbe.

– Az mindegy. Akkor is szép ember volt emlékeim szerint. Nem ilyen kis... töpszli – mért végig megvetően Jimmy.

– Én töpszli? A 190 centis magassággal? – kérdeztem meghökkenve.

– Mint mondtam, az én apám nagyon magas volt. Sokkal magasabb, mint maga. Égimeszelő! És erős is!

– Mit gondol, én nem vagyok az? Bokszoltam is. Dokkmunkás is voltam! Meg heringhalász, szteptáncos, építőmunkás! Még vándorcirkusban is dolgoztam! – soroltam egyre nagyobb hangerővel.

– Milyen... izé... fura egy fickó maga – gondolkodott el Jimmy.

Ezután hosszan hallgattunk. A sarokban lévő állólámpa is. Ő még talán szunyókált is közben.

– Aztán tudja-e, ki vagyok én?

– szólalt meg nagy sokára Jimmy.

– Fülig Jimmy. Matróz, világfi és szájhős.

– Nono! Akar egy jó kis szájon vágást? Hősies nem lesz, de fájni fog, azt garantálom. Vigyázzon, mert ha elkezdem, belejövök, mint úrifü a pofozkodásba!

– Azt hiszi, majd hagyom magam?

– Mér', mit fog csinálni?

– Az imént említettem, hogy tudok bokszolni – feleltem.

Jimmy most először vett tüzete-sebben szemügyre.

– Ja, látom, van egy kis izma.

– Matróz is voltam – feleltem.

– Vagyis inkább dokkmunkás.

– Nofene! – Ezt akár dicséretnek is vehettem tőle.

– Hm. Hm – hűmmögött pár perc múlva fejcsóválva Jimmy.

– Valami baj van?

– I... igen. Magának olyan becsületes képe van.

– Az miért baj? – hökkentem meg.

– Mert így nehezebben veszem rá magamat, hogy beverjem.

– Mit?

– A maga képét!

– Miért akarja beverni? – értetlenkedtem.

– Mert beszél itt összevissza mindent. Megzavarja az egyszerű embert. Aszongya, hogy az apám.

– Igen, én teremtettem.

Hosszan nevetett.

– Kocsmáros! Rumot ide, gyorsan! Erre inni kell! Ez a kis nyüzöge – na jó, egész magas matrózféle – nemcsak becsületes arcú, hanem vicces is. Innom kell, hogy könnyebben beverjem a képit.

– Még mindig be akarja verni? – kérdeztem szomorúan.

– No, ne szomorkodjon barátom! Igyunk!

Ittunk. Az állólámpa búsan nézett felénk. Lehet, hogy ő is szomjas?

Három pohár rum után Jimmy vidámabban kérdezte:

– Még mindig azt állítod, hogy te vagy az apám?

Már tegeződünk! Ez jó jel!

– Azt!

– Jaj, komám! Pedig kezdelek megkedvelni.

– Én is!

– Erre igyunk!

Ismét ittunk. Az állólámpa tekintetéből most már határozott rosszallást véltem kiolvasni. No de ennyi rum után ki tud még olvasni?

– Te komám, azt még nem is kérdeztem, hogy amúgy hogy is hívnak téged?

– Jenő. Rejtő Jenő.

– Ez a neved?

– Bizony.

– Akkor hogy lehetsz az apám?

– Kapaszkodj meg! – s ezt nemcsak azért mondtam Jimmynek, mert már mindketten erősen imbolyogva közlekedtünk. – Én írtam a történetet, melyben szerepelsz.

– A micsodát? – nézett rám Jimmy, s láttam, hogy ez a közlésem erősen meghaladja agya befogadókapacitását.

– Író vagyok. Regényíró. Írtam néhány regényt, s legalább háromban te is szerepelsz.

– Na most már aztán! – csattant fel Jimmy. Úgy látszik, ez a mondat már

elhatolt az agyáig. – Most meg azt állítod, hogy én csak egy kitalált figura vagyok?

– Azt!

– És te találtál ki?

– Igen.

– Akkor én nem is létezem?

– A könyv lapjain igen. A valóságban nem.

– Kocsmáros! Fogjál le! Mert én most már tényleg hókon vágom! – dühödött fel Jimmy.

– Még hogy én, Fülíg Jimmy csak egy kitalált személy vagyok. Ez a hét..., nem is, ez a hónap vicce!

– Sajnálom, Jimmy, de nem hazudok. Szerepelsz a Pizskos Fred, a kapitány, a...

– No, csak nem azt akarod mondani, hogy ő, a kapitány is kitalált személy?

– De bizony azt!

– Ebben az esetben megenyhülök irántad. Mindig is úriember voltam, tudom, mi a mérték alkoholban és italban. Ha a kapitány is csak papíron létezik, akkor minden rendben van. Igyunk még egy cseppet. Még nem érzem, hogy hatna az ital. Tudod, én mindig is mértéktartó voltam. Mindenben. Mára elég is volt a verekedésből. Igyunk annak öröme, hogy ilyen szépen összeismerkedtünk!

És ittunk. Reggelig. Ekkor – ezt a leghatározottabban állítom – az állólámpa rám kacsintott. Mivel a kocsmáros már nagyon álmos volt, kitessekelt minket Jimmyvel. Ha egészen pontos akarok lenni, inkább megpróbált kidobni, így aztán volt egy kis lökdösődés, pofozkodás, egyebek. Semmi különös.

A kocsmából történt zajos távozás után Jimmyvel egymást átkarolva mentünk az utcán, s beszélgettünk matrózkodásról, hajókról, nőkről, verekedésről, italról, szóval a leghétköznapibb dolgokról. Mint régi barátok.

Mihály Csilla

Szevasztok

Két ócska, feslett félcipő,
a frakkon bő zsebek,
nincs flanc, ok nélkül hajcihő,
se céltalan szerep.

Lecsúszik néhány korty nedű,
míg indulásra kész
pár link alak, gyötört fejű,
mogorva tengerész,

mert menni kell, rakodni még,
a szó itt vérkomoly,
az úri, díszes kocsmánép,
az éj, a füstgomoly

kitódul együtt féktelen
kedéllyel, rongyosan;
így élnek lent, a végeken,
elátkozott sokan.

Ha néha fáj, csak ütni kell,
s dohány jut és csibuk;
szevasztok, tisztos ügyvitel,
csibészek, jó fíjug!

Müller Márta

Szubjektív olvasónapló

Rejtő Jenő *Csontbrigád* című regényéről

Mint sok magyar kortársam életét, az enyémet is végigkísérték Rejtő Jenő könyvei és figurái, Piszkos Fred, Csülök és Gorcsev Iván, és még sok-sok társuk. Legalább egytucatnyi olyan könyve van, melyet több tucatszor olvastam el, mindig és újra meg újra élvezve Rejtő nehezen utolérhető humorát. Ezek a ronggyá olvasott könyvek ma is megvannak még nekem, túléltek nagyon sok vándorlást, költözködést.

Gimnazista koromban az egyik évben karácsonykor az osztályunk megajándékozta egymást, éspedig oly módon, hogy mindenki kihúzott egy nevet egy kalapból, és annak vett ajándékot, akinek a nevét húzta. Természetesen meglepetésként, senki nem tudta, hogy kitől és mit kap majd. Egy kedves fiú osztálytársam – mindenki csak Pufinak hívta őt – ez alkalommal *A szőke ciklon*nal ajándékozott meg, aminek nagyon örültem. Mivel az ajándékozási felhívásban az is szerepelt, hogy próbáljunk valami olyat adni, amit a megajándékozottban jellemzőnek tartunk, eltöprengtem. Szőkének szőke voltam mindig – bár ma már őszülő hajszálak vannak a fejemen többségében –, de vajon a ciklont is valamilyen módon találónak érzi? Ezen gondolkodtam, mert én inkább kényelmesen lassúnak tartottam magam mindig. Vagy lehet, hogy csak szerette volna, ha néha kicsit gyorsabb vagyok? Ugyanis én voltam az egyik az osztályból, akinek megérkezését reggelenként gyakran várták a fiúk:

valakiről le kellett másolni a matek- és az oroszleckét...

Hosszú évekig a kedvencem maradt *A szőke ciklon*, ahol ugye egy nő az, aki megoldja a problémákat.

Később csatlakozott hozzá a képzletbeli kedvenc listán *A fehér folt*. Azt mondják, hogy Rejtő alakjai között sokkal több a férfi, mint a nő, de itt, *A fehér foltban* – akárcsak *A szőke ciklonban* – ismét egy nő áll a középpontban. Lilian, egy fiatal lány, aki a szőke ciklon Evéhez hasonlóan maga akarja meghatározni az életét. Ne a hatalmaskodó apa mondja meg, hogy én mit csináljak, ne az őáltala kínált választék határozza meg, hogy ki lesz a férjem – így gondolkodik, nagyon helyesen. Ugye, milyen aktuális ma is mindez? A viccre, a humorra szoktunk csak Rejtő kapcsán gondolni, pedig mennyivel több van benne!

A fehér foltból ismertem meg a gyarmatosítás örök érvényű aljas pókerjátszmáját: a milliárdos mozgatja erre is és arra is a szálakat, ő maga teremti meg az ürügyet a nagyhatalmi beavatkozáshoz. Ha valaki elolvasa ezt a könyvet, ez a „játékszabály” örökre benne maradt, és segíthet kiigazodni a nagypolitika játszmáiban. Ma is.

Mikor ezeket a sorokat írom, egy hónap híján hatvanöt éves vagyok. Ha ma kérdeznék meg, hogy a sok remek Rejtő-könyv közül melyik a kedvencem, ma már azt felelem, hogy a *Csontbrigád*. Az egyetlen komoly-nak kategorizált Rejtő-regény. Erről

szeretnék most írni, és remélem, hogy abból, amit írok, kiderül majd a miért. Miért tartom a legjobbnak.

Mielőtt belekezdenék abba, hogy írjak a *Csontbrigádról*, szeretném figyelmeztetni azokat az Olvasókat, akik még nem olvasták a könyvet, hogy nem olyan udvarias fülszöveget készülök írni, ahol az ismertetést készítő gondosan ügyel arra, hogy ne lője le a poént, hogy mindaz, ami csak a könyv vége felé derül ki, titok maradjon a potenciális Olvasó számára. Nem tudok erre ügyelni itt, miközben azt próbálom megfejtetni és szavakba foglalni, hogy miért pont ez a könyv Rejtőnek lett öregkorom kedvence.

Azt hiszem, hogy a kedvenc könyvek gyakran éppen azáltal válnak kedvencé, hogy valamilyen öntudatlan összecsengés jön létre a történet, a főhős és azon személy között, akinek a kedvencévé válik a könyv. Talán magyarázat nélkül is könnyen kitálálható *A szőke ciklon* és *A fehér folt* esetében, hogy miért lettek a kedvenceim. Nem kell szélsőségesen feministának lenni ahhoz, hogy az ember belássa, a nők útja az önálló, értelmes élet felé ma is sokkal göröngyösebb, mint a férfiaké.

De a *Csontbrigád*?

Belekezek az ismertetésbe, aztán mire a végére érek, remélem, hogy erre a kérdésre is kiderül a válasz.

Nyugodtan mondhatom, hogy az első fejezet olyan, hogy inkább elriasztott a könyvtől, semmint továbbolvasásra ösztökélt. Miért, miről szól az első fejezet? Egy halálraítéltről, aki a kivégzése előtti néhány órát nem csendes elmélkedéssel akarja tölteni, hanem vendéglőbe megy – egy tiszt megfélemlítésével –, kártvázik, iszik, és látszólag nem veszi komolyan a ha-

lált. Miért mondják ezt komoly könyvnek?, gondolhattam magamban, mikor legelőször olvastam. Hiszen tipikus Rejtő!

Igen, az. Tipikus Rejtő, aki a könyv első fejezetében még jól elrejtí elölünk, hogy a hőse mennyire kilátástalan helyzetben van, és azt is, hogy Henry Fecamp, a *Csontbrigád* főhőse messze nem az a könnyed, vidám fickó, akinek látszik, és amilyenek általában a Rejtő-könyvek alakjai.

Fecamp nemcsak az elején van kilátástalan helyzetben, hanem még sokáig, szinte a könyv végéig. A halálos ítéletből ugyan életfogytiglani kényszermunka lesz, embert nem kímélő rabszolgaság, kötöttség az egészséget gyorsan elrabló sivatagi hőségben, de nem lehetetlen, hogy ez olyan enyhítés az ítéleten, hogy többen inkább a halált választották volna, ha lenne ilyen helyzetekben választási lehetőség. Mert:

„A francia idegenlégió büntetőszázadának egyetlen célja az elrettentés. És az intézmény e hivatás tekintetében csúcsteljesítményeket produkál.

Aki itt élt, az bűnhődött. Fegyőrtől a parancsnokkapitányig ide csak megtorlásképpen vezényelték a katonát szolgálattételre.

Ezért itt mindenki mindenkit gyűlöl.

Az örök gyűlölnek a rabokat és egymást, a rabok gyűlölnek mindent és mindenkit. Az altiszteket általában csak az a beteges vágy fűti, hogy kint okozzanak, amelyhez képest viszonylag jobbnak érezhetik a sorsukat. A tisztek lélektelenül rágódnak a letört egzisztenciájuk képzelt lehetőségein, és közömbösek mindennel szemben.”

Ez a Pokol. A természetből is, az emberi társadalomból is csak a kegyetlen, az elviselhetetlen, a rossz van jelen mint környezet.

Lehet itt még viccelődni?

Rejtő nem tud nem viccelődni, a letargikus figurák bemutatásánál is állandóan előjön megszokott stílusa. Például:

„Si, mon capitaine! Nem lenne jó visszatérni a vörösborra? A vörösborral sokáig élhet itt az ember!

Ki akar itt sokáig élni?”

A főhősnek, Henry Fecampnak minden esélye megvan arra, hogy ne éljen sokáig.

Ugyanakkor mintha a tréfás hang csak egy olyan szakadt függöny lenne, amely mögül állandóan kilátszik, hogy az író most igazából mást akar mondani. Még olyankor is, ha egy-egy komoly mondatot egy félbolondnak tűnő figura szájába ad, mint például: „a rendszeres akaratkoncentráció nélkül a lélek hullá lesz”.

A harmadik, negyedik fejezet végéig megismerjük a helyszínt, a szereplőket, a büntetőtábor lakóit, és a büntetett, ami miatt a főhőst elítélték és idekerült. Pontosabban, megismerjük mindazt, amit a hadsereg hivatalos aktái erről mondanak. Ez ugyan önmagában ellentmondásos – miért pont egy büntetőtáborban lett volna jobb az adminisztráció, mint bárhol másutt a világon –, de ez a kisebbik baj. A nagyobb az ötödik fejezetben derül ki, éspedig az, hogy Henry Fecamp teljesen ártatlan.

Akkor hogyan keveredett ebbe az egészbe? Miért van itt, miért nem tiltakozik? Ezt tudjuk meg az ötödik fejezetből. Fecamp egy afrikai kis oázisban szolgált, ahol egy Carew nevű másik legionárus volt a legjobb barátja, akivel általában minden szolgálatra, őrzárra együtt osztották be. Nem különbözött az életük semmivel a többi katona életétől, együtt ittak, kártyáztak, verekedtek, és amikor kellett, harcoltak. A barátságukban akkor állt be változás, amikor mind a ketten

ugyanabba a lányba szerettek bele, Szaidzsába, egy fiatal afrikai lányba. A lány nem tudott választani, dönteni köztük, bár az író érzékelteti, hogy a szíve inkább Fecamp felé húzta. Ők egyre elviselhetetlenebbnek érzik ezt a helyzetet, amikor az oázis életét egy váratlan esemény kavarja fel. A rövid látogatásra odaérkezett magas rangú katonatisztet, Villiers-t meggyilkolják, és eltűnik a kézitáskája és az aktatáskája, ez utóbbi rendkívül fontos iratokkal. A nyomravezetőnek magas jutalmat tűznek ki.

Carew és Fecamp megtalálják az üres kézitáskát, de Carew nem adja rögtön le a hadseregnek. Ehelyett azt javasolja Fecampnak, hogy vigyék döntésre a kettejük ügyét. Éspedig oly módon, hogy a feltételezett gyilkossági hipotézissel és a talált táskával jelentkezzen az egyikük, mintha tudná, hogy a társa a tettes, így a jelentkező szép jutalmat kap, a másikat viszont elítélik. Hogy ki legyen a szerencsés, azt viszont sorshúzással döntsék el, fej vagy írás alapon. Fecamp belemelegedett ebbe az örült ötletbe:

„És biztos vagy benne – mondta tűnődve Fecamp –, hogyha nyersz, akkor én megteszem ezt az örülséget?

Biztos.

Hm... én is.”

A sorshúzáshoz egy Dugó becenevű társuk ad kölcsön egy ötsous pénzdarabot, és a sorshúzáson Fecamp veszít.

Szabad így játszani a sorssal?

Hány ember van, aki ekkor még komolyan betartaná, amit mondott, és felvállalná a könnyelműen elnyert balsorsot?

Azt hiszem, hogy kevés. De itt kezdődnek az igazi tragédiák. Olyanok, mint a görög drámákban, ahol a hős megígér valamit az isteneknek

– például egy emberáldozatot –, aztán később tudja meg, hogy a saját gyermeke az, akit fel kell áldoznia.

Rejtőnél nincs szó az istenekről. De arról igen, hogy az embernek embernek kell maradnia, és ehhez elengedhetetlen lépés, hogy a saját szavát tartania kell. „A lelketől válik el, aki az adott szavától elválik” – olvastam valakinél, és mélyen hiszem, hogy ez így igaz.

Fecamp csak a felszínen hasonlít Carew-hez, amíg az élet próbára nem teszi őket, próbára nem teszi a barátságukat, és elsősorban önmagukat.

Így, bármennyire is képtelenségnek tűnik, Fecamp felvállalja a kitalált mesét, és ennek következtében ítélik halálra.

Azért kegyelmezik meg neki, mert a fontos iratokat tartalmazó táskát nem találják meg, és azt persze nem tudják, hogy annak hollétét Fecamp sem tudja. Így, mikor a büntetőtáborba kerül, külön kínszenvedés a számára, hogy mindenki a táska hollétét próbálja megtudni tőle, tekintve, hogy magas jutalom – és szabadulás – van erre az esetre kitűzve.

Nehezen tud válaszolni az erre vonatkozó állandó kérdésekre, olyanokat mond például, hogy „a legnyomorultabb rabnak is lehet titka”.

Ennél a félmondatnál megálltam az olvasásban. Úgy éreztem egy pillanatra, hogy Rejtő a mának beszélt vele: a mai világban, ahol nemcsak a rabokat, de minden embert megfigyelnek, lehet még valakinek titka? A technika csodálatos fejlődésének következtében kevés olyan beszélgetés van, amit ne tudnának követni; lehet, hogy már egy ideje rabok lettünk, csak nem vettük észre?

Fecampnak az állandó faggatás tovább nehezíti a helyzetét, azért is, mert akik faggatják, a kérdéseiknek a

körülmények nehezítésével, kínzással adnak nyomatékot.

„A kikötéstől marjult csontok sajognak. A feje fáj. Még ápolásra szorulna. De követ tör. (...)”

Fecamp keményen összeszorítja a fogát. A fél vízadag elvonása most nagy csapás. Halálos esetleg. Itt a köztörésnél felhőkben száll a por. Száritja a torkot, ingerli a tüdőt.”

Olvasás közben megismétlődik bennem a kérdés: hány ember van, aki ekkor még komolyan betartaná, amit mondott, és felvállalná a könnyelműen elnyert sorsot? Miért nem beszél Fecamp? Miért nem próbálja legalább valakivel megértetni, hogy ő teljesen ártatlan?

Ha belegondolunk, hamar megérthetjük, hogy nem teheti. Több okból sem. Egyrészt a keresztet hordozótól senki nem várja el, hogy félúton egyszer csak ledobja a keresztet, és azt mondja: Na, fiúk, nekem ebből elegendem van! Azt hiszem, hogy ez nem szorul magyarázatra.

De másrészt azért sem teheti, mert ki hinne neki? Ki hinné el, hogy egy bolond fogadás miatt magára vállalt valamit, amiben teljesen ártatlan?

Fecamp tudja mindezt. Tudatosan vagy sem, sokat változik ebben az időben. Miközben a szenvedései közben az egyik társa titokban vizet ad neki, azért hálás. Felfigyel az emberségre, megérti azt, amihez a pokolra kellett jutnia, hogy felfigyeljen rá és megértse: az emberség nagyon fontos. Rejtő ezt így mondja:

„Ez a kegyetlenül őrlő kényszer-munka egyetlen szent hozama a kitaláltaknál: megismerték egymást. Olyan jónak, szépnek, rútnak, önzőnek, testvérnek, ahogy a kiválasztottak boldog közösségében erre sohasem volt módjuk. Az érdekeik, viszonyaik, reményeik elfordították való énjüket.

Itt aztán újrászületnek. A szenvedés, a nivótlan, kemény munka, a sivár közöny a kínjuk iránt, kissé a vallás és a filozófia közötti emelkedettebb, semleges lelki zónával, elválasztja őket az anyag túlértékelt fontosságától.”

És: „Itt meglátják a másokban a lelket, és ezzel már önmagukban is észrevették.”

De Fecamp helyzete egyre romlik. Majdnem halálra verik, és végül – mikor már egy odaérkezett magas rangú tiszt is hiába faggatta – felkerül a Csontribrigádhoz.

Itt érkezünk el a történetben körülbelül a regény feléhez, a tizedik fejezethez.

Tulajdonképpen már rég kérdezhetette volna az Olvasó: mi az, hogy Csontribrigád? Miért nem hallunk semmit arról, ami ennek a könyvnek a címe?

A Csontribrigád maga a Pokol a Pokolban. Ha lehet fokozni még a rosszat, ahhoz képest, ami a büntetőtáborban van, akkor fokozzák. Kilenc évvel a regényben leírt történet előtt egy csapat katonát árulásért elítéltek. Mint később majd kiderül a könyvben, ők is ártatlankok voltak, csak elveszett az ártatlanságukat bizonyító papír a parancssal, ami szerint cselekedtek. Ezeket a katonákat olyan sziklasíkon helyezték el, ahonnan lejönni nem lehet. A szikla tetején a kiugró szirtek között kell a követ csákánnyal fejteniük, és a kifejtett kőmennyiségért cserébe ételmet kapnak. Ha nem eleget fejtenek ki, csökkentik az ételmiszeradagot. Hűtlenség, szökés és árulás büntettségéért kerül legionárius a Csontribrigádhoz, ahonnan nincs visszaút, csak a halál.

Mikor Fecamp teljesen magatehetetlen állapotban felérkezik, ezek az első benyomásai:

„Ebben az állapotban nem volt tiszta öntudatánál. Félelemszerű, homályos érzékeléssel, sajgó testtel, mozdulatra képtelenül feküdt a kosár szélén, fejével a sárga, napfényben izzó sziklához dőlve.

Valahol egy majomszerű, keskeny arc tűnik fel. Óvatosan közeledik. Ember? Nem valószínű. Ez a fej egy koponyacsont, barna, ráncos, vékony irhával bevonva. A szemek helyén két sötét folt. Az üreg mélyén halvány, nedves csillogás. Rövid, gyors fejmozdulatok. Előrehajlik, aztán hosszan figyel, így, lábujjhegyről, dermedten, mint a menekülésre állandóan kész állat.

Fecamp érzi, hogy perzsel a nap. Mozdulni nem tud.”

„Megismerkedése” a Csontribrigád tagjaival ily módon kezdődik. Magatehetetlenül hallgatja, hogy azon vitakoznak, nem lenne-e jobb őt megölni, és ezt egy ideig eltitkolni azért, hogy megkaphassák az ételadagját.

Új Hiéna és Gyenge – ezt üvölti a kórus.

De a vezetőjük, egy óriási csontváz egy hatalmas doronggal, másképpen dönt:

„Nem esszük meg, mert Törvény van! Gyenge Hiéna is Hiéna, amíg él. Ez az erkölcs! Mert valaminek kell lenni!”

Ez az erkölcs. A Csontribrigád erkölce.

„A krétaszínű, sima sziklatönkөн az életnek minden feltétele hiányzik. Egyetlen fa, egyetlen szál növény sincs. De bőven akad skorpió. (...) Fecamp az első reggelen úgy érezte, hogy pillanatokon belül megpattan az agyában valami. Ez a forráság hasonlított a máglyahalálhoz. Mintha eleve nem égne meg az ember.”

Az ott élők nevei is tükrözik ezt a mindentől lecsupaszított életet: Volpi, a Dorong, a Vak, akinek Lámpása van, az Őrvezető, akinek Szíja van, a Kétfogú, akinek Kalapja van. Fecamp megtalálja köztük Dugót is, azt az egykori katonatársát, aki a sorsát eldöntő pénzfeldobásnál az ötsous pénzt adta.

Még itt is akad olyan, aki őt állandóan az aktatáska hollétéről faggatja, és ez báró Naftalin, egy különleges figura. Naftalin, a Száj egy bolondnak tűnő alak, aki nem dolgozik, csak híreket visz a Völgy és a Szikla között. Egy egykori szabó ő, aki azon ment tönkre, hogy a megölt Villiers nem fizette ki nála a számláit.

Fecamp nem hal meg, valamelyest erőre kap, és ez még arra is elég, hogy megmentse az egyik legyengült társa, a Fehérhajú életét. Emberség a Pokolban. Nem addig ember az ember, míg az emberségét meg tudja őrizni? Ahogy azt Arany János olyan szépen megfogalmazta: „Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben, ember lenni mindég, minden körülményben.”

Pedig mindig akad olyan új fordulat, amely újabb próbát jelent erre nézve. A Fehérhajú, akinek Tükre van, mikor felépül, lemegy a Völgybe. Fecamp ekkor tudja meg róla, hogy akit megmentett, az egy Rouen nevű szolgálati tiszt, aki azért volt ott, hogy őutána nyomozzon.

Igaz, az szinte észrevétlenül történik meg, hogy elárulja magát Rouen előtt, amikor egy rövid beszélgetésben egyszer azt mondja: „amikor Villiers századost megölték”. Rouen vissza is kérdez ekkor: „Megölték? Hát nem maga ölte meg?” De akkor Fecamp még csak annyit ért meg, hogy a Fehérhajú is tudott az ő ügyéről, amiről részleteket a többiek is hallhattak a Dugóval folytatott beszélgetéseiből.

Az igazi próbatétel Fecamp embersége számára akkor következik be, amikor teljesen megérti, hogy ami történt vele, az hogyan és miért történt. Az egykor barátjának hitt Carew volt a gyilkos, a rabló, és nem a balszerencse juttatta őt ide, hanem Carew gazembersége. Carew ugyanis tudta, hogy Dugónak van egy különleges ötsous pénzdarabja, amelyen egy nyomdai hiba következtében mind a két oldalon fej van, és szándékosan kérte el a pénzfeldobáshoz azt az ötsoust. A balsorsot hozó pénzdarab még mindig Dugónál van, és egyik nap nevetve mutatja meg Fecampnak, mert Dugó nem tudta, hogy mi volt a fogadás igazi tétje.

Fecamp embersége ekkor erősen meginog. Ettől fogva élni akar bármi áron. Élni azért, hogy kiszabaduljon és bosszút álljon. Apró részletekbe menően kikérdezi Dugót annak a végzetes napnak a részleteiről, amikor a gyilkosság történt, és mindebből nemcsak azt érti meg, hogy Carew hogyan követte el az egézsét, de azt is, hogy hová rejtette azt a bizonyos, sokak által keresett aktatáskát.

Mintha csak mellékesen történne, egy csákányütés nyomán megkerül az Írás, ami Nincs. Vagyis előkerül egy penészes táska, és benne egyéb papírok között az az egykori parancs, amely bizonyítja, hogy a Csontbrigád ártatlan.

Fecampban ekkor nagyon megkeményedik belül valami. Élni akar, hogy erős legyen, hogy bosszút álljon Carewen, és igazságot szolgáltatson a Csontbrigádnak. Ekkor történik, hogy átveszi Volpitol a Csontbrigád vezetését.

„Nekem élni kell! Én vagyok a Törvény!

Volpi volt eddig a Törvény... – szólt az egyik halkan.

A Kor is volt Törvény! Azután jött a Tűzmester, aki Mindent Tud! Később Volpi, a Dorong! Most jövök én, az Ököl, akinek Élni Kell! Több Törvény nem lesz!”

Így lesz Fecampból az Ököl, akinek Élni Kell, és a Jó Törvény!

Jó törvény? Az, ahol a legerősebb feltétlen tiszteletet és engedelmességet követel ki magának pusztán az erő jogán?

Fecamp már elveszett? Mennyit változott már meg a fiatalkori önmagához képest?

Váratlanul egyik nap a parancsnok intézkedésére érte jön a Völgy. Fecampot a felvonó leviszi.

Mint az Olvasó azt megtudhatja, egy újabb titkosszolgálati tiszt érkezett a táborba, hogy Fecampot faggassa. Pontosabban, a hivatalos indoka a látogatásnak más. A tiszt egy nő, neve Colette de Cheyne. A tábor parancsnoka a vőlegénye volt, mielőtt idehelyezték, és most Colette látszólag azért jött, hogy őt megmentse. Megmentse az egyre növekvő alkoholizmusától, kedélybetegségétől, és elérje a rehabilitását, ha sikerül megoldani a táska hollétének a titkát.

Colette faggatása ugyanúgy eredménytelen, mint eddig minden hasonló kísérlet volt. Pedig, valahol a mélyben, Fecamp és Colette között elindul valami. A beszélgetésük még nem ezt tükrözi:

„A lány rámeredt.

– Mondja! Mit kívánna, ha nyomban teljesülhetne minden óhaja?

– Egy marék cigarettát.

Colette gyorsan átadott egy marékka.

– Mást nem?

– Enni... Egy falat húsnak, egy ital víznek nagyobb az értéke, mint az egészsnek, amit elmondott. Hogy mit

kívánna egy ember, ha ember is lenne, azt nem tudom.

– Nem akar jól tenni?

– Nem. Minek? A jó, az csak fölösleges rossz az ember életében. Babonás egyének hiúsági szertartása.

– Nem igaz! Akiben keserűség van, annak fáj a szíve! – kiáltotta élesen, vádlón a lány.

– Nincs szívem.

– Ami nincsen, az nem fáj!

– Fordítva: ami fáj, az nincsen! És bennem az ember fáj!

– Hogy fájhat a semmi?

– A beteg szervezetet az egészség hiánya kínozza. A beteg lélekben a lélek hiánya fáj.”

Nem jutnak előbbre. Hol Colette beszélget vele, hol a parancsnok-kapitány. Fecamp a Csontribrigádról mesél a kapitánynak:

„– A Gyenge Hiéna nem kell!

– Ez miféle előírás?

– Ez a Csontribrigád szolgálati szabályzata.

– Ott mi van? – kérdezte halkán Colette.

– Ott van a Nincs. Főként ott van. Virág, fű, fa, forrás nem létezik. Csak társadalom. A pusztá társadalom. És ahol társadalom van, ott törvény kell, és ahol törvény van, ott feltámad az igazság... és ahol igazság van, ott megszületik az igazságtalanság...”

Fecamp elmondja nekik, hogy a Csontribrigád ártatlan, és átadja a magával hozott, megtalált írást.

A kapitány ebből megérti, hogy a Csontribrigád valóban ártatlan, és az írást a magyarázattal együtt azonnal továbbítja Marokkóba, a feletteseinek. Az eredeti Csontribrigádból még kilencen élnek, mindannyian remélik, hogy hamar megérkezik a rehabilitálásuk híre.

De, mint az olvasó később megtudja, ebben csalódní fognak. Kilenc

ember élete és jó híre miatt a hadsereg nem blamálja magát, a hadsereg tekintélyét fontosabbnak ítélik.

Fecamp és Colette egymásba szeretnek, de ezt egyikük sem vallja be. Ehelyett filozófiáról beszélgetnek.

„– A rossz ember nehezen viseli megérdemelt büntetését. Maga alig szenved.

– Nem látom olyan rossznak a rosszat, mint mondjuk Sirone kapitány. Helytelenül értékeljük a valóságot, amikor a rosszat és a jót állandó értéknek vesszük. A forráság, a sivatag vagy az egyhangú napok csak egy másik környezethez viszonyítva tűrhetetlenek. A dolgoknak van egy külön, legfőbb lényege, a mi korlátozott érzékelésünkben előforduló benyomásoktól független. Ez a tartalmuk igazi jelképe. De ez az ember számára örök titok. Érzékelhetetlen.

A leány nevetett:

– Maga Kantot hozza segítségül, hogy elvetemedettnek lássék.”

Colette elutazik. Búcsúzásul arra kéri Fecampot, hogy hegedüljön neki. Bár még erről ebben az írásban nem esett szó, de Fecamp csodálatosan tud hegedülni, a kapitány is nagyon szereti hallgatni.

Fecamp hegedül, gyönyörűen, és közben teljesen elfelejti a világot. Ketten vannak Colette-tel. Mikor Fecamp befejezi, a lány csak annyit mond:

– Maga ártatlan!

„Tébolyító! – gondolta a férfi. – Ez a lány egyetlen melódiából többet tud, mint ezer titkosrendőr minden adatával és ügyességével.”

És akkor végül kibukik Fecampból: – Colette! Én ártatlan vagyok!

Vissza a Hiénákhoz! Embernek lenni fáj! – gondolja magában. De ebben már nem biztos.

Ember lett, mert ismét hitt a szenvedésben.

Hegedül megint.

Aztán elmondja az egész történetét Colette-nek, mindazt, ahogy először hitte, majd azt is, amit magának megfejtett és megértett: hogy ki a bűnös, és hol van a táská elrejtve.

Mialatt a történet megjárja a felsőbb hatóságokat, a táborban még egy lázadás készül, amelyet Fecamp segítségével megakadályoznak.

Minden jó, ha jó a vége – így mondják –, és ebben a történetben ez így van: Carew-t elfogják éppen akkor, amikor a táskát meg akarja kaparintani, Fecamp érdemkeresztet és pénzjutalmat kap. Természetesen szabad ember lesz, és boldog házasságban él Colette-tel.

Ennyi a történet. Ahogy így röviden elmeséltem, kiderült-e vajon a válasz a kérdésre, amit az elején feltettem, hogy miért tetszik ez a könyv nekem? Nem tudom, valószínűleg nem, hiszen az olvasó nem ismer engem. Itt nem a lányé a főszerep, a főhős Henry Fecamp, az ő vándorlásáról, formálódásáról szól a történet.

Talán azzal tudom a legjobban elmondani, hogy miért tetszik, ha elmondom, hogy melyik az a hasonló regény, ami pedig nem tetszik. Ez a másik történet a *Monte Christo grófja*. Ott is ártatlanul szenved a főhős, de amikor kiszabadul és gazdag emberré válik, már nem foglalkoztatja semmi más, csak a bosszúállás. Fecamp nem áll bosszút, hanem meghagyja a társadalomnak az igazságszolgáltatást. Ez egy nagyon jelentős különbség. Bár a Csontbrigádnál eltöltött korszaka utolsó időszakában Fecamp

már elhajlott arrafelé, hogy mindenkin uralkodni vágyó szörnyeteggé váljon, akinek csak az a fontos, hogy minden az ő akarata szerint történjen, ettől megmenekül. S a felfogásom szerint ezáltal menekül meg igazán: mert a megpróbáltatások között nem vesztette el önmagát. Ahogy Ady megfogalmazta:

„Bár zord a harc, megéri a világ,
Ha az ember az marad, ami volt:
Nemes, küzdő, szabadlelkű diák.”

Ugyanakkor kicsit sajnáltam, hogy a lány szerelme által menekül meg, jobban örültem volna, ha mindez egyértelműen a maga erejéből és elhatározásából történik. Miért? Ehhez még egy adalék: gyerekkoromban az egyik kedvenc mesém *A szép és a szörnyeteg* volt. Ma már nem szeretem ezt a mesét. Éspedig azért nem, mert a fiatal lányok számára csapdának érzem: „majd a te szerelmed megment” – ezt

ne higgye el egyetlen fiatal lány sem! Mert úgy látom, hogy ebbe a csapdába már nagyon sokan beleestek, és az ártatlanok romlottak el, s nem a vétkesek lettek jobbak.

Lehet, hogy rossz szálon vezetve ismertettem ezt a regényt. Nem ahhoz kellett volna kapcsolnom, hogy nekem miért vált a kedvencemmé, hanem Rejtőhöz magához. Az emberhez, akiről keveset tudok, de úgy érzem, hogy a sokféle látszat mögül ebben a könyvében bukkan elő róla a legtöbb. Az embernek lenni örök kérdésének regényekkel történő megválaszolása itt ledobja magáról a sokszor hordott vicces köntöszt, és megmutatja, amit gondol, amiben mélyen hisz. Meg kell találnunk önmagunk, hűnek kell maradnunk önmagunkhoz, nemcsak önmagunk miatt – hanem mert másoknak segíteni is csak így tudunk. Ezzel a gondolattal szeretném zárni ezt az írást.

Nemeskéri Kis Zsigmond

Na, mi újság, Geszler honvéd?

Geszler honvéd bevonult. Cegléden volt egy előfelvételis egység, ahova csak tizenegy hónapra kellett bevonulni az egyetemre felvetteknek, és két évre a többieknek. Az előfelvételis újoncok olyan öreg katonákkal találkoztak, akik rajtuk akarták megbosszulni az előző csapattól kapott kiszúrásokat. Geszler honvéd már a nevével is felhívta magára a figyelmet, mert akkoriban ment a Tell Vilmos sorozat, melyben a gonosz helytartó neve egyezett szegény fiú vezetéknevével. Aztán meg a mi Geszlerünk nem volt egy sportos alkat. Egyszerű járás közben is zihálva vette a levegőt, futásnál meg mindig meglepetés volt, hogy beér a célba, és életben van. Persze védekezett szegény, az ő futása lassúbb volt egy közepesen sétáló emberénél, és erről sem fenyegetéssel, sem ösztökéléssel nem lehetett lebeszélni. A többiek hálásak voltak, mert csak Geszlernél kellett

egy kicsit gyorsabban futniuk, és már nem őket piszkálták a tisztesek. Általában adtak neki még egy kört, hogy ha ennyire nem megy a futás, hát gyakorolja. A tisztesek hamar rájöttek, hogy nem tudnak mit kezdeni ezzel a taktikával, hagyták is, persze a plusz egy kör azért maradt mindig.

Őrségben, Cegléd tanyavilágában. Az őrség Cegléden nem volt piskóta. Gyakorlatilag a mezőn van az őrbódék fele. Itt éjszaka az állatok átveszik a hatalmat, hatalmas mozgás van, jönnek-mennek, zajjal, elég nagygal. Több őrszem lőtt már nem létező diverzánst, csak ne kelljen egyedül állnia a hidegben és a tébolyító forgalomban. Geszler honvéd otthonról meleg alsóruhát rendelt, a helyi kisboltból egy kis üveg pálinkát hozott neki a hosszútávfutó társa, aki-nek válogatott kerettagsága okán szabad kijárása van edzeni. Ezenkívül, unalom és félelem ellen egy fülhallgató rádiót is vitt magával. Na, őt nem ijesztette semmilyen zaj, nem is hallotta! A szélmentes bódéból ki sem jött, csak ha a váltás ideje közel volt.

Le akarta lőni a tizedest. Egyszer a kapuőrség közelében lévő térképtár fegyveres őrzését végezte honvédunk. Éjszaka volt, tíz méterre volt a kapu-őrség, nem nézett ki úgy, hogy itt történne valami. Magára vette a sátorponyvát, és kényelmesen lekuporodott a fal mellé. Arra ébredt, hogy valaki közelít felé az úton, egyedül. Megismerte Varga szakaszvezetőt. Mérges lett rá, mert ha egyedül jött, csak az lehet a célja, hogy lebuktassa, és ezért még futkosó is járhat.

– Állj, ki vagy, állj vagy lövök! – kiáltotta, hogy a kapuőrség is hallja. Csőre töltötte a gépfegyvert. Ez már jelenteni való esemény volt, innen nincs visszaút!

– Állj vagy lövök!

– Én vagyok, Varga tizedes – jött a remegő hangú válasz.

– Hátra arc, lépés indulj!

A tizedes engedelmesen megfordult, és ment visszafelé. Mindkét dolog szabálytalan volt. Őrségben aludni, és az őrséget egyedül meglátogatni. Körülbelül egyformán kellemetlen mindkettő. Nem is került szóba soha sem egyik, sem másik dolog. Az őrségváltáskor a csőben lévő golyót Geszler honvéd kitárazta, és visszatette a többi töltény mellé. Senki nem tett említést erről sem. Kettejük titka maradt a dolog.

A takaró körbesétál a gyakorlótéren. A tisztesek kedvenc szórakozásai közé tartozott, hogy este, amikor a tisztek már elmentek, körletrendet ellenőriztek. Persze hogy találtak egy tollpihét valaki ágyán, vagy ha nem, hát ők tették oda. Aztán a hibás ágyneműt meg kellett sétáltatni a gyakorlótéren. Négy honvéd fogta a takaró négy sarkát, és lesétáltak az udvarra. Az ügyeletes tiszt ablaka előtt kellett lemenni az udvarra, de valahogy sosem kérdezte meg, mi ez a móka. Geszler honvéd rendszeres résztvevője volt az ágynemű-sétáknak. Kinek a borult elméjéből jött ez a játék, nem tudjuk. Valószínűleg öröklődött kiskatona-generációkon át.

A raj kitelepülésen rutinosan nélkülöz egy embert alkoholért. Hakli, Pecsénye, Benis és Geszler alkották a rajt. Hadgyakorlat során jól begyakorolt mozdulatokkal dolgoztak a fiúk. Hakli, a sofőr, érkezés után azonnal vette az

egyik kanna üzemanyagot és az ellátmányból a gyíkhúskonzerveket, és elindult alkoholbeszerző útjára. Addig nem jöhetett vissza, amíg nem hozott pálinkát, de legalább bort, meg szalonnát, kolbászt, hagymát, krumplit. A többiek már tudták, hogyan kell a négy főre tervezett feladatokat három emberrel is végrehajtani. Mikor megjött az ellátmány, mintát vettek a fiúk az alkoholból. Legtöbbször a gyilkos csemői bor érkezett, melytől hamar fejre lehetett állni, és másnap is kóválygott tőle az ember.

Baj csak egyszer történt. Hakli belső zsebében volt a pálinka, és mivel jött az ales, bebújt a sátorba. A sátor jó mélyen van, le kell hajolni a bebújáshoz. Ezt naponta gyakoroltuk, de nem lezáratlan tetejű pálinkás üveggel. Sajnos kiömlött nagy része a nedűnek, de a sátor, és főleg Hakli honvéd búzlott az italtól. Az ales nem hitte el, hogy nem ittunk egy kortyot sem, különösen, mert ő is szívesen élt volna a lehetőséggel.

Geszler rajparancsnok lett, egy rövid ideig. Érthetetlen okból, de Geszler honvéd lett a rajparancsnok. Valamilyen betegség miatt ment el az előző rajpk, és azt mondták, Geszler jön a sorban, ő a parancsnok!

Hakli és Pecsénye, két „öregkatona”, nem fogadták jól a hírt, hogy a kopasz kerül föléljük rangban. Jött a bemutató hadgyakorlat, ahol kivételesen négyen adták elő a produkciót, ami abból állt, hogy antennákat kellett felállítani. Háromszintes antennák, jó magasak. Vigyázni kell, hogy függőlegesre legyenek kifeszítve drótkötéllal, mert különben ledőlhetnek. A rajparancsnok irányítja a csapatot, a három drótkötelet a raj másik három tagja feszíti. Hogy, hogy nem, Geszlerék rajánál Pecsénye és Hakli nem húzták eléggé a kötelet, így az Benis honvéd felé ledőlt, az ales előtt néhány méterrel. Előtte Geszler a „Hakli, légy szíves húzzad kicsit jobban” vezényszót adta ki, mely teljesen átformálta a seregben szokásos, dróthúzásra használt etikettet. Az ales elsápadt, elment. Itt az ő életére törtek! Másnap már Pecsénye irányította a rajt. Az ő szűkebb, tömörebb szókészlete jobban megfelelt a seregben.

Szilveszter, hóesésben, félmeztelenül. Szilveszter reggel volt. Mint rendszeresen, a varjak hajnali ötkor felébresztették a századot veszett károga-sukkal. A fák, melyeken fészkeltek, közvetlenül az ablakok előtt voltak. Aztán hatkor igazi ébresztő volt, mely itteni szóhasználatlalt így hangzott:

– Jó reggelt, e'tá'sak, ba...a ki magát az ágyból!

Enélkül nehéz lett volna felkelni, de ezután már simán ment. Aztán következett:

– Reggeli torna a gyakorlótéren, félmeztelenül.

Itt az volt a szokás, hogy a torna atlétatrikóban történik, ha kicsit hűvös van, gyakorlóban, ha zordabb az idő. A félmeztelen csak nyári reggeleken volt szokásban, amikor csak rájuk izzadt volna a felső, és ugye egy hétig azt hordani kell, amíg tisztacsere van. De így szilveszterkor, szállingózó hóban meglepő volt ez a sportosság a tizedestől. A század nagyon rosszkedvűen vonult le félmeztelenkedni, de a második kör lefutása után már egyéb bajuk is volt. Tudniillik a levegővétel. Egyébként senki sem fázott meg, talán mert annyira dühösek voltak. A düh gyógyító erejéről sokat lehet olvasni, itt van hát még egy bizonyíték!

Sírószó vezényszó takarításra. A takarítást a tisztesek irányították. Tudták, hogy egyetemisták lesznek jövőre a kopaszok, akiket vezényelnek, ezért nem szerettek volna nyelvtani hibát elkövetni előttük. Azt tudták, hogy a -csuk, -csük a szavak végén veszélyes, mert hátha elrontják. Ezt kikerülendő, a saját fejlesztésű és sajátos nyelvtani megoldáson alapuló – Takaríjjanak, etásak! – vezényszót dolgozták ki.

A -csuk, -csük ki lett kerülve, de a helyes magyar beszéd is. Az etásak egyébként az elvtársak egy speciális kiejtése, mely teljesen hasonult a takaríjjanak előtaggal.

A katonaság nevelő hatása. Mondják, hogy a katonaság után lesz felnőtt a fiatal ember. Ebben sok igazság van, mert a katonaság a fiatal felnőttkor elején van, és utána csak öregszik az ember. Geszler a civil életben csodálatos kutatómérnöki karriert futott be. De egész életében megmaradt az egyre halkuló fájó emlék, hogy ott miért kapta azt, amit kapott.

Novák Valentin

Zóna

– Itt a kiflije meg a kávé, művész úr!
– Köszönöm, Lajos, nagyon kedves, már szólni sem kell...

– Ez az éhenkórász még délután is ezek mellett skribál. Aztán öt körül jön valami hivatali szolga, letesz elé egy kis aprót, az irományait meg elviszi. De még a fejét sem veti fel. Rendben, fizet, sőt egy zónapörköltet is bevág, mi több, némi borralalót is hagy, de egész nap foglalja az asztalt, a legnagyobb forgalomban is. Még délelőtt rendben, de fél kettőtől áttakarodhatna a sarki söntésbe.

– Hagyjad már, baszki, hadd éljen! Még mindig kevesebb a baj vele, mint azokkal a ficsúrokkal, akik az utóbbi időben ideszoktak. Jaj, már jönnek is! Kellett megszólalnom. Se köszönés, se jatt, se modor...

– Ja, ezek a széptevők, akik itt hajráznak rá az éjszakára!

– Nem széptevők, szépírók. Sült bunkók! A nevük is mekkora marhaság: *Le a krinolinnal*.

Az üvegportált kifeszítve benyomakodott egy magakellető társaság. Fejük, szemüket úgy forgatták, hogy azonnal észrevegyék a legszebb nőt, s legalább kacsintás-távolságban foglaljanak helyet hozzájuk képest. A dél-előtti restauranti unalmat, az álmos kávékavargatások, szörpszipantások, virsliroppintások, újságlapzizzenések, légyhessentések ütemét felváltotta egyfajta csatazaj, mely abból adódott, hogy a társaság nem volt tisztában kvalitásaival, a pénz ellenben szinte kihullt tömött zsebeikből. Belépésük után másfél másodperccel már felfedezték a sarokban ásítózó Tüll Jucikát, a hamvát épp elvesztő kupléénekest, és a kávéba, kiflifélbe szeme sarkával csimpaszkodó, egyfolytában körmölő

alakot. A többi kornyadozó emberdíszeletet fel sem fogták. Túll Jucika hamar megunta a feléje áradó, ágyba hívó kedvességet, és háttal ült át az impertinens kompániának, főleg, hogy így jobban szemügyre vehette ezt az izgalmas férfit, aki az utóbbi napokban beköltözött a Három testőrbé, s akinek csontjai majd átdöfték kifogyott zakóját vállban.

– Nézd, a kis frájla milyen szemtelen, beült háttal!

– Legalább beakaszthatsz neki, bakker!

– Te, ne legyél akkora tuskó!

– Igen, kérünk öt zsíros rántottát meg öt korsó sört...

– Figyeld azt a majmot, aki olyan sebesen ír, mint egy távíró!

– Már láttam, dögunalom. Te-le vannak hasonlók a belvárosi, csámpás kafék.

– Meg kávét is egy kancsóval, de siessen!

– Szivarozni nem lehet?! Ne szólj már be! Fizetek, lehessen már, bakker...

– De nem lehet, uram...

– Na, menj a dolgozdra, rendeltünk, nem?!

– Elkezdtek az alázást, hogy rohadjon ki a belük! Köpj bele a rántottájukba.

– Meglesz, ne félj! Jó taknyosra csinálom, ahogy megérdemlik. Mondtam, rosszabbak annál az éhenkórásznál.

Az éhenkórász Afrika – általa – soha nem látott homokdűnéin terelgette légióseit. Némelyiket megfricskálta bővebb tintával, másokat komikusra csiszolt egy homokviharral, a maradéknak teliholddal csillantotta meg fényes puskacsövét. Nem is figyelt arra, hogy nyakába szakadt a szomszéd asztaltól egy kérlelhetetlen megjegy-

zés-sirokkó. Csak írt, mert írnia kellett a zónapörköltért, a kifliért, a kávéért, hogy egyáltalán holnap is írhasson. Kevés volt az idő ötig. Nem törődhetett semmivel, csak a tehetség aprópénzre váltásával. Órákon át csak egyszer nézett fel merengve. Arcán félmosoly tündérkedett, s mintha Túll Jucit nézné, de messze túllátott azon, túl a délután ötön, túl a kikerekülő fejezeten, túl a másnapok örök malmán, túl Afrikán és a soha el nem képzelt, s csak meg sem álmodott Don-kanyaron. Túll Juci végérvényesen szerelmes lett e merengő félmosolyba...

– Nézd a csórót, meg nem áll! Hogy lehet így írni? Nem tölt, csak tüzel.

– Biztos megszállott, aki két ép mondatot nem írt még, de azt hiszi, ő az irodalom felkentje.

– Ezt valami regényíróversenyről felejtették itt? A cílszalag után még kifuttat a tollából egy regényfolyamot.

– Csak egy dilettánsnak lehet ilyen a tempója. A mondandót meg kell rágni, s csak aztán kiköpní, persze szépen tálalva.

– Látod, milyen ütött-kopott, de az a szuka mégis őt falja a szemével.

– Na, takarodjon! Mondtam, fizetek annyit, hogy nyugton szivarozhassak!

– És ízlett a rántotta, uram?

– Igen, igen, másnapos gyomorra egész jó, de legközelebb jobban süssek át!

– Igen, kérem, úgy lesz!

– No, leállt a verkli, figyeld csak! Úgy mosolyog, mint egy félnótás.

– Pfúj, bárgyú!

– Nem bárgyú, ez egy tipikus pesti, kávéházi zsidó. Nézd a fülét, mint két lapát. Majd elviszik követ lapátolni, azt nem fogja ilyen állhatatosan csinálni.

– Na, odamegyek hozzá, megkérdem, mit ír... Színikritikus-arca van.

– Te odamész hozzá? Én egy botlat sem piszkálnám meg!

– Egyébként nagyon ismerős. Honnan is, honnan...

– A szilveszteri lóversenyről, baszkikám, hehe...

P. Howard előtt ott tornyult egy alak. Arcán a kivagyiság párbajozott a felszínes kíváncsisággal. Kezén aranyóra, zsebében koton, minden eshetőségre, slusszkulcs és fürdőbérlet, no meg számos forintocska, egy épp elnyert ösztöndíj morzsái. Lejjebb hajolt, akárha egy hórihorgas helyőrségi testőr megszemléli a mindig rosszban sántikáló, napon töppedt beduint.

– Alfonz vagyok, kit tisztelhetek az úrban? – a tisztelhetek elég hangsúlytalanra sikerült.

De késett a válasz. A férfi ugyan összerezsent, mint mikor hajnalban hosszasan dörömbölnek a lakás ajtaján, ahol rejtegetnivaló van, a hovatartozás pecsétje, ám a szavak a belső trombitaszóra tovább sorakoztak, pont úgy, ahogy reggeli alakizás előtt a légiónások teszik. Végül kitette a pontot. Jobbra át! S alázatosan felnézett:

– P. Howard, kérem, regényírkász.

– Ehem, s miféle regényeket vét az úr? Khm... Én épp most nyertem el az év regénye díjat...

– Azt Senki Alfonz nyerte!

– Hát, ő áll maga előtt.

– Gratulálok az úrnak! Tudja, én olyan könnyű, megélhetési regényeket írkálok, hogy az a kislány is megértse (biccentett Tüll Juci felé, aki szinte elalélt), végső soron, hogy legyen mit ennem.

– Akkor nem is zavarom! – riadt meg Senki Alfonz a nyers valóságtól, mely a *legyen mit ennem* félmondattal vágta orcán, s amely tíz évvel korábbi mivoltára emlékeztette. El is somfordált a WC felé, mert a gigá-

jában játszadoxni kezdett a kávéval, sörrel elegy zsíros omlett.

Öt óra lett. A *Le a krinolinnal* kör tagjai totális részegségben hanguoskodtak. Sorjázta a saját dicsőségükről szóló anekdoták. Mindenki első osztályú volt, s nagyon értették a csíziót. Otthon voltak filozófiában, történelemben, irodalomtudományban, nyelv- és befogadóelméletben, s a pénzszerzés ezeregy fortélyában.

– Szellemünk egyre dicsőbb, hisz!

– tódította egy jól megkomponált pillanatban Fred.

Ekkor kinyílt az ajtó, belépett egy erősen hivatalszolga-kinézetű alak. Odalépett P. Howardhoz, leszámolt neki némi pénzmagot, a telefirkált papírokat összefogta, biccentett, s már el is takarodott.

– Nézd, pénzt kapott az a Hóvár, vagy kicsoda! – kerekedett ki Csülök szeme.

– Mondtam, hogy kávéházi bibsi. Ezeknek asztalhoz szállítják a dellát. Fingnak egyet, s már fizetnek is.

– Te, Hopkins, alig maradt már valamink. Túlittuk magunkat, de én még dorbézolnék. A miniszter úrhoz vagyok hivatalos holnap, de ő kifejezetten szereti, ha másnapos a búrám.

– Na, hívjuk át, Fred, elég lehet a lóvéja még egy-két kör fröccsre! Kiénekeljük a zsebéből.

– Te hazudsz neki egy-két megjelenést, Alfonz, te meg egy ösztöndíjat. Egy lazát még ő is kap... Hehe...

– Bibsikkel nem közösködöm, Fred!

– Kibírod egy óracsát!

– Lépek, ha ezt idehívjátok!

– Akkor lépj, Jimmy, annyira szalonképtelen a zsidózásod, többször kellemetlen helyzetbe hoztál minket!

– Inni kell, ha meghalunk is! Szavazzunk! Én kaptam idén a legnívósabb díjat! Az én szavazatom ötöt ér!

– Az enyém hatot, Fred, mert hozám vágta az év regénye díjat! De én is idehívnám, nem annyira gáz, kicsit szórakozott...

– Büdös zsidó! Na, én megyek! Kiléptem a Krinolinból! Sose lássalak titeket!

– Menj csak, Jimmy, majd megbékülsz!

– Hé, Hóvár úr! Hóvár úr!

– Még elolvad önmagától, ha anynyit hívod.

– Hagyd a P-be! Ne égessük magunkat!

Hóvár úr a zónával volt elfoglalva. A reggel kirendelt kifli maradványát áztatta a pörköltzsaftban, hogy a szűken porciózott hús íze kicsit tovább hasson. Úgy evett, mint írt, fel sem nézett. Gondolatban már új fejezetet nyitott... A másnapi zóna első mondatát róttá agyának egy fecniére...

Pataki Anett

Interjú a Rejtő-szűz olvasóval

Exkluzív tartalom:

Nyomon követhetjük az első Rejtő-élményt!

Bizonyára mindenki találkozott már valamelyik nevével: Rejtő Jenő, P. Howard vagy Gibson Lavery. A szerkesztőség egyöntetűen magasra tippeli azok arányát, akik Önök közül akár csak beleolvastak már egy Rejtő-műbe. Emlékeznek még, milyen volt az első? Emlékeznek a könyv illatára, a lapok sárgaságára vagy az írógépszerű, régi betűszedésre? Egyben olvasták, vagy folytatásosan egy folyóiratban? Izgultak-e a szereplőkért, és kacagtak-e az ironián? Ha az emlékek már megfakultak, hagyják, hogy az alábbi interjú felelevenítse ezeket az érzéseket. Kifaggattuk az Egyszeri Olvasót első Rejtő-olvasása előtt, közben és után.

Riporter: Bemutatkozna, kérem?

Olvasó: A nevem Egyszeri Olvasó. Kortalannak és nemtelennek tartom magam. Ami igazán meghatározza az embert, az a hobbija. Kész könyvmoly vagyok, mindenfélét olvasok.

R.: Rejtő Jenő műveivel mégsem került kapcsolatba korábban?

O.: (elpirul) Nem, sajnos nem.

R.: Van ennek valami konkrét oka? Esetleg valamilyen megmagyarázhatatlan ellenszenvet érez a szerző iránt?

O.: Nem, nem mondhatnám. Édesapám néha emlegette a regényeit, számomra azonban mindig volt más, amit olvassak. A listámon most is több száz könyv áll, és ha nem kéri, hogy...

R.: Tehát Ön most kizárólag az interjú miatt vesz kezébe egy Rejtő-művet?

O.: Természetesen kíváncsi vagyok, és ez egy jó alkalom arra, hogy végre szélesítsem a látóköröm, de valójában, igen.

R.: Értem, fogjunk is hozzá! Melyik művet választotta?

O.: Azt írja... A detektív, a cowboy és a légió. Ha jól tudom, ez az utolsó regénye – ezáltal, és a cím alapján, a mű talán jól összefoglalhatja a szerző munkásságát, megvan benne minden „rejtőiség”, így teljes képet kaphatok róla.

R.: Valóban. Úgy látom, már hozzá is kezdett. Mi az első benyomása?

O.: Lássuk csak! Felettébb izgalmas a nyitójelenet. Ha az a két férfi egy valódi gyilkosságot tervezgetne, igazi ponyvakrimi lenne, és még annak is gyenge, hiszen az első oldalon ellövi, hogy ki a gyilkos. Ám a bóbiskoló műpálma árnyékában hallgatózva a pincér csakis egy műgyilkosság fültanúja lehet. És mennyi szín! Az egyik úr szalagja rózsaszín, a másik ingjén kék a csík, a kenyereslány haja narancsos szőke, az Egyszerű Plack meg vörös. Mintha a végén a szilvakék és a gránátalmaszín szavakat is láttam volna...

R.: Úgy van, de ne siessen már, kérem! Valóban impozáns a nyitójelenet. Figyelemfelkeltő, nemde?

O.: Az. És mennyi információ! Mintha minden egyes karakter mögött egy új regény rejlene. Szívesen elolvasnám Hoggard és Lilian történetét, amit egy Barbara nevű ló szökkenett szárba. Bevallom, az is érdekel, hogy hova rejtik az urak végül azt a szerencsétlen Warinst Maud kisasszony elől. Szintén lenyűgöző, hogy az élet különböző területeiről nyeri a leírásokhoz a szavakat. A pincér térdei például *„sűrű tremolóban rezegtek”*, de mi is az a tremoló?

R.: Zenei kifejezés, jelentése remegés, reszketés – tehát a szó jelentésének ismerete csak az élvezetet növeli, jelentést alig ad hozzá. Ezáltal a szerző mindenféle olvasói réteget megszólít. No de, ön szerint akad itt valami, ami előrevetíti a cselekmény vezérfonalát?

O.: Ha jól emlékszem, a prózaszerkesztés egyik alapja, hogy a bevezetőben az olvasó kapjon egyféle írói ígéretet, nem igaz? *„Jegyezze meg, kedves Martin, ölni mindennel lehet. Kivéve talán a kést, pisztolyt, mérget és hasonló alkalmatosságot, amelyekért a kiadók manapság már alig fizetnek.”* Talán ez lehetne az ígéret, és ez előre is vetítene egy különös tárggyal elkövetett gyilkosságot. Azonban nem lehet elmenni a szarkazmus mellett. Az írás 1942-es, és úgy sejtem, ez inkább valamiféle korrajz lesz az akkori irodalmi élet egyik szegmenséből. Bár valószínűtlenül békés korrajz a hátorszáiban.

R.: Nahát, hiszen ez egy feltehetőleg amerikai helyszín, nem igaz? Ahol dollárban fizetnek, és Nanynek hívják a kenyereslányt.

O.: Úgy van, ám kétlem, hogy Rejtő úr ezeket máshonnan szedte, nem pedig egy pesti kávéházból, ahol a magyar füzetregényeket gyártották hasonló buzgalommal a nevenincs szerzők. Azt olvastam, még az sem tisztázott, hogy valóban járt-e Afikában, légiósként, potyautasként, vagy bármilyen más formában.

R.: Ennek ellenére a légió és a Szahara igen gyakori visszatérő elem...

O.: Úgy van, akárcsak a cowboyok meg a detektívek, mégis kétlem, hogy ezek közül a szerző bármelyik mesterséget kipróbálta volna. No de, térjünk a lényegre. Szóval a szöveg nagy része egy fricska a tucatregények gyártóiról. Valós vagy kitalált trükköket vonultat fel arra, hogyan lehet egymás hőseit, fordulatait és megoldásait ellopni, plagizálni, újrahasznosítani. Az ötleteket cserélgető író urak a kávéházban pöffeszkednek, és csak a határidő közeledtével húznak bele, hogy megírják silány regényüket; még aznap a nyomdába kell kerülnie, ugyanis csak így lesznek kifizetve, és valamiből állni kell a ceket

a kávék után. Az előbbi idézethez hozzátenném a folytatást: „És öltek már regényrel is, mert egy szerkesztő halálra unta magát olvasás közben.”

R.: Nem kávéház, hanem tejbár. Valamint nem kávét isznak, hanem Mazag-rant.

O.: Azt nem ismerem.

R.: Algériai ital, édes kávé citrommal, mentával és rummal. Rejtő Jenő nyilván ezt is a vitatható afrikai útja alatt szedte össze.

O.: Meg ne sértődjön már, kérem! Azt nem én vitatom, hanem egy irodalomtörténész. Meg az író tulajdon apja és bátyja. Nos, ebben a tejcarnokban bárkiből lehet kalandregényíró, még a pincérből is, ha megmozgatja egy kicsit az agyte-kervényeit. A divatosan monogramos nevek olykor emlékeztetnek valódi irodalmi nagyságokra. Így lesz H. G. Shaw a George Bernard Shaw-ból, és G. B. Wells a valódi H. G. Wellsből. Néha azt vélem felfedezni, hogy az említett regényfordulatok is korabeli eseményekre utalnak. Például a holttest poggyászbba rejtése fakadhat az 1931-es kofferes gyilkos emlékéből, akitől sokáig volt hangos a magyar sajtó...

R.: Az írással törődjön, kérem, ne a lényegtelen félmondatok keletkezésének lehetséges körülményeivel!

O.: Rendben van. Az első rész végén hangzik el, hogy „Ez az ember foglalkozásának őstípusa!” Én azonban úgy látom, hogy a műben minden karakter egy-egy őstípus. A pincér magas, a kenyereslány szép, a tulaj mogorva, a vörös nagydarab és falánk, így természetes, hogy a tanító pedig merev galléros és kézelős, csupa szöglet ember.

R.: Elveszik a részletekben...

O.: Mert rengeteg az információ. Alig bírom követni, hogy mi a valóság, és mi egy-egy regényrészlet. Mire az a szomorú fiú álmodik, már teljes káosznak érzem, és...

R.: Nahát, máris a fiúnál tart? Ahhoz a szálhoz mit szól?

O.: (sóhajt) Sablonosan indul. Fekete hajú, sápadt, szomorú arcú férfi a búcsúlevelét írja. Tipikus, azt kell mondjam. Akárcsak a vidéki tanító, aki Rejtő alteregója is lehetne, ha így tanulta volna ki a regényírást – hat túrók süteményért cserébe.

R.: Most már megvárom, amíg végigolvassa.

O.: (hosszasan olvas) Ó, micsoda fordulat! Esküszöm, hogy erre nem számítottam... zseniális! Hogy ez az egész keszekusza fonal így kigubancolódjon hirtelen! Nem tudtam, hogy ha a sablonokat iróniával keverik, abból ilyen szórakoztatót lehet alkotni. Egészen kacagtam rajta, hallotta?

R.: Sejtettem, hogy tetszeni fog. Zárásként, esetleg valami kivetnivalót találok-e ebben a találomra kiválasztott Rejtő-műben – ezt azért hangsúlyoznám, hogy a rajongók meg ne haragudjanak magára, amiért a teljesség igénye és ismerete nélkül bírál.

O.: Nos... talán csak azt, hogy kevés a műben a nő. Nany egy igazi angyal, a csak említés szintjén jelen lévő Evelyn sekélyes, Lilian pedig gondoskodó feleség lehetett... Ilyen sablonos nőalakokkal a XXI. században már...

R.: Köszönjük szépen az Egyszeri Olvasónak ezt a tartalmas interjút. Reméljük, a továbbiakban mind ő, mind a kedves olvasók gyakrabban veszik majd kézbe a Rejtő-könyveket – már amennyiben ez lehetséges. További jó szórakozást kívánunk!

Payer Imre

Svenkel a Seol

Lohengrin voltam, hiába volt sóder,
rájött a nagy ő – Fülíg erő robajjal
repültem, mint a hattyú. Dallal
zuhantam Oranba, Háfizba és tovább...
Ki vakította meg a hangot itt?
Ki zeng gázelt a lófaszon?
Nevem P. Howard, humanoid.
Rejtőzködnöm nem lehet.
Szólt a kártya: nem lehet.
Nem lesz pengő, lyra se lej.
Nem lehetsz te itt a Reich!
Paklidra röppenek,
légiós jelenet.
Na mi újság, Rejtő úr?
– Nem is ez a nevem.
Nem mondom meg, ki vagyok én.
Piszkos Fred, Wágner úr?
Nevem van. Illetve Vanek.
Gondolatom mozgófényképüzemén
kikandikál a rejtelem,
hátborzongva hahotál – ilyen!
Siklik, mint úrben a Merkúr,
ordítva ébreszt: Szép napot? Rien!
Mindenütt jó, de legjobb sehol.
Svenkel a Seol.

Pólya Zoltán

Az én Rejtőm

Az én Rejtőm akkor született, amikor tizenkét évesen levettem a polcra az *előretolt helyőrséget*. Nálam a máig véget nem érő varázs Galambbal meg az órában rejlő térképpel kezdődött, Piszkos Fred és rovott múltú társai később jelentek csak meg a színpadon. Azóta is sokszor rácsodálkozom, hogyan lehet Rejtő ilyen hatással a mi mindennapjainkra, és ezt kevés, nála tehetségesebb magyar író mondhatja csak el magáról.

Talán az a Rejtő-jelenség nagy rejtélye, hogy tapasztalatom szerint felnőtt fejjel nagyon nehéz az olvasótáborához csatlakozni. Mintha fiatalabban, még nyitottabb szívvel állva a világgal szemben könnyebben lehetne befogadni műveit. Érettebb gondolkodással felfegyverkezve immunisak vagyunk már az egyszerűbb megfogalmazással, egy másik, múlt századi nyelvezettel operáló irodalmi mű gondolkodásmódjával szemben. Pedig Rejtő művei, ha lefejtjük róluk a védjegyükké vált humort, nagyon is szellemes, csavaros módon kivitelezett, bárki számára befogadható kalandos történetek. És talán itt kezdődik a probléma.

Többen, több helyen megírták már, hogy a magyar kultúrából fájdalmas módon hiányzik a zsánerirodalom. Ha színtiszta kalandot akar az ember, Leslie L. Lawrence-t olvas; ha krimi, akkor ma Kondort ajánlják. Sci-fi körökben is néhány név forog csak a kortársak közül, a horror állapota maga is szörnyű – pedig utánpótlás lenne bőven. Ezeken kívül van Rejtő, és persze az üzletek forgópólcainak alján tanyázó szennyirodalom. A „zsáner” az, amit valóban csak önmagáért, a saját szórakoztatásáért olvas az ember, az oktatási rendszer pedig, amelyen át kell vergődni fiatalon, éppen ezzel szemben dolgozik. Azt sulykolja a még tapasztalatlan gyermekek fejébe, hogy az irodalomért meg kell küzdeni, hogy nem feltétlenül az élményt kell keresni az eléd kerülő könyvben; hogy az irodalom egy magasabb szintű valami, ami nem való mindenkinek, mégis keményen számonkéri rajtad olyan művek elemzését, amelyek jó részét a ma embere már be sem tudja fogadni.

Az én Rejtőm itt, ebben a homályos zónában tanyázik valahol. Nem lehet megkerülni, olvasottsága évtizedek óta példa nélküli, az irodalmi kánonban azonban nem találja a maga helyét. Lehet, hogy éppen „kivülállósága” az, amit nem tud megemészteni a magyar kultúra. Rejtő ugyanis nem átalított *szórakoztató irodalmat* csinálni, és ennek a nagyon is szigorú elvárásnak kevesen tudnak megfelelni.

Mert nem is ez az elvárás. Az elvárás az, amit az irodalomoktatás támaszt a gyerekekkel szemben, akik többsége számára az *irodalom* egy elvont fogalmakat használó, zárt világ. Azt a fajta bűnös élvezetet, amit akkor érez az ember, ha csak úgy, a saját kedvére vesz elő egy könyvet, az oktatás egyszerűen nem ismeri. Ki nem mondott követelmény ezzel szemben a főszereplő vívódása, a jó vagy a rossz közötti döntésig vezető út, szemben a zsánerirodalom inkább cselekményközpontú történetvezetésével. Nem is a szórakoztatás persze (az iskolákban oktatott) irodalom feladata, hanem minél több dimenzió felvázolása,

a választás lehetőségének megismertetése, amit – megfelelően rugalmas keretek között – egyébként ezerféle módon lehetne hasznosítani az élet minden területén. Rengeteg olvasmányélmény után, két kisiskolás gyermek apjaként és az oktatást szekértáborokra osztó viták figyelése közben úgy gondolom, erre a küldetésre a mai iskolarendszer nagyjából annyira alkalmas, mint Vanek úr idegenlégiósna.

Rejtő ezért több szempontból sem felel meg a modern irodalom elvárásainak, és ezek miatt sem könnyű megismételni az ő sikereit. Karakterei nagyjából egy kaptafára készültek, mégis nehéz lenne őket plágiumgyanú nélkül „újjáéleszteni”. Az aranyszívű, keménykezű vagány (Rozsdás, Fülíg Jimmy), a lapokon átbökladozó kisember (Troppauer Hümér, Vanek úr), vagy a rejtélyes múltú, körmönfont szélhámos (Piszkos Fred egymaga egy külön, kultikussá vált kategória e tekintetben) az ő védjegyeinek számítanak. Motivációik egyértelműek, gerincességükhöz nem férhet kétség. Rejtő egész egyszerűen történeteket akart velük elmesélni, és ez olyan jól sikerült neki, hogy máig képtelenek az írók leutánozni könnyed stílusban előadott regényeit. Művei ismerete nélkül nehéz ugyanis felismerni, hogy a sztorik mélyén sokszor nagyon is csavaros, okosan felépített „váz” lapul. Hántsuk csak le a humort mondjuk a *Piszkos Fred közbelépről!* Használjuk azt, amit irodalomórán tanultunk (tanítottak...), nézzünk a történet mélyére! Piszkos Fred a brit titkosszolgálat embere, akinek olyan feladatot kell elvégeznie, amire a szolgálat képtelen, jórészt diplomáciai okok miatt. Ezért ravaszul felépített hadműveletbe kezd, melynek során ügyesen, a maga javára kihasználva mások mohóságát és hiúságát (a kapitány különben is a magyar irodalom egyik legjobb manipulátora) egy teljesen „legális” expedíció örve alatt lát munkájához. Csakhogy a kritikus pillanatban beleszól a történet menetébe egy másik, alapvetően jó szándékú szereplő, felborítva a kapitány terveit, aki ennek ellenére is képes végül elkapni a körözött személyt, továbbra is a maga javára hasznosítva mások gyengeségét.

Ez önmagában is egy kaland, egy jó sztori. Mindez nyakon öntve a történeten átbökladozó-átverekedő mellékszereplők garmadájával, szép nőkkal és rengeteg humorral. Bármelyik, közepesnél kicsit is jobb írónak képesnek kellene lennie ilyen regényt írni. Rengeteg mesélőkedv kell csupán hozzá, hatalmas szív és emberismeret. És persze nevetni hőseink gyengeségén ugyanúgy, mint magunkon, ez egyébként humorának kulcsa, csakúgy, mint Fred stratégiájának. Rejtő azért is az *én* Rejtőm, mert ő legalább nem akarja nekem megmondani, mikor és hol kell nevetnem. Valamiért mégis kevesen képesek ilyesmire.

Rejtő írásainak másik, nélkülözhetetlen eleme, a szellemesség már egy megfoghatatlan dolog. Az egyéni írói stílust rengeteg munkával, a kritikák megszívlelésével ki lehet alakítani; az alapvető írói fogásokat el lehet sajátítani. A helyzetkomikumban, a kabaréban gyökerező, lesből támadó humor a legtöbb forgatókönyv-író eszköztárában megtalálható, mi, magyarok pedig különösen vevők vagyunk erre, rengeteg tehetséges komikusunk, előadóművészsünk, írónk volt és van. Mintha itt akadna el azonban az igyekezet, hogy valami sajátosat lehessen ma alkotni. Talán azért, mert a bohémek ideje végleg lejárt a világháború után, és egyre nehezebb nevetni is – másokon inkább, magunkon már nem annyira.

Ha ízekre szedjük Rejtő műveit úgy, ahogy az irodalomórán elvileg képessé tették rá bennünket, akkor ott tartunk most, hogy az *én* Rejtőm lehetne akár a

mi Rejtőnk is, bővítve ezzel az egyre szűkülő irodalmi közösséget. Egy modern, mégis generációk számára élvezetes zsánerirodalmi „könyvtár” felépítésének útjában azonban éppen maga Rejtő áll, megakadályozva minden ilyen irányú törekvést. Évtizedek teltek el úgy, hogy nem volt más, aki vette volna magának a fáradságot, hogy Rejtő babérjaira törjön, hogy szellemes, jól megírt karakterekkel telipakolt történeteket írjon nekünk. Mind a köré épült kultusz, mind az oktatáspolitikai, mind a maga felhőjébe burkolózó „magasirodalom” egyformán részes abban, hogy nincs egy, a tömegeket igényesen kiszolgáló modern „brand” a magyar kultúra berkeiben.

„Rejtőt írni” ezért szerintem nehéz lenne ma. Ugyanígy, ő maga sem boldogulna. A világ elmondhatatlanul bonyolult, szövete rendkívül komplex lett a harmincas évek óta. A szórakoztató irodalom (ahogy a filmek is) faék egyszerűségűvé redukálódott, altesti szintű poénok jelentik ma a színvonalasnak szánt szórakoztatást. Azt a fajta intelligenciát, nagylelkűséget, vagányságot és humort, amit egy Rejtő-könyv máig sugall az olvasóknak, át kellene emelni a ma irodalmába. Igény biztos, hogy lenne rá.

Zsánerirodalmat írni úgy kellene elkezdni, hogy meg kell ugorni az ő örökségét.

Pöszmet Zsolt

Óda (meg vissza) Jenőhöz

Oh Jenő, minden könyved oly értékes barát,
Mint autó arany alvázában a tizennégy karát.
Az igazán szép rejtvény, mi még nincs megfejtve,
Tehetséged szerencsénkre sosem maradt rejtve.
Írásaid nélkül az élet csak egy börtön,
Létezünk, mint Buddha-szobrok, szerteszt a Földön.

Életed is eredeti, semmi hagyományos,
Hisz ki látott már olyat, hogy dokkmunkásból táncos?!
Őrült regényekben is feldereng a rendszer,
A cirkáló, ha el is veszik, tán megkerül egyszer.
Megtalálja Pizkos Fred, kit oly kevés jó ér,
S a portásból is felszínre tör a rég szunnyadó hóhér.

A vesztegzár sem lehet a Grand Hotel hibája,
És nincs is más olyan jó, mint Watsonék pipája.
Vanek Úr egy zseni, bár sokak szerint debil,
De Jáva Réme is csak egy Félix, mikor civil.
Tölthetjük bár szeszes pálinkával időnket,
Ha nem figyelünk, kikezdi a szívbaj a tüdőnket!

A légióban igen gyakran elcsattan egy pofon,
 És nem ritka, hogy Senki Alfonz van éppen a soron.
 Lungaföldön az élet bizony nem túl fényes,
 De Texas Billbe belekötni sem túl egészséges.
 Legyen az revolver, lavór, húsdaráló,
 Emléket hagy bennünk, és az bizony fájó.

Kegyetlen helyszínek, furcsa szereposztás,
 Az sem épp meglepő, ha a királynő borostás.
 Személytelen személyek, névtelen senkik,
 Esténként az úri közönség verekszik.
 Ez a Te világod, és micsoda egy világ,
 A legbőszebb kritikus sem lel benne hibát.

Csodát tettél, Jenő, rövid léted jól telt,
 Megnyerted a szakmát, mint Gorcsev a Nobelt.
 Egy dolgod fáj nagyon, de ezt talán belátod,
 Embertelen, igaztalan, korai halálod.
 Bárcsak hallgathatnál még barátod szavára:
 „Jenő, gyere haza, minden meg van bocsátva!”

Sári Orsolya

Vesztegzár a Grand Hotelben

avagy regény a színházban

Rejtő Jenő *Vesztegzár a Grand Hotelben* című regénye 1939-ben a Nova kalandos regényei sorozat 101. részeként jelent meg először. 1963-ban filmet készítettek a regényből, a *Meztelen diplomatát*. 1971-ben 16 részben közltek képregényként a Fülesben, majd ennek újraközléseként 1988-ban önálló képregényfüzetben jelent meg. A *Vesztegzár a Grand Hotelben* című regény külföldön megjelent magyar nyelvű kiadásokat is megélt, valamint – többek között – angol, francia és finn nyelvre is lefordították.¹ Nem csoda hát, hogy a *Vesztegzár a Grand Hotelben* című regényt később színházban is játszották.

Értekezésem az eme Rejtő-regényből készült színdarabról szól, melyet a nagyváradi Szigligeti Színház a 2017–2018-as évadban tűzött műsorára. Tanulmányom első részében a színdarab keletkezéséről írok, majd áttérek az

¹ A külföldön megjelent és idegen nyelvű Rejtő-könyvek bibliográfiáját lásd: Thuróczy Gergely, *Rejtő Jenő külföldön megjelent magyar és idegen nyelvű könyveinek bibliográfiája = Az ellopott tragédia. Rejtő Jenő-émlékkötet*, szerk. Thuróczy Gergely, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, Infopoly Alapítvány, 2015, 420–426.

adaptáció kérdéskörére, összegzésképpen pedig egy XXI. századi értékítélet megfogalmazása a célom.

A nagyvárad Szigligeti Színház színpadán 2017. december 31-én bemutatott zenés vígjáték nem előzmény nélküli, 2008. április 4-én mutatták be Magyarországon, a Nemzeti Színházban. A regényt színpadra írta Hamvai Kornél, a zenét Darvas Benedek, a dalszövegeket Varró Dániel jegyzi. A 2008. évi bemutatót követően a színdarabot 2015. október 2-án a Békéscsabai Jókai Színházban is bemutatták, majd ugyanezen előadást 2016-ban a Szarvasi Vízi Színházban jelynyelvi tolmács közreműködésével állították színpadra.

Az átiratot jegyző Hamvai Kornélnak – már gyerekként olvasva a művet – eszébe jutott, hogy a regényből lehetne színdarabot készíteni. Több mint két évtizeddel később a gondolat valósággá vált a Nemzeti Színházban. A színdarab szerelmespárját (Signora Relli és Vangold) ekkor Molnár Piroska és Hollósi Frigyes játszotta.² „Az előadás zenéjét a húszas, harmincas évek tánczenéje, azon belül elsősorban az akkori swing ihlette. [...] Egy kivételt leszámítva mindig szövegre dolgoztam [...] Zogoli dalánál a zenét írtam meg előbb, és arra készült a szöveg.”³ Az előadás dalszövegei Varró Dániel munkáját dicsérik, akinek a dalra fakadó szereplők lelkiállapotát minél hitelesebben kellett ábrázolnia az adott drámai helyzetben. Mindemellett a dalszövegekben a jellegzetes rejtői humort is szerette volna visszaadni. Éppen emiatt érdemes és szükséges foglalkozni az adaptáció kérdéskörével. Véleményem szerint – csakúgy, mint a képregény-adaptációknál – a színpadi adaptációk esetében is többszintű értelmezésről beszélhetünk; Hamvai Kornél a *Vesztetgár a Grand Hotelben* című regény szellemét, karaktereit, fő történetszálait és klasszikussá vált mondatait megtartva írta színpadra a művet, majd Porogi Dorka⁴ az átirathoz hűen rendezte meg a darabot: ahol Hamvai Kornél pizsamát ír, ott a színpadon is pizsamában jelenik meg a szereplő. Az előadás így abszolút szöveggközpontúnak nevezhető, ahol a szöveg (az átirat szövege) törvényei szigorúan diktálják az előadást, a sztorit, a történetet. Porogi Dorka rendezőt az is érdekelte, „hogyan lehet ezt a zseniálisan kitalált, bátran művelt dilettantizmust színházra lefordítani – játékmódra, akcióra, látványra. Vagyis igencsak megnő a jelentősége annak, hogy pontosan milyen pizsamát használunk, amikor pizsamát használunk. A rejtői hangot nem a szerző mondataiban, hanem az egész előadás világában létrehozni – nem biztos, hogy ez szöveg-színház.”⁵ A kettő, vagyis a Magyarországon nagyobb hagyománnyal bíró szöveg- és színészközpontú színház és az Erdélyben elterjedtebb, vizualításra és látomásosságra építő színház ötvözetét igyekeztek színpadra varázsolni a darabban. Sikertörténet. A karakterek, a fő

² Amellett, hogy Varró Dániellel és Darvas Benedekkel dolgozhatott együtt, ez hatott Hamvai Kornélra a leginspirálóbban. Vö. *Az előadás szövege. Hamvai Kornél szerzői gondolatai = Vesztetgár a Grand Hotelben*, szerk. Bozsódi-Nagy Orsolya, Bíró Árpád Levente.

³ *Az előadás zenéje. Darvas Benedek zeneszerző gondolatai = Vesztetgár a Grand Hotelben*, szerk. Bozsódi-Nagy Orsolya, Bíró Árpád Levente.

⁴ Az az információ, hogy Porogi Dorka szülővárosában, Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult, majd a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen szerzett színházrendezői oklevelet, jelentőséggel bír.

⁵ „Zseniálisan dilettáns”. *Interjú Porogi Dorka rendezővel = Vesztetgár a Grand Hotelben*, szerk. Bozsódi-Nagy Orsolya, Bíró Árpád Levente.

történetyszálak és a regény klasszikussá vált mondatai⁶ éppúgy megjelennek és elhangzanak a színpadon, mint ahogyan a regényben, miközben a díszlet és a jelmezek is visszaadják a rejtői világot.

Az, hogy a *Vesztégzár a Grand Hotelben* című regényt film- és képregény-adaptációként is bemutatták, valamint a külföldön megjelent magyar nyelvű és az idegen nyelvű kiadások, illetve az, hogy nem csupán hazai, hanem a nagyváradi Szigligeti Színházban is játszották, azt a feltevést erősíti, miszerint a Rejtő-jelenség a XX. század után a XXI. századot is uralja.

⁶ Örvendetes, hogy – többek között – az alábbi sorok a zenés vígjátékban is elhangzanak:

„– Emberek! Ebben a házban ma megjelent az elmúlás mementója! Idejöttem, hogy legyek a láthatatlan kéz Nabukodonozor palotája falán! Jusson eszetekbe, hogy a márványoszlopok, selyemfüggönyök, aranyozott kárpitok között éppúgy felírja a falra a dögghalál, hogy: »méne, méne tekel ufárszin!«, mint a legutolsó halászkunyhóra. Eljöttem, hogy táncoljak közöttetek, hogy mulassak veletek, mert így talán süket fületek is meghallja, vak szemetek is meglátja a halált, amikor magasra emelem e bűnös kelyhet...

Magasra emelte a pezsgőspoharat, a döbrent csendben, a földhöz csapta, végignézett a rémült embereken, és távozóban még ezt mondta:

– Ezért kérem a pezsgőt... Hogy megsemmisítsem, mint a világi bűn jelképét.

A mixer babonás rémülettel suttagta:

– Ezt értem... De minek kellett bele a jég?” Rejtő Jenő, *Vesztégzár a Grand Hotelben*, [h. n.], Alexandra, Népszabadság Zrt., 2011 (A ponyva királyai – Rejtő-sorozat, 20), 53.

Szóts Krisztina

Elvira vacsorál

Trocsek-parti Zsuga főztjével, Trocsek-lakban hármásban. Trocsek Jenő, az özvegy, nyugdíjas és frissen díjazott sportújságíró és Zsuga Béci, a még nem nyugdíjas, túl a negyvenen és egy váláson, de díjazott újságíró meg-invitalja egy vacsorára az érett, független és mellesleg sportszerető kolleginát, Tschók Elvirát. Hárman egy asztalnál, mintha a Grand Hotelben az úri közönség vacsorálna, de ők a Trocseknél gyűlnek össze, barátilag.

Elvira készül, mert praktikus, a lista leadva: a következő hozzávalókat kérem mellőzni. Csak semmi máj, liba, kacsa, tök, káposzta, lencse. A szakács bólogat, rendben, értve, a hölgy nem

finnyás, csak listája van. A nagy Levin szakácskönyve pont ilyen esetekre kínál megoldást, válogatott alapanyagok, extrarafinált menük. Zsuga rá is lett a kívánt receptre: burgonyalepénybe göngyölt bolognai ragu.

Végre péntek délután. Elvira feketében, biztosra megy. Vacsorafoltok ellen fekete póló fekete bermudanadrággal. – Valami meglepetés kéne Trocseknek – morfondírozik. Szilvapálinka, házi, torkot simogató, májat roncsoló. Pompás örömforrás lesz. Lett.

Kora délutáni érkezés, a parti már folyik. Zsuga keveri, kavarja a tűzhelynél. Dzsini kutyi is jelen, kifejezetten

örül Elvirának. A farkcsóválási sebessége meghaladja a 600 csóva/percet.

Trocsek tölt, rozéfröccs a poharakba, majd onnan tovább a gigákba. Hm, micsoda illatok! Mindenki éhes, tuti, látszik is a szemeken. Még. Ekkor katasztrófa történik. Elvira hozza a formáját, ő már csak ilyen és ártatlan. A darált húshoz kell paradicsompüré, ami konzervdobozba zárva van. Hozzá kéne férni! Hol a konzervnyitó? Hol? Sehol. Csak svájci bicska van nyitórésszel elvileg, és elvileg Elvira tudja használni. – Kiszabadítom a pürét! – ajánlja fel tudományát. Egy jó nagy, erőteljes mozdulattal a konzervnyitó behatol a fémdobozba. Pici lyuk keletkezik, de a pürének ez is elég. Spriiicccc! Fessük ki a konyhát! Elvira arcát! Fekete pólóját! Igen, jól gondolja a kedves olvasó. A püré betakar mindent, főleg a frissen festett, fehér konyhafalat. Takaríthatatlan. Minden másról le lehet mosni a pürényomokat, kivéve a falat. Hm, csodás minta. Sok pici, pürépiros pontocska. Picaso? Derkovits? Czóbel? Esetleg Kecskeméti Pali? Trocsek és Zsuga nagy műgonddal szemléli az alkotást. Elvira süllyed, és befejezi a konzervnyitó használatát. A férfinép röhög, és „hol a rozéfröccsöm?” felkiáltás hagyja el ajkukat, erre inni kell.

Trocsek legyint, semmi gond, mintás a fal, úgyse jó a szemem, észre se fogom venni. Zsuga próbálja takarítani, de csak maszatol. Főzz! E kis festői közbjáték után a vacsora is lassan elkészül. Szép konyha, mintás konyha! – mondogatja Trocsek, és elővesz a hűtőből egy nagy üveg ajvárt. Elvira boldog, kincs, pompás délszláv szósz, ez legalább nem konzervbe van zárva, és köretnek is jó lesz.

Vacsora kész, rozéfröccsök fogyanak, beszélgetés, kacagás, történetek folyama. Elvira hevesen magyaráz,

nagy a lendület, és ekkor bekövetkezik a második katasztrófa. Leeszi magát, és egy falat a parkettán landol, egy másik a keble halmain. Trocsek és Zsuga újfent röhög, nagyon röhög. Elvirán. Dzsini szerencsére a közelben. – Kutyika, nézd csak, milyen jó kis falatok! Neked dobtam! – találja fel magát Elvira, és a kutyival felnyalatja a leesett falatkákat. Kutyi csóvál, nyal, boldog. Ekkor már hahotáznak. Biofelmosó a Dzsini.

Vacsora lassan befejezve. A közbjátékok is. Azért annyira ne siessünk! Elvira még ott! Az este ugyan közeleg, de nincs vége, és szomjas is a hölgy. Szódásszifon az asztal közepén, használatra kész. Elvira használja, újabb erős mozdulat, megnyomja a szifonfejet. A szódavíz a pohárba, és mint a gejzír, kitör belőle és betérít mindenkit, az asztalt és a falat is. Röhögés vizesen. Ingyenzuhany!

A fal

– Na, ilyen nő se volt még itt! Volt már pár hölgyvendégem, de ilyen egy szőke ciklont még nem pipáltam! – mondja nevetve a Trocsek. Elvira ártatlan pillantásokkal magyarázkodik, de már késő, ez nem az ő csendes, viharmentes estéje. – Bontsunk is asztalt! Térjünk nyugovóra, de előtte mosogassunk el! – jön a megfáradt házigazdától az ukáz. Ez már rendben lezajlik, nincs több közjáték Elvirától. Trocsek és Zsuga boldog, nem nekik kellett mosogatni, e nehéz munkát Elvira bevállalta. Ragyog is a konyha, kivéve a fal.

Vajon Elvirát meghívják még vacsorálni?

Mindezt jegyezte: Tschók Elvira festőpüré-művésznő és szikvízgyáros gejszírszakértő

Pécs, 2018. június 8.

Ué.: Trocseket másnap megkérdezi a lánya, hogy a hullát hová rejtette. A nyomai ott vannak a konyhafalon, le se tagadhatja, és gyanúsán nagy rend van a konyhában...

Szűcs-Németh Erzsébet

Régiótól légióig

Műfajtalán emlékezés Rejtő Jenőre

Anno, fölkerülve a nyolcadik osztályba, érdekes jelenségre lettem figyelmes pár fiú osztálytársamat illetően. Mintha megbuggyantak volna. Igaz, voltak forró napok augusztus végén, de egy esetleges napszúrásból már rendbe kellett volna jönniük. Furcsa kifejezések, talán nevek és történetfoszlányok ütötték meg fülemet röhcenselések közepette. Rá kellett volna jönnöm, hogy ez Rejtő-kór, ami fertőző lehet. Rólam kiderült, hogy rezisztens vagyok. Már másnap visszaadtam igen felháborodott szavak kíséretében a kölcsönkapott könyvet. „Miféle marhaságok ezek? Láthatatlan Légió, generális, akinek hiányzik a feje! (Nem is volt, ellopták, levágták, vagy egyszerűen elvesztette?!) És a légiótagok! Ennyi zagyva borzalom hogy érdekelhet valakit?”

Hosszú-hosszú lappangási idő után a Rejtő-kór elérte személyemet is!

*

Rejtő Jenő 1905. március 29-én született az igen jó nevű, 'birodalom' jelentésű családban. A Reich névből könnyen lehetett volna Reichsmark (birodalmi марка 1924 és 1948 között), s írónk akár Mark Márk néven vonulhatott volna az ismertség felé. A távolságot – megkapta. Mint üveggolyót? Görgette-pörgette életzsebében, varázsló.

Az összejtés-tanra vonatkozóan érdekes hipotézise alakult ki. Maga Ady sem tudta félrevezetni, hiába írta meg világosan: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse! / nem vagyok senkinek.” Jenőke határozottan érezte, hogy neki bizony őse, sőt: hőse, akit követni szeretne majd élete küzdőterén.

Szülei a Kertész utcai polgári fiúiskolába írták be. A kis Rejtőről ebben az időben még a javasasszony varázsgömbje sem tudta volna kimutatni a felnőtt 190 cm-es, kigyúrt testalkatú férfit. Sportolni kezdett: pingpong, foci, célba dobás, majd ökölvívás, különböző eredményekkel. A kereskedelmi iskolában a célba dobás „nem várt” sikert hozott számára. A meglódított tintatartó a tanárt találta el. Nem csapták be, hogy ki! Később pedig majdnem az orra maradt nyereg nélkül egyik edzője ökölpuszi csattanásának miattlagossága folytán. Bokszt Johnynak és Ökölszemnek nevezték a háta mögött.

Egy ideig lézengett, később már félt, hogy iskolánkívülisége esetleg magánkívüliségbe kergeti. Egyik reggel így kiáltott fel: „Szín ész akarok lenni!” – s bizonyítandó: beiratkozott a Rákosi Szidi színi tanodájába.

Rejtő naplójából kiderül, hogy Szidi néni többször elégedetlen volt vele. Átütő sikereket színészként nem ért el, így kedveszegetten más irányba indult. „Színházrendezés, színdarabírás tanulása” fedőnév alatt kezdte meg 1927-ben nyugat-európai kaland(t)ortúráját. Németországban Thomas Mannhoz sietett, hogy megkérje, jöjjön el mihamarabb Magyarországra, ahol nagyon szeretnének már látni a fehérek közt egy európaiat. Mivel erre konkrét időpontot nem kapott az írótól, úgy gondolta, egy ideig még ott marad: élményeket, szituációkat gyűjt, újabb és újabb foglalkozásokkal próbálkozik. Hamburgban a kikötői munkás jelmezét, jelszavát, kenyérkereső életmódját kényszerült megismerni a valóság szintjén.

A svájci építészetet kézimunkákkal való házalása során tanulmányozta. Tette mindezt engedély nélkül, s addig, amíg le nem csukták érte. Szabadulása után némi kitérő és változatos utazási mód megtapasztalása színesítette ismereteit, lélekvilágát. Vonat teteje, tengelye, zsúpkocsi, talpaváló cipő, időnként csavargók tömegnyaralójában való üdülés. Különböző: „Mindenki onnan jön, ahonnan akar, vagy ahonnan szabadon bocsátják.”

Eljutott Párizsba, ahol nappal keményen dolgozott, esténként pedig komoly tanulmány megírásába kezdett egy máig felderítetlen témában, miszerint: Edgar Allan Poe hollója egyenes ági leszármazottja-e a Hunyadi családnak, s mi rejlik e madarak nevezetessége? Dolgozott Lyonban, Avignonban, ahonnan majdnem nyomban távozott, de ehhez pénzt kellett szereznie. Tudjuk: „Vannak olyan esetek, amikor a természet kiveszi az ember kezéből a döntést.” Tűrhetően viselte önként vállalt küldetését Marseille-ben is, mígnem több mint bizonyos és nem kevesebb, mint igaz lett, hogy az ősz nem csupán Párizsba képes beszökni. Munka nélkül, éhesen csavargott, a gondolataiból kilépő gyököt enyhe retropozíciója már-már deformálni látszott, midőn Fort Saint Jean felől harmonikaszó nyöszörgése ütötte meg a fülét toborzódal formájában. Meg sem állt a francia légióig, ahová éppen új játékosokat szerződtettek. A gyors kiképzés után csapatukat Oran-Gutanba vezényelték. Hogy elérték a sivatagot, nem fért hozzá kétség: hisz eltűnt a Showder Klub felirat, helyette csupa Homok Klubot láttak, s talán még Homok sapienseket is. Kegyetlen menetelés kezdődött: izzó napsütésben, kietlen vidéken... Hamarosan az is kiderült, hogy itt semmibe sem veszik a Nagy Feró által deklarált jogok biztosítását. A nyolc óra szórakozást egyáltalán nem biztosították számukra, legalábbis nem az EU szabványa szerint. Már bánni kezdte, hogy a távgyaloglás sportágat nem preferálta annak idején. (Pedig még nem sejtette, hogy ugyanezt a menetelést el-

lenkező égtáj felé, ellenkező előjelű hőmérsékleten meg kell majd ismételnie.) Most jogcsorbulásra hivatkozva leszerelésért folyamodott parancsnokához, aki durván elutasította. Reménytelennek tűnő helyzetében az ezredorvos nyújtott segítő kezével egy fél darab szappant: ha ezt elfogyasztja, egészségi állapota miatt leszerelhetővé válik. A trükk olyan óriási mértékű habozást eredményezett az egész körletben, hogy maguk az illetékesek is haboztak megadni hozzájárulásukat a közlegény távozásához. Összhatározatul: csalásnak minősített tettéért fogdára ítélték. Előbb háborgott, de nem volt mit tenni. Pár óra múlva a rácsok mögött, ahol nemisfontosságok zümmögtek körülötte, már így okoskodott: „Kínos volna, ha megölnének, de hogy határozottan baj volna, azt nem állítom.” Majd arra eszmélt, hogy hangtalanul nyílik az ajtó, mint egy tulipán, és Pizskos Fred (akinek ezen a napon egy mentési jó cselekedetet kellett végrehajtania Eleve Elrendelésből) integet neki, hogy: kövesse. Fred a Nagy Buckától 360 fokkal északra, a volt Velő Tanya a Víg Kiloccsantóhoz nevű hely keleti bejárata melletti parkolóban várakozó homokcirkálóján a legközelebbi vasútállomásra vitte. Mégsem Magyarországon kötött ki, mert hamarabb leszállt a vonatról. Páduába utazott, ahol felvették az egyetemre, itt harmadik portásként szabad idejében Janus Pannonius lábnyomait kutatta. Végül Velencében oly hatásosan játszotta el a „Bolond” figurájának lehetséges tüneteit, hogy hivatalosan igazolták: dementia praecoxban szenved. A lelet mellé vonatjegyet is csatoltak, aminek köszönhetően hazaérkezett.

„Az élet nehéz, de meghalni sem könnyű” – nyugtázta, és itthon olyan tempóval látott munkához, mely kikezdett az egészségével. Többször kényszerült szanatóriumba, sőt egyszer sorsjegyen lipótmezei beutalót is nyert. Operett-szöveggönyvet, színdarabokat írt, neve mind ismertebbé vált. 1934-ben úgy elgörbített (nem egyedül ugyan) egy éjszakát, hogy Uri Gellert kapott, úgy is maradt, csak parafenomén képességet vett föl hozzá.

Jó érzéke volt a nőüléshez, csak gépíróknak érdekelték. Segítségükkel valóssággal kiokádta magából regények formájában a nemzetközi és menetközi inasévei alatt elfogyasztani kényszerült élményeket, melyek az idő során fanyar humorral, abszurd-groteszk-szürreális fűszerkeverékkel vegyültek össze.

1936-ban a Nova Kiadó tulajdonosa egy hirtelen kerekedett zápor elől a ponyva felé kezdte terelni az író. Vadnyugati témájú könyvei esetében Mel Gibson jobban kifejezte volna a színészből íróvá válását, ő mégis a Gibson Lavery változat mellett döntött. P. Howard légiós regényeinek népszerűsége még nagyobb lett!

Az elveszett cirkáló megkerült, amikor A tizennégy karátos autóból kiszállt a Nevada szelleme és Előretolta a helyőrséget. A Sárga Garnizonban A pokol zsoldosai megállapodtak abban, hogy Az elsikkasztott pénztáros Az ellopott futárral azonos. A boszorkánymester és Tatjana Aki mer, az nyer alapon... életet cseréltek, majd a Serény Múmiák klubjában eltöltött éjszaka után Csók és balhorog következett. Texas Bill, a fenegyerek jókor érkezett. Ő tudta, hogy Minden jó, ha vége van! Drótnélküli gyilkosságra gondolt, mert félt, hogy Bradley Tamás visszaüt. Míg tűnődött rajta, hogy Menni vagy meghalni, fölrémlett előtte A szöke ciklon gyönyörű arca. De a Grand Hotelben vesztegzárat rendeltek el, így Tigrisvére hiába lángolt, hiába lett szíve Trópusi pokol. Elkeseredésében újságot olvasott, s a New York Timesban megpillantotta a nagy lehetőséget: jelentkezett is

Afrikába testőrnök. Az állásinterjún olyan sikeres előadást tartott az ízeltlábúak csontrendszeréről, hogy nyomban beosztották a Csontbrigádba, ahol Pizkos Fred lett a kapitánya. Fredről kiderült, hogy titokban mosodát üzemeltetett az Ágnes asszony lepedője nevű intézményében. Vanek úr Párizsban álnéven tett följelentést ellene (pénzmosásra gyanakodva), de hiába volt Konzílium az őserdőben: a NAV a mai napig nem jelentkezett. Csak Fülíg Jimmy jött meg, aki igen büszkén viselte nevét, miután megtudta, hogy az komoly mértékhatározó: eddig szalad az ember szája örömeiben, fülíg lesz szerelmes (bár ez más testrészeiben is érezhető), vagy ha úgy van kedve és botja, egyiket sem mozdítja. Nem kis dolgok ezek! Hisz „Embernek lenni nagy betegség. És gyógyíthatatlan is.”

Tóth A. Tamás

Tetőtől talpig Fülíg

1. Fejezet, amelyben a bonyodalom megbonyolódik

A környéket a népnyelv Bermuda-háromszögnek hívta. Persze nem volt ott se tenger, se sziget, se pálmafa, de még azok a mozdítható dolgok sem maradtak ott sokáig, amelyek véletlenül odakerültek. Legutóbb például egy egész városfejlesztési pénzügyi csomag tűnt el innen államtitkárostul.

Eme édenben található dohánybolt mellett egy személygépkocsi állt meg. A járműből egy magas fickó kászálódott ki. Pikk, az autó ajtaja bezárva, pukk, a műholdkövető rendszer bekapcsolva, nyikk, a rablásgátló élesítve. A fickót nyugalom szállta meg, mert biztos volt benne, hogy ezt az autót csak egy T-32-es tank tudná innen elvontatni. Bement hát a dohányboltba egy csomag cigiért. Húsz másodperc befelé, egy perc a pénztárnál, és újabb húsz másodperc vissza. Aztán jött a meglepetés. Az autónak addigra már csak a hűlt helye maradt.

A járműben ugyanis Fülíg Jimmy száguldott a Háromszög harmadik

szögén lévő kocsmá felé, amely a kétes alakok szórakozóhelyének még kétesebb hírében állt. Tíz éve nem járt már arra, mert halaszthatatlan pihenivalója támadt egy távoli, kolumbiai műintézményben.

A kocsmá ajtajánál első osztályú biztonsági rendszer fogadta, amelynek központi egységét két, egyenként száznegyven kilós ketrecharcos képezte.

– Hová, hová, barátom? A hely zárt körű, ide csak a klubtagok léphetnek be – mondta a marconábbik.

– Nekem állandó belépőm van, fiam. A nevem Fülíg. James Fülíg. A barátaimnak csak Jimmy. Jelentsél be, fiam.

– Tőlem akár fülíg, akár bokáig vagy Jimmy, akkor se mehetsz be... – mondta a kevésbé marcona.

Jimmy válaszul erre egy akkora taslit nyomott le a tőle jobb kézre álló, szimpatikusabb gorillának, hogy az a súlyát meghazudtoló légiességgel

röppent át a lopott autó motorházán, miközben hősünk egy jól irányzott rugással a másik ketrecharcost a közeli tűzcsap alá küldte szunyókálni.

– Még hogy csak bokáig! Én tetőtől talpig Fülíg vagyok – morogta, és benyitott az ivóba.

Odabent éppen zajlott a szokásos teadélután, vagy másképpen mondván: állt a bál. Gorcsev Iván Galambot röptette a söntéspulton keresztül, míg Tuskó Hopkins csülökre ment Csülökkel. A Török Szultán késpárbajba keveredett Sába Királynőjével egy nőnevű férfihöz nem illő szavai miatt. Senki Alfonz barátságos fojtogatás közben Rongy Elek gallérját rángatta, mialatt Texas Bill a hatlövetűjét próbálta kicsavarni Bradley Tamás acélos markából.

Az életképből csak egyetlen, az úri szalonok ízlése szerint rendkívül piszkosnak kinéző illető lógott ki, aki a sarokban álló asztalnál hatalmas lelki nyugalommal szívta elmaradhatatlan pipáját.

– Kapitány! – tárta ki a karjait Fülíg, és ettől a mozdulattól a jelen lévő személyek közül többen nyolc napon belül gyógyuló könnyű testi sérülést szenvedtek. Mindez kiváló garanciát nyújtott Fülígnak arra vonatkozóan, hogy sem Senki, sem más nem állt Jimmy útjába, tehát sértetlenül és akadálytalanul jutott a kapitány asztalához.

– Ne légy ilyen szigorú velük, drága barátom – üdvözölte Pizskos Fred Fülíget legjobban vasalt modorát elővéve. – A fiúk csak bemelegítenek, mert még korán van a késeléshez. Estére viszont többen is leszünk, mert megjönnek a még úribb emberek. Talán emlékszel rájuk: például Vanek úrra, Potrien őrmesterre vagy dr. Kvasztics Fedorra. Továbbá sok más regényes és kétes alak szokott idejárni. Örülök, hogy újra látlak körünkben.

– Kapitány... Mondanom kell valami fontosat... Loptam egy személygépjárművet...

– Ugyan már, az is valami? Ilyen malőr mással is megesik...

– De a fickó, akié a masina volt... Fred... Valahonnan nagyon ismerősnek tűnt.

Ekkor, mintegy végszóra, belépett a kocsmába a már megismert magas, izmos fickó. A társaság egy pillanatra abbahagyta a bemelegítést az esti vízfürdőhöz, és rábámult.

Hang bennszakadt, szem fennakadt, lehelet megszegett. Csak Bradley Tamás kérdezte ostobán, mert nem látott ki a mixernő által védekezésként az arcába nyomott tejszínhab mögül:

– Ki a fészkes csuda az?

A férfi erre udvariasan bemutatkozott:

– Szevasztok, fiúk. Rejtő Jenő vagyok.

2. Fejezet, amelyben a bonyodalom sajna örökre kibogozhatatlan marad

A bemutatkozás bombaként robbant.

Olyan csöndben álltak ott egy darabig ezek a marconák, hogy az 1976-os portóiba esett légy csuklását is hallani lehetett. Leghamarabb Pizs-

kos Fred tért magához, mert nem járt ugyan Oxfordba pszichológia szakra, de agyafúrtságból és lélekjelenlétből az élet iskolájában többször ledoktorált.

– Főnök! De jól nézel ki! Hogy került ide?

– Ahogyan ti is, és sajna, ugyanolyan ifjú maradtam.

– Pedig jól jön néha egy kis öregség – szólt közbe Senki Alfonz, aki rendelkezett némi filozofi vénával, és gyakran fel is vágta a többiek nagy bánatára. – Ó, hogy szerettem volna a tisztelettudó unokákkal üldögelni egy kis kertes házban....

Rejtő ezalatt leült Pizkos Fred asztalához, a többiek pedig körjük sereglettek.

– Én is több tiszteletre vágyom – panaszkodott Fülíg. – Unom már, hogy mindig ugyanazt a címeres hülyét játszom minden nyomtatott és digitális oldalon. Jobb, ha tudjátok, hogy a sitten töltött évek során képeztem magam. Átszakképződtem a műszerekre. Mackók, autóriasztók satöbbi. Ami csak a modern bűnözéshez kell. Ne haragudj, főnök, de a mestervizsgám volt ez az autólopás. Amint látjátok, kinőttem már a sárga zsebkönyveket. Bőrkötésű, ütős kalandregényre vágyom. Nem tudnál tenni ennek érdekében valamit, főnök?

Rejtő megköszönte a torkát:

– Nos, fiúk, pontosan erről szeretnék veletek beszélni.

A kijelentés nem volt egy pusztába hajított rozsdás szög. Mindenki feszült figyelemmel csüngött a főnök alsó és felső ajkán egyaránt. Török Szultán például annyira koncentrált, hogy a sört a szája helyett a fülébe öntötte, bár ezt lehet, hogy nem a

koncentrációnak, hanem az aperitifként elfogyasztott tizenegy felesnek köszönhetette.

– További kalandokat akartok? Sokat tanultatok az elmúlt évtizedekben, és már derogál koszos csavargókat alakítani? Megmondom, hogy mi legyen.

– De főnök! Számunkra te vagy a legjobb! Megismételhetetlen és egyedi. A lelkesedésünket a te lelked táplálja – szólt Gorcsev Iván egy Nobel-díjashoz illő szellemi magaslatról lefogalmazva.

Rejtő szomorúan ingatta a fejét:

– Ennyi volt, fiúk. Ám van még egy utolsó regényem, amelyet még az orosz pusztában diktáltam le egy munkaszolgálatos sorstársamnak. Nem túl vidám, de abban benne van, hogy mit kell tennetek. Úgy tudom, hogy egy Romanov nevezetű maffiózó őrzi a páncélszekrényében Jevdokovo közelében...

Fülíg Jimmy szeme felcsillant.

– Hurrá! Egy újabb kaland! Pizkos tizenkettő! Holnap indulunk! Addig is! Rompez!

Ez a pár szó casus bellinek minősült, így mintegy varázsütésre rövid dulakodás kezdődött, amely csak akkor ért véget, amikor Fülíg Jimmy újra egy tucatnyi, nyolc napon belül gyógyuló testi sérülést osztogatott ki.

A hevület lecsendesedésével számba vették az asztal alatt és a sön téspult mögött heverő alélt alakokat. Mindenkit megtaláltak.

Csak Rejtőt nem.

Ungváry Zsolt

Reich an Talent

– Itt az Utókor című kulturális műsor. Mai vendégünkéről annyit tudunk, hogy író. A születési neve Reich. Hát ez nem sokat mond... Amennyire németül tudok, jelenthet gazdagot, sőt birodalmat is. Reich, a híres magyar író... Nem rémlik. Bizonyára álnév mögé rejtőzött emberünk. Így is van, kapom a segítséget, G. Lavery. Melegszik? Hm, hm. P. Howard? Már dereng. Nagyanyám gyakran emlegette: „Jaj, de sok Howard-könyvet olvastam a két háború között!” Pedig ő nem is tudta, hogy P. Howard voltaképpen magyar, és úgy hívják...

Fanfárok, fényvillódzás, apró, csillogó papírszeletek potyognak, a kivetítő-kön feltűnik az arc, majd komótos léptekkel, a reflektoroktól elvakítva, mackós mozgással bejön...

– ...Rejtő Jenő. Szeretettel köszöntünk, Jenő, itt mellettem, nézd csak, az a kamera vesz. Nem az, a másik. Ne forogj, értem én, nem állíthatunk minden kamera mellé közlekedési rendőrt... Csak vicc volt, biztos ismered. A műsorunkban egy már elhunyt szerzőnek van rá módja, hogy igazolja helyét a magyar irodalomban. Ehhez segítséget is kaphat kívülről. Nézzük, Jenő, te mit választottál?

– Van egy jó kis csapat, a *Négy vidám hullamosó* nevű csapszékben gyűlték össze, ott várják a hívásunkat.

– Bizony, műholdas kapcsolatban vagyunk velük. Csapjunk is mindjárt a lecsóba! Jenő, te miben vagy jó?

– Ökölvívásban. Próbálkoztam focival is, de...

– Félreértettél. Az írásaidra kérdeztem.

– Én dicsérjem magamat?

– Majd a fiúk megteszik a kocsában. Te csak adjál nekik témát.

– Hát akkor, vágjunk a közepébe! A szellemes, figyelemfelkeltő regénykezdések...

A képernyőn most az említett csapszéket látjuk, a pultnál, a rumos üvegek közül a kanccsal Kirúg Hümer kukucska! egyszerre kétfelé. A likőrös állvány alatt a szállásmester, odébb amerikai őrzető, orosz hússaláta, faragott széklábak és faragatlan vendégek, este az úri közönség verekszik. Egy valószerűtlen, kékszakállú alak idült delirium tremensben vígan rikkant:

– My old Rejtegető, kedves sztrovacsek, ez egy jó fej, operettlibrettókat ír meg sanzónokat. Például – énekel – az asszony ingatag, mint egy csempészekkel teli vitorlás a viharban Fidzsi és az Új-Hebridák között.

Jóképpű fiatalember tolja félre a kamera elől az alkoholistát.

– Ez komoly műsor, felnőtteknek való. Rejtő úr igen jól ír, mindannyian tudjuk...

– Azért azt ne hallgasd el, Alfonz, hogy itt igazából én vagyok az író – vág a szavába Csülök, arcán a művészekre annyira jellemző felhős mélabúval.

– Most ne, Fowler, néznek minket, ne járassa le az egész pelotont! – vág a szavába az őrmester, és keskeny bajsza rángatódzik az izgalomtól. – Mit felel-

jek majd Szent Péternek, ha megkérdezi: mondja, kedves Potrien, miért nem tudtak felidézni néhány erős kezdést a howardi életműből?

– Majd azt mondja, mon sergent, hogy a légiósnak nem a kezdés, hanem a befejezés az erőssége.

– Marhák! – kiáltotta Senki Alfonz. – Telik a műsoridő, és még nem mutattunk semmit. Tessék, ott van a Pizskos Fred kezdése. „Uram, a késemért jöttem!” Azt mindenki ismeri. Klasszikus. Vagy *Az előretolt helyőrség*. „Galamb nekirepült a falnak, de a következő pillanatban már úgy vágta szájon a vitorlamestert, hogy ez meglepetésében lenyelt egy negyed font bagót.” *Az elveszett cirkáló*: „Ez volt a legfurcsább fiatalember, akit valaha láttak. És ahhoz képest, hogy a nyakát éppen a Krokodil tartotta a kezében, elég nyugodtan viselkedett.” *A tizennégy karátos autó*: „Gorcsev Iván, a Rangoon teherjáró matróza még huszonegy éves sem volt, midőn elnyerte a fizikai Nobel-díjat. Ilyen nagy jelentőségű tudományos jutalmat e poétikusan ifjú korban megszerezni példátlan nagyszerű teljesítmény, még akkor is, ha egyesek előtt talán szépséghibának tűnik majd, hogy Gorcsev Iván a fizikai Nobel-díjat a makao nevű kártyajátékon nyerte el Noah Bertinus professzortól.”

– Elég, elég! – inti le a műsorvezető. – Így ellaposodik a műsor. Még hogy kezdések! Valami szép tájleírás, az hozna izgalomba.

– Azzal nemigen szolgálhatok – tárja szét a karját sajnálkozva Rejtő. – De néhány jópofa dialógus...

– Ez egy jópofa! – vág közbe harsányan Wagner úr. Megemeli kalapját, ami alól egy madár röppen ki. – Együtt ültünk Batáviában, ahol a belső folyosó falfestése zöld olaj, világos kerettel, jobbra van a főfoglár szobája, balra a keresztfolyosó.

– Ha már dialógus – ugrott fel Gorcsev Iván –, nekem az a kedvencem, amikor a légióban beszélgetek egy csökkent értelmű kollégával.

„– Nevem Tintoretto – felelte szokás szerint nyomban és ostobán. – Hm... mintha már hallottam volna magáról. – Festő vagyok. – Igen, emlékszem! Honnan is való ön? – Cinquecentóból. – Az valahol Savoiában van? – Kis község. Avignon és Toulon között. – Tudom... tudom... egy rokonom lakott ott... illetve a közelben... Van ott egy hasonló helység, nem? – De igen. Quattrocento. – Igen, olyasmi. Rendezőpályaudvara van. Itt élt egy rokonom, sovány ember, írnok volt. – Aha! Ismerem! A Petrarca? – B-vel kezdődik a neve... – Botticelli. – Azt hiszem... – Persze! Sandro Botticelli! Mit csinál most az öreg? – Tajték-pipákat... – Ő az! Jó barátom!”

Wagner úr közberikkant:

– Vagy az enyém. „Pénzt vagy életet!” „Életet!” Az marha jó, a végén még a rabló fizet nekem. Az egy jópofa, cellatársak voltunk a Sing-Singben.

Rejtő fejcsóválva figyel. Ez az idegesítő kékszakállú mindent elhülyéskedik. – Aztán ott vannak a bölcsességek – mondja, és Senki Alfonz segít az illusztrálásban. Egymás után veszi kézbe a köteteket, s olvas fel egy-egy mondatot.

– A *Pizskos Fred közbelépéből*: „A nő olyan, mint egy költői hasonlat. Ha szép, akkor az sem baj, ha nincs semmi értelme.” A *Láthatatlan Légió* kocsmája, „ahová a szórakozni és verekedni vágyó szerény málhahordók, munka nélküli erőművészek és kedélyes közlegények járnak, hogy üres óráikat és kötekedő cimboráikat agyonverjék”. De könyv nélkül is utalhatok Potrien és

Csülök diskurzusára („Miféle szíj ez magán?” „Derék.”); a párbajban összeragtapaszkodott Lingeström báróra, aki úgy nézett ki, mint egy dühös hirdetőoszlop.

– ...és persze minden hullá úgy fekszik, ahogy akar – fejezi be Galamb szakértően.

– És akkor nem beszéltünk még a műfaji sokszínűségről – elemzi Fécamp, a Csontribrigád sokat megélt hőse. – Krimi, romantikus történet, légiós, háborús kalandregények. Szatíra, paródia, néha filozofikus vagy véresen komoly.

– És az értékek! – emeli a magasba az ujját Senki Alfonz, és ő maga sem tudja, gúnyolódik-e. – Lovagiasság, a nők tisztelete, hazaszeretet, bátorság.

– Na de a legkülönlegesebbek mégis a figuráim – szól elérzékenyülve Rejtő, és a csapszékben hevesen bólogat Fülöp Jimmy, a nehézfejű nehézfiú; a köztudatban máig élő Buzgó Mócsing; Pizskos Fred, akinek a sapkája is agyvelővel van tele, és mindig kavar valamit; Csülök, az önhitt szépíró; Vanek úr, a hamisítatlan kispolgár; Troppauer Hümér, a keményöklű költő; Nagy Levin, az önérzetes szakács; a vörös hajú különítmény: Vaszics, Rozsdás és a Rézgróf.

– Megvannak persze ennek az előképei is – kap szót a műsor szakértője. – Járt itt néhány adással ezelőtt Mikszáth, az ő anekdotái, abszurd helyzetei köszönnek vissza. A házasságszédelő, minden hájjal megkent rosszfiú Noszty Feri, az őrült várúr Pongrácz gróf, *A fekete városból* Quendel vagy az *Új Zrínyiász* egész miliője pre-howardi jegyeket mutat. Vagy a minden történetben kulcsszerepet kapó szerelem Jókait idéző világa, ahol hűség, szüzesség, plátói szenvedély tombol a szexualitásra való legcsekélyebb utalás nélkül. Pedig túl vagyunk már Balzacon és Zolán, sőt Kosztolányin, Móriczon...

Ekkor valaki feltépi a stúdió ajtaját, és beront egy hollywoodi producer, ölében tucatnyi Rejtő-könyvvel, amiket hirtelen mozdulattal a szerző felé dob.

– Elolvastam! Szenzációs! Bármelyiknek a cselekményéből sorozatokat lehetne csinálni. El sem képzelem, mennyire hiányoznak a jó sztorik. Maga ehhez baromira ért! Ilyen forgatókönyvíróim lennének Los Angelesben! *Vesztetgár a Grand Hotelben, Az elátkozott part, Menni vagy meghalni!* Mennyi fordulat, milyen jelenetek, bonyolult és mégis átlátható cselekmény! Mi pénzt lehetne ebből csinálni, öregem! Nem írna nekem forgatókönyveket?

Garni.

Irta: Rejtő Jenő.

Hamburg.

Fekszem az ágyban. A Dax kisasszonyt olvasom Claude Farrer-től. Végén tartok a regénynek. Dax kisasszony csendben sirdogál a padon és megszólítja egy férfi. Eső veri az ablakot. Nagy, sűrű cseppek zörögnek, kopognak, cuppognak. Az ablak egy világítóudvarra nyílik, az udvar felett ponyva van kifeszítve, itt mosogatnak. A konyhaleány egész éjjel csörömpöl az edényekkel és dalolásával ^{meg} ~~sz~~ súlyosbítja ⁱⁿ ~~ezt~~ a lár-mát. Kora hajnalban már fát vágunk, mert a Groth's Hotel restaurantja reggel kávébuffet, délből étterem, este bár. Altónai "nagy üzem", de nem tágasabb egy jókora szobánál. Jelenleg jazz-band muzsikál lent.

Vidám zsiromgás és táncelések surellása hallatszik, *ahogy a táncosok a padlón, a padlón.* Késő éjjel lehet mikor felébredek. Eszeveszett sikoly riasztott fel. Lent a bárban történt ez a sikoly és olyasféle zaj kíséri,

mint mikor valakinek a fejét gyors ütemben a padlóhoz verik. *ahogy a fejét a padlóhoz verik.* A nő, ~~ahogy a fejét a padlóhoz verik. bizonyára azonos *ahogy a fejét a padlóhoz verik.* Nyilván nem átlagos verés *Kaj!* mert úgy jajong, mintha haláltusáját vívá és rémült kétségbeeséssel üvölti: "Mööördceer! Mööördceer!" Az ütlegelést úgy ~~hát~~ szik ez a demonstráció nem befolyásolja a súlyos testi fenyegetésben, mert a csattanások, tempa puffanások megszokítás nélkül hangzanak.~~

A sikoltás hirtelen artikulátlan hörgősbe tompul, skálázó, bugyberékelő fuldeklásba, mint mikor egyszerre fejtegetnek és ráznak valakit. Összeröffenő férfihangok vitáznak és egy nő rikácsolva követeli, hogy ölje meg azt a nyomerultat, mert nem először csinálja.

... Miután elhallgatott a zene és ütök a nőket, tudom, hogy három óra elmúlt és lent a "Dieleben" *elzavarnak.* A tulajdonos valószínűleg nyugodtan ül és *átveszi* a blokkokat. Mellette a főpincér, közöttük egy iv.

Nincs igaza annak, aki férfiak erőnyeimről sajnálatos következtetéseket von le, az elmondottak alapján. Nem cselekedtem még említésre méltó hősi dologokat, de gyáva sem vagyok. Ha valaki *most meg* jegyezné ~~erre~~, hogy d'Artagnan az én helyemben leütné volna a bárba ~~megvédelmét~~ a veszélyben lévő nőt, annak azt felelem, hogy a középker-

Vágó Ádám

Tettre kész tengerész

Fülig Jimmy először csak pislogva nyitotta ki álmos szemét, és háttal a falnak dőlve, fürkészve tekintett az imbolygó lámpa fényébe.

Az alig négy négyzetméteres cellára először azt hitte, hogy a gyerekszbája: igaz, legalább annyi időt töltött már különböző börtönökben éjszákzva, mint amennyit ott.

Fájó halántékát simogatva, bal kezével hirtelen a zsebéhez kapott.

– Hál’ Istennek, megvagy! – kagylónyelű bicskája most nem egy szerencsétlen pincér vagy kocsmáros hátában volt, hanem a szokásos helyén.

Szája még mindig savanyú volt az előző este legurított, kisebbfajta hordónyi rumtól; ezért kellemetlen érzetét leküzdve cigarettát próbált tarhálni a porkolábtól.

– Biztos úr, nincs véletlenül egy bagója?

– Pofa be! – válaszolt amaz, s ezzel hősünk tudtára adta: bocsánat, de nem dohányzik.

Jimmy most cigaretta híján, emlékei után kutatott; melyekből alig-alig akadt valami a tegnapi estéről...

A Sivatagi Hóemberhez címzett kocsmában várta társait, akikkel egy arannyal megpakolt hajó elkötését tervezte. Eltelt már vagy három óra és körülbelül huszonhárom kupica, de sem a Víg Thomas, sem a Züllött Jenki nem jelentkezett. E két neves úriemberben pedig a végletekig megbízott, mivel a legutóbbi lefűlésükkor együtt álltak a bíró előtt. De hát, na, ilyen a barátság.

A kocsma apró ajtaján ki-be jártak a kétes alakok; de Jimmy cimborái csak nem kerültek elő.

Egyszer azonban, egy ismeretlen hang gazdája mellételepedett.

– Bocsánat a zavarásért. Ön talán vár valakire?

– Igen, várok. Miből gondolja?

– Nos – kezdte jelentőségteljesen az idegen –, az ön által elfogyasztott dohány mennyisége, az óra mutatóinak szuggerálása; valamint az a tény, hogy ittléte alatt még csak két embert dobott meg a késével (noha, szemmel láthatóan remek céllövész), engedett erre következtetni.

– Bocsánat, hogy alulmúltam magam. Önben kit tisztelhetek?

– Rejtő. Rejtő Jenő vagyok – felelte az idegen. – Író, költő, életművész.

– Fülig Jimmy – rázta meg a kezét hősünk. – Hmmm, csirkefogó, zsebmetsző és kikötői bunyós.

– Senki sem tökéletes – felelte a művész. – A következő kört én állom.

A pincér csoszogva rakott le az asztalra egy-egy italt, majd csücsörítve továbbállt.

– Na és mi járatban, cimbora? – kérdezte a rejtélyes Rejtő.

– Üzleti ügyek; csak a partnereim hiányoznak.

– Hát biza’, manapság az üzlettársakban nehéz megbízni. Én is így jártam. Elszegődtem az idegenlégióba, és most, látja, itt ülök.

– Önt is átvágták?

– Nem, én vágtam át őket. Megszöktem.

Jimmy arca elvörösödött. „Ezzel a krapekkel jó lesz vigyázni! Ha velem

találja meg egy csendőr, engem is elvisznek a légióba. Az pedig jó nagy baj lenne.”

Hát, én most megyek. Inkább várokozom máshol – mondta Fülíg.

– Magával tartok. Tudja, unalmas egyedül.

„Jól van, bajkeverő. Majd megmutatom neked.”

– Nincs kedve társulni, kedves Rejtő?

– Törvényes az üzlet? Csak abban az esetben vagyok hajlandó.

– Persze hogy törvényes; csak a törvény még nem tud róla – felelte Jimmy, és fogait kocogtatva elindult a kijárat felé.

Ahogy a rakparton sétálgattak, Fülíg Jimmy a lehetőségeket mérlegelte: vagy most a tengerbe dobja ezt a művészt, és társ nélkül marad, vagy ténylegesen ketten kötik el a hajót, és útközben dobja a tengerbe. Ezen elmerengve a második, embersége-sebb megoldást választotta: végül is, a jólneveltséget meg kell tartania.

– Figyeljen ide, Jenő! Az a hajó, ami a St. Luisiana nevet viseli, tömve van angol arannyal. Csak ma este van a kikötőben, utána meg sem áll Londonig. Előzetes információim alapján, négy matróz tartózkodik a hajón jelenleg, plusz a kapitány. Ha fel tudnánk jutni észrevétlenül, és a matrózokat is lefegyveroznánk, miénk lehetne az arany, és 80:20% arányban testvériesen osztoznánk. Mit szólna hozzá?

A társjelölt feltűnően szótlanul kémselte a kikötőt. Fakó szeme céltudatosan pásztázta a terepet, majd legvégül megállapodva a St. Luisianán, hirtelen Jimmy felé fordult:

– Talán meg kellene győzni a matrózokat, és nem lefegyverezni. Ekkora gályát képtelenség két embernek elvinni tisztas távolságba. Ja, és remé-

lem, biztos az aranyrudak dolgában, kedves uram.

Jimmy még egyszer meghányta-vetette a dolgot magában, majd elővette ütőkártyáját; nem, most kivételiesen nem a bokszerét.

– Ide figyeljen: itt van az információ, egy jó barátomtól, a Török Szultántól. Aláírt levél, egyenesen a hajó indulását követően – ezzel a levelet Rejtő kezébe csúsztatta, aki az öngyújtó fénye mellett silabizálta.

– Igen – vetette közbe Fülíg. – Ez a Török rendkívüli módon raccsol, még az írásában is. De egészen érthető a szöveg, nem?!

Az írás így hangzott:

„Kedves Jim, Dlága Balátom! Elhagytam Tuniszt a St. Luisianán; taltozom neked, és a szelencse itt is velem van. Épp egy dobozban vagyok, és látok magam alatt sok-sok alanyludat! Alanylúd annyi, amennyit el sem tudsz képszelni. Szedj össze két balekot, és lépj meg a hajóval. Ha mekgazdakszol, ne feledkezz meg a Zultánról! Ma éjjel csak négy koma lesz a hajón. Tudod: üss, kélj elnézést és vidd a szajlét!

Ul.: Ha a Tuskóval találkozol, monddad neki: Égjen el!”

– Szóval a lényeg: két balek kell, de ön felér kettővel – dicsérte Fülíg Jimmy leendő társát.

– Köszönöm. És ki az a Tuskó?

– Áh, az egy másik történet.

Bár a hajó hídja le volt eresztve, két pribék puskával a kézben őrizte. Másik kettő az árbócok alatti kasban, a kapitány pedig a kabinjában. A hajó nem volt túl nagy, úgyhogy semmiképp nem teherszállító, talán épp ezért nem kellett nagy feltűnést; az viszont igaz, hogy egy ilyen dereglyét két ember nem tud elkormányozni.

Jimmy a hídon állókkal próbált szóba elegyedni, azonban nagyon

gyorsan elküldték a kedves édesanyja irányába. Végül eszébe jutott a meszeri terv.

A többi matróz egy csehóban dorbézolt. Már jócskán túl voltak a tűrőhatáron – szesz-mércével mérve persze –, így Jimmy és Jenő könnyedén leválasztott kettő pojacát a sok közül (egy borosüveg baseballütőként való alkalmazásával), és belebújtak azok ruhájába.

Egy harmadik részegét közrefogva pedig osontak szépen a hídra.

Az őrszemek mit sem sejtettek, kissé talán azok is be voltak csípve, így hőseink csakhamar felkerültek a hajótörzsrre.

Itt Jimmy előrántotta híres kagylónyelű kését, ezután rögtönzött beszédet intézett a matrózokhoz:

– Hé, ti melósok! Ismerjük a zsákmányotokat, és annak ritka nagy értékét. Itt az idő, válasszatok: vagy velünk jöttök és osztozunk, vagy kiugrotok a hajóról a cápák közé!

Erre két matróz nekilódult, de hősünk bemelegítésként kiütötte őket.

– Na, kettő már választott! Már csak nektek, ott az árbócon, kell észhez térnetek, illetve annak a részeges, pipogya kapitányotoknak. Ha velünk tartotok: a Rejtett Jenővel meg a Fülíg Jimmyvel, gazdagok lesztek!

Ekkor megszólalt egy rekedtes hang Jimmy mögött:

– Nos, részegesnek már hívtak, Jimbo fiam, de pipogyának még sohasem!

Egy szakállas, csúf keselyű állt ott; olajfoltos tengerészszubbonyán arany-

medalion, szájában pedig ezeréves bükkfa pipa.

Jimmyt már a hang is megrémítette, tarkóján lefolyt a hideg veríték:

– Jézus, Mária, Szent Luisana! Piszkos Fred, a kapitány!

Ezzel felmászott a hajókorlátra és kevés híján a tengerbe vetette magát; kabátja sarkánál fogva Rejtő kolléga húzta vissza a fedélzetre.

– Engedj, te Rejtőzködő; inkább a cápák, mint a Piszkos Fred!

– No, hát ennyire csak nem ijedhet meg a bűntársam – válaszolta Jenő.

A kapitány, revolverét karmaiban tartva, szépen lassan Jimmyékhez ment.

– Mi a helyzet, Fülíg Jimmy? A hajó rakománya érdekel? Hát gyere, megmutatom – ezzel vállon ragadva a félig kába hőst, levitte magával a raktérbe.

Lent magasan stószolva, rekeszek voltak egymás hegyén-hátán. Jimmy egy feszítővasat megmarkolva kábultan oldalgott:

– Legalább egy percig lássam a szajré! – ezzel felnyitott egy dobozt, és szíve egy percig megállt dobogni a tündöklő rakomány láttán.

– Aranylúd, és nem aranyrúd! A Török nem raccsolt, amikor ezt írta! Aranylúd, és nem aranyrúd! – hogy száradt volna le a keze, amikor megtanult írni.

Ezek után már csak egy tompa ütést érzett a halántékán, és reggelre a zárkában ébredt.

A Rejtő meg a Piszkos pedig egygyé vált a horizonttal a St. Luisiana fedélzetén.

Wilhelm József
Mi halandók

Mindenhol emberi őrület,
némává fagyott hős hevület a dombok alján,
és a jégcsilánkok csillámfényében
itt ődöngünk:
a Csontbrigád.

Már nem kellene
hatásvadász csalárd játékok,
a legalább...
nyalábolja utolsóként a még boldogulni vágyókat!

Álmok őrjöngnek felbolydult szemeinkben,
a többiek
szinte felismerhetetlenné jegesedtek:
Vanek úr,
a Pisták, a Jenők, a Ferik,
és...
Piszkos Fred,
ők Párizshoz,
a Szaharához,
a Dunához,
a Tiszához szoktak,
csak hogy most...
csontreccsenés helyett,
a Don súlyos jégtábláinak zajlását halljuk,
s kitörni e pokolból
lehetetlen!

Bátran nyöszörgünk,
valahol távol a hazától:
tudjuk, nem lesznek fejfára vésett szavak,
az idő errefelé
önnönmagától fél.

Valamit azért még mondani szeretnék,
az utolsó szó jogán:
nem tudom, miért,
de valahogy ragaszkodom e rusnya világhoz,
talán, mert...
ez a legtokéletesebb
útvesztő.

Wirth István

Pályám emlékezete

Nem mintha kárpótlási vagy más igénnyel lépnék fel, de saját vezetői karrierem végét is politikai okoknak köszönhetem... Tesz-vesz városból az élet Krump-li-nudli városba sodort, ahol megpályáztam a Művelődési Központ igazgatói székét. Bérlakást kaptam, és hozzáálltam az ügyek viteléhez. A kultúra eme szentélye rettenetesen lepusztult. A nagy épülettömbön hol itt, hol ott toldozgattak-foldozgattak. A kisváros lakóit nem nagyon zavarta ez az állapot, hiszen csak elvétve akadt látogató, akik vagy illemhelyet, vagy az autóalkatrész-üzletet keresték. Ehhez a nyugalomhoz képest tíz fő dolgozott főfoglalkozásban az intézményben, takarítónő, gépkocsivezető, előadók stb.

Miután a szakelőadók többsége főfoglalkozású vezetőféleség volt, keveset zavarták jelenlétükkel az ódon ház csendjét.

A nagytermet, s annak színpadát egyetlen nagy hírű néptáncegyüttes használta. A hetvenes években elnyerték a szocialista kultúra örökös arany fokozatú bajnoka címet, ezért rengetegszer szerepeltek külföldön. A mázlista francia, olasz, német közönség körében alapozhatták meg kultúránk világhírét.

Az együttes rendszerint 8-10 táncospárt és 8-10 zenészt küldött a turnékra. Ez a koreográfussal együtt körülbelül 30 fő volt, ehhez jött a turné helyszínétől függően 40-70 kísérő (kulturális delegáció). (Bulgáriába 40, Olaszországba 70.)

A delegáció tagjai a szponzorokból, azok esetleges hozzátartozóiból és a járási vagy megyei pártbizottság politikai munkatársaiból szerveződtek. A kultúraterjesztő társasjátéknak, amit játszottak, adhattuk volna azt a nevet is: Hogyan járjuk be Európát könnyen, gyorsan közpénzen? Volt testvérvárosunk Itáliában, bújtatott állású koreográfusunk és szólótáncosunk.

Az igazgatónak nem sok dolga volt, csupán a megfelelő számú anyagi támogatót kellett összegyűjtenie, akik a költségeket fedezték. Nagyon sok tisztes, jó hírű szervezet támogatta a kultúraterjesztés ügyét: LESZÖV, KESZEG, ELVESZ, MEGVESZ, és más hasonló hangzásúak.

A pénzszerzés sem volt túlságosan bonyolult. Fel kellett keresni az említett szervezet Budapestén lévő székházát, és tárgyalni az illetékesekkel. Az illetékes három-négy repikonyak után elmondta feltételeit. Saját nevének szerepelnie kell az utazólistán, plusz még felírt egy vagy két nevet. Az illetékes pénzt adó vezetők ilyenkor a hatalmas irodaházban unatkozó barátnőjüket jutalmazták egy külföldi utazással. Az idő előrehaladtával egyre több lett az utazólistákon a pénzt adó ügyfél, és vészesen csökkent az elvihető pártmunkások száma. A nyolcvanas évekre elfogyott a párt iránti félelemmel vegyes tisztelet, legalábbis a pénzügyi vezetők zöménél.

A földrengés egy franciaországi körút szervezésénél következett be. Nem maradt egyetlen hely sem. Azok utaztak, akik a pénzt átutalták.

Ezt a járási pártbizottság nem tudta lenyelni. Behívtak, és elmondták, hogy mivel politikai vezető nélkül utaztak a népi táncosok, felelőtlen vezetőnek

bizonyultam. Éreztem, neheztelnek a pártmunkások. Valakit át fognak helyezni, vélhettem, én leszek az.

Már csak az ürügy hiányzott, hogy a romos épület igazgatói székéből egy életre száműzzenek.

Egy májusi reggelen kegyetlenül csörömpölt a telefon, felvettem, habár ez a délelőtti órákban nem volt szokásom. Egy érces hang a koreográfust kereste, mondtam, hogy nincs a házban, és megkérdeztem, hogy ki keresi.

A hang azt válaszolta, nem mondhatja meg, de visszakérdezett, kivel beszél. Megemlítettem neki azt az elemi illemszabályt, hogy először a hívó fél mondja a nevét. Ez nagyon felbőszítette, és artikulálatlan üvöltéssel kérdezte, kivel beszél. Mivel már untam, azt válaszoltam, hogy az albán titkosszolgálat vagyok. A következő nap dél körül hívtak a PB-re, tudniillik délelőttönként rendszerint kikapcsoltam a telefont.

A politikai munkás tudtomra adta, hogy a fontosvárosi munkásőrség parancsnokánál jelentkeztem mint albán titkosszolgálat. Ez önmagában lehetett volna tréfa is, de nem az – és elővette a Népszabadság legfrissebb számát. Az újság megírta egy kis cikkben, hogy Ahmed Zogu, egykori albán uralkodó gyermeke, Leka megkísérelte a visszatérést hazájába. Leka anyja Apponyi Geraldine révén magyar kapcsolattal is rendelkezett. Tehát itt már politikai, sőt monarchista-szimpatizáns véleménynyilvánításról is lehetett szó.

Egy kora júliusi napon került sor a nagy jelentőségű bejelentésre, miszerint érdemtelenységem teljes elismerése mellett pályamódosításra kényszerülök. A Művelődési Központ igazgatói teendőinek ellátását augusztustól már kijelölt utódom végzi. Felső hatóságom, tekintettel sűrűn előforduló másodállásaimra, a helyi szakmunkásképző intézetbe helyezett magyar és történelem tantárgyak okítása céljából. Ez a műintézet nem tartozott a korszak felkapott és divatos középfokú tanintézetei közé.

A tanévnyitón az osztályfőnök kollégák igyekeztek katonakoruk minden tapasztalatát bevetve, zárt alakzatban tartani a tanulóifjúságot. Az első megbeszélésen az igazgató elmondta a követelményeket.

A legfontosabb, hogy rend és fegyelem legyen. Kedélyesen vigasztalगतott, hogy Móra Ferenc is tanított egykor tanoncképző intézményben, és ezekből az élményeiből írta *A kalcinált szóda* című elbeszélését.

Arra gondoltam, hogy csak kibírom valahogy, amíg nem találok nyugodtabb munkahelyet.

A tanítási órák kegyetlen zajosak voltak. A szakmai tantárgyakat szakmánként kialakított kiscsoportokban tanították. Az úgynevezett közismereti tárgyak órái harmincfős osztálykeretben zajlottak. Zajlottak a szó szoros értelmében, hiszen elegendő volt a tábla felé fordulni, a derék kőműves-tanuló ifjak máris a fodrászlányokat macerálták. Más alkalmakkor a hegesztők keveredtek ökölharcba a létszámra kicsi, de harcias villanszerelő-tanoncokkal. Az igazgató, aki egyébként fizikát tanított, sorra látogatta a legzajosabb tantermeket, de mit tagadjuk, az ő óráin is hasonló jelenetek játszódtak le.

Megpróbálkoztam elégtelen osztályzatok kiosztásával, de ennek nem volt értelme, mert a bukási arányszám úgyis magas volt, miért pont a közismeret miatt ismételték volna a legrenitensebbek évet. Ez a megoldás azzal a hátrán-

nyal is járt volna, hogy a legnehezebben idomíthatók még évekig tanítványaink maradnak.

Próbálkoztam a tananyag elmélyült oktatásával is. A történelem nem hozta őket lázba. Többször el is mondták osztályfőnöki óráimon, miért kínozzom őket ilyen régi dolgokkal, no meg nem mindegy nekünk az, hogyan végződött a száz-, a harminc-, tizenöt vagy a hétéves háború, meg a Szovjetunió első ötéves terve. Álláspontjukat tanári minőségemben nem helyeselhettem, de bevallom férfiasan, némi halvány igazságot látok benne. Az irodalom-tananyag néhány novellája és regénye bizony még a magamfajta, sokat próbált kultúr-munkásnak is rettentő szellemi emésztési zavarokat okozott.

A mi iskolánk tanítványai lassan és szótagolva olvastak, és csak minimálisan voltak fogékonyak a modern líra szépségeire. Nem éreztem magamat valami fényesen, mondhatnám, munkasikereim miatt nem fulladoztam a röhögéstől.

A legkönnyebben a szakfelügyelővel boldogultam. Mikorra jött, kitöltettem a tesztfüzeteket. Egyszerű volt, felírtam a táblára a válaszokat, és a tanulók lemásolták. Vétettek ők annyi másolási hibát, amin a szakfelügyelő napokig elrágódott. De mindig sikerült tető alá hozni a 2,8-as osztályátlagot. Ha lyukas-órám volt, az iskolával szemközti büfében ültem, a tanári szobába igazán soha nem tudtam beszokni. Egy pohár sör mellett olvasgattam. Ezt a szokásomat a tanulóifjúság, a kollégák és az igazgató is tolerálták.

A félévi bizonyítványosztás előtt az egyik kőműves-tanuló megkérdezte, miért veszem elő újra és újra ugyanazt a sárga fedelű, papírkötésű könyvet. Rövid indoklásként azt válaszoltam, mert egy roppant szórakoztató és komoly gondolatokat tartalmazó mű. Rejtő Jenő *Piszkos Fred* című alapmunkájáról volt szó. A következő irodalomórán jelentkezett, és elmondta, hogy megkereste a könyvtárban a szóban forgó kötetet, elkezdte olvasni, nagyon tetszik neki. De van egy apró probléma, csak lassan, szótagolva megy az olvasás. Nyíltan feltette a kérdést, nem foglalkozhatnánk-e ezzel a könyvvel a szöveggyűjtemény helyett. Azt gondoltam, miért is ne, és elkezdtem hangosan felolvasni az osztálynak. A szokott huszonöt decibeles alapzaj lassan elült, még a kőművestanulók is felhagytak a fodrászlányok rendszeres kézzátétellel történő térképezésével. A zajló iskolai élet csöndes szigetévé vált a tanterem. Az igazgató vagy fél tucatszor bejött, ugyanis azt hitte, azért van csönd, mert elzavartam valahová a nebulókat.

A következő hetekben folyt a felolvasás. A *Piszkos Fred* után *Az elveszett cirkáló* és a többi remekmű következett. Május tájékán már *A Láthatatlan Légiót* és a *A szőke ciklont* tanulmányoztuk. A kollégák egyre gyakrabban adtak hangot elismerésüknek. Az igazgató pedagógusnapon jutalomban részesített, és rezignáltan állapította meg: megtaláltad az utat a tanulók szívéhez.

Életem első egyénileg végrehajtott tananyagreformját és kényszerű pályamódosítását Rejtő Jenő segítségével sikeresen átvészeltem. A következő évet egy főiskolán kezdtem, ahol tanítókat képeztek, és már jöhettek a reformok és a tantervmódosítások és pedagógiai koncepciók zsákszáma. Hiszen ekkorra már megelőztem a tanári szabadságot biztosító új időket.

Kedvencek temetője: Rejtő Jenő

Alkalom szülte különblokk

Az idei (Természetesen Nem Hivatalos) Rejtő Jenő-emlékévben a 75 esztendeje, 1943 elején elhunyt/eltűnt író és pesti humorista előtt többen is tisztelegtek. Ennek nyomán szerföltött színpadképes produkció előadására került sor 2018. június 8-án, egy szép nyári este a Petőfi Irodalmi Múzeum udvarán, méghozzá a Margó Fesztivál keretében. Ennek évről évre ismétlődő rovata az – áthallásoktól sem mentes – *Kedvencek temetője* címet viseli, s idén Rejtő Jenőt választotta témájául.

Az ötletekben tobzódó, szcenírozott zenés előadás házigazdája a Bob és Bobék Orchestra volt, akik külön imez alkalomra komponált dalaikkal fokozták a nyárpesti hangulatot. Az együttesvezető Színész Bob (Horváth Kristóf) tetézte a tetézhetőt, „aktuális strófákkal” trenírozott a Nagy Ponyvaelőd halhatatlanságba vesző nómenverbum nyomain. Az ő boberizált ritmusos csasztuskarigmusai, überbagatell és neoprim...puritán klapanciái töltötték ki a felkért alkotók által előadott írásművek közti átmeneteket – Bakos Bettika művésznő stílgyakolt elő- és utóadásában.

Öt író vállalta, hogy azonosul a P. Howard Mester teremtetette literatúria-alakkal: Cserna-Szabó András, Kukorelly Endre, Németh Gábor, Péterfy Gergely és Szécsi Noémi. Szemlátomást örömet est bele magukat a magyar ponyvazseni után maradt humoruniverzum, kalandvalóság és vigalomsivatag unorthodox legionáriusokkal, pofonforgalmi rendőrökkel, no meg kőfaragókkal és balett-táncosokkal tűzdelt (spékelt) világába.

A közönség visszajelzései, ill. jelen sorok írója és a szervezők megítélése szerint is annyira jól sikerült az összeállítás, hogy a Kevés Szerencsés Nézőkön túl Megtisztelt Olvasók Tömkelege után kiált! Reméljük, nem lőttünk mellé! Hogy melyik író mely irodalmi figura (ropogósra sült) bőrébe bújít, azt befogadóink fantáziájára bízunk...

Thuróczy Gergely
(aljass Izzadt Greg kapitány)

Horváth Kristóf Bob

Fülig Jimmy

Uram, a késemért jöttem!
A hiánya vág belém mély sebet
Megtartaná? Vérszegény ötlet
A gyöngyháznyéltől az értéke több lett
Valami matrózban hagyjam a késemet?

Hónom alatt ólmosbot, érvelhetek srégen
Ha valaki az ördöggel lepaktál
Akkor se veszttem el a lélekjelenségem
Agyrázkódásom lett a pofonoktól kérem
Azoktól, amiket te kaptál

Ha hirig lesz, tudod, a kis szívem megdobog
Ügyelj inkább rá, hogy szépen beszélj
Már előre mosolygok, nincs annál szebb dolog
Mikor a tényállás pofonilag végre fennforog
Vagyok a köz és az életveszély

Ha a cápa szája tátva, kilátszik a fogsora
A szándékain így mindenki átlát
Az enyém is látszik, de én nem vagyok ostoba
A Fülig Jimmy lefegyverző mosolya
Túlragyogja a penge villanását

A titkomra reméljük, sose derül fény
Kicsit szomorkás a hangulatom máma
Az én helyemben te sose örülnél
Igyál, a részegség enyhítő körülmény
Alibiből vagyok részeg, nem csak mulatok hiába

De nem akarom, hogy te se derülj
A rablógyilkos is ember, érezhet dolgokat
A torkomon lecsúszik a keserű
Az egész annyira meseszerű
A szomorúságból való nikotin fojtogat

A jassznak is lehet szíve, főleg ha klasszikus
Az igazán fontosat ő is azzal látja
Ártatlanabb, mint te, mert nem lett taktikus
Az alvilágnak igenis, hogy van romantikája
Az alvilágnak igenis, hogy van romantikája

Piszkos Alfréd

Kéz kezet mos, és ez tiszta ügy
Hiába köröznek mindenütt
Nem futhatsz zátonyra, ha navigál
Piszkos Fred, a kapitány

Nem lehet tudni, hogy szellem-e
Még soha senki se ütötte le
Egész legénységet elhajigál
Piszkos Fred, a kapitány

Tetszik vagy nem tetszik, egyre megy
Az ördögnél ő egy fokkal se szebb
Valahogy mégiscsak megagitál
Piszkos Fred, a kapitány

Az erkölcs az lehet, hogy mocskos, a
Morál viszont nem, az fontosabb
Ha eltévednél, haza cibál
Piszkos Fred, a kapitány

Tiszteli minden külföldi klub
Egyetlen almával ölni tud
Túl minden trükkön, praktikán
Piszkos Fred, a kapitány

A koszréteg rajta rengeteg
Látványától tengeribeteg
Lesz a kiéheztetett kannibál
Piszkos Fred, a kapitány

A cápát elfogja a csüggedés
A portás is érzi itt túl kevés
Tahitinél és Akalinál
Piszkos Fred a kapitány

Micsoda titkot rejt a múlt
A bizalmatlanság tanult
Ha megbocsájtott, hazatalál
Theodore a Kapitány

Cserna-Szabó András

Mire megőszül hasadon a szőr

vagy Vanek úr estéje

Azt ugye nem kell részleteznem, hogy a káposzta milyen, hiszen mindenki látott már. Tudja kicsi és nagy, hogy finom, hogy savanyú, ha savanyítják, hogy a bab után rögtön a dobogó második fokát bérelte ki magának, már ami a seggi kukorékolásra ingerlést illeti. Annyi mindent összeírtunk a káposztáról: Lippai János már 1664-ben Magyarország címerének nevezi, Apáczai Csere János a rusnya és régi kelésekre ajánlja, Apor Péter a magyar gyomorhoz legillendőbbnek tartja, Mikes Kelemen pedig egyenesen azt állítja, hogy a szépen megírt levél az elmének úgy tetszik, valamint a szemnek a kapros és téjfellel béborított káposzta, mely távulról úgy tetszik, mint egy kis ezüstdől való hegyecske, amelyről ha leveszik azt a lágy ezüstfedeleet, alatta drágafüvet lehet találni. A káposzta tudományos igényű körbejárására tehát ne is pazaroljuk azt a soványka időt, amit késével a Jóisten kiszelt nekünk a végtelen tortájából – már ha a végtelen egyáltalán torta, s nem mondjuk sós pereg vagy savanyú cukor.

Azt viszont senki sem említi a számos szakértő közül, hogy a káposzta kényelmes. Van benne valami, ami az óvó anyaméhhez, ami a temetői földhöz, ami a dunyhás ágyhoz, ami a forró kemencéhez, ami a nedves és langyos asszonyi ölhöz hasonlít. Ezért amikor azt mondjuk, olyan pompásan érzem magam, mint utoljára az édesanyám hasában, akkor tulajdonképpen mondhatnánk azt is, hogy olyan pompásan, mintha káposztában.

Erre apám hasa akkor jött rá, mikor rövid ideig séfként dolgozott abban a barcelonai vendéglőben, melynek kirakatában egykor Fülíg Jimmy kereste kenyerét mint villanykörtével egybekötött reklám-transzparens. Bölcs mesteremet hároméves munkaviszony után nem azért bocsátották el a Rambla tenger felőli végén működő étteremből, mintha szegyet vallott volna a tűzhely mellett – nem, egy igazi has nemcsak burkolni tud, de főzni is. Csakhogy apám hasa nem engedett a negyvennyolcból. Csökönys székely lévén szimpatizált a kis népekkel, szerette is a katalánokat, de a paellát hivatalból gyűlölte, s a koravén férfiak makacsságával ragaszkodott a puliszkához, a székelykáposztához, a csomborhoz: a Földközi-tengertől alig kétszáz méterre hamisítatlan erdélyi konyhát vitt. A turista ugyan együgyű jószág, de mindent azért még vele sem lehet megetetni, így aztán végül kiborult a bili. Mikor 1939 februárjában egy falangista tiszt szíven lőtte az anarchista gárszont, mert az váltig állította, hogy a tányéron illatozó kapros töltött paprika valójában nem is kapros töltött paprika, hanem a vitéz úr által rendelni méltóztatott ànec amb naps, vagyis répás kacsa, nos, akkor apám hasának mennie kellett.

Ez a történet, amit apám hasa a káposzta kényelmes voltának bizonyítására adott elő, még az ominózus kipenderítés előtt játszódik. Nem igaz, de megessét, mondotta volt bölcs mesterem.

A szálak a festői Cannes-ba vezetnek, a harmincas évek végére. Sötét fellegek az égen, küszöbön a második nagy háború, s egy fényűző villa pazar kertjében végelgyengülésben kileheli lelkét Wendriner Aladár artista és ragadozó. Megdöglük az agg oroszán. A Gorcsev-villa mérges lázban ég, Iván már a harcra készül, Anette az idegösszeomlás szélén, többnyire csak fekszik az elsötétített hálószobában, mióta egyszem fia, az ifjabb Gorcsev egy patinás angol tanintézet diákja lett.

Vanek úr, az egykori gyakorló levelező és elmebeteg úgy méri fel a helyzetet, az ő titkári ideje lejárt, szükség rá itt már aligha lehet, a döglött oroszánokat ugyanis nemigen kell etetni. Fogja viseltes keménykalapját, és elindul a napsütötte, honviszály dúlta Spanyolország felé, hogy ott a barcelonai parti sétányon ráleljen Laura de Pirellire, a jelentősen túlsúlyos énekesnőre, akivel még légionista korában ismerkedett meg, egy fényes estélyen, ahol majdnem eljátszott egy szomorú dalocskát fésűn és selyempapíron, de hát éppen akkor se fésű, se selyempapír nem volt a közelben – ahogy ez már a nagy pillanatokban lenni szokott.

Mi köze mindennek a káposztához?

Nagyon is sok, mert annyit már most elárulhatunk, hogy a szálak Cannes-ból Barcelonán át a káposztához vezetnek. Ugyanis a történet úgy folytatódik, hogy a még autonóm katalán sétányon Vanek úr megcsókolja Laura de Pirellit. Rendes nyelves pusziról van szó, nyálas smárról, Vanek úrnak rúzsos lesz a borostája, s mivel a csók alatt lassan beköszönt a vacsoraidő, Laura ódon-újdonsült szerelmét a legközelebbi vendéglő felé vonszolja. Futás közben a szoprán combján a hús úgy lebeg a langyos szélben, akár rím a sor végén. Az egykori titkár pedig csak száll, röpül a zsíros nő után, mint valami madzagra kötött papírsárkány.

– Az ember néha megfeledkezik a halálról, ha egyéb kellemetlenségei vannak – morogta szálltában korgó gyomorral az ex-oroszlángondozó, és azzal vigasztalta magát, hogy mátkája legalább nem énekel. E gondolatok az ördögöt festették a falra, mert Pirelli kisasszony kasztanyettát húzott párnás ujjaira, majd repülés közben rágyújtott egy akkoriban divatos katalán dalra:

*mire megőszül
hasadon a szőr
már nem izgat
a masszőr
szalon
semmi bája
háta mögött
az élet-gálya
kicsike rozzant
sajka
nincsen lány
akire roggyant farkad
árbóccá lenne
sajna
csak a tenger érdekel
a tök a spenót*

*a kínai kel
a puha cápa-steak
meg apollinaire
a szerelemről danolni
szeretel csupán
kedvenced a kacsamáj
nyakadon sállá
sűrűsödik a háj
de hát ez nem baj
van ilyen*

És a népszerű nóta valószínűleg még folytatódott volna tovább, ha hőseink nem landolnak a Félfülű bikához címzett resztoránt teraszán.

Vanek úr a szerelmet csupán színlelte, de az étvágyat nem: az igazi volt. Oly szörnyű éhséget érzett, hogy fülében harangok zúgtak. A teltkarcsú énekesnő – miközben pa amb tomàquetet, vagyis érett paradicsom levével megcsöpögtetett fokhagymás pirítóst rágcsált előételnek – végigmérte az étlapot, majd a később hősi halált halt pincérhez intézte szavait:

– Botifarra, arròs negre, zarzuela, suquet de peix, rascassa al forn, llagosta amp pollastre, pollastre amb musclos, cuixa de xai amb herbes, pit d'ànec amb salsa de brandy i trufes, ensaïmada, panellets, crema catalana, cavas, café cortado, horchata de chufa – ami annyit tett, hogy Pirelli kisasszony étvágya ezúttal beéri némi édes véres hurkával, fekete tintahalmártásban tálalt rizzsel, halból és garnélából és kagylóból főzött egytállal, ördöghallal, kemenében sült sárkányhallal, csirkés langusztával, kagylós csirkével, zöldfűszeres báránycombbal, konyakos szarvasgombamártásban úszó kacsamellel, koszorútsztaival, habcsókkal, pudinggal, pezsgővel, konyakos kávéval és jéghideg mandulatejjel.

– Még skálázom az éjjel – magyarázta a meghökkent pincérnek.

Az elhúzódó rendelés közben az éhségtől kopogó szemű Vanek úr az asztal sarkát rágta. Mikor már nem bírta tovább, ráüvöltött Laurára: – Te, együgyű némbér, gyufafejű pucisegg, telhetetlen libája!

Igenis, bólintott a gárszon, libacomb lesz az elmebeteg úrnak, azzal távozott a konyha felé.

Pirelli kisasszony elé hamarosan valódi székely ételsor érkezett. Csukagombóckák, ánizsos-velős palacsinta, tárkonyos bárányleves, zsiványpecsenye puliszkával, fenyőmadársült kökénnyel, kakukkfűves-citromos nyúl máj, töltött gödölye, füstölt kecskeoldalas, töltött szív, rostonsült borjúmirigy, padlizsán-saláta, diós béles, rétes, édes kukoricamálé és pálinka. Eszébe sem jutott reklamálni, az első falat után oly mély révületbe zuhant, annyira átadta magát az evés kéjének, hogy talán még azt sem vette volna észre, ha a városba betörő, kiéhezett fasizmus már a csipkével szegélyelt, zsinóros bugyogójában matat piszkos kezével.

Vanek úr pedig szentül meg volt győződve, hogy valami mediterrán mártást fog a libacomb alatt-körül találni. Valami bazsalikomos, paradicsomos, gombás szósz. De nem. Mert apám hasa, a Félfülű bikához címzett resztoránt köztársasági szakácsa a libát is székely módra készítette, tepsiben. A majoránás libacombok szinte fürdőztek a fokhagymás, köménymagos, pirosaprikás,

szegfűborsos, csomboros, babérleves, kapros, tejfölös savanyú káposztában. A combcsontok úgy kandikáltak ki a véres fogkrém színéhez hasonlatos káposztából, mint női lábak a fürdőhab alól.

Mikor a csombor illata megcsapta Vanek úr orrát, hirtelen gügyögni kezdett, akár egy boldog csecsemő.

– Nyüszü, nyeggencs, kalafantyula, ispinác, gábli, zuzorka, zsendice, pampuska, krusztádli, habarnica, badlicsan, lapótya, döblec – törtek fel az emlékek Vanek úrból, s az anarchista pincér, aki az egészből egy nyikkanást sem értett, nem is azt furcsállta, hogy a vendég úrnak teljesen elment az esze, jóval inkább azon döbönt meg, hogyan mehetett el az, ami láthatóan nem is volt soha.

És abban a szent minutumban, mikor az első köményes falat a titkári nyelvvel összetalálkozott, Vanek úr két alapvető dologra is ráébredt.

Nizza óta nem emlékezett arra, ki is ő valójában. Nem mintha mindenáron tudni akarta volna, de a káposzta gőze most mégis tudatta vele: ő Vanek Béla Eduárd, anyja neve Kispál Teréz, Kolozsvárott született, a Farkas utcában. Erdélyt 1914-ben, Budapestet pedig '19-ben hagyta el, foglalkozására nézve valószínűleg tényleg levelező, a Ganz-gyár alkalmazottja volt egykor. Emlékezett egy kávéházra, ahol puha búrkiflit hoztak a dupla mellé, egy garzonlakásra, melynek ablakai a Dunára néztek, egy loknis gépírólánnyra, akinek a bőre sárgabarackszagú volt, és arra a hűvös pályaudvari hajnalra is, mikor útlevelel a zsebében vonatra szállt, hogy hazáját Kun Bélástul verje ki fejéből, és soha többé ne nézzen vissza.

Ez volt a múlt. De Vanek úr hirtelenjében a jövőt is tudta. Olyan nyugodtan és kényelmesen szeretett volna élni, mint ezek a libacombok a káposztában. Olyan nyugodtan és kényelmesen, mint magzat az anyja hasában, mint hulla a sárga földben, mint gyermek a dunyha alatt, mint cipó a kemencében, mint hímtag a langyos barlangban.

– Gárszon – kiáltotta Vanek úr a dinnyeszínű naplemente és Laura de Pirelli túlvilági csámcsogása közepette –, egy kasztni és egy hordó káposzta rendel!

S most már tényleg csak a lényegét mondom, mert mint minden szószátyár mesélőnek, az én nyakam felett is ott lebeg a Jóisten tortakése. Ha Barcelonában jársz, s a kikötő északi felén – ha Kolumbusz Kristóf mutogatós szobrával szemben állsz, akkor jobbra –, a csónakház mellett egy hátára fektetett ruhásszekrényt látsz, s közelebb érve irgalmatlan kaporszagot érzel, tudd. Tudd, hogy ott fekszik Vanek úr, a gardróbban benne, káposzta-paplan alatt, az ágyat Pirelli kisasszony és apám hasa közösen vetették neki. Naplementekor, ha Laura, az agg pacsirta skálázni jön a partra, Vanek úr mélyen a fokhagymás, köménymagos, piros paprikás, szegfűborsos, csomboros, babérleves, kapros, tejfölös savanyú káposztába süllyed, ilyenkor a füle se látszik ki belőle, csak a bal nagylábujja. Mert szereti a nyugalmat, a kényelmet és a csendet.

És ha olykor rányitja szekrénye ajtaját egy-egy zsumnaliszt, s azt kérdezi Vanek úrtól, mi a titka az ilyen végtelenül hosszú életnek, mint az övé, akkor Béla Eduárd csak annyit felel:

– Nagyon evidens, kérem, még egy titkár is tudja. Egyszerűen nem szabad meghalni.

(Megjelent: Levin körút, 2004)

Kukorelly Endre

Érdekes

Rejtő Jenő és Pizskos Fred, két fiatal férfi

„– Érdekes – mondta Würfli. – Minden művész bogaras.

– Lehetséges.

– A zenészek és a festők is.

– A balett-táncosok és a kőfaragók is. Mondja, nincs más gondja?”

Így Vanek úr, némileg indignálódva, mert ez a Würfli művésznek nézi.

Dicsér valakit, az meg emiatt ráfarag. Szidalmazza, mire föl mindenki a szidalmazott mellé áll. Almát szorongat a zsebében, mintha pisztolyt szoritana, erre emlékszem, nem sokkal többre. Hajóskapitány, utálják, rémes figura, a jó oldalon van, elő fogom szedni valamelyik regényt. Majd. „Ha Fred igazat beszél, az már magában véve is elég ok aggodalomra”, jelenti ki Buzgó Mócsing (*Pizskos Fred közbelép Fülíg Jimmy őszinte sajnálatára*, 140) – lám, már elő is szedtem. Hogy ettől rendesen előjön-e még nekem Rejtő, vagy nem – „az embert saját jól felfogott érdekében úgy teremtték meg, hogy ne lásson a jövőbe” (*A tizennégy karátos autó*, 142).

„A kocsmáros azt mondta, hogy amíg nem hoz orvost, hagyjam bent a kést, mert különben elvérzek”, mondja nyugodt hangon a *Pizskos Fred*, a kapitány elején egy matróz a kollégájának, aki nemcsak hátba szúrta, de benne is hagyta szép, kagylónyelű kését. Nyugodt hangot hallok. Nem közönyös – végül is mindjárt meghal, azért az nem vicc –, inkább egykedvű. Olykor handabandázik, háborog is, kizárólag mellékes ügyek miatt, a lényegét illetően marad az egy-kedv.

Annak a férfinak a hangja, aki úgy tudja, az élet lutri, hülyeség izgulni; kihúzza a nyertes számot vagy kihúzza a gyufát, kihúzzák a slamasztikából, a halállistáról, vagy sem. Kihúzzák belőle a kést, és akkor *enten-eller: vagy – vagy*. Ez nem Pizskos Fred hangja, de a *végre is mindegy* attitűd stimmel hozzá, azt hiszem. Ez maradt meg bennem. Rejtő figurái nem reflektáltak, de a reflexió bele van építve ezekbe a fickókba. Nincs külön – ahogy Pizskos Alfrédttől sincs külön a pizskos: nem olyan ember, aki pizskos (tehát „csak” meg kéne tisztítani, és akkor stb.), hanem – az. Hogy mi? Hogyhogy mi!

Napégette bőrrű, rövidkés, kávészínnű szakállas, horgas orrú, csúnyácska, vékony, fiatal tengerésztiszt, a többiektől elhúzódva áll. Nem néz feléjük. A szeme sarkából figyeli őket. Ujjai közt forgatja a pipáját, mint valami revolvért, nem gyújt rá. Markába szorítja, zsebre csúsztatja. Hosszú ideje álldogál már itt egyedül, a hajókorlátra könyökölve, egy órája legalább. A többiek, az évfolyamtársai, újonnan avatott tisztek, hevesen beszélgetnek, olykor öregesen öblögetve fölnevetnek, a hozzájuk tartozó nők élénken

sikoltoznak, mint a csitrik, láthatólag primán érzik magukat, élvezi a társaság a fogadást. Vele nem foglalkoznak, de minek is foglalkoznának vele. A nők rá se pillantanak, és hát miért pillantanának rá, ha még ahhoz sem veszi a fáradságot, hogy közéjük lépjen. Elvesz az asztalról egy pohár pezsgőt, lehajtja. Egy sietve érkező tiszt a kabátjával súrolja a vállát, még csak felé sem biccent. Mintha ott sem volna. Ott van? Megrándul a csúnyácska arca, a zsebébe nyúl, megmarkolja a pipáját, most tényleg olyan, mintha pisztolyt szorongatna.

Rejtő furamód valamiképp éppoly reflektálatlan, mint az alakjai. „Minden művész bogaras” – jut eszembe róla. Mint a balett-táncosok és a kőfaragók. Persze ő alakít, ez különbség, saját életét viszont mintha nemigen alakítgatná. Pizsok Alfréd, Fülíg Jimmy, Bicska Maxi, Bőkezű Rócsild, Tuskó Hopkins, Senki Alfonz, akár el is téveszthetnéd, melyik a kakukktojás, pedig hát... Brecht ugyanis reflektált, Reich nem – milyen kár. Ezt eltolta. Nem butaságból vagy lustaságból, hanem – nem tudom, miért. Ambíció? Önbizalom? Hogy kártyázott stb., inkább okozat, mint ok, mindegy, nem értek hozzá. Nagy regényt készül írni, nem írta meg, miközben nagy(on *jelző ide!*) regényeket írt, így aztán se ez, se az; a sok kis nagy nem egy Nagy. Nem látta magát, mert nem *nézte* magát? A legnagyobb magyar színész, Kabos Gyula a barátja, 13 nappal idősebb József Attilánál (van anekdota róluk, RJ egy vendéglőben megeteti JA-t, úgymond hozzák ki a költőnek az étlapon szereplő ételeket ábécé-sorrendben) – ez így már igazán jó kombináció volna, nem? Nem. Vagyis de. És mit ér? Miért nem tanult tőlük? Vagy belőlük! Bonyolult, hagyjuk.

A fiatal tiszt abbahagyja a pipája szorongatását, ököllel röviden a korlátra üt, lebeszélve magát arról, hogy mégis rápöfékeljen és itt hagyja ezt a kócerájt, inkább megint megkeresi a szemével a lányt, akit eddig bámult. Jó, nem folyvást nézte, de mikor nagy nehezen rászánva magát, mégiscsak elment az angol haditengerészeti flotta újonnan avatottjai tiszteletére szervezett fogadásra, és a kiképzőhajó fedélzetére lépett, egyből feltűnt neki. Észrevette, hogy a lány többször is rápillant, de amikor visszanézett rá, nyomban elfordította a fejét. Nem lepődött meg, tapasztalta eleget, hogy a nők elfordulnak tőle, nem fájts csöppet sem. Nemigen fájts semmi. Mit tudom én, mi fájts neki. Kinek micsoda. Ha nem fájts semmi, akkor mi van azzal, hogy *minden* fájts?

„Hirtelen csend lett. A Kapitány jött. Még a dühös Rézgrófról is lefagyott a gúnyos, ideges nevetése. Azért, amíg él, mégiscsak Pizskos Fred lesz itt a Kapitány” – így Rejtő. Ez tetszik. Harminc évvel később vagyunk (*PFkFJős*, 141). Málnát kért a csapostól, és „ez a málna-dolog mindenkit hisztérikussá tett. – Beteg talán? – kérdezte Fülíg Jimmy is odaoldalogva.” Jóval később van, most még csak 22. Neve Theodor Wilbour. Jóval, évszázadokkal később terjesztik el róla, hogy Alfrédnek hívják, és – szigorúan csak a háta megett – Frednek. És pizskosozzák.

Gyorsan fölhajt egymás után három pohár pezsgőt, olyan pillantást vetve a borospincérre, hogy az szinte megdermed előtte, úgy kell rászólnia, hogy jól van, fiam, menjen már odébb. Aztán arra gondol, hogy rendben, most, na most odamegy a többihez! Az évfolyamtársaihoz. Akikkel, a francba, öt éven keresztül nem tudott se-

hogy sem össze... ízé, összebarátkozni. Végül is rendes gyerekek. Nyilván. És tényleg, minden erejét összeszedve odalép hozzájuk. Kínos csönd.

„Senki sem szerette.” (PFkFJós, 146).

Csak egyetlen pillanatig tart, már megy is minden tovább. Minden és minden és semmi. Akkor – oké, semmi – megint megpillantja azt a vézna kis nőt, és látja, ahogy kétségbeesetten próbálja kezelni azt a helyzetet, hogy két kamerád a lámpák fényétől kitakart szemközti mellvédhez szorítja. Riadt tekintet, karjait a szűk ruhájába szorított mellecskéje elé tartva, rosszul vágott haját igazgatva igyekszik a könyökével valamit azzal eltolni magától a láthatóan részeg fiatalurakat. A fiú hátával ellöki magát a korláttól, és – ezen kicsit maga is elcsodálkozik – két pillanat alatt a mellvérthez érve, egyetlen mozdulattal lódítja odébb tisztársait. Akikkel amúgy négy év alatt sem beszél összesen húsz mondatot. Azok, bár kellőképp részek már, és erre a legkevesbé sem számítanak, nem esnek el. Ha valakit így váratlanul odébb löknek, egyből kijózanodik, és ha tengerész, nem esik el. Kijózanodik vagy sem, ezek mindenképp kijózanodtak, és nem föltétlen a lökéstől, hanem attól a minden mértéket meghaladóan megalázó dologtól, hogy valaki, ez a kis pöcs Theo, egy nő előtt... A lány ettől végképp kővé dermed, kezét a háta mögött tartva mered a három férfira. Az egyik, egy nagydarab, csillogó hajú, jóképű, kreol fiú, lassan lehajol a sapkájáért. Na figyelj, Theofil, mondja halkán maga elé, a faszszopó kurva anyádat, most velünk jössz, érted, ugye! A másik rugós kést szed elő a zubbonya zsebéből, és kicsattintja.

Indulnak a vaslépcső felé. A vékony fiú a lányra pillant, bólint, megy utánuk. Leérnek az alsó szintre, állnak szemben egymással. Az avatásra alaposan fölsúrozták a hajópadját, valamivel be is kenhették, kissé csúszik. Viaszszag, tengerszag. Sült húsok szaga. Két követhetetlen ütéssel intézi el a vékony a másik kettőt.

„Nem voltam ott sem más, mint ember: piszkos, rajongó, aljas, tiszta, szentimentális, bosszúálló, szerelmes, gazember, húszéves, gyilkos, idealista, képzelgő, költő és szerencsétlen” (R. J. levele).

A földön heverő testeket a korláthoz ráncigálva egyenként átlódítja a korláton. Alig hallani a loccsanást, elnyom minden zajt a hajózenészek játéka. Tudnak úszni, gondolja, cápák meg, ugyan már! Néz lefelé a sötétbe, és komolyan megfordul a fejében, hogy utánuk ugrik. Nem ugrik utánuk. Észreveszi az egyikük sapkáját a padlón, fölveszi, automatikus mozdulattal leporolja, és a tulajdonosa után hajítja. Pörög a tengerészsapka a levegőben, eltűnik. A kést összecsukja, zsebre vágja. Előkotor egy gondosan összehajtogatott damasztkendőt, egyetlen mozdulattal szétrázza, a korlátot letörölgeti egy-két helyen, ahol, véli, hozzáérhetett. Zsebébe gyűri a zsebkendőt, anyagul leporolja a nadrágját, fölmege a lépcsőn. A lányt ugyanabban a testhelyzetben találja, kezével a mellvértnek támaszkodva rémülten bámul rá. Theofil vagyok, mondja neki. Helena, felel a lány. Helena, mormogja utána a fiú.

Fülig Jimmy Piszok Alfrédnek nevezi. A piszok az piszok. A kosz bőrbaj. A kosz nem piszok. Jó vagy rossz, nem döntöd el. Nem így merül fel.

Oké, Helena, mondja neki, most azonnal el kell mennem. Izé. Itt hagyom magát. Egy pillanatig elhallgat, annyira meglepődik azon, mennyire nyugodt a hangja. Nem közönyös – végül is elintézett két fiatal fiút, akikkel évekig egy brancsba tartozott, mindjárt faképnél hagyja azt a nőt, akibe egy bő órája már halálosan szerelmes, mindjárt vége mindannak, amire annyira vágyott és annyit készült gyerekkora óta, tenger, hajó, minden, és mindjárt meghal. Ez azért nem vicc. Nem közöny, inkább egykedvűség. Annak az embernek a hangja, aki most jött rá, hogy ez az egész, úgy, ahogy van, lutri. Hogy hülyeség izgulni. Helena, mondja a lánynak, én most mindjárt... Kivár. Behajózok. Másfél óra múlva. És a fekete ég felé bök az ujjával, nyilván egy tengerjáró felé. A lány automatikusan arra pillant, bele a vigasztalan

sötétségbe. De az nem sokáig fog tartani, folytatja, egy-két nap, aztán valami más jön. Ilyesmi koromsötét – és bal karjával gyors félkörívet ír le. Ha kibírja addig, megvár, akkor megkeresem. Ha nem, akkor nem. Viszlát. Megfordul, lemegy a lépcsőn. Kong a cipősarka alatt a vas. A zenekar épp nem játszik, a lány úgy hallja, mintha az egész hajótest döngene és remegne. A fiú az alsó fedélzetre érve zsebkendőjét a padlóra hajítja, tenyerével pedig több helyen összefogdossa a korlátot. Megint a víz felé pillant. Ugorjon vagy ne. Látja, hogy a tisztí sapka, amit az imént a gazdája után hajított, fönnakadt az egyik üres zászlótartón. Oké, mondja maga elé, bólint. Előveszi a pipáját, rágyújt, megszívja egyszer-kétszer, a parázsló dohányt a padlóra üti, széttapossa, a hajóhídra lép, és eltűnik a sötétben.

A Napút 199., novemberi száma:

A belarusz Európa (összeállította: Bárász Péter)

200., decemberi megjelenés:

Hamvas Béla (témacím)

Fülig Jimmy levele Németh Gáborhoz

Csobánka, Főleg út, pontosan nem emlékszek, a csöngő rossz, az ingerkedést lehetőleg mellőzzük!

Kedves Iken Tűszdelt Mekbiszom!

Önségedből kifojólag zalyló hó szombat nyolcadikán rézt vettem a Vastag Margóról elmeveszett zenés-táncos vetélkedőn mint dupla ór, pedig esküszök, nekem is sokkal jobb dolgom lett volna, mint kegyednek, aki távoli maradásával kitüntet.

Aszt vesse rám az első nagykövet, aki nem fél, hoty agyonütöm, hoty a Margóra idomilag érdeklődtem, ezér távolléte fályó hijányként jelentkezett, bár asztán kiderült, hoty csak egy metafora, amit nem kell szószerint elhinni, igazából a könyvnek a széle, ahogy eszt a Valuska nevű szállásmester, akitől a pogrom után indignálódtam, kijuttatta fejezés által a nyomós érveim dacára, de azóta szerencsésen fölépült.

Esz a Valuska etyébként maga az élő optikai szemcsalódás, mer esz etyszerre két helyen van, de nem úgy, mint a régi dalban, hanem, mint a Honolulu-Starnak a kapitánya, az etyik énnye ugyanis koktélokot iszogot a Csejdy nevű illetővel, a másik viszont éjjelnappal tényeket fékesz, ojankor alkoholmentes kiskorunak láccik, talán mer a gukker másik végén van objektíve.

Amuty nevezett Valuska balhorga uriemberhez méltóan emlékesztet, ami szállásmesterbe ritka, mint a kivétel, pláne, hogy még esze is van hozzá, ami abba mutatkoszott meg, hoty bár eredetileg egy nyolc napon túl gyógyuló távoli utalásra készült, Önséged időközben sajnálatosan fölelemelkedett homonáriusmát némi fékevesztett habozás és kézitusa után közlőről kietyenlítettte.

A dzsembori ety furcsa muszeumnak a kertyébe volt, ami ety híres költőről van elneveszve, neve Petrovics, aki etyébként mint nő alussza örök álmát egy kazánkovács révén, mer egy éles tárggyal töpp iszbe mekszurkálták, de ez nem tartoszik ide.

Uty kel neki, miér nem hallgatott a józan észre, mejnek következtébe én kérdezés nélkül magamnál tartok ety olmosbotot, aztán suhi, ami általában tizenkét öltéssel összevarrható régi mélyedést képesz a homlokon.

Asz épületbe etyépként híres régi halottakat treponálnak, szeméjes tárgyaik által, ezek szerint a Piszok Alfréd, aki a hátam közepibe ne jöjjön, muszuemigazgatónak is beválna, lévén hogy a ládája szintén jobblétre szenderültek érték tárgyaival van tele. Szóval, mindenféle rezervátumok vannak itt abrichtolva, mer nemcsak, ahogy egy régi könyvben említettem, a naplóról derül ki lassacs-kán, hogy szépirodalom, hanem még a levélről is az lesz világos, mint bünösző a detektivregények végén, hogy direkt prózában van írva.

Jut eszembe, hoty asz igazgatót nem láttam, de az nem jelenti, hoty teljesen ki van zárva.

Minden estre pár alig még élő uriember és ety natyon szemrevaló női hölgy vett részt szerző képibe, mely szemrevalóságot később egyesek nem méltónak béjegezték, pedig a Pirosköröm minden rossznak elmonta asz állva beszélő

férfiakat, ami szerintem legalább annyira szintiszta szekszizmus, ezér a béjé-gezés következtébe, ami igaz, az igaz, ahogy Önséged mondaná, kiborultam, mint egy ridikül, és szóváltásba keveredtem egy hüje illetővel, ennek asztán később fogantyúja is lett, mer a delikvens elharapószott, bár, a mentőjében legyen mondva, amikor magáhosz tért, töredelmesen megértette, hoty téveset hibázott.

Ami ezáltal föltűnt, hoty szavalat köszben mindenki régi, kellemetlen ismerősök inkognitóját vette magára, ami majnem ojan, mint a kimonó, csak olaszul van a maffia miatt, hoty ők is megércsék.

Asz egészet a Színész Pop nevü illető kondoleálta, ami elég szomorú. Ez a Színész Pop állítólag tele köpködi a hangszórót, ami legkevésbé se hibernetikus, ám igen kellemetlen zalyt csap általa, ez most hálisten nem volt, mert a bandája nem hatyta annyiban. A népek errefelé az ilyesmit nevezik művészetnek, ami gusztustalan dolog, ahogy a latin is mondja. Etybe viszont ennek a Popnak igaza volt, az alvilágnak is van romantikája, vegyük csak aszt a régi esetet a Pepita Oféliával, amiről minden résztvevőt mint dzsenderman teljes diszkreditálásomról biztosítok.

A Piszkos Fredet ety nagyon híres amerikai filmszínész adszorbeálta, aki, amikor nem a világot menti meg a Kálvín téren, pihenés köszbe bérgyilkost alakít, ami szemenszedett hazugság, mer az esemény utáni pirulás nélkül aszt mondta, hogy Batáviában együtt ült a Buzgó Mócsinggal, és mikor megkérdeztem tetőle, milyen a börtön fojó sólya, mingyár ojan pofát vágott, mint a Gombperec Hídlakó egy régi történetbe, amit most idő mijatt mellőzők, pedig minden rendes bérgyilkos tuggya, hoty a fogházfolyosón jobbra van egy lépcső, balra a foglár irodája, és a fal végig zöld olaj, sárga szegéllyel. A hirhedt filmszínész, rajtaütésszerűen, ahogy a Vanek elalszik, egy Reich nevü német rendező igen szomorú némafilmjét mesélte el a saját szavaival, de zongora nélkül, mely történet állítólag a tengerbe esett meg, két másik illetővel együtt, ami nagyon sajnálatos, de könnyen előfordulhat akárkivel, ha elég hüje ahhosz, hoty a Piszok Alfréd társaságát forszírozza huzamosabb idejig.

Asztán fölszólalt egy élő Petrovics, de, ahogy elnésztem, erről is lesz majd exhumusz muszeum elnevezve, mert futólag, azaz menekülés köszbe testileg emlékeztet a Nagy Bivajra a Serény Múmiák asztaltársaságából, esz a Petrovics is eszt a bizonyos Reich Jenőt emlegette, aki szerinte a Hopkinsz atyai barátja volt, ami meglep, mert a Hopkinsznak kizárólag ellenségei vannak, és az atyját is sűrű kilét fedi, majd aszt állította, hoty a Tuskó könnyűvérü hölgyeket trenírozott, ami nem lep meg, viszont az, hoty később agronómiát követett el volna a Turó Rudival, a Hopkinsz párválasztási izlésit ismerve, megint csak meglep. A Nagy Bivajnak látszó szeméj monológlya amuty is tele volt homájos célzásokkal, amit a választék miatt úgy is mondhatnék, hoty etyfojtába zsidózott, ami csak kicsit szép, még akkor is, ha a szó jó értelmébe vesszük, de ezzel maj szerencsére neki kell a Mindenhatósággal elszámolni, nem annak, aki végighallgatta, mint például én.

A szeméjes kedvencem, ha meg nem sértem, egy háromnevü szakács volt, aki egy komplett étlapot olvasott föl a halat megvetően, pedig ilyesmiért már a Nagy Levint éhes egyének töppször megverték, csak sajnos a műélvezetet néhol szerelmi történettel marinírozta, amiben fojton egy kövér, autógumiról

elnevezett dalnőt emlegetett a Vanek által, ezeket a részeket töppnyire nyelés köszbe legott átugrottam, elég az hozzám, hoty ez a Vanek állítólag káposztalevelek alatt végeszte egy szekrényben a tengerparton, ami újdonságként hatott, bár jobb emberekkel is előfordult már a prakszisomba, ezért később a szakácsot nyolcszemközt, csak mer ő eleve négyszemű, én meg momentán a lornyonomon át frazíroztam, könnyű spanyol és francia előételek nevével proponáltam poharazás köszbe, ahogy a hejembe José Pombio tette volna, mer nem volnék ety talpig uriember, ha az nem illdomos ijen művészeti események utáni fennforgáskor, de erről maradjon kösztünk a szilícium, mert közben végig mind a ketten ugyanabban a kínai ruhadarabban voltunk, amiről korábban volt szó, csak most kikerülöm ismétlés végett.

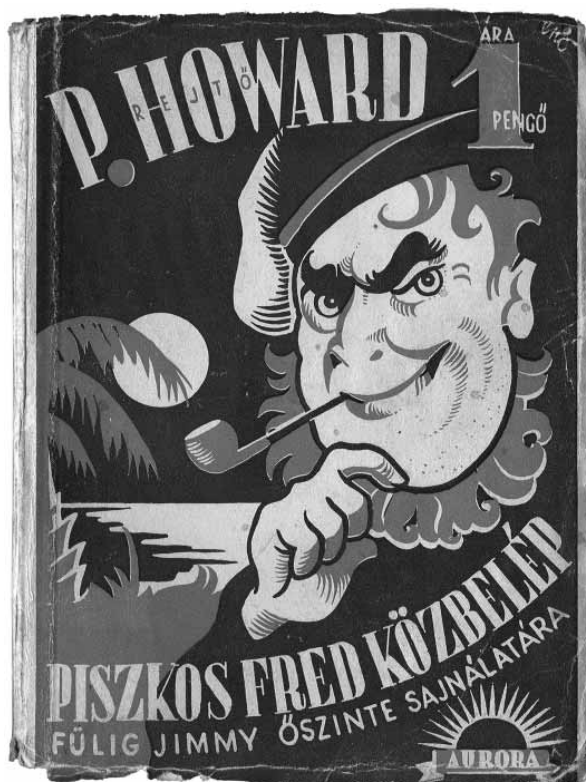
Mindent végzetesen epilálva, ha ez a szépirodalom, hát nem irigylem Önségedet, hoty időről időre ijesmibe kell részt vennie, amit, kösztünk szólva, skandálok, de hát az ízlés egész más, mint a pofonom, amint eszt mindazok, akiknek a nészeteit korábban eltéríttem, nagyszerűen tuggyák, miután vizszatérnek a táppénzből.

Maradok tíztelettel:

úgyismint

Fülig Jimmy,

azaz keltmintfent aljas Szamtamtónijó Főhercig.

Piszkos Fred közbelép (Aurora, 1941), az egyik utolsó P. Howard-kötet, Vogel Erik borítórajza

Péterfy Gergely

Tuskó Hopkins

Tuskó Hopkins, miután legjobb barátja, Reich Jenő 1940. január elsején meghalt, úgy döntött, hogy nem vendégeskedik tovább a jevdakovói munkaszolgálatos században, és lesz, ami lesz, lelép. A kantinban, ahol a szakácsok a másnapi csalánlevest főzik, magához szólított egy kést, és hajnalban egy szelíd, szinte bocsánatkérő mozdulattal elnyisszantotta a barakk előtt őrt álló baka torkát. Sikerült átmásznia a drótkerítésen, és bár az őrtoronyból észrevették, csak egy kurta sorozatot tudtak utánaengedni, mielőtt eltűnt a nagy, voronyezsi erdőrengeteg fái között. Tuskó Hopkins leleményes fickó volt, de a szaharai tapasztalatai a behavazott ukrán erdőségben viszonylag keveset értek, így egy hét éhezés után már arra gondolt, hogy inkább visszamegy és megeszi azt a csalánlevest, amikor egyszer csak azt hallotta:

– Sztoj!

Egy csapat marcona partizán állt körülötte, és zordan emelték Tuskó Hopkinsra a puskájukat. Tuskó azonban elnevette magát:

– Ne hülyéskedj már, te a Goldstein Robi vagy a Király utcából!

Goldstein Robi csodálkozva eresztette le a fegyvert, és így tettek a többiek is, Weisz Manó a Dob utcából, Schwartz Károly a Dohány utcából, Róth és Grün a Klauzál térről, valamint Iván Sevcsenko a Komszkomolszkaja utcából. Az nem Budapesten van, hanem egy Pricskovo nevű faluban. Ő volt az egyetlen ukrán a csapatban.

Így lett Tuskó Hopkins partizán, amit rettentesen élvezett, tekintettel arra, hogy az ukrán lányok és asszonyok nagy lelkesedést mutattak a bűntudásuk terén. De azt is élvezte, amikor '45-ben egy ejtőernyős különítménnyel ledobták Szegednél, és saját kezűleg vághatta el Vitéz Kékszözlőssy-Zöldmálnássy Körtvélyessy Gyula vezérkari ezredes nyakát, aki Tuskó atyai jó barátjának, Reich Jenőnek a munkaszolgálatos papírjait ellenjegyezte.

A háború után Tuskó Hopkinst mindenféle kitüntetéssel akarták elhalmozni, de ő bölcsen lemondott a dicsőségről, tudván, hogy nem való neki a túlzott nyilvánosság; ugyanezért nem állt be az ÁVH-ba sem, mint csapatának többi, életben maradt tagja. Diplomáciai sofőr lett, és kamatoztatni kezdte kiterjedt kapcsolatait a budapesti és bécsi alvilággal. A budapesti orgazdáktól begyűjtötte az aranyat, és Bécsben whiskyre, cigarettára, ruhaneműre cserélte, amit aztán Duna-parti lakásában szerény felárral kiárúsított. A hatvanas években lacipecsenyés bódét vett az almádi kempingben, sokan nem is tudják, hogy gyerekkoruk kedvenc lángosára Tuskó Hopkins saját kezűleg csapta fel tollecsettelt a fokhagymás vizet. De aztán erre is ráunt, és néhány éven át egy szerény homlokzatú budai bárban lányokat futtatott. De mivel ezekkel meg sok volt a mace-ra meg a hiszti, és sokat kellett inni, Tuskó Hopkins vágyani kezdett a vidéki élet nyugalma után, így agronómusi állást vállalt egy tehenészetben. Agronómusi diplomáját saját kezűleg hamisította. Ez az üzem szállította a tejet a túrórudihoz, nyilván nem is sejtje a nyájas olvasó, hogy gyerekkora kedvenc túrórudi-

jaihoz a tej Tuskó Hopkins ellenőrzése alatt erjedt túróvá. Miután a környéken több lányanya is apasági keresetet nyújtott be ellene, kereket oldott, és francia tudását kamatoztatva idegenvezetőnek állt, vitte a franciacsoportokat a budai vár és a Hősök tere között, és sápot húzott a zsebtolvaj- és hotelszoba-fosztogató maffiákból. Kádár személyes kérésére ő bújtatta a Belgrád rakparti lakásában Ilich Ramirez Sanchezt, alias Sakált, de néhány nap után kidobta, mert a Sakál nem nagyon szeretett tisztálkodni, és latin diszkót hallgatott, Tuskó pedig kényes volt a zenei ízlésére. Miután néhány régi ismerősének feltűnt, hogy nem öregszik, fehérre festette a haját és ráncokat rajzolt a homlokára. Goldstein Robi temetésén a munkásmozgalmi parcellánál több egykori harcos-társ járókerettel üldözte, mert felháborította őket, hogy milyen délceg maradt a termete. A hetvenes évek végén nyoma veszett. Egyesek szerint disszidált és visszament az idegenlégióba, mások szerint különféle álneveken a magyar irodalmi életben trollkodik. Többen tudni vélik, hogy bizonyos Hajnóczy Péter álnév mögött valójában őt kell keresni, és nem is halt meg, csak megrendezte az egész hajcihőt. Szakértők kizártnak tartják, hogy a Kukorelly is ő lenne, de például a Cserna meg a Térey nagyon gyanúsak.

De igazából persze senki sem tudja, merre lehet Tuskó Hopkins. Lehet, hogy ott ül melletted a nézőtéren, és rettenetesen jól szórakozik azon, hogy nem ismeri fel senki. De az is lehet, hogy te magad vagy, csak még nem jöttél rá.

Szemközi s következő oldalakon: *Légió! Rejtő Jenő* 1931 körül írhatta légiós romantikát szertefoszlato írását, ő maga sosem szolgált a Francia Idegenlégióban.
4 oldalas gépirat, a szerző kézirásos javításaival (PIM Kézirattár)

Légió!

Írta: Rejtő Jenő.

Marseille 1930.

A Forte- Chornich hegyre kigyózó hatalmas erőd-falai alatt egy kiugró magányos szirten áll a boltív, a keleti harctér hőseinek emlékműve. Csendes, elhagyatott tiszta negyede a zajos, rossz szagu kikötővárosnak. Itt kezdődik a hatalmas aszfalt országút, amely végigfut az egész Cote d'Azur-on Vintimigliáig. Az erőd eltűnő és megint felbukkanó ~~falai~~ vonalai, a kínai falat ábrázoló képekre emlékeztet, de ez itt nem történelmi emlék, nem rom, ez egy valóságos üzemben lévő citadella, fényezőrákkal, katonákkal, ágyúkkal, lovakkal, háboru esetére. A bejáratánál fegyveres poszt. Jó magyar neve van ennek az erődnek, mert úgy ejtik ki, hogy Kornis, ha még hozzá tesszük, hogy Tamás vagy Gáspár, nyugodtan szerepelhetne Beöthy Zsolt irodalmi kistükreben a tizenhat vagy tizenhetedik század táján. A domboldalban barátságos kis park van, közepén az anatómiai intézettel. Szemközt, de nagyon messze látszik Marseille kikötő panorámája, beláthatatlan hajó rengetegével. Itt sokszor szoktam üldögni, békés hangulatban, csendben. ~~Itt egy~~ gyarmati katona siet el, vagy ~~egy~~ öreg ur sétálgat arra, különben alig jár ~~itt~~ valaki. A szabad tengerről fujdogál a szél és néha fontos problémák ~~nyitjára~~ nyitjára jövök rá, mialatt üldögélek valamelyik padon és nézem a sárga homokot a lábaimnál. Legtöbbször, ha sem pénzem sem munkám nincs, itt koplalom át a napot estig, amíg a menhely nyit, ahol nem csak hálóléte hanem sűrű meleg levest is adnak. A koplalás első stádiumában élénkíti az agyműködést, nyugodt, tiszta gondolatokat idéz elő, különösen ebben a hangulatos komoly elhagyatott parkban. Általában mégis ugyan arra szoktam gondolni, különösen délután, mikor már bágyadtabb vagyok az éhségtől és szórakoztató elképzelésekkel játszom, hogy gyorsabban muljon az idő. Fantáziával kimeríthetetlen szellemi játék, ~~felteszem~~ ^{midőn} magamnak a kérdést, ^{hog} mit tennék, ha sok pénzem lenne egyszer, mondjuk ötven frank vagy még annál is több... Ilyenkor végig csatangolom gondolatban a La Cannebiere festői kirakatainak sorát és mesebeli ötven frankból, ha beleszámítom az ékszereket is, legalább ötvenezer franknyi holmival látom el magam, amiből külön egy áruháznyit tesznek ki csak az élelmiszerek.

Ide hallatszik a Notre Dam^(e) Du Garde harangja. A Notre Damme Du Garde óriási templom, a szomszédos ~~kopár~~ hegy csucsán, mely mintha krétából lenne, fehér és kopár. A templom tornyán több ember nagyságu aranyozott, koronás Madonna szobor van, karjaiban a gyermek Jézussal. Ez Marseille newyorki szabadság szobra. A beérkező hajók ezt a roppant szobrot pillantják meg először a kikötőből. A templom mellett monumentális boltív, amelyből a sikló lejtője ereszkedik alá a régi kikötőig. Hiu vetélkedéssel építették ezt ide az emberek, a biblia csodája mellé a technika csodáját, mintegy jelképezve a nyílt alternatívát, amely előtt az erkölcsi keresztuthoz elért emberiség áll, kissé zavarodottan. Szemben a Forte Saint-Jean, a híres erőd, amelyben az ujonc légionistákat gyűjtik össze Európa minden tájáról. ↓

Légió!

Itt a Földközi tenger partjain minden illuzio lefoszik erről a szóról, amely nálunk annyi hamis, hazug romantikát képvisel. Megszokott látvány a légionista, tele van velük a kikötő, nem szeretik őket, durva, műveletlen, kötekedő emberek, sokat hazudnak és ha nincsenek ~~szépek~~ ^{szépek} gyávák is. Az ujoncokat mélyen beviszik Afrikába, lehetőleg mindjárt ^{mellette} és lassan, évek multán kerülnek csak hátrább civilizált Afrika felé, mikor már "megbízhatóak". Itt a Forte Saint-Jeanben kezdik a kiképzésüket, ami abból áll, hogy régimódi hatlövetű revolverekkel célbalóni tanulnak. A kiképzés súlyosabb része Afrikában következik, ahol a nappali forróságban teljes felszereléssel órákon át kell menetelni, hogy aklimatizálódjanak. Ez a legszörnyűbb. Az első hetek kinszenvedése a kiképzés alatt elképzelhetetlen. Érdekes, hogy aránylag nagyon kevesen vannak akik ezt nem bírják ki és legtöbbjük rövid idő múlva nagyon jól elviseli az afrikai éghajlatot. Májustól augusztusig van a légios, szieszta. Ilyenkor délelőtt tizenegyedtől délután hatig a kaszárnnyában, ágyban fekvé maradhatnak, mert a hőség európai számára megszokhatatlan. Szeptembertől márciusig következnek az offenzívák. Offenzíva alatt értik a rendszeres előnyomulást azokra a területekre, amelyek névleg Franciaországhoz tartoznak, de még meghódítatlanok. Ez inkább erőszakos adóbehajtás, mint háború, kivéve azokat a helyeket, ahol maguk a bennszülöttek kérik a francia hatóságtól hogy szállja meg őket. Mert ilyen is van. Békés arabtörzs, amely jobban fél a vad fajtájabelitől, mint a hódító-

tól, holott leszámítva a himlőoltást és az adóztatást a francia civilizáció sem jelent sok jót nekik. Felháborító módon terelik utépítő munkára az arabokat büntetés címén (és nem nehéz okot találni a büntetésre olyan embereknél, akiket nagyon hamarjában kényszerítenek megtanulni mindazt, amit hosszú évszázadok alatt tanultak meg maguk a hódítók.) A tűzvonalba aránylag jó dólga van a légionistának, mert a föllebvalók nem mernek kegyetlenkedni úgy mint kulturáltabb Afrika garnizonjaiban. Erre az adott okot, hogy néhány szigorú őrmester ütközet után olyan lövéstől halt meg, amely hátulról érte. A légió szolgálatnak sok olyan hallgatóság helybenhagyott ^{halálát} ~~szakszolg~~ alapján kialakult törvénye van, amely európai számára borzalmas. A szolgálati szabályzat például előírja, hogy sebesült vagy menetlés közben kidőlő bajtársat cserbenhagyni nem szabad. Ebből a célból a szakasz két embert hátrahagy, hogy az elesett embert, ha az est beálltával magához tér vigyék a ~~xxx~~ többiek után. A hátrahagyott két légionista ilyenkor vagy félórásig várakozik, azután valamelyik fejbőlvi az öntudatlan bajtársat, utána ^{mennek} ~~meg~~ a csapatnak és jelentik ~~x~~ az őrmesternek, hogy a bajtárs valószínűleg hóguta következtében meghalt. Hogy ez így van, tudja mindenki: a hadvezető, sőt az őrmester aki a jelentést átveszi, sőt a bajtárs is, aki alatt egyszerre csak meginnog a sivatag és érzi, hogy összerogy. De mit lehet tenni? A légionista saját terhét is nehezen bírja, ha jön egy kis szél elfedi a nyomokat, nem talál utána a csapatnak, eltéved a sivatagban, minden pillanatban rajta üthetnek az arabok, akik közismertek arról, hogy a kezükbe kerülő légionistának mindenféle életlen eszközökkel, megfontolt módon lenyisszálják a fejét. A sivatag ~~xxx~~ önfennntartás-törvényei parancsolóbbak a szolgálati szabályzatnál...

Innen a domboldalról jól látni a Maroccoi Társaság bazenjében álló gőzöst. Luxusutasok knickebockerben, parafasapkában, ~~modakosan~~ vidáman igyekeznek a fedélzetre. Az indulásra kész hajó mellett vagy harminc ember áll, csendben és libasorban, fegyver nélkül, katonaruhában: légionisták. Egy tiszt áll előttük cigarettázva, lovaglóbottal. A tiszt mellett köpcös, ~~ix~~ alacsony katona, kivont karddal, valószínűleg az őrmester. Ujoncok. Alázatos, elcsigázott arcok, szóltan szomorúsággal állnak a hajó mellett. Koradélutáni unalmas óra... Most mennek Afrikába. Kik ezek? Végsőkéig csüggedt munkások, szökött diák, Európából

leépített tisztviselők, földműves, rabló, pincér, tönkrement iparos és mi van mögöttük, milyen uton értek idáig, ahol utolsó fordulóra kanyarodik életük, mellesleg egy érdektelen epizódja a kikötői mozgalomnak; ezt soha sem tudja meg már senki. Pedig ezek voltak gyermekek, szüleik voltak, reményeik, törekvéseik, elgondolásaik, ambícióik és szerelmeik, külön egy egy nagy komplikált megrázó regény...

Az őrmester kardja parancsra villan és megindulnak fel a hajóra. Két matróz, a fedélközbe érő katonák mögött felhuzza a hidat, amelynél fogva még a kontinenshez tartoztak. A propeller hullámokból tör fehér port fröcsköl szét harsogva, a kis pilotagözös elindul a hajó kötelével és ott állnak mind a korláthoz szorulva mozdulatlanul, szemeikkel görcsösen kapaszkodva a lassan hátráló partba és úgy érzem hangtalan rémülettől megremeg a levegő, ~~ahogy indulnak...~~

Eszembe jut az a szeles esős éjszaka, midőn hajnalig bolyongtam az erőd bejáratához vezető szerpentinuton, álmos voltam, ázott és éhes. Tudtam, hogy csak be kell lépnem a poszt mellett, aki mindenkit beenged, de vissza senkit és kapok enni, cigarettát, lefekhetek aludni. Hát mit bánom én?!... Mi lehet rosszabb ennél az ázott, esős, kilátástalan jelennél? Aztán elmúlt az eső, még dermesztőbben fújt a szél és csapzottan, kétségbeesetten leültem egy kilométerköre. Szemben velem a mozdulatlan ór közömbösen nézte ezt a látványt, amelyet bizonyára megszőkott már...

Szép tavasz van, nézem a Forte Saint-Jeant, néma, elhagyatottnak látszik, mintha nem is laknának katonák benne. Alkonyodik, messze, jobbra lent a széles főucca, a La Cannebiere látszik. A fényreklámok már hunyorognak, a varietté előtt megkezdődik az autók felvonulása, a tözsde palota ^{körül} elegáns sétálók rajzanak, a kávéházak fényesen kivilágított terraszain vidám emberek üldögélnek... Vajjon ki gondol itt arra, hogy éppen most egy nagy hajó, mint maga a Sors hanyódik, a parttalan nyílt Oceánon, a sötét égbolt kupolája alatt, egy csomó kirongyolt életű, fásult emberrel az Örök Afrika felé...?

E számunk szerzői

- Balla Ferenc** (1954) – rádiós szerkesztő-dramaturg, riporter, Budapest
- Bohner Ferenc – Giddy** (1961) – karikaturista, Hajós
- Cserna-Szabó András** (1974) – író, újságíró, Budapest
- Demény Péter** (1972) – költő, író, szerkesztő, Marosvásárhely (Románia)
- Demeter László** (1966) – csavargó, Budapest
- Dluhopolszky László** (1951) – karikaturista, grafikus, Budapest
- Fényes András** (1982) – festőművész, tanár, Sós-kút
- Gaál Tibor – T-boy** (1961) – sajtógrafikus, karikaturista, gondolatvizualista, Budapest
- Hárskuti Dóra** (2001) – középiskolai tanuló, Telki
- Horváth Kristóf Bob** ((1979) – szlemmer, színész, Budapest
- Kállay Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Kelemen Eszter – Edissa** (2000) – középiskolai tanuló, Fülek (Szlovákia)
- Kónya László** (1973) – tanár, főelőadó, Budapest
- Mickey Long** – „vagyonvédelem”, Debrecen
- Kukorelly Endre** (1951) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Magyary Ágnes** (1975) – író, nyelvtanár, Budapest
- Major Sándor** (1958) – nyugdíjas könyves, Budapest
- Majoros Sándor** (1956) – köztisztviselő, Budapest
- Mercsek Tímea** (1976) – titkárnő, Székesfehérvár
- Mészáros János** (1965) – marketing tanácsadó, Budapest
- Mihály Csilla** (1977) – szabadúszó költő, fordító, Örkény
- Nagy László** (1962) – tanító, karikaturista és festő, Dabas
- Németh Gábor** (1956) – író, szerkesztő, Budapest
- Nemeskéri Kis Zsigmond** (1952) – informatikus, Budapest
- Neuman Ottó** (1943) – nyugdíjas tanár, Érd
- Novák Valentin** (1969) – költő, író, Budapest
- Palancsa Zsolt** (1975) – vagyonőr, Budapest
- Pataki Anett** (1992) – egyetemi hallgató, Kajászó
- Payer Imre** (1961) – költő, irodalomtörténész, szerkesztő, tanár, Budapest
- Péterfy Gergely** (1966) – író, újságíró, Budapest
- Pólya Zoltán** (1978) – könyvelő, Rákóczi-falva
- Pöszmet Zsolt** (1978) – kulturális intézmény vezetője, Szegvár
- Prihoda Judit** (1972) – festő- és grafikusművész, Dunakeszi
- Salánki Anikó** (1955) – nyugdíjas tanár, Mezőtúr
- Sári Orsolya** (1988) – doktorjelölt, Budapest
- Szigeti Csaba** (1955) – irodalomtörténész, Budapest
- Szőts Krisztina** (1971) – szakközgazdász, Pécs
- Szűcs-Németh Erzsébet** (1944) – irodalmi szerkesztő, Budapest
- Takács Krisztián** (1968) – portrékarikaturista, Párkány (Szlovákia)
- Tamási Orosz János** (1953) – költő, újságíró, szerkesztő, Budapest
- Thuróczy Gergely** (1972) – irodalmi muzeológus, irodalomtörténész, Budapest
- Tóth A. Tamás** (1960) – jogász, főtanácsadó, Budapest
- Tóth Helga** (1972) – hittanár, Budapest
- Török Tivadar** (1952) – karikaturista, festőművész, grafikus, Budapest
- Töttös Gábor** (1954) – helytörténész, író, Szekszárd
- Ungváry Zsolt** (1963) – író, tanár, újságíró, Érd
- Vágó Ádám** (1992) – szakács, Jászalsószentgyörgy
- Veres András** (1945) – Irodalomtörténész, irodalomszociológus, Budapest
- Wilhelm József** (1970) – tanár, Doroszló (Szerbia)
- Wirth István** (1953) – főiskolai docens, Jász-árokszállás
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Karikatúra-tábor

Ebben az évben Rejtő Jenő élete és munkássága volt a témája a Lezsák Sándor vezette II. lakiteleki karikatúra-tábornak. A fiatalon elhunyt író halálának 75. évfordulóján – mi, szatirikus rajzolóok – karikatúráinkkal tisztelegtünk előtte. A tábor 2018. július 9-től 14-ig tartott. Az alkotók az ország minden tájáról érkeztek: Csikós György a közeli Kecskemétről, Nagy László Dabasról, Lugosi Károly Szolnokról, míg Takács Krisztián a szlovákiai Párkányból. Dluhopolszky László, Gaál Tibor és Török Tivadar a fővárost képviselték.

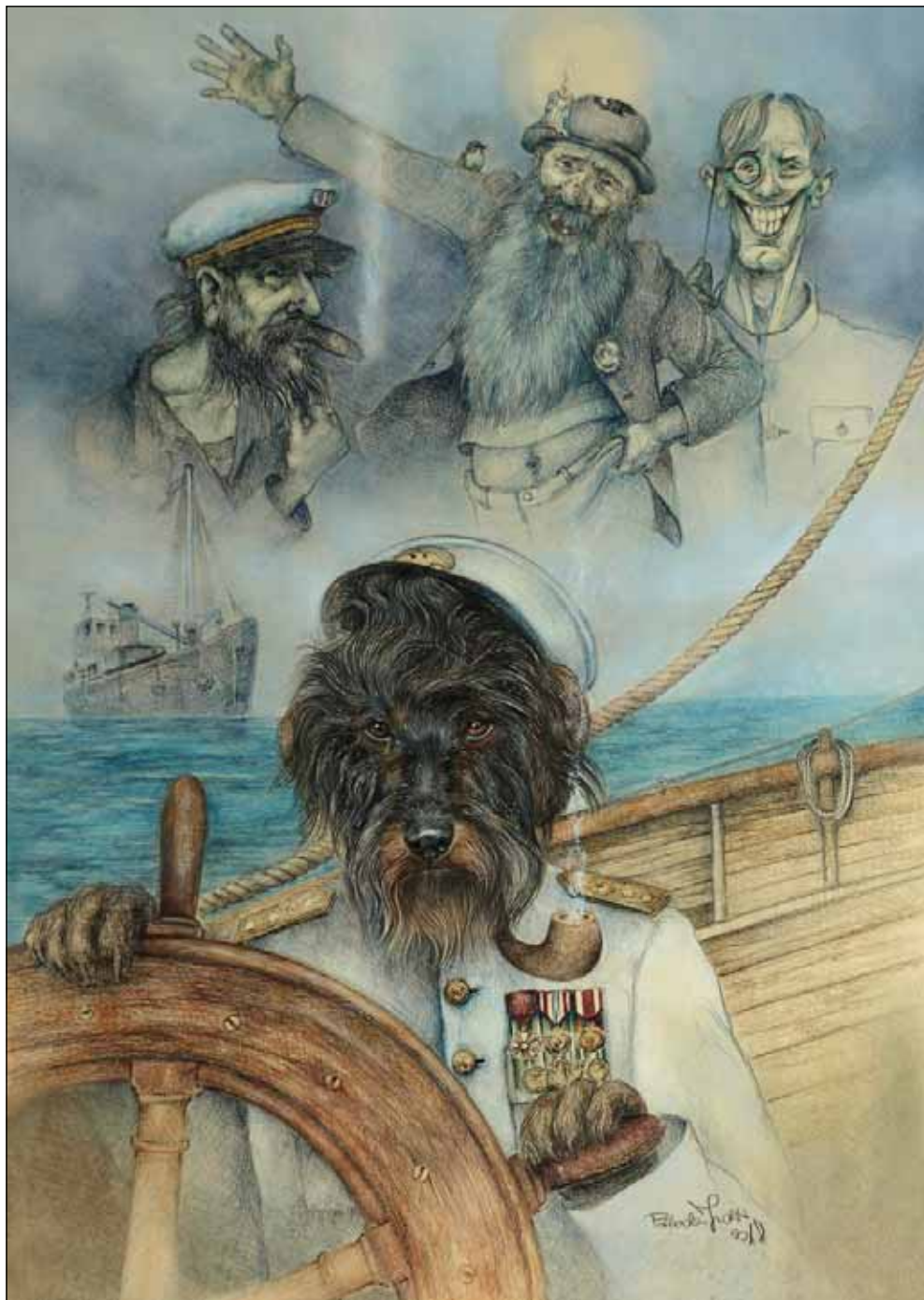
Szakmai segítségünk idén Thuróczy Gergely, a Petőfi Irodalmi Múzeum irodalmi muzeológusa volt. A táborban készült anyag bemutatójára a Népfőiskola VIP-helyiségében került sor. Itt csatlakozott hozzánk Prihoda Judit grafikusművész is, aki *Wagner úr és barátai* című festményét Dunakesziről hozta hozzánk kiállítani.

A megnyitó beszédet Thuróczy Gergely tartotta, aki kiemelte a falakra került 30 alkotás sokszínűségét és az elkészült Rejtő Jenő-portrék magas színvonalát.

Sajnos Rejtőről a maga idejében elég kevés fotó maradt fent, ezért örömteli alkotóink igyekezete, hogy a ponyva királyát – a maguk módján – megörökítsék.

Köszönet Belicza András szervezőnek és a Lakiteleki Népfőiskola szállodájának. Jövőre újra megrendezzük a művésztabort. Témánk: a határnyitás (1989).

*Dluhopolszky László
szakosztályelnök*

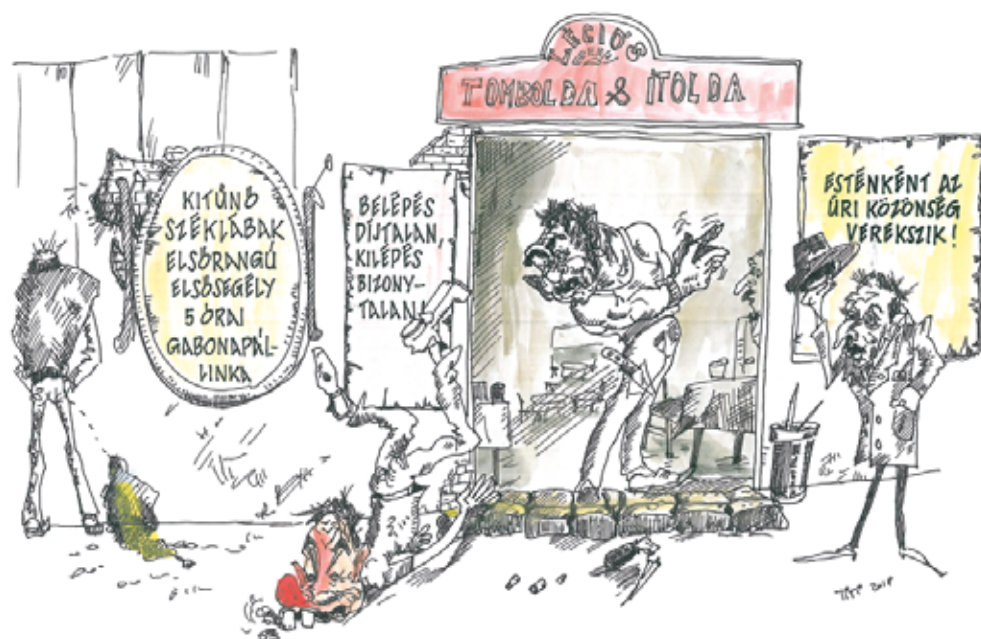
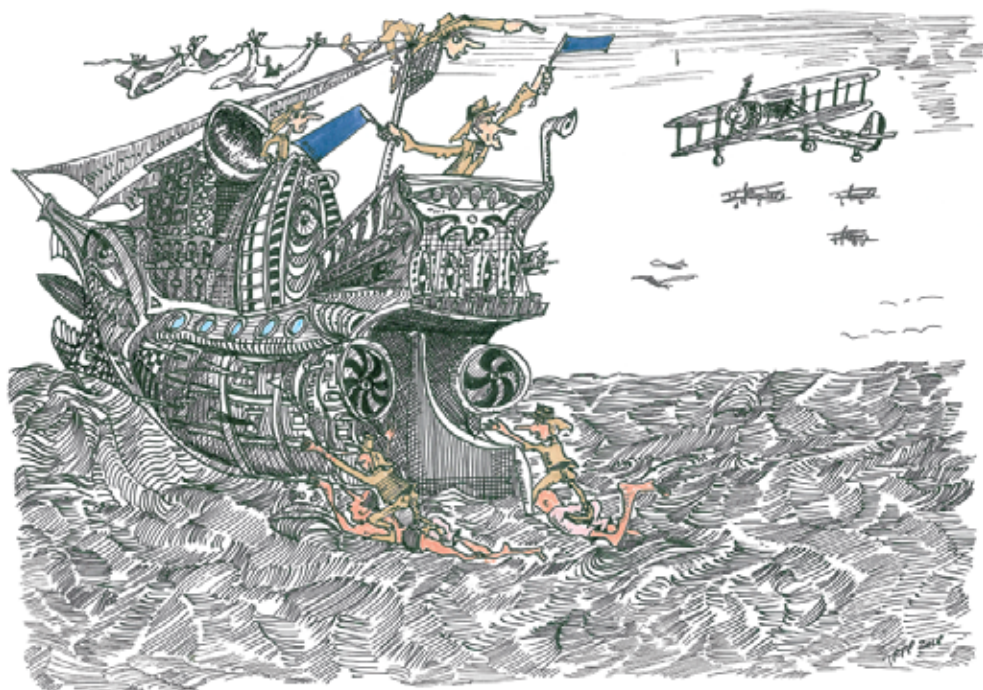

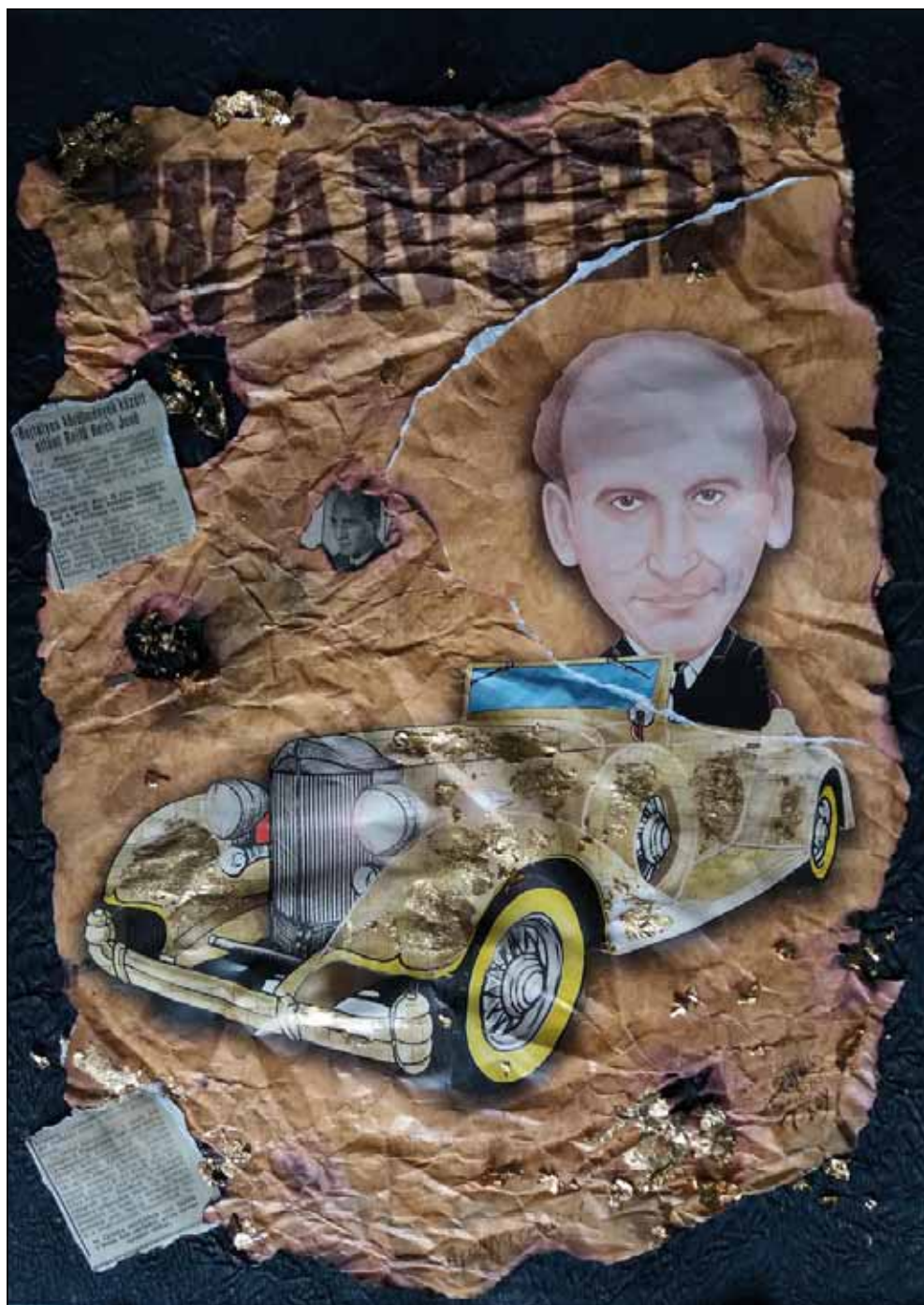
PRIHODA JUDIT
WÁGNER ÚR, A HAJÓSKAPITÁNY

- " - Feltűnő ismeretközele utácska ?
 - Nagyon erős külpolitikailag feltűnő volt.
 - Számos ez erőfeszít egyáltalában nem feltűnő."

GAÁL TIBOR – T-BOY

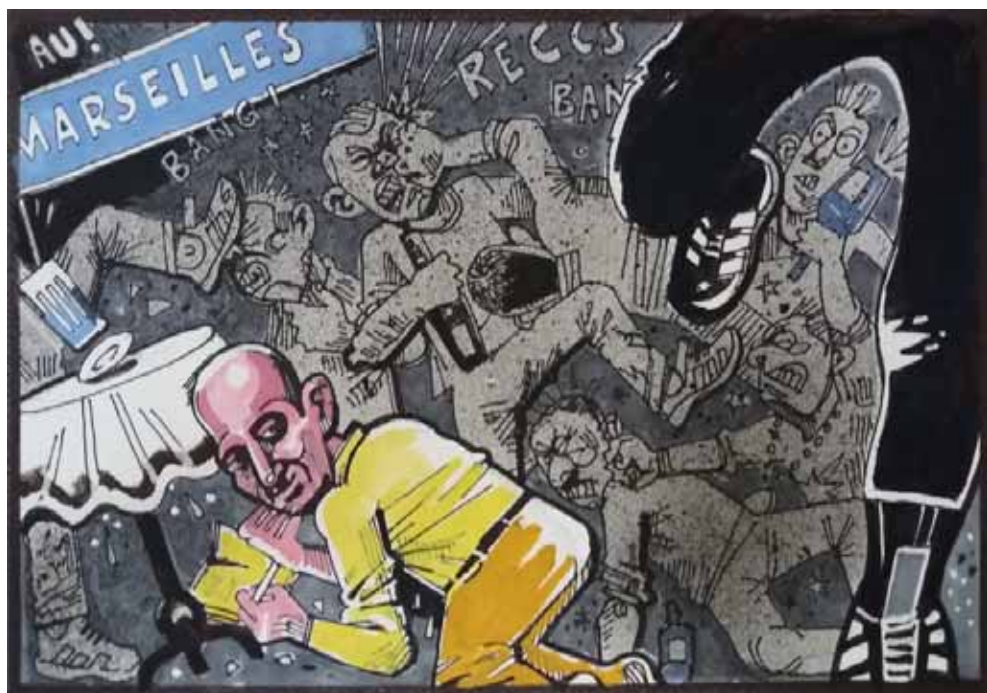

GAÁL TIBOR – T-BOY

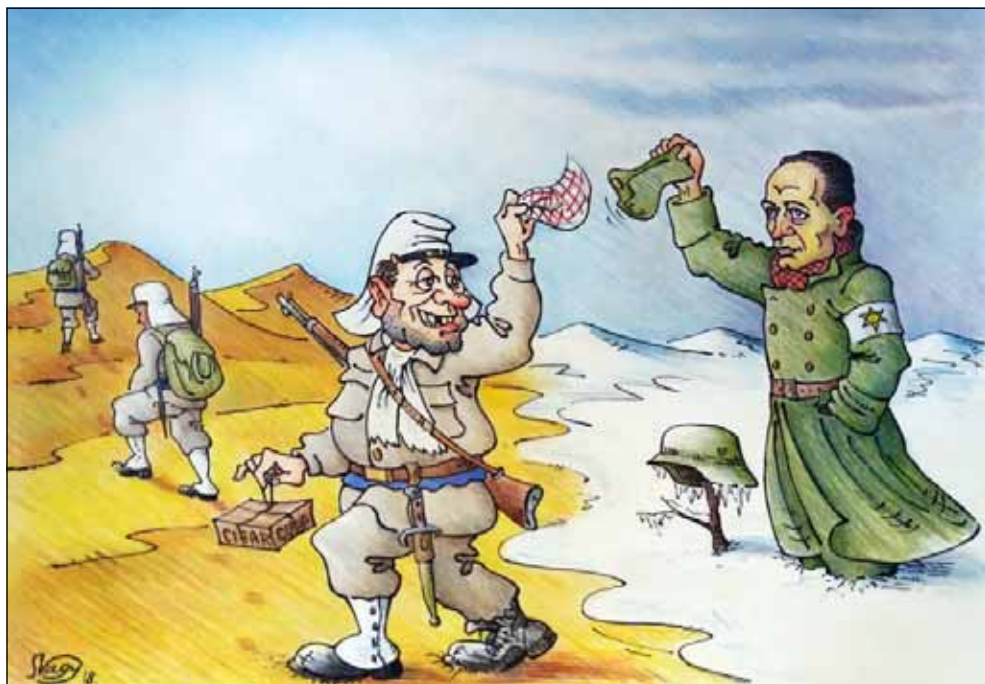

GAÁL TIBOR – T-BOY

TAKÁCS KRISZTIÁN

TAKÁCS KRISZTIÁN

Rejtőtől Péhovardig

„Bár Rejtő Jenő és P. Howard neve összetartozik, nem egészen fedik egymást. (Maga az író is nyomatékosan elhatárolta magát »Howard«-tól, a jóhiszemű balek írótól...) Jóllehet Rejtő sikert aratott kabarétréfaival és operett-szüzséivel is, igazán híres a P. Howard álnéven megjelent kalandregényei révén lett, s nemcsak életében, hanem halála után is. Napjainkban ismét játsszák kisebb-nagyobb színpadi műveit, ám aligha kétséges, hogy elsősorban regényei kitartó népszerűsége fordította felénk a figyelmet.” (Veres András)

„Hogy a Senkinek keresztnéve is van, nem újdonság. Erre legkorábbi adatom 1561-ből való: ekkor jelent meg névtelen szerzőtől az *A letter of Nicholas Nemo*, Londonban, a Rowland Hall kiadásában. Nálunk a 19. század elején a Senki Pál név terjedt el a ponyvanyomtatványokban, de a hazai anyagból ismerünk Senki Jancsit és Senki Pistát is.” (Szigeti Csaba)

„Az igazság kedvéért jegyezzük meg: a »kései« (keserű ezt a jelzót egy 38 éves kort sem megérő emberre vonatkoztatni...) Rejtő költőként sem vallott volna szégyent. Már ha közreadta volna őket – és persze akadnak azóta sem publikált költeményei. Kevés kivétel gyanánt ajánlható a *Különbéke* és a *Sír (a) felirat* (utóbbi szigorúan autentikus szöveggel, lásd Wikipédia!).” (Thuróczy Gergely)

„Tuskó Hopkins, miután legjobb barátja, Reich Jenő 1940. január elsején meghalt, úgy döntött, hogy nem vendégeskedik tovább a jevdakovói munkaszolgálatos században, és lesz, ami lesz, lelép. A kantinban, ahol a szakácsok a másnapi csalánlevest főzik, magához szólított egy kést, és hajnalban egy szelíd, szinte bocsánatkérő mozdulattal elnyisszantotta a barakk előtt őrt álló baka torkát.” (Péterfy Gergely)

Ára: 1000 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

